ion drăguşanul

povestea aşezărilor transilvane

I Î J K

Cluj-Napoca, 2025

Coperţile şi ilustraţiile interioare:

Imagini din „*Die Österreichisch-Ungarische Monarchie in Wort und Bild*”, VI, Wien 1902.

Franz Jaschke, „*National-Kleidertrachten und Ansichten von Ungarn, Croatien, Slavonien, dem Banat, Siebenburgen und der Bukowina, / Costumes nationaux et vues d'Hongrie, de Croatie, d'Esclavonie, de Bannat, de Transilvanie et de Bukowine. / Nact der Natur gezeichnet und gestochen von Franz Iaschke*, Wien 1821. *Gedruckt bey Anton Strauss, k. k. priv. Buchdrucker*”.

MOTO:

„Doamne!, ţie-ţi recomand biserica, patria şi naţiunea mea; tu nu ai părăsit niciodată pe poporul român, ajută-i şi acum, căci are mulţi inamici!” /

Bărnutiu”[1].

[1] *Observatorul*, Anul II, nr. 41, Sibiu 1879, p. 4

IAD

vezi **LIVEZILE**, judeţul Nistriţa-Năsăud.

IANOŞDA

(Janosd, judeţul Bihor)

1355, iulie 15, Arad: Capitlul bisericii din Arad dă de ştire că a întărit învoiala dintre Dumitru, episcopul de **Oradea**, reprezentat de canonicul Cosma, şi „Nicolae şi Ioan, fiii lui Pavel, fiul lui Chan, precum şi Blasiu, fiul lui Petru, nobili de **Gurbediu** (Gwrbey, Kurbed, judeţul Bihor) şi de **Ianoşda** (Janosd, judeţul Bihor), care… au încheiat această învoială de schimb de moşii… Nicolae, Ioan şi Blasiu au trecut în stăpânirea acelui domn Dumitru, episcopul Orăzii, părţile de moşie ce le au în Gurbediu şi Ianoşda, în comitatul Bihor… / La rândul său, magistrul Cosma, în numele domnului episcop, a hărăzit acelor Nicolae şi Ioan, fiii lui Pavel, şi, prin ei, moştenitorilor lor, un loc sau o curte, scutită de orice dare, afară de dijme, în satul numit **Paterhaza** (lângă Salonta, judeţul Bihor), ce este vecin şi în hotar cu satul **Kuleseer** (lângă Salonta, judeţul Bihor), care loc sau curte a fost a fiilor lui Ched… de asemenea, lui Blasiu, fiul lui Petru, în satul **Tinca** (Tenke, judeţul Bihor), la fel, o curte sau un loc care a fost odinioară al lui Andrei zis Semes… / Şi s-au învoit ca, afară de dijme, acei nobili arătaţi mai sus să nu fie datori a da şi a plăti acelui episcop şi urmaşilor săi nici o dijmă, nici o dare pentru porcii

lor, pe care i-ar mâna la ghindă în vreo pădure a acelei episcopii, şi nici pentru albinele lor, aduse la locurile numite, în limba poporului, **Mihălău** (Mehleu, azi **Miheleu**, judeţul Bihor)… / S-a spus, totuşi, că dacă ei sau vreunul din ei ar muri fără copii, atunci acele locuri sau acel loc se va întoarce în dreptul de proprietate al episcopiei Orăzii”[2].

1365, februarie 5, Vişegrad: Nicolae Konth, palatinul Ungariei, cere capitlului din Oradea „să cheme la judecată pe Andrei, fiul lui Gheorghe de **Petreşti** (Petriu, Petri, Pethry, azi **Petreşti**, judeţul Satu Mare) şi pe Ştefan, fiul lui Ioan de Bátor (în Ungaria), ca să stea faţă cu Petru, fiul lui Ioan de **Sanislău** (Stanizloy), pe Martin de **Portiţa** (Portelec, Porteleky, Porteluk, azi **Portiţa**, judeţul Satu Mare) şi pe fiii lui, Iacob, Mihail şi Pavel, ca să stea faţă cu Andrei şi Ştefan, fiii lui Beke de **Olosig** (Olazy, judeţul Bihor), precum şi pe Mihail, fiul lui Petru, jude de **Ip** (Ipy, judeţul Sălaj), ca să stea faţă cu Nicolae, fiul lui Robert. Oamenii palatinului: Ladislau, fiul lui Ioan de **Ianoşda** (Janusd, judeţul Bihor) şi Nicolae, fiul lui Myke de **Horay** (dispărut, lângă Săcuieni, judeţul Bihor)”[3].

1900, Diaconovich: „**Ianoşda**, numirea veche Ianusd, Iuanusi, Iouanosd, comună mare în Ungaria, comitatul Bihor. În analele publice apare, ca comună poteonică, deja înaintea venirii tătarilor; după aceea ca comună simplă. Are 268 case, cu 1.516 locuitori români greco-ortodocşi. Teritoriul e de 5.815 jugăre cadastrale, pământ arător foarte fructifer, produce tot felul de cereale;

---

[2] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 329, pp. 344-347

[3] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 383, p. 402

se cultivă industria de casă, se prăsesc vite frumoase, mai ales porci”[4].

1918: „La data de 8 noiembrie 1918, într-un raport trimis comitelui, prim-pretorul plășii Tinca comunica că la **Ianoşda**, în ziua de 2 noiembrie, un grup de 50-60 soldaţi au ocupat cu forța casa comunală şi au dezarmat patrula de jandarmi trimisă de la **Gurbediu**”[5]. / „16.427 raportez, la **Ianoşda**, şasezeci de militari înarmați au ocupat primăria, notarul a fugit, doi jandarmi au fost dezarmaţi. La **Batăr** a fost atacat administratorul moşiei, Zeller, moșia a fost jefuită, iar Zeller a fugit la **Tinca**. Binevoiţi a cere Consiliului militar să trimită la **Tinca** trupe sigure cu un efectiv de 50 de persoane. În caz contrar nu pot răspunde pentru menţinerea ordinii”[6]. / „Ilustre domnule Comite, / Despre evenimentele extraordinare, din primele 7 zile ale acestei luni, vă informez după cum urmează: / Curentul revoluţionar a ajuns în plasa noastră, prin intermediul soldaţilor reîntorşi (din război), în data de 1 şi 2 noiembrie, şi cu o repeziciune surprinzătoare a izbucnit, în data de 2, în localitatea **Ianosda**, unde notarul a cerut sprijinul forței armate, la ora 11, înainte de masă, deoarece 50-60 de soldați s-au ridicat în mod amenințător. Postul de jandarmi din **Gurbediu**, în urma convorbirii noastre telefonice, a trimis imediat o patrulă, care însă a fost dezarmată de soldaţii răsculați, care au luat în stăpânire primăria şi au obligat pe notar să predea cheile casieriei. Notarul a reușit însă să se refugieze, cu banii comu-

[4] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom II. Sibiu 1900, p. 760
[5] Chira, Ioan, *1918 / Bihorul în Epopeea Unirii / Documente*, Oradea 1978, p. 28
[6] Ibidem, p. 133

nei, la **Salonta**, de unde i-a raportat telegrafic șefului postului de jandarmi din **Gurbediu**”[7].

1925: „Bisericii parohiale din **Ianoşda**, protopopiatul Oradea, cu hramul „Sf. Arh. Mihail şi Gavril”, zidită în 1925-1926 şi sfinţită în 1927, i s-a făcut, în ultimii ani, sub păstorirea zelosului preot Ioan Mitraşcă, o tencuire exterioară în terasit şi i s-au reparat acoperişul şi turnul, iar în interior s-a aşezat o pardoseală nouă şi s-a recondiţionat întregul mobilier”[8].

[7] Ibidem, p. 169

[8] *Mitropolia Ardealului – Revista oficială*, Anul XXX, nr. 9-10, Sibiu 1985, p. 628

IANOVA

(germ. Janowa, magh. Temesjenő, judeţul Timiş)

1370, mai 12: Ladislau, palatinul Ungariei a „ţinut adunare obştească cu obştea nobililor şi a altor oameni de orice stare şi seamă din comitatul Caraş, aproape de oraşul **Şemlac**, pentru a înfrâna pe hoţi şi pe tâlhari, a stârpi pe orice răufăcători şi a împărţi oricui s-ar plânge dreptatea cuvenită; în acea adunare a noastră, am cerut obștii nobililor zisului comitat să ne dea ca asesori juraţi pe Ioan, fiul lui Ladislau, fiul lui Pousa, Ioan zis Babig, Andrei zis Torma, Dionisie zis Kepe, Toma zis Dyakolch, Petru, fiul lui Laurentiu, Nicolae de... usnuk, Petru, fiul lui Gegus, Stefan de Bayton, Ladislau, fiul lui Gal, Nicolae, fiul lui Andrei, şi **Toma, fiul lui Cosma de Ianova**, apoi acei asesori juraţi, împreună cu Petru, fiul lui Chulnuk, vicecomitele, Emeric, fiul lui Ioan de Helymba, Gheorghe cel Rosu, Simion, fiul lui Heym de Teyed, si Mihail, fiul lui Petru de Biserica Albă, juzii nobililor din acel comitat, atingând lemnul Crucii Domnului, au jurat pe credinţa lor datorată lui Dumnezeu şi pe supunerea ce trebuie s-o păstreze faţă de domnul nostru regele şi de sfânta sa coroană că vor păzi dreptatea pentru toţi, nu vor

înăbuși adevărul, nu vor da drept adevăr minciuni şi ne vor arăta pe nume pe toţi răufăcătorii”[9].

1598, octombrie 12: „Prea senine milostive rege, etc. Dăm de ştire Măriei Tale regale, domnul și binefăcătorul nostru milostiv, că au venit la noi curierii noştri de la Vizir şi de la oastea turcească, pe care i-am trimis, pe lângă solii domnului voievod al Ardealului și pe lângă solul nostru, care, de asemenea, este trimis cu aceiaşi soli ardeleni. Prin acești curieri ai noștri ne scrie solul nostru că solii domnului voievod al Ardealului au cerut vizirului, în numele stăpânului lor, ca să li se păstreze graniţele ţării lor, așa cum au fost în vremea împăratului Suliman, și, pe lângă aceasta, să li se dea cetăţile **Lipova** și **Ianova**, și încă şi Ţara Românească să rămână sub ascultarea lor. Vizirul, neîncumetându-se să primească acestea, i-a trimis la împărat, scriind scrisori atât către însuşi împăratul, cât și către mama împăratului, ca împăratul să aibă în băgare de seamă acestea. Au şi plecat cu acestea de la pașă, spre Constantinopol, precum ne-au spus acei curieri. În ce priveşte pe solul hanului, care a fost trimis la Măria Sa, împăratul creştin, aga ne scrie că s-a şi întors şi, cu dânsul, împreună, a venit un curier împărătesc cu acest răspuns, dând de ştire că sunt trei boieri mari la Ostrogon, care așteaptă venirea paşei şi a hanului. Dacă împăratul turcesc înapoiază Măriei Sale, împăratului creștin Agria, iar împăratul creştin înapoiază împăratului turcesc 64 de cetăţi, care fuseseră luate de la turci, sau dacă nu vor aşa, fiecare ce a luat să ţină în pace, atunci vor face pace între dânşii. Iar dacă nici aşa nu vor, atunci îi aşteaptă la Ostrogon, vrând să le dea război şi ceea ce Dumnezeu va hotărî

[9] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, pp. 770-774

în această luptă, să rămână ca hotărâre. Așa ne scrie acum solul nostru că, îndată ce se va termina această lună, se vor îndrepta [turcii] spre Ostrogon, iar data scrisorii pe care ne-o scrie este 13 septembrie, după calendarul nou, şi înţelegem că, până acum, paşa este deja sub Ostrogon. Despre han, de asemenea ne dau de ştire că toate prăzile şi prinşii pe care le are, le-a trimis, prin Ablany-aga, la urdie, cu care a trimis şi 5.000 de tătari. Astfel întelegem şi ne dumirim că pentru aceea, că vrea să se întoarcă înapoi, şi de aceea trebuie să fim pe pază. Mai departe ce se mai întâmplă nu voi neglija să dau de ştire Măriei Tale, domnul şi binefăcătorul nostru milostiv”[10].

1599: „Andrei alesese **Sebeşul** ca loc de adunare a trupelor sale. Mai aștepta aici oşti de la **Lipova**, **Ianova**, **Caransebeş**, precum și secui din scaunele Mureșului și Arieșului. Credincioşii săi îl sfătuiesc să fie prudent şi să aştepte întăririle în tabăra de la Sebeș. Numai că dușmanii săi ascunși, printre care şi generalul Gáspár Kórnis, au stăruit să se înainteze împotriva dușmanului, aflat în marș, până la **Sibiu**, pentru a fi siguri de acest oraș, de ale cărui fortificaţii să-şi sprijine tabăra, să ridice acolo o întăritură şi să amâne cât mai mult, războiul printr-o defensivă înceată şi negocieri, care să-l obosească pe duşman”[11].

1614, iulie 1: „Bethlen Gabor, care slujise cu sinceritate împărăţia (devlet), era totdeauna prieten cu prietenii și dușman cu dușmanii Porții. Având în vedere că, în afară de atașamentul arătat prin propria sa scrisoare, el a

[1010] Panaitescu, P. P., *Documente privitoare la Istoria lui Mihai Viteazul*, Bucureşti 1936, pp. 61, 62

[11] Academia Română, *Mihai Viteazul în conştiinţa europeană, 3, Istoriografia străină din secolul al XIX-lea*, Bucureşti 1984, p. 71

dat dovadă şi de o purtare devotată, Bethlen s-a rugat pentru reînnoirea tratatului, care fusese încheiat pe vremea răposatului sultan Suleiman han. De aceea, în a douăzeci şi treia zi a lui gemazi ul-evvel din anul sus-arătat (1 iulie 1614), a fost scris tratatul (ahidname), pe care îl solicitase. Clauzele acestuia sunt următoarele : „Odată cu moartea principelui din Ardeal sau datorită unei alte situaţii, dacă va fi nevoie ca principele să fie reînnoit, atunci potrivit înaltului firman va fi numit de către sultanat unul dintre cei mari, dintre transilvani, care va fi dorit şi acceptat de către toţi beii Transilvaniei și de către notabilii celor trei neamuri. Nu se va da crăia fără consimțământul notabililor şi al raialei, dacă o vor solicita cei care nu au dreptul, precum nici celor care vor încerca să ia puterea prin uzurpare. Atâta timp cât principele, emirii şi notabilii, precum și raiaua vor arăta ascultare, beii care sunt în vecinătate, precum și ostașii din împrejurimi nu vor ataca nici unul hotarele vilaietului Ardeal. Prizonierii vor fi înapoiaţi, dacă vor fi găsiţi nevinovaţi. Satele şi oraşele de la hotarele cetăților **Solnoc** şi **Gyula**, și **Ineu**, **Lipova** şi **Timişoara**, care au dat odată haraci celor din Solnoc şi Gyula, şi **Ianova** şi **Lipova** și **Timişoara**, de asemenea şi orașul **Dioszeg** (Dirsek), dependent de Solnoc, care a dat haraciul 2 şi s-a supus în partea aceasta la turci, până la răscoala de dinainte, care izbucnise în Transilvania, fiind anexate părții acesteia Imperiului otoman, până la răscoala lui Sigismund Báthory, să-și dea dările lor obişnuite. Transilvanul să nu se amestece în nici un fel şi să nu provoace gâlceavă şi de asemenea să nu intervină în nici un fel... Dacă se află raiale care, plecând din Imperiul otoman, s-au dus în Ardeal, să fie trimise înapoi. Ca și mai înainte, Ardealul să-şi trimită în

mod sigur haraciul, după cum s-a angajat în trecut, iar cu voievozii Țării Românești şi Moldovei să trăiască în unire şi înţelegere, respectând condiţiile de bună vecinătate şi atunci când se va ivi duşmanul, să ajute, după cum va fi nevoie, la înlăturarea lui. De asemenea, dacă la hotarele Imperiului otoman, beii de aici vor cere, în caz de nevoie, serviciul său, al principelui Transilvaniei, să îndeplinească această slujbă şi să dea ajutor cu sinceritate. Să nu fie atacate şi călcate hotarele Transilvaniei, care au fost prevăzute din timpuri mai vechi, în tratatele și înțelegerile dintre principii din Transilvania şi Viena. Nici unul dintre emirii maghiari, care sunt supușii principelui din Transilvania, să nu fie persecutat de cineva".

1659: Mohamed „trimite apoi pe marele vizir Kioprili Mehemedu Pasia în contra **cetăţii Ianova**, pe care, după vreo câteva zile, o și ocupă şi o supune potestaţiei otomane. Cu asemenea succes, purtă războiu în Ungaria, unde, la anul Hegirei 1070 (1659), Ali Pasia ocupa, prin asalt, cetatea Varadin. Iar la anul Hegirei 1074 (1663), vizirul Fazil Achmet Kioprili Ogli supune cetatea Uivar"[12].

1878: Printre „răniţi şi morţi… pe câmpul de onoare", s-a aflat şi „Petru Dragoniu din **Ianova**"[13].[14]

1894: „**Dăruiri**. Ca să fie de îndemn și pe viitor, publicăm încă unele fapte frumoase și demne de imitat, în folosul sfintei biserici din **Chiseteu**… / **Lucru bun și frumos în Izvin**. După ce, cu ajutorul lui Dumnezeu, s-a zidit, în comuna **Izvin**, o casă pentru reuniunea de cânt a

---

[12] Cantemir, Dimitrie, *Istoria Imperiului Otoman / Creşterea şi scăderea lui*, Bucureşti 1876, p. 389

[13] *Observatorul*, Anul I, nr. 71, Sibiu 1878, p. 3

[14] AŞCP, *Cronici turceşti privind ţările române*, vol. II, sec. XVII-XVIII, Bucureşti 1974, pp. 70, 71

plugarilor români de-aici, astfel noul edificiu fu sfinţit, în ziua sfântului apostol Toma, fiind aici şi ruga sau hramul bisericesc. Au celebrat, la actul de sfinţire al casei, domnii Georgiu Piglea și Nicolau Darabanţiu, parohi greco-orientali români din **Izvin**, Petru Căprariu, paroh din **Belinţ**, şi N. Miuţ, capelan din **Fibiş**. Răspunsurile le-a executat reuniunea de cânt din loc. A participat, pe lângă corpul pompierilor din **Izvin**, mai aproape poporul întreg din comună, nu altcum, și un public distins dimprejur și din îndepărtare. Urmând actul de sfinţire, stropirea casei cu apă sfinţită, poporul, cu mic și mare, a sărutat sfânta cruce, apoi s-a purtat un tas pentru reuniunea de cânt, în care a incurs 38 florini 70 creiţari; anume, de la următorii onorabili domni: Georgiu Piglea și Nicolau Darabanţiu, parohi în **Izvin**, Nicolau Cacina și Thimoteiu Petrişor, tutori bisericești, câte 1 florin, Ioan Mateica, învăţător, 50 creiţari, N. Miuţ, capelan în **Fibiş**, 1 florin, Petru Căprariu, paroh în **Belinţ**, 50 creiţari, Efta Ştefănel, jude comunal, 1 florin, C. Pava, învăţător în **Belinţ**, 50 creiţari, N. Jurca, cleric de **Caransebeş**, 50 creiţari, Efta Popovici, 20 creiţari, Costa Căruntu, 50 creiţari, Efta Coteţiu, cu soţia sa Elena, 10 florini, Ioan Novac, 1 florin 50 creiţari, Toma Fluoraş, Lazăr Urdă, Teodor Novac, Aron Mandriş, Nicolau Mandriş, Ioan Vuia, Nicolau Peptenariu, Iosca Demetrovici, Ioan Adamescu, Petru Frujină, Dimitriu Cherlia, Chira Bogdan, Ioan Ursu, Nicolau Stoia, Efta Răcariu, Pavel Gheju, Ioan Peptenariu și Adam Ursu, câte 1 florin, Lazar Novac, 50 croiţar. Primească mărinimoşii contribuitori cea mai profundă mulțumire. Fie dânșii convinși că vom ști păzi jertfele aduse și nu ne vom uita.

Seara, s-a ţinut concert și teatru, de către reuniunea de cânt din **Izvin**, asistând mult public, astfel că veni-

tul casei de seară fuse 50 florini. Între oaspeţii care au binevoit a participa, cu familia lor, au fost părintele P. Căprariu, paroh în **Belinţ**, C. Pava, învățător în **Belinţ**, domnișoara Florescu, învățătoare în **Belinţ**, L. Simu, pădurar din **Moșniţa**, N. Miuţ, capelan în **Fibiș**, Jurca din Olașag, cleric de **Caransebeș**, Georgiu Piglea, paroh, C. Copane, Mila Copane, doamna preoteasă Darabanţiu, Klein S., arendator, V. Tomi, cleric absolut, Efta Coteţiu, Efta Ştefănel, jude comunal, Adam Mica, cojocar, Georg Veber, comerciant, toţi din **Izvin**, domnișoarele învățătorese Marta Precup din **Izvin** și Sidonia Niga din **Ianova**, G. Grozav, învăţător în Ianova ș. a. m. Petrecerea a durat până în zori, la sunetul muzicii din **Caransebeș**”[15].

1894: „La sărbătoarea **sfinţirii casei corului** din **Izvin**, dl învățător din **Ianova**, Georgiu Grozav, încă a contribuit 50 cruceri”[16].

1937: „Cu prilejul manevrelor executate de Regimentul 5 Vânători, am poposit, într-o duminică frumoasă de toamnă, cu soare galben ca un fagure de albine, în satul **Ianova**, sat la 20 km de Timişoara. **Înfiriparea lui a fost făcută de un oarecare român, Boca Micu**, **împroprietărit de Matei Corvin**. M-a impresionat îndeosebi portul seliştencilor, neîntrecute fete şi neveste, mândre fără pereche, venite din ţinutul Sibiului, cu părinţii şi bărbaţii lor, colonizaţi în această regiune bogată bănăţeană. / Drumul de dimineaţă, pe care am mers, după împlinirea datoriilor ostăşeşti, a fost acela care duce la sfântul locaş de închinare. Cercetând cuprinsul bisericii, ochii mei s-au oprit stăruitori asupra a două cărţi bisericeşti. Un

[15] *Foaia de Duminică* a ziarului *Dreptatea*, Anul I, nr. 19, Timişoara 1894, pp. 3, 4
[16] *Foaia de Duminecă*, Anul I, nr. 21, Timişoara 1894, p. 5

„Triodion”, tipărit la Râmniv, în a doua domnie a lui Scarlat Ghica Voievod, cu binecuvântarea şi cheltuiala lui Chir Grigorie, episcopul Râmnicului, în anul **1771**, de către cucernicul între preoţi, popa Constantin Atanasievici. Acest preot a scris şi tipărit, pe a doua pagină a cărţii, stihuri poeticeşti, adică voroave, prealuminatului Domn Io Scarlat Ghica Voevod… / Am cercetat şi o sfântă Evanghelie, tipărită în a patra Domnie a Ţării Româneşti a prealuminatului Domn Constantin Nicolae Voievod, cu blagoslovenia Prea Sfântului Mitropolit al Ungrovlahiei, Chir Neofit, şi cu toată osârdia şi cheltuiala Sfinţiei Sale, Chir Clement, episcopului Râmnicului, în anul de la Hristos **1759**”[17].

[17] *Universul*, Anul 54, nr. 203, Bucureşti 1937, p. 4

IAPA

(Jépa, Japa**,** inclus în Sighetul Marmaţiei,
judeţul Maramureş)

1429, noiembrie: „Tranzacţie între nepoţii lui Lodomer din **Saraseu** („Mihai Tivadar, fiul lui Lodomer din Zarvazo, pentru el personal, și pentru Mihai, fiul său, și, de asemenea, Andrei, fiul lui Bank, fiul numitului Lodomer, și Luca, fiul lui Ivan, fiul lui Dan, din același Zarvazo (**Săsar**, judeţul Maramureş), precum și Ioanne, Sandrino și alți fii ai lui Andrei, fiul lui Bank, fiul lui Lodomer”), pe de o parte, și între strănepoții lui Erdövoda („Dragus, fiul fiicei lui Clementis, Dragus Fejer, fiii lui Erdeo Vajvodae și Zemp Ivan, fiul lui Stan, fiul lui Dragus din Kabolapathaka, pentru el și pentru fiii lui Hotko, Thomas și Georgios și, de asemenea, Iacobo, Ioanne, frații buni, Mihail, fiicele numitului Dragus, fiul lui Clement, și Toma, fiul lui Dragus, fiul lui Dragoș, și Toma, Clementis, Stanislaus, Petru, Mihai și Blasio, fiii Ivan, pe de altă parte, Ivan și Koszta, frații lor buni, adică mai sus menționati Zemp Ivan, fiul lui Sztan, Elia și Ivasko, fiii lui Iacov, Mihai și Blasio, fiii lui Ioan și Havrila și Tivadar, Ivan, Mihail, Dragus, fiul lui Clement, şi Zemp Ivan, fiul lui Stan”), și alți mulți nobili din **Jépa** (Iapa), pe de altă parte; aceia recunosc dreptul acestora, le dau o sesie

iobagională, dau din partea a noua din Saraseu ce li se cade, a treia parte, și, sistând procesul dintre ei, se declară de îndestulați”[18].

1431, februarie 6, Sziget: „Magistratul comitatului adevereşte că nobilii din **Jépa** (Iapa), având proces cu cei din **Saraseu**, aceştia au resignat și anume Andrea, fiul lui Bank, a treia parte; Luca, a treia parte din moșia lor în Saraseu, iar Mihail a dat un intravilan cu patru pământuri arabile și toate pertinențele (cătunele)”[19].

1457, februarie 19, Buda: „Regele Ladislau V dăruieşte lui Mihail, fiul lui Thatul din Jalova, pentru meritele sale, câştigate în războiul contra turcilor, și lui Simon Gherheș din **Saraseu** întreaga moșia Jepa (**Iapa**) și a treia parte din moșia **Saraseu**, căzută în proprietatea coroanei prin stingerea familiei lui Danciu Fejer din Saraseu”[20].

1862: În conscripţiunile familiilor nobile române din anul 1862 sunt menţionaţi „**Bozse**, în comuna Japa (Kabolapatak), 2 patrifamilii.

Bakacs de Erdód, în comuna Japa (Kabolapatak), 2 patrifamilii.

Dáncs alias **Feyér**, în comuna Japa (Kabolapatak), 1467, 6 patrifamilii.

Dunka, în comuna Japa (Kabolapatak), 1 patrifamilie.

---

[18] Mihályi, Joan, de Apşa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 162, pp. 276, 277

[19] Mihályi, Joan, de Apşa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 165, pp. 283, 284

[20] Mihályi, Joan, de Apşa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 232, pp. 396, 397

Grigor alias **Gergelyi**, în comuna Japa (Kabolapatak), 1624, 17 patrifamilii.

Iváncsul alias **Vancsa** de Apsa de mijloc, în comuna Japa (Kabolapatak), 1407, 4 patrifamilii

Kodra, în comuna Japa (Kabolapatak), 6 patrifamilii.

Kindrics, în comuna Japa (Kabolapatak), 1 patrifamilie.

Lázár de Purkerecz, în comuna Japa (Kabolapatak), 1 patrifamilie.

Mich, în comuna Japa (Kabolapatak), 1340, 22 patrifamilii.

Mihályi, în comuna Japa (Kabolapatak), 1442, 22 patrifamilii.

Mois, în comuna Japa (Kabolapatak), 1 patrifamilie.

Ofrim, în comuna Japa (Kabolapatak), 8 patrifamilii.

Papp de Szaploncza, în comuna Japa (Kabolapatak), 1365, 9 patrifamilii.

Seimjon alias **Zima**, în comuna Japa (Kabolapatak), 1687, 7 patnfamilii.

Sztán, în comuna Japa (Kabolapatak), 1365.

Stecz, în comuna Japa (Kabolapatak), 1 patrifamilie.

Vida, în comuna Japa (Kabolapatak), 4 patrifamilii"[21].

1903: „**Viriliştii din comitatul Maramureşului**. În acest comitat sunt 250 virilişti, dintre care 114 sunt evrei. Cel dintâi virilist evreu plăteşte contribuție 2.805

[21] Puscariu, I. Cav de, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sbiiu 1892, pp. 4, 5

coroane, iar cel din urmă, 231 coroane. / **Virilиştii românі** sunt următorii: 1). Simeon Pop, prim-pretor în **Vişeul de Sus**, cu 4.120 coroane (virilistul întâi în comitat). 2). Petru Mihalyi, deputat dietal, proprietar în **Sarasău**, cu 1-065 coroane. 3). Basiliu Iurka, proprietar în **Sarasău**, cu 1.023 coroane. 4). Dr. Georgiu Mihalca, avocat în **Sighet**, cu 670 coroane. 5). Vasile Mihalca, proprietar în **Iapa**, cu 666 coroane. 6). Dr. Ioan Mihalyi, proprietar și protofiscal al comitatului, cu 603 coroane. 7). Michail Pavel, proprietar în Sat-**Slatina** şi arhivar la comitat, cu 589 coroane. 8). Ludovie Man, farmacist în **Şomcuta Mare** și proprietar în **Vişeul de Jos**, cu 562 coroane. 9) Dr. Mihail Kokényesdy, avocat în **Sighet**, cu 559 coroane. 10). Dr. Ştefan Kiss, medic şi proprietar în **Dragomireşti**, cu 513 coroane. 11). Vasile Man, avocat în **Vişeul de Sus**, cu 440 coroane. 12) Dr. Aurel Man, avocat în **Sighet**, cu 430 coroane. 13) Mihail Mihalca, proprietar în **Apşa de Jos**, cu 869 coroane. 14). Petru Rednic senior, proprietar în **Berbeşti**, cu 368 coroane. 15). Dr. Ioan Jurka, jude la Tribunalul regional din Caransebeș, cu titlul de jude de tablă regională, proprietar în **Călineşti** și în **Sighet**, cu 338 coroane. 16). Grigorie Kudrici, proprietar în **Bârsana**, cu 328 coroane. 17). Ioan Iurka, jude de tablă regională, în pensiune, avocat în **Vişeul de Sus**, cu 823 coroane. 18). Alesandru Cuza Anderco, proprietar în **Borşa**, cu 288 coroane. 19). Ioan Fanea, preot în **Sarasău**, cu 276 coroane. 20). Alesandru Gyenge, preot în **Dragomireşti**, cu 263 coroane. 21). Vasiliu Ilniczky, proprietar în **Bârsana**, cu 228 coroane. / Dintre aceştia, numai darea lui G. Mihalca este în dublu calculată. Afară de virilişti, între membrii aleşi ai congregaţiunii comitatense sunt 21 preoţi români şi 15 mireni, avocaţi, propri-

etari şi notari români, laolaltă cu viriliştii 57, din numărul total de 420. / În Maramureş, sunt 308.790 locuitori, din care 42.403 maghiari, 41.449 germani (evrei), 74.978 români, 143.621 ruteni, 1.147 slovaci etc.”[22].

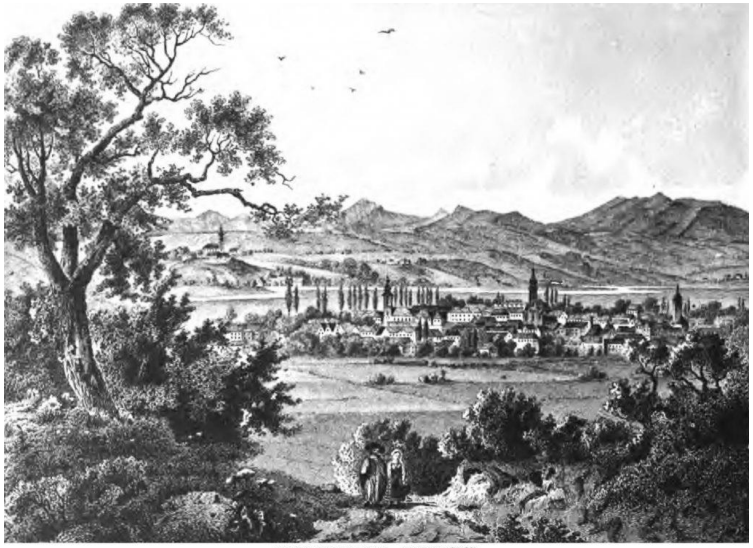

MARMAROS-SZIGET.

Rohbock, Lajos, *Magyarország és Erdély* (Ungaria şi Transilvania), Darmstadt 1860, p. 287

[22] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXV, nr. 233, Blaj 1902, p. 3

IARA

(**Jara**, judeţul Cluj)

1351, septembrie 22: **Conventul** (adunarea, soborul – n. n.) mănăstirii fericitei fecioare Maria din Cluj-Mănăştur" (Clusmonustra) întăreşte vânzarea unei părţi dintr-un „pământ pustiu şi lipsit de locuitori, numit **Benk** (lângă Mura Mare, judeţul Mureş), aflător în comitatul Turda", pe care îl moştenise „Mihail, fiul lui Iacob de **Iara** (**Jara**, judeţul Cluj)", lui „Toma, fiul lui Dionisie de **Reghin**… pentru treizeci de mărci de argint bun"[23].

1353, martie 31, Buda: Ludovic, regele Ungariei, dă de ştire că s-au înfăţişat în faţa sa „Dionisie, marele vistier, fiul răposatului Ştefan, pe de o parte, şi Ioan, fiul lui Petru zis Gurghiu, pe de alta, iar magistrul Dionisie ne-a mărturisit că el a înapoiat lui Ioan, moştenitorilor şi urmaşilor săi… moşiile **Iara** (**Jara**, judeţul Cluj) şi **Abafaia** (**Apalina**, Abafaia, Abafaja, judeţul Mureş), aflătoare în comitatul Turda… / Iar în schimb, acest Ioan, fiul lui Petru, a dat şi a dăruit pe vechi fiilor lui Ioan… moşia

[23] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 62, p. 58

Zentgeorgh (lângă Buneşti, judeţul Cluj) de lângă Someş din Solnocul dinlăuntru”[24].

1355, mai 24, Turda: Nicolae Konth, voievodul Transilvaniei, dă de ştire că în adunarea obştească a nobililor, ţinută la **Turda** „după sărbătoarea Înălţării Domnului (20 mai), pe când începusem a cântări cumpăna dreptăţii proceselor tuturor împricinaţilor, Ioan, fiul lui Vivian, orăşean din **Vinţul de Jos** (Olwynch, judeţul Alba), ridicându-se cu scrisoarea de redobândire şi ce citare a capitlului bisericii Transilvaniei, s-a plâns că Petru, fostul vice-ban, fiul lui Mihail de **Iara** (Jara, judeţul Cluj), a cerut să i se dea… moşia unui om, care a murit fără moştenitori, numită **Oarda** (Oarda de Sus şi de Jos, Waradia, Waradya, judeţul Alba), aflătoare în comitatul Alba, lângă râul Mureş. Vice-banul Petru a răspuns că moşia Oarda i-a fost dată de înălţimea regească pentru slujbele sale credincioase şi sângele vărsat de dânsul. Noi, ascultând spusele părţilor şi văzând actele lor… am văzut că, în două scrisori ale lui Ioan, fiul lui Vivian, una a capitului bisericii de Oradea şi cealaltă a bisericii Transilvaniei, se spune că moşia Oarda a fost dată pe veci bisericii Transilvaniei de către acel Ioan, fiul lui Vivian; iar în scriesoarea vice-banului Petru, că capitlul bisericii Transilvaniei a redobândit în chip legiuit moşia Oarda de la Petru şi că, timp de cinci ani, Petru, judecându-se… a câştigat pricina sa pe calea legii, iar pomenitul capitlu a fost osândit la plata valorii moşiei… şi astfel Petru a rămas în paşnica stăpânire a acelei moşii”[25].

---

[24] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 183, pp. 199-201

[25] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 310, pp. 316-321

1355, noiembrie 15, Bátorkö: Nicolae Konth. Voievodul Transilvaniei, dă de ştire că „Pavel zis Fodor, slujitorul şi împuternicitul nobilului Petru, fost viceban, adică fiul lui Mihail de **Iara** (Jara, judeţul Cluj), ne-a arătat o scrisoare de împăcare cu privire la moşia **Oarda** (Oarda de Sus şi de Jos, Waradia, Waradya, judeţul Alba), cerându-ne să se treacă cuprinsul ei în chip de privilegiu al nostru. Noi, fiindcă am aflat că plăţile celor 500 de florini au fost făcute şi plătite, la soroace, de către Pavel zis Fodor, legiuitul împuternicit, îl lăsăm să plece descărcat pe Petru, vicebanul, cu privire la plată, iar moşia Oarda o dăm lui Petru, vicebanul, şi tuturor moştenitorilor lui, punându-i pe dânşii în veşnică stăpânire”[26].

1357, septembrie 15, Mănăştur: Conventul mănăstirii Mănăştur dă de ştire că, înfăţişându-se „Benedict, diacul de **Iara** (Jara, judeţul Cluj), în numele său şi al lui Gheorghe, fiul aceluiaşi Alexandru, apoi Mihail, fiul lui Ioan, în numele său şi al lui Ladislau, fratele său, iar pe de altă parte Nicolae, fiul lui Iacob, fiul lui Wrkun, de asemenea în numele său şi al lui Mihail, fratele său, acei magiştri Benedict şi Mihail au mărturisit că au voit să dobândească a patra parte, cuvenită ca fiică nobilei doamne Sebe, fiica lui Wrkun, din două moşii, numite **Tordalaka** (dispărut, lângă Câmpia Turzii, judeţul Cluj) şi **Tritul** (Thetreh, azi **Tritenii de Jos şi de Sus**, judeţul Cluj), aflătoare în comitatul Turda; dar, prin împăciuire… ei s-au învoit că, pentru sus-zisa a patra parte, acei Nicolae şi Mihail, fiii lui Iacob, le-au plătit pe deplin şi în

[26] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 350, pp. 373, 374

întregime nouă mărci, fiecare marcă fiind socotită la zece pense”[27].

1359, mai 19, Alba Iulia: Capitlul bisericii Transilvaniei face cunoscut că, venind „Mihail, fiul lui Albert, nobil de **Mendzenth** (dispărut, lângă Sântion, judeţul Bihor), din comitatul Bihor, şi Nicolae, fiul răposatului Nicolae, fiul lui Albert şi fratele nostru canonic, iar pe de altă parte Petru, fiul lui Mihail de **Iara** (Jara, judeţul Cluj), aceşti magiştri au mărturisit că ei cu încuviinâarea fiilor lui Petru, fiul lui Mihail de Iara, moşia lor, numită **Legii** (Legen, judeţul Cluj), aflătoare în comitatul Cluj, ei au ţinut-o, în locul unei moşii numită **Toty** (dispărut, lângă Tărian, judeţul Bihor), din comitatul Bihor, şi a două mori din moşia numită **Secusigiu** (Zekulzegh, judeţul Arad), aflătoare pe râul Mureş, moşie pe care Petru, fiul lui Mihail, o cumpărase de la Ioan, fiul lui Ladislau, nobil de **Sântandrei** (Sanctus Andreas, judeţul Bihor), din acelaşi comitat Bihor; iar una din mori o cumpărase de la Nicolae, fiul lui toma, şi de la Ladislau, fratele acelui Nicolae, iar a doua mpară, de la Nicolae judele, iobagul acelor Nicolae şi Ladislau, fiii lui Toma, pentru 1.000 de florini, mai puţin 50 de florini, bani dobândiţi de el prin alte slujba credincioase”[28].

1360, ianuarie 10: Regele Ludovic dă de ştire că „Petru, fiul lui Mihail de **Iara** (Jara, judeţul Cluj), vicevoievodul Transilvaniei, venind în faţa noastră, ne-a arătat două scrisori, cu privire la dania moşiei **Oarda** (Oarda de Sus şi de Jos, Waradia, Waradya, judeţul Alba), aflătoare

[27] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 181, pp. 173, 174
[28] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 385, pp. 389-391

în comitatul Alba din Transilvania… Şi astfel noi… primim, îngăduim şi întărim privilegiul pentru Petru vicevoievodul”[29].

1362, ianuarie 14, Mănăştur: Conventul mănăstirii Mănăştur adevereşte că, venind „Ioan, fiul lui Gall, fiul lui Pascha de **Iara** (Jara, judeţul Cluj), iar pe de altă parte Andrei, fiul lui Zaloch, slujitorul nobilului Nicolae, fiul lui Nicolae de **Grind** (fost Grind, Gerend, azi **Luncani**, judeţul Cluj), în numele stăpânului său, acel Ioan a spus că dânsul, împreună cu Nicolae, după ce s-a aţâţat între ei o mare duşmănie, prin împăciurea unor nobili, cât şi în temeiul înrudirii, au făcut legământ de pace şi împăciuire, cu privire la acea bucată de pământ, aflată între moşia sa **Sânmărtin** (Zenthmarton, judeţul Cluj) şi cea numită **Banabic** (Banabic, Banabyky, azi **Vâlcele**, judeţul Cluj) a acelui Nicolae”[30].

1599, noiembrie 28: „Mihai-Vodă întăreşte urmaşilor lui Ioan Gyulai din **Iara de Sus** actul de danie asupra moşiilor lor din **Lupşa** şi alte patru sate, în comitatul Turda, precum le-au moştenit de la decedatul lor părinte, Ioan Gyulai bătrânul”[31].

1894: „**Reţele telefonice în Ardeal**. Ministrul de comerţ, prin ordinaţiunea din 6 iunie, Nr. 41.844, a dispus aranjarea de reţele telefonice în comitatele Albei inferioare, Târnava mică, Turda-Arieş şi Hunedoarei. Pe **terito-**

---

[29] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 447, pp. 460-464

[30] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 77, pp. 58-60

[31] Veress, Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. V, 1596-1599, Bucureşti 1932, p. 291

riul Albei inferioare, staţiuni telefonice vor fi în **Blaj**, **Alba Iulia**, **Aiud**, **Conţa**, **Vintul-de-jos**, **Ighiu**, **Metieş** (staţiune de jandarmi), **Zlatna**, **Abrud** şi **Roşia**. În **comitatul Hunedoarei**, vor fi staţiuni în **Baia-de-Criş**, **Brad**, **Deva**, **Ilia**, **Hunedoara**, **Haţeg**, **Pui**, **Petroşeni** şi **Geoagiul-de-jos**. În comitatul **Târnavei mici**, staţiunile vor fi în **Ibaşfalău**, **Ernot**, **S.-Martin**, **Mediaş** şi **Hususău**. În **comitatul Turda-Arieş**, în **Turda**, **Iara-de-jos**, **Trăscău**, **Câmpeni**, V**inţul-de-sus** şi **Murăş-Ludoş**. Aşadar, sunt 30 staţiuni telefonice, care vor fi puse în legătură cu **Clujul**”[32].

1900, Diaconovich: „**Iara de Jos** (magh. Alsó-Jàra), comună mică în Transilvania, comitatul Turda-Arieș, situată lângă râul Iara, afluent pe stânga al Arieşului; comuna Iara are 1.576 locuitori, în 1891, români (701) și maghiari; oficiu pretorial, judecătorie cercuală, poştă şi telegraf. Locuitorii, în cea mai mare parte. se ocupă cu olăritul”[33].

Gegend von Korna, mit dem Vulcan dahinter.

[32] *Unirea*, Anul IV, nr. 32, Blaj 1894, p. 245
[33] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom II. Sibiu 1900, p. 761

IBĂNEŞTI

(Libánfalva, judeţul Mureş)

1849: „În 2/14 februarie 1849, au venit, sub comanda lui Macskási Pál, ca vreo 600-800 maghiari la **Gurghiu**, şi, de acolo, prin satele **Ibăneşti** şi **Hodac**, şi **Caşva**, acolo au jefuit pe români. Precum aud eu, au mânat vreo 130 de boi, mai multe care încărcate cu jafuri. Ce-i mai falnic au prin, au prins pe popa Toader din **Hodac**, cu mai mulţi oameni lângă el, pe care i-au adus până în jos de **Jabeniţa**, acolo au puşcat pe nenorocitul şi vrednicul preot şi pe mai mulţi români, împreună cu el, cu totul, 80 până la 100”[34].

„Vadászcsapat s-a băgat pe râu, în sus, la **Gurghiu**, în 21 februarie. Luni, acolo, precum auzim, a puşcat mai mult de 100 de oameni, bărbaţi şi muieri, în **Hodac**, **Ibăneşti** şi **Caşva**. De-au jefuit tot ce au avut, n-au rămas bieţii copii cu nimica. Care au mai rămas în viaţă, aşa de tare i-au apăsat cu jafurile şi cu omorul cât mai amar pahar n-au putut bea nici mucenicii, pe vremea tiranilor împăraţi de demult. Învie Doamne şi să se risipească vrăjmaşii!”[35].

---

[34] *Ţara Bârsei*, Anul VII, nr. 1, Braşov 1935, p. 34
[35] Ibidem, pp. 36, 37

1878: „Lista Nr. 2 a contribuitorilor pentru ostaşii români răniţi în războelul oriental", cuprinde şi numele „Isidoru Marcu, cancelist notarial cercual în **Ibăneşti**, 20 cruceri; / Constantin Chirtes din **Ibăneşti**, 20 crucer; / Dan Ion Ceteraşu din **Ibăneşti**, 1 florin; / Dimitrie Cornea, paroh în **Ibăneşti**, 2 taleri"[36].

1883: „De la **Ibăneşti** (Libánfalva, judeţul Mureş), din părțile Reghinului, ni se scrie că un anume Vasile Todoran, săpând la locul său, într-o pădure de stejari bătrâni, amestecată cu carpeni şi cu fagi, a dat peste nişte lespezi de piatră, care, mișcându-se de la locul în care se păreau așezate de natură, s-a văzut că ascund urne de lut, de mărimi diverse, iar că acestea ascund oase şi cenuşă de oase și trupuri omeneşti. Urnele, ne scrie corespondentul, sunt **negre ca o oală de Bârgău** și părețiide grosimea unui policar. Dl corespondent ne mai scrie că mai anţărţi s-au aflat, cam tot în partea locului, pe coasta unui deal, cărămizi şi urmele unui edificiu de locuinţă, fără a ne spune ce fel de cărămizi sunt. Nici aceea nu ne scrie că ce s-a făcut cu urnele aflate. Atragem din parte-ne atenţiunea onoratului comitet central al Asociațiunii asupra acestei descoperiri, că ştim că o va interesa"[37].

1884: „**Perechea princiară de coroană și românii din Gurghiu**. / În **1881**, cu **prima venire a prinţului în Gurghiu**, românii peste tot s-au purtat bine, încât nu numai Alteța Sa a fost încântat de purtarea lor, ci și cei ce-l însoţeau. Apoi, în dumineca următoare, după sosirea printului în **Gurghiu**, se anunţase înaintea preotului greco-catolic din loc că prințul, cu întreaga Curte, va merge să asiste la sfânta liturghie, în biserica greco-cato-

[36] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLI, nr. 23, Braşov 1878, p. 4
[37] *Telegraful Român*, Anul XXXI, nr. 62, Sibiu 1883, p. 250

lică românească. Deja se și pregătise cele de lipsă: „tron” și scaune îmbrăcate cu catifea verde, pentru perechea princiară de coroană. Dar cei ce erau împrejurul prințului simțind aceasta, nu le-a căzut bine, mai cu seamă corespondenților ziarelor maghiare, căci de aceștia erau doi în Gurghiu, şi îndată au telegrafiat la **Târgul-Mureşului** după abatele romano-catolic, ca să vină în Gurghiu, spre a servi *messa* în biserica romano-catolică, pentru ca prințul, cu suita sa, mai întâi să viziteze acea biserică, și nu a românilor, va să zică cinstea să o facă mai întâi ungurilor. / Aşa s-a şi întâmplat că sâmbătă, la 2 ore după-amiază, abatele a sosită în Gurghiu și îndată prinţului i s-a făcut cunoscut că, dimineaţa, se va servi *messa* în biserica romano-catolică. Prinţul, mai întâi, s-a dus în biserica romano-catolică şi numai după aceea, când la noi s-a cântat „Sfinte Dumnezeule”, a venit în biserica noastră, unde, de la început, până la sfârşit, cât a durat sfânta liturghie, a îngenunchiat perechie princiară şi, după cetire, au sărutat evanghelia. După săvârşirea serviciului divin, strângând mâna preotului, și-au exprimat plăcerea asupra ceremoniilor şi cântărilor noastre bisericeşti.

În anul trecut **1882,** iar atât perechea princiară, cât și suita întreagă în corpore, din nou, a vizitat biserica noastră, însă atunci nu se anunţase înainte, până sâmbătă, la 12 ore, noi însă am ştiut şi asemenea s-a petrecut lucrul ca în rândul trecut, în **1881**. În **Gurghiu** sunt trei biserici: română greco-catolică, romano-catolică şi evanghelic reformată; aceasta, până acum, de prinţ nu a fost vizitată.

Într-o zi cam ploioasă, în anul trecut, **1882**, prinţul Rudolf era îmbrăcat în uniformă de vânat tiroleză şi era înconjurat de domnii cei mai mari, toți gata spre a porni la vânat. O muiere bătrână din **Ibăneşti** s-a vârât printre

domnii cei mari şi, apropiindu-se de contele Samuel Teleki, l-a întrebat că, dintre atâţia domni, care ar fi împăratul, pentru că dânsa doreşte de mult să-l vadă. La întrebarea bătrânei. contele i-a arătat, făcând semn cu mâna spre prinț, zicând „Acesta-i!”. Atuncea muierea cea bătrână, ştergându-şi ochii, a exclamată: „O, săracul, că slab e îmbrăcat!” şi, cu aceasta, s-a depărtat. În ziua aceea, apoi, când societatea de vânat s-a aşezat în munte, sub un arbore, pentru ca să mânce și să se odihnească puţin, respectivul conte a început a povesti despre întâmplarea aceasta, care aşa impresiune a făcut asupra prinţului, încât începu a râde cu hohot mare; i-a părută rău, însă, că nu a putut vedea și dânsul, în persoană, pe bătrână; a cercetat de ea, însă, după aceea, și, văzând-o pe babă în persoană, a remunerat-o. / Până acum, totdeauna prinţul şi prinţesa au fost dispuşi bine, şi cu oamenii cei de rând, care merg la vânat, vorbesc și îi întreabă de urși şi de alte fiare sălbatice. Aşa s-a întâmplat şi cu Nechita Bloşiu, din comuna **G. Orşiova**, care conduce vânatul. Acesta este un om de 70 de ani, înalt de statură, bine făcut și gros la trup, lat în piept, sănătos, cu un cuvânt, ca un urs, curat şi cu faţa rumenă şi frumoasă, om cuminte şi de treabă, glumeţ, însă glumele îi sunt plăcute. / Dânsul ştie toate cotiturile şi văile munţilor, precum și locurile pe unde umblă fiarele sălbatice. Într-o zi a lui octomvrie 1882, înşirând pe domni la vânat şi arătându-le unde să pândească şi să aştepte fiecare venirea ursului etc., prinţul Rudolf, nemaiputând aştepta după înturnăturile lui Nichita, îl întrebă: „Bade Nechita, eu unde voi sta?”. Atuncea badea Nechita îi răspunde prințului: „Aşteptă, împărate, că şi la tine vine rândul, numai să fii voinic, apoi, să împuşti ursul”. A râs prințul; pe badea Nechita a pus de l-a fotografiat, aşa cum

se poartă dânsul, cu pieptul deschis şi deschiotorat la grumaz.

Prinţesa Ştefania, asemenea, când face primblări, ori pe jos, ori în trăsură, întâmpină pe femeile şi bărbaţii ţărani cu „Bună ziua!”, şi dacă e aproape de dânşii, îi întreabă „Ce faceţi?”. Cu un cuvânt, poporul din jurul **Gurghiului** e încântat de viitorii domnitori şi, pentru aceea, când aude de venirea lori la Gurghiu, se bucură și îi aşteaptă cu dor. / „Iară am venită la voi, bade Nechita!”, zice prinţul şi badea Nechita îi răspunde: „Bine ai făcut, împărate, Dumnezeu să te ţină!”. / Ocaziunea, totdeauna când prinţul se află în **Gurghiu**, nouă, românilor, ne este mai bine venit decât altora, numai să o ştim bine folosi. Cu oamenii noştri în treaba vânatului toţi au afacere, oamenii noştri sunt conducătorii vânatului, şi aceştia sunt îndrăzneţi, încât vorbesc cu prinţul fără a cere audienţe şi Alteţa Sa le concede toate, şi i-a învăţată aşa, încât oamenii, la tot pasul în apropierea lui, îi urmează ca puii după cloşcă; sare prinţul peste un părău, oamenii sar după dânsul și-și măsură vitejiile unii cu alţii. Într-adevăr, nimenea nu-și poate închipui cum o duce prinţului cu oamenii noştri de minunat; şi iacă aşa, mai în urmă, vor începe şi la poveşti (anecdote) cu prinţul, numai durere că nu sunt între dânşii oameni cu carte, încât să se ştie folosi de una și alta. / Atât prinţul, cât şi prinţesa, ştiu ceva și românește, pot trăi între noi, că ne pricepem, vezi bine numai românește, unul pe altul; și încă poate că acuma vor fi ştiind mai bine românește ca în rândurile trecute. / Apoi, ştiţi ceea ce sunt pe lângă prinţ: adjutantul, medicii, vânătorul superior (Oberjäger) şi alți vienezi sunt „gute Brüder” cu noi, românii, așa ne zic dânşii. Cu un cuvânt,

multe se petrec în Gurghiu, de celea ce noi, dacă ne-am şti folosi, ne-ar prinde la timp poate bine.

În **Gurghiu**, s-au pus acuma mai multe felinare (lampe), şi s-a întins sârma telegrafică până la casa în care va şedea prinţul. În timpul cât va petrece arhiducele Rudolf la noi, după cum am auzit, va fi şi teatru aici. Acum nu ştimi că mai putea-vom străbate şi noi, **ca să-i întindem un joc românesc**, ca în rândurile trecute, ori ba! Vom vedea cum va mai fi. / Altele n-am ce să vă mai scriu, decât numai lucruri rele: sărmanii oameni sunt amărâţi de nemiloşii executori pentru cuartalul al III-lea de dare şi competinţe timbrale, şi apoi drumurile ţării, vrând, nevrând, sunt siliţi a le face"[38].

1885: „**Afacerea bibliotecii „Ioan Pop Maior"**. / Domnule Redactor! / După cum se vede din nr. 46 al preţuitului ziar „Gazeta Transilvaniei" pro 1885, eu sunt provocat public, prin „Un fiu al naţiunii" spre a da deslușirea necesară, cu privire la manipularea banilor incurși în fondului bibliotecii donate de defunctul Ioan Pop Maior din **Reghinul săsesc** pentru inteligența română aflătoare în jurul **Gurghiului**. şi despre aceea că, în ziua de azi, biblioteca în ce stare se află şi că, în fapt, mai există aceea ori ba?, şi altele. / Este drept şi adevărat că defunctul Ioan Pop Maior din **Reghinul săsesc,** încă până ce a fost în viață, în anului 1876, a donat pentru inteligența română, aflătoare în jurul **Gurghiului**, biblioteca sa, stătătoare din mai multe cărti în diferite limbi ale patriei, cu archivă, cu tot; şi aceea, după pofta donatorului, în 22 septemvrie 1870, s-a trimis şi încredințat dlui Nicolau Petru, preot greco-catolic în **Gurghiu**, opid (târguşor) şi acuma loc de

[38] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVII, nr. 157, Braşov 1884, p. 2

petrecere pentru vânat a prințului de coroană Rudolf. Despre aceasta, apoi, inteligența a fost peste tot încunoștiințată. / Însă, durere, că fiind de mai înainte vreme la mijloc o neînţelegere între oameni, despre care tac, biblioteca donată, spre dauna noastră, a tuturor, a stagnat şi a zăcut închisă în biserica cea frumoasă greco-catolică a **Gurghiului** și nimenea nici un pas pentru înaintarea ei nu a făcut.

Din întâmplare, în 15 octomvrie 1878, în casa domnului preot greco-catolic Ieremie Harşian din **Chicherul de jos**, s-a nimerit a fi mai mulţi domni preoţi români față, între care m-am aflată şi eu. Atunci, între glume şi altele, am făcut propunerea ca să începem ceva cu biblioteca sus-zisă; la aceasta, dumnealor au consimţit şi au aprobat, încredinţându-mi mie toată afacerea, sub cuvânt că, la timp, mă vor ajuta şi în ceea ce voi întreprinde, mă vor sprijini. / M-am rezolvat a primi sarcina și, în 24 octomvrie 1878, am înaintată o rugare către oficiul procesual, în **Gurghiu**, pentru concediu, spre a putea ţine o ședință publică în **Gurghiu**, în care, apoi, să ne putem consulta şi pune în ordine bună cu biblioteca. Şi aceasta am făcut-o pentru ca, de o parte, să pot da un zbor mai mare întreprinderii noastre, iară de altă parte, ca răuvoitorii din **Gurghiu** să nu aibă cuvânt de a denunţ în contra noastră. / Nu ştiu pentru ce şi din ce punct de vedere, că oficiul procesual rugarea mi-a transpus-o spre rezolvare vice-comitelui, în **Mureş-Oşorhei** (Târgu Mureş)); acela, apoi, după ce m-a ascultată pe mine în persoană despre starea lucrului, rugarea a rezolvat-o pe calea oficiului procesual, cu data 6 noiemvrie 1878, nr. 11.114, rezoluţiunea a fost îmbucurătoare, căci ni s-a conces ţinerea ședinței proiectate, cu adăugirea, însă, ca mai înainte de toate, cu

privire la obiectele ce se vor pune la dezbatere în ședință, să aștern „Programul” şi totodată să fac cunoscut ziua hotărâtă pentru consultare, ca așa, din partea oficiului politic, să se poată lua măsurile necesare de supraveghere. / Așa am şi făcut, după cum a sunat porunca de sus, iar eu, în co-înțelegere cu câţiva domni preoţi români, am început a scrie și a trimite la invitări peste tot locul și în toate părţile etc.

Ținerea şedinţei, spre consultare, în obiectul sus atins, s-a hotărât pe ziua de 8 ianuarie 1879, la 10 ore a. m., în **Gurghiu**, în edificiul şcolii greco-catolice. / În acea zi și la acea şedință, a luat parte un număr însemnat din inteligența română, şi ca comisari din partea oficiului politic pentru supraveghere a fostă delegat adjunctul de jude procesual, care încă mai înainte de toți venise în şcoală, spre a studia și a face dare de seamă despre mişcările şi afacerile noastre, ştii cum merge aceea. / Participanţii, respectiv invitaţii, după sosire, amăsurat punctului I din „Program”, au fostă primiţi, din partea domnului Nicolau Petru, preot greco-catolic în **Gurghiu**, prin o cuvântare scurtă, dar cuprinzătoare. / După cuvântarea de primire, amăsurată punctului II din „Program”, prezidiul s-a încredințat provizoriu domnului Patriciu Barbu, avocat în **Reghinul săsesc**, şi ca notar a fost chemat domnul Alexandru Târnăveanu, preot greco-catolic în **Hodac**, cărora, amăsurat punctului IV din „Program”, li s-a pus înainte, pe masă, rezoluţiunile primite din partea autorităţilor politice şi alte acte, care au trebuit a se lua la dezbatere în şedinţă. / Toate au fostă bine şi au curs în ordine bună, mulțumită domnului advocat, care a condus prezidiul provizoriu. / Când s-au finit unele și altele, participanții au păşit la alegere definitivă a prezidentului,

vice-prezidentului, notarului și bibliotecarului, totodată ca casari. Posturile acestea sunt ocupate prin persoane demne de toată încrederea și nu este de lipsă să-i adnotez cu numele, pentru că la timp despre toate își vor şti da seama, înseamnă numai pentru ca să ştie „fiul naţiunii" că eu nu mă aflu în numărul acelora; atunci, apoi, s-a ales şi o comisiune, care s-a însărcinat cu compunerea „Statutului" necesar. / Acum, „fiul naţiunii", care m-a provocat să dau deslușire în afacerea obiectului sus amintit, să binevoiască a medita, înainte cetind următoarele şi a se hotărî într-acolo, ca pe mine de la răspundere mai departe să mă absolve şi să mă șteargă cu totul din lista învinovăţirii.

După cum zice „fiul naţiunii", cu ocaziunea consultării din 8 ianuarie 1879, este drept şi adevărat că s-a încasat o sumuliță frumoasă de bani, aceea, însă, în momentul acela, s-a încredinţat casarului ales, spre manipularea mai departe. / Când s-a ținut petrecerea cu joc, în 1879, în comuna **Hodac**, iarăși s-au încasat bani; aceştia, în cât ştiu eu, se află în mâna domnului notar cercual Niculae Manţia din **Ibăneşti**, despre ce asemenea cred că la timp își va da seama. / În 5 mai 1879, în obiectul sus zis s-a ţinut, în **Gurghiu**, a II-a şedinţă, cu ocaziunea căreia iarăşi au incurs bani, și aceia s-au încredințat toţi casarului. / Despre altele nu ştiu, pentru că, din 5 mai 1879, după cum ştim cu toţii, până azi, altă şedinţă în afacerea bibliotecii nu s-a ţinut, nici dare de seamă despre încasarea și manipularea banilor nu s-a făcut, cu toate că voia şi dorinţa tuturora ar fi ca, după cum facă alţii şi se întâmplă în alte locuri, să facem şi noi, și să se întâmple şi la noi. Vocea sună peste tot locul: „Să înființăm biblioteci!". / Mai departe, biblioteca de sub întrebare există și azi, numai cât aceea se află tot închisă în sfânta biserică gre-

co-catolică a Gurghiului. Trebuie, dară, deschisă şi pornită cu dânsa înainte, spre a ne ajunge scopul. / Este drept, „fiule al naţiunii”, că pe baza acestor justificări motivate îmi vei da absolutoriu deplin? Sunt siguri că da, dar și altcum lucrul natural și de sine se-nțelege, că deoarece afacerea şi conducerea bibliotecii sus menţionate s-a încredințat altora, răspunderea cade asupra acelora.

Pe „fiul națiunei”, nu-i vorbă, cu drept cuvânt îl părtinesc și eu în pasul său, pentru că, zău, în un timp aşa îndelungat, din gata a nu face nimica înseamnă rea economie, şi dauna e mare, pentru că am rămasă îndărăt cu dezvoltarea în ştiință şi în cultură. / Să reparăm, dară, greșela făcută, fără a ne imputa unul, altuia. şi iată cum: / Vorba este, peste tot, de-a înainta în ştiinţă şi-n cultură cu pași repezi, din cauză mai vârtos că trăim în secolul civilizațiunii şi culturii. Și nu trebuie uitat că toți câţiştim carte, multă sau puţină, avem o sacră datorință de împlinit: de-a propovădui şi lăţi, pe toate căile, învăţătura între poporul român. / Să ne unim dară în cugete, să ne unim în simțiri, şi, cu puteri unite, să începem a lucra mai cu energie şi, în cât ne va fi cu putință şi ne vor ajuta puterile, să facem lucruri bune pentru popor şi naţiunea română, dacă e vorba să avem succes îmbucurător, care, pe viitor, următorilor noștri să le servească de exemplu. Casiodor a zis: „Este urât şi ruşinos lucru a fi străin în propria patrie”.

Un cuvânt către domnul președinte al bibliotecii, donată prin defunctul de vie memorie Ioan Pop Maior, în **Reghinul săsesc**, apoi închei. / Activitatea dumitale de până acuma pe deplină este cunoscută înaintea noastră, bunătatea şi binefacerea ce ai prestat până acuma pentru popor și națiunea română te-au făcut demn de iubirea po-

porului român. Iară puţina inteligență română din jurul **Gurghiului** te stimează şi respectă ca pe unul care, pentru poporul român, ai făcut mult bine. Fă, dară, şi acuma, te rog, şi cât mai în grabă concheamă ședință în afacerea bibliotecii amintite, în care apoi să se citească „Statutul" şi trimite spre întărire la locul competent; iar casarul să-şi facă dare de seamă despre manipularea banilor incurşi în fondul bibliotecii şi să dea raport despre starea bibliotecii de până acuma, ca aşa spiritele să se poată linişti, iar publicul să fie lămurit asupra afacerii. / Cred că „fiul naţiunii" va fi pe deplin satisfăcut ce cele ce am scris. / Daniil Farcaş"[39].

1893: „Prima noutate şi bravură patriotică, cu care ni se prezintă anul de faţă, este perchiziţiunea domiciliară, dusă, în sfârşit, în comunele **Hodac** şi **Ibăneşti**, la 11 ianuarie, impozantă, compusă din cinci persoane, şi anume: din un jude de la tribunalul regesc din **Murăş-Oşorhei**, un procuror regesc, solgăbirăul cercual din **Reghin** şi alți doi scriitori ai lor, cu asistență de şase jandarmi, aduşi unii spre acel scop chiar de la Reghin, căci cei patru, aflători în postul jandarmial din **Gurghiu** li se părură prea puţin, spre a se prezenta cu ei în nişte comune aşa „vrăjmaşe" ca cele sus numite. / În ziua amintită, la 11 ore a. m., sosesc în comuna **Hodac**, doi jandarmi în completă armatură; puţin după sosirea lor, ajung două trăsuri cu domni, care se opresc înaintea casei judelui comunal. Tot acolo se opriră şi cei doi jandarmi, care luară poziţie de observare spre şcoală şi casa parohială greco-catolică. Curând după aceea, mai sosesc doi jandarmi, care, după ce se prezintă la domnii amintiţi, se în-

[39] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVII, nr. 56, Braşov 1885, p. 2

dreptă spre drum, în sus, către casa proprietarului Dumitru Lupu, luând-o în privire, iar alţi doi jandarmi, care sosiră după aceea, la ordinul primit, iau un drum lateral din comună şi, peste o punte, trec valea spre **Ibăneşti** şi se postează în apropierea locuinței învățătorului greco-ortodox de acolo.

Sătenii curioşi de cele ce le urmăresc acei domni, ici-colea adunaţi în grupuri, pe străzi şi pe la casele lor, se întrebau, între sine, că oare ce crime şi fărădelegi se vor fi întâmplat, de care ei nu au nici o ştire, încât a trebuit să vină la cercetare atâția domni, cu o putere mare de jandarmi? / Întru aceea, societatea de domni, după câtva schimb de cuvinte cu primarul, se îndreaptă, dimpreună cu acesta, spre şcoala greco-catolică şi intră în locuinţa dlui învăţător Ioan Mera, unde se aflau câțiva colegi și amici ai săi: studenţi şi teologi, sosiți acasă pe sărbătorile Crăciunului. Unul dintre domni spune că caută pe dl „Méra Iános". Acesta i se recomandă de învățătorul greco-catolic local Ioan Mera, la care acela îi spune că el e jude investigator esmis în cauza de cercetare pornită asupră-i. / Aşadar e trecut de glumă. Comisiunea aduce la cunoştința celor prezenţi soopul ieşirii, notează numele tuturor celor prezenţi, apoi, rugând pe ceilalţi să se depărteze, pe câtva timp, de acolo, opreşte numai pe învăţătorul sus numit și pe domnii Isidor Suceava, învățătorul greco-ortodox din **Ibăneşti**, ca martor la cercetarea ce voieşte să o săvârşească.

Se începe cercetarea. Caută, scormonesc, de amănuntul şi din fir în păr toate obiectele, precum: cărţi, scrisori, vestminte şi geamantan, cu un cuvânt, toate, dar fără să afle ceva primejdios pentru stat. Nu-i destul atâta, intră şi în celelalte odăi, precum şi în sala de propunere,

unde, firește, iarăşi, afară de rechizitele de învăţământ deplin corespunzătoare, alte minuni nu află. Ieşind de aci, intră în sala şcolii, apoi se suie în podul şcolii, cearcă toate de-a amănuntul, dar toată osteneala deşeartă. Se întorc iarăşi în locuinţa dlui învăţător, iau un protocol despre cele săvârşite şi, cu aceea, s-a finit aici. / De aici, comisiunea se îndreaptă spre **Ibăneşti**, rugând pe dl învăţător Mera să o însoţească, ca martor la investigaţiunea ce este a se face la dl Isidor Suceava. La locuința acestuia, comisiunea făcu ca şi în **Hodac**. Cercă, scormoneşte toate, până şi viptualele din podul casei, dară în deşert, ziua de ieri era trecută. Iau un protocol despre cele isprăvite şi apoi drumul, iarăşi, către **Hodac**, unde fac onoarea şi vrednicului proprietar Dumitru Lupu, un bărbat de caracter solid şi cu tragere de inimă spre toţi ce ţintesc la înaintarea binelui comun național, bisericesc şi şcolar, aici se începe o cercetare şi mai minuţioasă, băgându-şi mâinile unii dintre membrii comisiunii chiar şi în lădoaiele cu farină. Rezultatul: cai verzi. / Încă un protocol despre cele săvârşite şi apoi isprava e gata: Un fiasco complet, „un parturriunt montes”. / Iată cum se lasă a fi seduşi oameni serioşi şi cu poziţii înalte prin minciunile şi denunțările nebazate ale unor oameni lipsiţi de simţul de respect şi bunăcuviință, conduşi de ură şi rea voință!

Osteneala comisiunii însă, cu toate acestea, n-a rămas fără de oarecare rezultat real, Ea află, în **Hodac**, două şcoli şi două biserici, cum rar li se dă ocaziune să afle în alte comune; află, mai departe, că în aceste două comune locuieşte o poporaţiune paşnică, strădalnică şi conştientă de chemarea sa, care, ce e drept, ţine tare la limba, naționalitatea, portul şi obiceiurile strămoşeşti, dar pentru aceea, în împlinirea datorințelor cetățeneşti şi ade-

vărat patriotice, nu se lasă a fi întrecută de alţii, al căror patriotism constă numai din denunţări neruşinate. / Nu ne-ar mai prinde nici o mirare despre năzdrăvănii ca cercetările descrise şi nici ne-ar cauza atâta durere, dacă am şti că sunt cauzate de străini şi de adversarii noştri, despre care bine ştim că, în fiecare cetăţean şi patriot adevărat, care ţine la limba şi naţionalitatea sa, văd câte un agitator şi trădător de patrie. Ne doare, însă, când vedem că atari mișelii şi blăstămăţii sunt puse la cale de oameni ieşiţi din sânul națiunii noastre, încât trebuie să constatăm, în mod aşa dureros, adevărul cuvintelor: „inamicii omului, căsenii lui".

Cercetările domiciliare din chestiune, de care s-au scandalizat chiar şi străinii binesimţitori şi nepătimaşi, e lucru mai presus de toată îndoiala că au fost iniţiate şi puse la cale, pe baza unorii denunțări tendenţioase, pline de răutate și pornite din poftă de răzbunare ale notarului de la **Urişiu**, de altmintrelea cunoscut cititorilor „Gazetei", George Târnoven, care a ieşit dintr-o familie cu frumoasă reputaţie din acest ţinut, cu consensul şi la îndemnul socrului său, Nicolau Manţa, notar în cercul **Ibăneşti**, asemenea cunoscut cetitorilor onoratei „Gazete" încă din anii trecuţi. / Aceşti oameni, când e vorba de interesele lor individuale şi de realizarea scopurilor lor egoiste, nu se rușinează a recurge chiar şi la mijloacele oale mai josnice şi primejdioase ale denunţării false față de fraţii de un sânge şi faţă chiar și de interesele cele mai sfinte ale națiunii ce i-a născut. Cel din urmă s-a mai distins, şi în anii trecuţi, pe terenul isprăvilor patriotice de acest soi, făcând cercetare domiciliară, prin anii trecuţi, şi dlui preot capelan Ioan Petru din **Ibăneşti**. Acesta, de când s-a aplicat de notar, prin sprijinul și părtinirea sinceră a frun-

taşilor din comunele cercului lui, și-a dat silința, cu diverse ocaziuni, a arunca sămânța discordiei între inteligența acelor comune, unde totdeauna a domnit armonia și bună înțelegere. Ținta ce o urmărește e ca, pe de o parte, să câștige favorul superiorilor săi pentru multe cauze nedrepte ale sale, iar pe de altă parte, ca să abată ochii și atenţiunea superiorilor săi de la abuzurile, neglijențele și defraudările de bani, comise asupra locuitorilor acestor comune în anii trecuți, când pus fiind sub cercetare disciplinară, însuşi solgăbirăul său erupse publice, în cuvintele: „Mă miră cum de nu au luat bieții oameni lumea în cap, spre America, de jafurile comise de notarul lor". / Cel dintâi, cunoscut publicului din acest ținut prin vitejiile ce le arată aproape în toate convenirile, unde participă, își află deosebită plăcere întru a insulta și batjocori, în mod cât se poate mai trivial, prin epitete ce numai în dicționarul lui se pot afla, tot ce e inteligență românească și în speciali pe preoți și învățători, despre care susține, alături cu toți dușmanii și renegații noștri, că sunt seducătorii blândului popor română, care, de-altmintrelea, ar fi bun și ascultător față de mai marii zilei. Acesta, prin denunțarea falsă sus numită, a avut intenţiunea de a-și răzbuna asupra unor fruntași din comunele **Hodac** și **Ibăneşti** pentru curajul bărbătesc cu care, la anumite ocaziuni, au respins cu dispreț și indignațiune incalificabilele timbrări și insulte aruncate public, în prezența lor, la adresa tuturor preoților și învățătorilor român"[40].

1900: „**Sfințirea bisericii greco-orientale din Ibăneşti**. / În ziua de 8 noiemvrie, sărbătoarea sfinților Arhangheli Mihail și Gavril, a fost o zi de mare săr-

[40] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LVI, nr. 26, Braşov 1893, p. 2

bătoare pentru comuna **Ibăneşti**, ziua sfinţirii bisericii greco-orientale. / Situată în prea frumoasă poziţiune romantică, pe valea Gurghiului, la poalele munţilor Gurghiului, comuna **Ibăneşti** numără 2.750 locuitori, toţi români, împărţiţi în două confesiuni, greco-orientali 2.300, şi greco-catolici 450. / Timpurile vitrege, şi asupririle, şi nenorocirile ce au venit de veacuri asupra mult încercatului popor românesc nu au putut să-i slăbească credinţa în Dumnezeu. Poporenii comunei **Ibăneşti** au dat, în această privinţă o frumoasă dovadă de tenacitate, deşi, în ultimii ani, nori negri se abătuseră asupra lor, în urma isprăvilor celebrului George Târnovean, ajuns, din fatalitate, notarul acelei comune. / Pe cât de rău situaţi materialiceşte, pe atât de mari progrese au făcut pe terenul cultural, graţie neobositei activităţi a preoţilor locali, vrednici stegari ai neamului românesc.

În anul 1872, pe lângă parohul local Cornea, e numit capelan preotul Ioan Petru, actualul paroh. Pe atunci, fondul pentru edificare a bisericii era abia de 700 florini. Graţie dumisale, neobositei activităţi a dânsului, iar de la 1895, încoace, după moartea bătrânului Cornea, ajutat de capelanul Grigorie Nicoară şi de iubitorii de Dumnezeu, ibăneştenii, acel fond s-a mărit aşa, că la 1897 s-a putut începe edificarea bisericii care s-a sfinţit acum.

Ridicată în mijlocul comunei, **biserica din Ibăneşti**, una din cele mai frumoase biserici din arhidieceză, domină toată valea Gurghiului ca un far dătător de viaţă şi credinţă, şi generaţiile viitoare vor rosti cu admiraţie şi se vor închina cu sfială memoriei preoţilor Petru şi Nicoară. / Delegatul Mitropolitului, ca să săvârşească actul sfinţirii, Sfinţia Sa protopopul din Reghin, Galacteon Şagău,

a sosit marți, după prânz, în Ibăneşti. / Din josul orășelului **Gurghiu** a fost întâmpinat de un banderiu de 40 călăreți, conduși de harnicul **învățător din Ibăneşti**, Ioan Cofariu, care a salutat, în puține cuvinte, pe Sfinţia Sa, urându-i bună venire. După răspunsul de mulțămită al Sfinţiei Sale, cortegiul și-a urmat drumul spre Ibăneşti. / La intrarea în comună, la sunetul clopotelor bisericilor din **Ibăneşti** și comuna vecină **Hodac**, preoții Petru și Nicoară, îmbrăcați în ornate bisericeşti și cu sfânta evangheli în mână, așteptau sosirea cortegiului. Preotul Nicoară, în o scurtă vorbire, a salutat venirea Sfinţiei Sale. Sfinţia Sa, adânc mișcat, a mulțumit pentru frumoasa manifestație, ce i se face, exprimându-și bucuria că poporul românesc, deși împilat peste măsură, face progrese frumoase pe terenul cultural. / Protopopul și preoții, urmați de un imens număr de omeni, au mers de-a dreptul la vechea biserică, construită din lemn, unde s-a oficiat vecernia.

A doua zi, miercuri, 8 noiemvrie, satul întreg se îmbrăcă în haine de sărbătoare și se îndreptă spre vechea biserică, care, încetul cu încetul, se umplu de lume. Preoții locali își i-au adio de la casa Domnului. Apoi, un cortegiu mare, frumos, impunător, în frunte cu praporii și cu Sfinţia Sa, urmat de 11 preoți și de poporul adunat din toate comunele vecine, se îndreptă spre noii biserică. / Freascurile bubuie, clopotele sărbătoreşte și mișcător răsună, iar glasul preoților se înalță către Dumnezeu sublim, înălțător de inimi și inspirator de credință. / „Deschideți porțile raiului, că vine Împăratul Măririi!”. / E glasul protopopului Șagău, e glasul ibăneştenilor, e glasul poporului creștin, care cere intrare în casa Domnului, care cere mântuirea sufletului. / Se umple biserica, se umple

curtea bisericii, e plină strada. Patru mii de omeni, cu capetele descoperite, cu inimile și gândirile la Dumnezeu, asistă la această mare și frumoasă sărbătoare românească. / Se începe sfințirea apei, de către Sfinţia Sa, protopopul Șagău, asistat de următorii preoți: Ioan Petru și Gregoriu Nicoară (**Ibăneşti**), Isidor Suceava (**St. Georgiul de Pădure**), Zaharia Lupu (**Hodac**), Mihail Brătian (**Potoc**), Vasile Duma (**Jabeniţa**), Vasile Matei (**Râpa inferioară**), Nicolae Gliga (**Râpa superioară**), Mihai Todea (**Idical**), Zaharia Matei (**Mirişiul superior**) și Petre Fărcașiu (**Molomfalău**). / Corul a fost condus de dl Zaharia Frandeș, simpaticul și neobositul învățător din comuna vecină **Hodac**. / La sfârșitul serviciul divin, Sfinţia Sa, protopopul Șagău, a ținut o prea frumoasă predică ocazională, arătând însemnătatea zilei, măreția faptei săvârșită de ibăneşteni și de părinții lor sufleteşti și îndemnând pe omeni la dragoste către biserică și preoții lor. / Solemnitatea sfințirii s-a terminat la orele 2 p. m., cu ungerea cu sfântul mir a celor prezenți.

A urmat, apoi **banchetul**, dat de epitropia bisericii, în vasta sală a școlii greco-orientale, şcoală ridicată tot sub auspiciile părintelui Petru și cu concursul învățătorului Ioan Cofariu. În fruntea mesei, iau loc Sfinţia Sa, protopopul Șagău, cu doamna, apoi preoții care au oficiat, cu doamnele, preoții greco-catolicî Ioan Racoțian, Alesandru Târnovean, Marieșan, Crainic, Dumitru Racoțian, cu doamnele, farmacistul Petra din Bucureşti, o mulțime de învățători și fruntași din **Ibăneşti** și comunele vecine. Masa s-a aranjat și servit, cu multă artă, de neîntrecutele gospodine, fiicele părintelui Petru, preoteasa Nicoară și domnișoarele Victoria și Elisaveta. / Seria toastelor a început-o Sfinţia Sa, protopopul Șagău, ridicând paharul

pentru Majestatea Sa împăratul și pentru Înalt Prea Sfinţia Sa Mitropolitul. A urmat, apoi, preotul Nicoară, pentru Sfinţia Sa, protopopul Șagău, și pentru doamna Șagău, preotul Brătian, pentru membrii consistoriului, preotul Duma, pentru preoții din Ibăneşti, preotul Gliga, pentru ibănești. Preotul greco-catolic Târnovean, pentru armonia dintre confesiuni și alții. / La urmă, Sfinţia Sa, protopopul Șagău, a încheiat seria toastelor, ridicând păharul pentru preotul Petru și mulțumind tuturor celor care au luat parte la această serbare.

Seara, a urmat **petrecere cu dans**, tot în sala școlii, petrecere cu adevărat românească. Tot ce Ibăneștiul și satele din jur au avut mai distins, și-au dat întâlnire aci. / Notez, în treacăt, pe doamnele Șagău, Nicoară, Gliga, Matei, Suceava, Racoțian, Crainic, Lupu, Târnovean, Mariești, Lupescu etc. Domnişoarele Victoria și Elisaveta Petru, Aurelia Rotariu, Aurelia Târnovean, Maria și Aurelia Lupu, Letiția Nicoară etc. / În pauză, dl Ioan Borșan, învățător în **Deda**, ne-a delectat cântând din vioară și din gură câteva frumoase doine românești, care au fost forte mult aplaudate. Nu s-au uitat nici tradiționalele jocuri „Călușerul” și „Bătuta”. / Cu ocaziunea miruitului și a petrecerii, s-a încassat suma de 750 coroane. Suprasolviri s-au primit, la petrecere, de la Sfinţia Sa, Protopopul Șagău, 6 coroane, Alexandru Târnovean, 4 coroane, farmacistul A. Petra, 10 coroane, și alții, cu sume mai mici. / Astfel s-a sfârșit această frumoasă și sfântă zi pentru poporul din comuna **Ibăneşti**, astfel s-a dovedit, încă o dată, că românul e vrednic de a trăi, e vrednic urmaș al strămoșilor săi. / Către tine, Doamne, se ridică smeritul meu glas și-ți mulțămește că mi-ai dat putință să admir fapta nepieritoare a slujitorilor Tăi Petru și Nicoră

și Te rog să dai viață lungă și fericită acestor buni conducători ai poporului românesc și iubitori de Dumnezdeu oameni, ca să poată zice, cu inima curată, la plecarea lor dintre noi: *Acum, slobozeşte pe robul Tău, Stăpâne!*"[41].

1924: „**Lucruri de laudă în Hodac**. / Una dintre cele mai frumoase văi este, fără îndoială, aceea a râului Gurghiului, din județul Murăș-Turda. Ți-e mai mare dragul, când urmărești, de pe trenul cel mic, această vale minunată: munții cei frumoși, acoperiți de păduri, care se ridică îndrăzneți spre cer; izvoarele cristaline, care se rostogolesc în vale, și râul sălbatic al Gurghiului, care, în anul acesta, a făcut, prin buiecia sa, pagubă destul de mare. / În călătoria mea, m-am oprit, mai întâi, în fruntașa comună **Ibănești**, iar de acolo am trecut, însoțit de câțiva prietini, în **Hodac**, pe care nu-l desparte decât râul Gurghiului de comuna soră"[42].

1925: „Alegerea de deputat, la **Reghin**, se ţine mâine, luni, în 23 martie, Şi se dă luptă mare între Partidul Naţional, pentru dl Dr. Voicu Niţescu, fost voluntar în Siberia, şi între Averescani, pentru dl Octavian Goga. / Averescanii, care nu au în Ardeal decât foarte puțini partizani, s-au pus, cu toată puterea, să-l scoată ales pe dl Goga, să poată spune la Bucureşti: „Iată, Ardealul e cu noi!". Și deci, generalul Averescu, pe sfântă dreptate, aşteaptă să fie ridicat la cârma ţării. / Numai cât mulțimile din Ardeal sunt cu Partidul Naţional şi, de aceea, la **Reghin**, va fi luptă mare. Lupta va fi mare pentru că guvernul n-a pus candidat şi se zice că sprijină pe Averescani. Apoi, dl Goga mai are cu sine şi pe unguri, care, pentru făgăduielile de la **Ciucea**, țin cu Averescanii. Mai ales

[41] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXIII, nr. 256, Braşov 1900, pp. 4, 5
[42] *Unirea Poporului*, Anul VI, nr. 16, Blaj 1924, p. 3

conducătorii ungurilor, grofii, baronii şi preoţii sunt pe lângă dl Goga. Spun veştile de la **Reghin**, că vlădica reformat de la Cluj a trimis îndrumări, pe la parohiile ungureşti, să voteze ungurii cu dl Goga. / Mai spun veştile că şi arhiereii ortodocşi încă au trimis îndrumări preoţilor lor să lupte pentru dl Goga. Gazetele au publicat chiar o scrisoare a Patriarhului Miron, de la Bucureşti, în care sunt îndemnaţi românii ortodocşi să voteze cu poetul Goga. Aşa, lupta se dă între doi ortodocşi, că şi dl Voicu Niţescue e ortodox de frunte. / Mai sunt la **Reghin** şi saşi, care, până acum, n-au suflat nimic cu cine merg. E ştiut însă, că ei totdeauna umblă după chilipiruri. Saşii au vreo 3.000 de voturi. / E de înţeles, deci, că lupta de la **Reghin** e foarte aspră. S-au adunat acolo, cum e obiceiul, o droaie de oratori şi se zice că chiar şi de bătăuşi. Satele sunt pline de automobile.

În dumineca trecută, s-au ţinut o mulţime de adunări. Fruntaşii Partidului Naţional sunt primiţi cu drag de popor şi ascultaţi cu însufleţire. În unele sate, s-a trudit degeaba inginerul Flore Bogdan să turbure adunările naţionaliste. Sătenii l-au alungat, ca la **Ibăneşti** şi **Hodac**, unde s-a deochiat de-a binelea”[43].

1932: „Ioan Suciu, din comuna **Ibăneşti**, fusese de curând la **Reghin**, în târg, după obiceiul sătenilor. Când să plece casă, a intrat într-o cârciumă şi s-a încălzit prea tare, în timp ce vitele-i zgribuleau afară. / Seara, n-a sosit acasă, la Ibăneşti, decât carul singur, fără stăpân. Al casei au pornit în căutare şi l-au găsit pe Ioan Suciu înghemţat tun, la marginea drumului. Când au dat să-l dezgheţe, duhorea rău a băutură. Murise”[44].

---

[43] *Unirea Poporului*, Anul VII, nr. 12, Blaj 1925, p. 3
[44] *Unirea Poporului*, Anul XIV, nr. 11, Blaj 1932, pp. 6, 7

1937: „În timp ce trenul forestier al societăţii Herbuş mergea, de la **Ibăneşti**, spre **Lăpuşna**, la podul de la Runcu, s-au desprins 4 vagoane din legătură. Trenul și-a continuat drumul la deal, iar vagoanele au pornit la vale, cu viteză din ce în ce mai mare, până la gara **Ideciul**, unde au lovit maşina nr. 8, care se afla pe linie, cu personalul respectiv. / Vagoanele s-au sfărâmat. Fochistul Alexandru Moraru şi mecanicii Feri Frumuşica şi Liţă Ioan, alegându-se cu răni grave, au fost transportaţi la spitalul civil de stat din **Reghin**”[45].

1938: „O cumplită întâmplare s-a petrecut în comuna **Ibăneşti** din judeţul Mureş. Flăcăul Suceava Izidor, din această comună, şi-a omorât mama în bătaie. De mai multă vreme tânărul înnebunise şi a fost dus la casa de nebuni. Cum în vremea din urmă situaţia lui se îmbunătăţise, mamă-sa, care îl iubea foarte mult, l-a adus acasă. Aceasta a fost însă spre nenorocirea ei, căci feciorul i-a înnebunit din nou. Într-o seară, când i-a dat de cină, nebunul a sărit la ea şi a bătut-o până a omorât-o. Fapta cumplită a nebunului a îndurerat adânc întreagă populaţia satului”[46].

[45] *Universul*, Anul 54, nr. 349, Bucureşti 1937, p. 15
[46] *Unirea Poporului*, Anul XX, nr. 35, Blaj 1938, p. 3

ICLĂUZEL

(Kisikland, judeţul Mureş)

1902: „Duminecă, 26 octombrie nou, reverendisimul Dr. Augustin Bunea, invitat de protopopul Nicolau Solomo, a sfinţit şcoala cea nouă greco-catolică din **Ludoşul de Mureş**… în prezenţa unui public numeros, în care erau, pe lângă preoţii Suciu din **Căpuş**, Boeriu din **Lechinţa**, Orbean din **Iclăuzel** şi alţii din jur, și reprezentanţii autorităților civile locale”[47].

1944: „În ziua de 6 februaie 1944, în cadru sărbătoresc, s-a ţinut iarăși ședinţă a cursurilor țărănești, la şcoala primară de stat din **Băgaciu**. Programul a constat din mai multe recitări de poezii, din colecția „Unirii Poporului“, de la Blaj, scrise de sublocotenentul în rezervă Teodor Seiceanu, Traian Dragoș şi alţii, atât de actuale pentru ziua de azi. Program bine aranjat de învățătorii şcolii primare din Băgaciu. Serbarea începe cu Imnul Regal, după care dl notar Al. Şerban, printr-o conferinţă, arată rostul „Şcolii țărănești”; urmează apoi câteva puncte de cor şi recitări da poezii. Dl Dumitru Mureşanu, învăţător-director a ținut să închine această serbare dlui Protopop Teodor Seiceanu, ca unui camarad de companie.

[47] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXV, nr. 237, Braşov 1902, p. 2

Vorbeşte apoi învăţătorul-director despre agricultura sistematică. / Urmează partea a doua, cântece. Eleva Maria Lungu, cl. VII primară, cântă cântecele Paraschivei Pop din **Berchiş**, judeţul Cluj-Turda, care a plăcut mult publicului. Eleva Maria Sălăgean, cl. VI, recită „Scrisoarea de pe front" a locotenentului Gurghian Gheorghe, din **Iclăuzel**, care a fost duios răsplătită de public, cu multe lacrimi. De încheiere, părintele local Ioan Păcurariu vorbeşte despre consfinţirea sub scutul Preacuratei Fecioare Maria, care singură poate mijloci o pace dreaptă şi sfântă între popoarele pământului. Serbarea s-a sfârşit prin „Deșteaptă-te Române". Publicul din Băgaciu, care a ticsit bine sala şcoalii, tineri şi bătrâni, aşteaptă o altă şedinţă, ca să mai audă şi să vadă lucruri bune şi frumoase, ca cele de azi"[48].

1946: „**Sfinţirea bisericii din Aţintiş**. În ziua de 28 şi 29 septembrie 1946, s-a făcut sfinţirea bisericii din Aţintiş, judeţul Turda, de către Î. P. S. Dr. Valeriu Traian Frenţiu, Administratorul Apostolic al Mitropoliei din Blaj. / În ziua de sâmbătă, 28 septembrie, Escelenţa Sa Dr. Frenţiu a sosit în **Luduş**, cu trenul de la ora 11, fiind însoţit, de la **Blaj**, de părinţii Gheorghe Dănilă şi Augustin Folea, canonici, părintele Aurel Rusu, secretar mitropolitan, şi părintele Nicolae Florea, notar consistorial, părintele Grigore Sălăgeanu, administratorul Internatului Şcolii Normale. / În gara **Luduş**, Înaltul Ierarh a fost întâmpinat de dl Dr. Iuliu Popa, subprefectul judeţului **Turda**, de părintele Octavian Rusu, paroh în **Gheja**, şi părintele Naşcu Bogdan din parohia **Luduş** II. La intrarea în comuna Luduş, a fost întâmpinat de întreagă populaţia, în

[48] *Unirea Poporului*, Anul XXVI, nr. 9, Blaj 1944, p. 4

frunte cu dl Dr. A. Groza, prim-pretor, apoi primarul comunei, părintele Romul Popa, protopopul român ortodox, părintele preot romano-catolic, părintele preot reformat şi reprezentanţii comunităţii izraelite. / În faţa bisericii greco-catolice, renovată după multe lovituri, ce le-a suferit în războiul din 1944, primirea o face părintele Ioan Olteanu, protopopul **Luduşului**, dl avocat Dr. Ioan Pintea, primcuratorul parohiei, şi doamna Hortenzia Rusu, prezidenta Reuniunii „Sfânta Maria", iar domnişoara Angele Rusu prezintă un buchet de flori, în numele tineretului. / Intrând în biserică, se slujeşte Litia şi se fac rugăciuni pentru pomenirea eroilor care dorm somnul de veci pe teritoriul parohiei, căzuţi în 1944, în luptele pentru eliberarea Ardealului de Nord. Cântă frumos corul bisericii greco-catolice, condus de dl inspector şcolar Ioan Hirian. / La prele 15 şi jumătate, Înaltul Ierarh pleacă la **Aţintiş**. La intrarea în sat, e cea dintâi poartă de triumf. Aici e primit de autorităţile comunale. Apoi Excelenţa Sa intră în comună, într-un car frumos împodobit, tras de 6 boi. La a doua poartă de triumf din comună, îl salută preotul ortodox şi directorul şcolii, cu elevii. În faţa bisericii aşteaptă toţi credincioşii, în frunte cu preotul lor, părintele Iacob Bucur, care bineventează pe înaltul Arhiereu. / Intrând în biserică, se începe slujba Vecerniei şi partea întâi a actului sfinţirii. Biserica a fost zidită din jertfa credincioşilor, în anul 1930, sub păstorirea părintelui Gheorghe Nicoară, care se află acum în parohia **Mihalţ**. Sub actalul preot, părintele Iacob Bucur, în timpul războiului, s-a făcut împodobirea bisericii, fiind frumos zugrăvită de un pictor din **Târgu-Mureş** şi prevăzută cu un splendid iconostas, executat de dl Aurel Pop, profesor în Târgu-Mureş. / La slujba Vecerniei, Înaltul Arhiereu e înconjurat de părinţii

canonici Gheorghe Dănilă şi Augustin Folea, şi de preoţii Naşcu Bogdan din Luduş, Alex. Caianu din **Cipăieni** şi Ionel Coman din **Iclăuzel**. Ca diaconi slujesc părinţii N. Florea şi A. Rusu. / Preoţii din tract ascultă mărturisirea credincioşilor.

A doua zi, duminică, în 29 septembrie, la orele 9, începe actul consacrării, cu aşezarea sfintelor moaşte, apoi sfânta liturghie arhierească. Excelenţa Sa Dr. V. Tr. Frenţiu ţine predică în curtea bisericii. Servesc, pe lângă preoţii însoţitori de la Blaj, protopopul districtual I. Olteanu, părinţii G. Grecu din **Cheţani**, Oct. Rusu din **Gheja** şi Iuliu Deac din **Hădăreni**. Cântările le execută frumos părinţii Ioan Florea şi Grigore Sălăgeanu din **Blaj**, iar răspunsurile liturgice, corul parohial în patru voci al credincioşilor din **Aţintiş**, instruit de dl Pintea, învăţător, un fiu al comunei. / La sfânta liturghie s-au împărtăşit mulţi credincioşi din Aţintiş şi din satele învecinate. / La orele 12, au avut loc recepţii în localul şcolii primare. S-au prezentat autorităţile administrative, preoţimea ortodoxă, curatorul bisericii, reuniunea femeilor şi preoţimea tractuală. Apoi a urmat masa comună”[49].

Landschaft aus dem Mezőség (der See von Mezö-Záh und seine Umgebung).

[49] *Unirea Poporului*, Anul XXVIII, nr. 41, Bblaj 1946, p. 3

ICLOD

(**Yclod**, judeţul Alba)

1351, martie 31: „Noi, capitlul bisericii Transilvaniei, dăm de ştire că nobilii bărbaţi Ladislau şi Mihail, fiii lui Ioan, fiul lui Petru de **Petrisat** (**Peturfolua**, judeţul Alba), venind înaintea noastră, în numele lor şi al lui Petru, fratele lor, ne-au spus, făcând întâmpinare, că, pe când erau în vârsta copilăriei, în vremea când regele Carol, de cucernică pomenire, plecase cu oastea lui în părţile Ţării Româneşti, magistrul Lach, pe atunci comite al secuilor, a cotropit cu sila, prin semne mincinoase de hotar, o bucată de pământ ce ţinea de moşia lor Petrisat, alipindo la moşia **Iclod** (**Yclod**, judeţul Alba) şi că această bucată de pământ a hărăzit-o acum slujitorului său Pavel, zis Wakurch, în dauna şi paguba lor”[50].

1358, februarie 5, Turda: Vicevoievodul Dominic dă de ştire că, venind „Ioan, fiul lui Nicolae, şi Ladislau, fiul aceluiaşi, nobili de **Dăbâca** (Doboka, Dobuka, Voka, judeţul Cluj), aceştia s-a îngrijit să ne facă cunoscut, în chip de întâmpinare şi oprelişte, că toţi megieşii şi vecinii lor, care sunt în hotar cu moşiile lor, oriunde s-ar afla ele,

[50] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc.21, p. 20

cât şi iobagii lor culeg şi pun să fie culese roadele şi folosinţele acestora, împotriva voinţei lor. Făcând această întâmpinare, ei au oprit pe toţi vecinii şi megieşii moşiilor lor de la culegerea neîndreptăţită a foloaselor, şi mai cu osebire pe venerabilul episcop al Transilvaniei, pe nobilii Ioan zis Pagan, pe fiii lui Beke, fiul lui Ladislau, precum şi pe fiii lui Dominic, fiul aceluiaşi Ladislau de **Iclod** (Yclod, judeţul Alba) şi pe oricare alţii"[51].

1365, februarie 26, Sântimbru: Vicevoievodul Petru scrie conventului mănăstirii Mănăştur că i s-a plâns „Ladislau, fiul lui Ioan de **Dăbâca** (Doboka, Dobuka, Voka, judeţul Cluj), în numele său şi al lui Ioan, precum şi al lui Mihail, fiul lui Ladislau, fratele lor, că, din voinţa şi porunca lui Ştefan şi Gheorghe Bebek, locţiitorul slujbaşului lor din **Sânmihaiu** (azi **Mihăieşti**), împreună cu Petru de **Kege** (dispărut, judeţul Cluj), Neagu, Maxim şi Roman, **voievozii românilor**, cu cnezul Ilie, cu Petru şi Gula, fiii lui, şi cu alţi români şi unguri, de toţi aproape 700 de oameni, ducându-se la o moşie a lor, care ţine de ei în temeiul zălogirii şi se numeşte **Sânpetru** (Sinpetru, Zenpeter, Zentpeter, azi **Sânpetru Almaşului**, judeţul Sălaj), au mutat cu sila pe toţi iobagii, cu lucrurile lor, pe moşia acelor fii ai lui Bebek, mistuind prin foc casa lor, aflătoare acolo, această moşie rămânând acum aproape pustie; prin această jefuire, ei au fost păgubiţi cu 500 de florini.

Nemulţumiţi cu atâta, de curând venind pe moşia lor, numită **Hida** (Hydalmas, judeţul Sălaj) şi spărgând chiar casele lor şi luând, din lăzi, actele întocmite, cu privire la moşiile lor, au furat toate bunurile mişcătoare şi

[51] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 216, pp. 223, 224

nemişcătoare, până chiar şi lucrurile iobagilor lor, cu totul 250 boi, 200 vaci, 700 porci, 1.500 oi, 33 cai, 560 păsări. Iar pe femei şi fete le-au despuiat, lucrurile din lăzi şi cele aflate în case le-au luat cu ei, cu totul, şi cu desăvârşire de preţul şi preţuirea cărora ei încă nu îşi dau seama. Şi au mai mistuit prin foc trei case cu curţi, şi au dus în prinsoare pe Nicolae şi Andrei, slujitorii lor, şi pe acel magistru Ioan, şi Mihail, fiul lui Ladislau, de n-ar fi putut ei scăpa cu fuga i-ar fi omorât; şi pe unii dintre slujitorii lor i-au lăsat răniţi cu răni grele.

Drept aceea, cerem cu stăruinţă să trimiteţi spre mărturie omul vostri, înaintea căruia omul nostru, Ştefan sau Ladislau, fiii lui Ladislau de **Nădăşelu** (Nadas, judeţul Cluj), sau Ioan Roşul de **Tiburch** (dispărut, judeţul Cluj), ori Ioan zis Tot de **Ciumăfaia** (Chamafaya, judeţul Cluj), sau Anton, fiul lui Pavel de **Chiced** (Chiced, Kechеd, Kecheth, azi **Alunişu**, judeţul Cluj), ori Ioan şi Luca, fiii lui Marin de **Măcicaşu** (Machkas, judeţul Cluj) sau, în lipsa acestora, Ladislau, fiul lui Beke de **Iclod** (Iklod, judeţul Cluj), să cerceteze pe faţă şi în ascuns şi să afle tot adevărul”[52].

1366, mai 15, Turda: Voievodul Dionisie dă de ştire că, în adunarea de la Turda, ridicându-se „Elena, văduva răposatului Grigore, fiul lui Iob de Zenthmartun, precum şi Petru zis Zemes, ginerele ei, şi soţia acestui Petru, ni s-au plâns astfel că ea, văduva lui Grigore, în nădejdea unei mai bune păstrări, cât şi în temeiul cumetriei, a dat spre păstrare lui Beke, fiul lui Ladislau de **Iclod** (Iklod, judeţul Cluj), cumătrul ei, nişte acte ale ei, întocmite cu privire la nişte moşii ale acelui Grigore, fiul

[52] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 386, pp. 402-404

lui Iob, răposatul său soţ, anume **Zenthmartun** (dispărut, lângă Dragu, judeţul Sălaj), **Sânpetru** (Zenthpetur, Sentpeter, azi **Sânpetru Almaşului**, judeţul Sălaj), **Mykow** (dispărut, lângă **Dragu**, judeţul Sălaj), **Călacea** (Kalacha, judeţul Sălaj), **Amburyustelke** (Ambrus, dispărut, judeţul Sălaj), **Zylitelke** (dispărut, lângă Dragu, judeţul Sălaj), **Bonkud** (dispărut, lângă Drăgan, judeţul Sălaj), **Fizeş** (Fyzes, azi **Strâmba**, judeţul Bistriţa Năsăud), **Huzfatelke** (dispărut, lângă Dragu, judeţul Sălaj) şi **Popteleac** (Gyreukuth, Poptelke, judeţul Sălaj), acte pe care, după ce a plecat acel Beke, cumătrul ei, din lumea aceasta, fiii lui nu s-au îngrijit să i le înapoieze, şi pe care acte ea voieşte acum să le redobândească, pe calea legii, de la Ladislau, Grigore, Benedict şi Ioan zis Bulgar, fiii acelui Beke… / Auzind acestea, sus-zişii fii ai lui Beke, fiul lui Ladislau, au răspuns, împotriva acelei nobile doamne, că acele acte, despre care spunea că fuseseră date, pentru păstrare, sus-zisului lor tată, nu le-au fost lăsate lor de tatăl lor, ba, mai mult, nici n-au auzit de la sus-zisul lor tată acest lucru, dar că, după începerea acestei pricini, au aflat la un bătrân iobag al lor nişte acte privitoare la sus-zisele moşii, pe care le-au şi înapoiat, pe loc, înaintea noastră”[53].

1777: „Pe valea Someșului Mic, într-o regiune cu o străveche istorie românească, ce coboară până în epoca primelor voievodate, se află orașul **Gherla**, care, în secolul al XVIII-lea și al XIX-lea, va fi un remarcabil centru cultural-artistic. În apropierea orașului se află Mănăstirea Nicula, fondată încă în secolul al XVI-lea, care, în primele decenii ale secolului al XVIII-lea, va deveni, îm-

[53] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 56, pp. 92-96

preună cu satul cu același nume din apropiere, cel mai important centru al picturii pe sticlă din lumea românească. De altfel, în regiunea din jurul orașului sunt cunoscuți pentru bogata activitate artistică un număr însemnat de pictori români, încă din secolele XVI-XVII. / În secolul al XVIII-lea, la Gherla exista o puternică comunitate românească, care, în anul 1758, număra peste 500 de membri. Populația românească locuia în actualul cartier Candia, ce reprezintă vechea așezare, premergătoare cetăţii, construită în secolul al XVI-lea, localitate amintită documentar încă de la sfârşitul secolului al XIII-lea, cu numele de **Gherla**, toponimic conservat, de-a lungul vremii, numai de către români. Aşezarea românească se afla la apus de cetate, iar în imediata apropiere a zidurilor fortificaţiei era biserica românească, edificiu de piatră, ridicat în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, înlocuind desigur o mai veche ctitorie. În 1769 a fost ridicată o nouă biserică românească, construcție de piatră, cu turn, între ctitori figurând Gherontie Cotorea, personalitate marcantă a vieții culturale, de la mijlocul secolului al XVIII-lea. / Rolul remarcabil, jucat de această localitate în istoria românilor transilvăneni, se datorează și faptului că, începând cu anul 1715, domeniul Gherlei a fost dăruit episcopiei unite. Episcopul Ioan Inochentie Micu, iniţiatorul luptei politice naţionale a românilor din Transilvania, a locuit adesea aici, până în anul 1736, când domeniile Gherlei şi Sâmbetei de Jos au fost schimbate cu cel al Blajului. / Importanța localității, în viața social-politică și culturală a românilor din regiune, este subliniat de existența, pe la mijlocul veacului al XVIII-lea, a protopopiatului, în fruntea căruia se aflau personalităţi de talia lui Gherontie Cotorca sau Avram Meheși. / Încă din

prima jumătate a secolului, pe lângă parohia românească din Gherla, funcţiona probabil o școală, dovadă fiind menţiunea documentară a „dascălului Condra Simion”, din anul 1737. Spre sfârşitul secolului, școala românească de aici era organizată pe principii mai moderne, fiind una din numeroasele instituţii şcolare, înființate după 1786, când în fruntea învățământului românesc din Transilvania este numit Gheorghe Şincai, „director al şcoalelor naţionale”.

O însemnătate cu totul aparte, în contextul cultural românesc transilvan, o constituie întemeierea, la **Gherla**, în anul **1777**, a primei **asociaţii a pictorilor români**, breasla zugravilor, eveniment ce demonstrează valoarea potenţialului artistic din aceste părți, necesitatea desfăşurării activităţii într-un cadru organizat. Iniţiativa organizării unei asemenea asociaţii este legată probabil de numele lui Avram Meheşi, protopopul Gherlei între anii 1775-1792, personalitate culturală marcantă, cu vederi novatoare, ce provine dintr-o familie de intelectuali din elita românească, unul dintre semnatarii actului de întemeiere a breslei. / Documentul, datat în **16 noiembrie 1777**, la **Gherla**, păstrat în Arhivele Statului din Alba Iulia, în Fondul Mitropoliei Blajului, este inedit, deși conţinutul său a fost comentat de Ioana Cristache-Panait. Textul „tocmelii” a fost redactat şi transcris, neîndoielnic, de protopopul Avram Meheși. Asociaţia pictorilor, întemeiată la Gherla, în 1777, atestă faptul că la această dată o asemenea grupare a forțelor artistice era necesară, datorită numărului relativ mare de pictori, documentul menţionând un număr de unsprezece artişti din patru localităţi. Din **Ocna Dejului** erau în breaslă patru pictori, și anume: Constantin Gavenda, Gheorghiţă Gaverda, Ion Tolmaz şi

Achim Surlaș. Un număr egal proveneau din **Hășdate**, sat din vecinătatea orașului Gherla, cei patru fiind: Oana Zugrăvița, Mihăilă Muntean, Petre Potcoavă şi Ure Zugravul. Todosia Zugrăvița şi Irimie Murar erau din satul **Silivaș**, iar Crăciun Zugravul era din **Bunești** (fost **Seplac**). Activitatea artistică premergătoare momentului în care se produce gruparea pictorilor, în breasla din 1777, merită a fi menţionat ca un argument în plus, cu atât mai mult, cu cât ea nu este deloc neglijabilă, nici cantitativ și nici calitativ.

În ultimele trei decenii ale secolului al XVII-lea, în apropierea orașului **Gherla** își desfășoară activitatea un valoros și talentat artist, pictorul Luca din **Iclod**, autorul celebrei icoane miraculoase de la Mănăstirea Nicula, precum și al altor picturi de la monumente românești din valea Someșului. / De la începutul secolului al XVIII-lea surt cunoscute cele mai vechi gravuri, ce provin din **Hăşdate**, sat din apropierea Gherlei, care va deveni cel mai important centru al xilogravurii populare româneşti din Transilvania. Conscripția domeniului **Gherlei** din anul 1737 menţionează ca locuitor al satului **Hășdate** pe pictorul Vasile, probabil inițiator al centrului de pictură din mica așezare românească, în care, la 1777, activau patru pictori. / Conscripția şi urbariul din anul 1750 notau prezenţa, în orașul de pe Someş, a doi pictori, unul dintre ei fiind probabil Timotei Gavenda, „zugravul din Gherla", menţionat în documentul din 1777.

Breasla întemeiată la Gherla în 1777 a fost considerată ca o asociaţie a xilografilor, în realitate ea era mult mai cuprinzătoare. Breasla grupa în sânul ei, aşa cum precizează de la început textul, „zugravii care zugrăvesc şi tipăresc pă hirtie", presupuniând coexistenta celor două

tehnici diferite de lucru în activitatea cotidiană a tuturor membrilor.

Breasla pictorilor români de la Gherla a luat drept model corporaţiile medievale cu caracter profesional. Breslele medievale erau constituite în vederea reglementării producţiei, a desfacerii produselor, procurării materiilor prime, în vederea înlăturării concurenţei, cu scopul de a apăra interesele profesionale ale membrilor în faţa tuturor primejdiilor. / De la bun început, actul încheiat în 1777 menţionează că asociaţia este aşezată sub protecţia instituţiei ecleziastice, membrii breslei „făgăduindu-se supt ascultarea stăpânirii Blajului", scopul fiind clar enunțat: „ca să le fie de ajutor". În cadrul adunării, care a avut loc în ziua de 16 noiembrie 1777 și la care au participat toţi membrii, fiind de faţă protopopul Avram Mcheși şi popa Dumitru din **Bunești**, în calitate de jurat, s-a stabilit, în baza actului scris, un statut de funcţionare, cu acordul tuturor, „această tocmeală o făcură de bună voia sa, dând mâna unul cu altul". Soborul zugravilor alege „peste sine mai mare și îndreptător, în rândul meşteşugului acestuia, pe zugravul Gavenda Constantin, om cu casă de stătut din **Ognă**, ca cel ce fiind şi din părinţi zugravi", calitate care, de fapt, este cea de staroste al breslei. Textul tocmelii arată, în continuare, care sunt atribuţiile starostelui: „acest mai mare al lor va avea grijă și datorie a cerca și lua seama în ce chip lucră fieştecare zugrav şi pe aceia care lucră rău sau fac înpotriva acesteia tocmeli, a-i arăta protopopului şi soborului, ca să se globească unii ca aceia şi să se îndrepte". Documentul evidenţiază, în unul din pasaje, scopul ce și-l propune breasla, de a menţine nivelul calitativ al lucrărilor, pictorii asumându-și responsabilitatea faţă de produsele lor:

„Această tocmeală s-a făcut pentru aceasta, ca să lege mulţi a lucra şi a tipări icoane și nu la lucru de treabă, că tipăresc pe cum nu se cuvine, grozăvind chipurile sfinților și făcându-le îndărăpt, care chipuri nu se cuvine a le ţine creștinii prin casele lor, nici a le pune în biserică”. / Între cei unsprezece pictori, membri ai breslei întemeiate la Gherla în 1777, figurează şi două femei, Oana Zugrăviţa din **Hășdate** și Todosia Zugrăviţa din **Silivaș**, fapt mai rar întâlnit. / Din păcate, cunoaștem prea puțin activitatea pictorilor ce făceau parte din această breaslă, dar sperăm ca cercetări viitoare, de arhivă şi teren, să completeze măcar parţial această lacună.

Xilogravurile pictorilor din breasla de la **Gherla** au cunoscut o largă răspândire în satele româneşti ale Transilvaniei, constituind, alături de icoanele pe sticlă, ceramică şi textile, principalele podoabe ale interioarelor. Xilogravurile au fost de asemenea găsite și în interiorul unor biserici de lemn. / La sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul veacului următor, centrul artistic de la **Hășdate**, în care activau un număr însemnat de pictori, devine principalul producător de xilogravuri, prin intermediul unor negustori şi colportori ele ajungând până în Ţara Românească și Moldova. / Din **Hășdate**, în breasla din 1777, apare și Mihăilă Muntean. Dacă gravurile sale au rămas până în prezent necunoscute, în schimb activitatea sa ca pictor de biserici şi icoane o putem sublinia acum, datorită mai vechilor cercetări ale lui Atanasie Popa. / Biserica de lemn Sf. Arhangheli din **Gâlgău**, judeţul Sălaj, demolată în perioada interbelică, era decorată cu pictură murală, al cărei stil se remarca prin puternica amprentă grafică, amintind de desenul sintetic al gravurilor. Icoanele împărătești (Maria cu pruncul, Pantocratorul, Sf.

Arhangheli) au fost pictate, în 1795, de „Mihăilă Zugravul", semnat pe icoana hramului. Alte două icoane pe lemn, pictate de acelaşi artist, se aflau în pronaos, amintind prin desen şi compoziţie de pictura pe sticlă și xilogravură, în special prin elementele decorative utilizate. Se pare că o bună parte din ansamblul de pictură murală, ce acoperea pereţii absidei altarului, naosul și pronaosul, a aparţinut aceluiași artist, care poate fi identificat cu Mihăilă Muntean din **Hăşdate**. Spiritul decorativ al acestor picturi, atât icoanele, cât și decorul mural, cu numeroase elemente florale, înscrierea în pagină a scenelor, desenul viguros și incisiv, având compoziţii atât de familiare xilogravurilor hășdăţene, ne duc spre concluzia firească că autorul lor este Mihăilă Muntean, pictor și gravor, membru al breslei din 1777.

În Țara Năsăudului, este cunoscut, după 1778, un foarte activ pictor de icoane, iconostase şi epitafe, Teodor Boer Gherleanu, arta sa aderând stilistic și tehnic spre o formulă de exprimare apropiată sensibil de arta occidentală. Începând cu anul 1783, pictorul utilizează frecvent, atunci când își semnează operele, pe lângă numele său, pe cel de „Gherleanu", explicând, poate, adeziunea sa la breasla pictorilor fondată la Gherla, ori faptul că anii de ucenicie i-a petrecut pe lângă unul din artiştii din acest oraș. Introducerea în repertoriul său a unor compoziţii caracteristice iconografici apusene, inspirate uneori după gravuri de epocă, tendința de prezentare realistă a personajelor, tratate pictural şi în perspectivă, chiar și în cazul reprezentării unor scene tipic tradiţionale, numeroasele elemente decorative, presupun un contact direct cu un mediu orășenesc, care presupunem că este oraşul **Gherla**, în care activitatea artistică se desfăşura în a doua jumătate

a secolului al XVIII-lea pe coordonate baroc. Oricum, atributul adăugat numelui de Teodor Boer, Gherleanu, ca un semn distinctiv, este dovada prestigiului de care se bucura arta pictorilor români de la Gherla şi din împrejurimile oraşului, chiar şi în ţinuturi mai îndepărtate.

În ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, sunt curoscuţi un număr relativ mare de pictori prezenţi în regiune, realizând ansambluri murale sau pictând icoane și care, din punct de vedere stilistic, gravitează în jurul centrului artistic de la **Gherla**, cu care sunt în contact permanent prin însăși aria în care își desfășoară activitatea. Dintre pictorii cunoscuți din această epocă, amintim pe Gavril Zugravul, activ în deceniile șapte și opt, Alexandru Popovici din **Ciceu-Hășmaș**, între 1785-1795, Nechita Zugravul, prezent în numeroase localități din zonă, între 1745-1795, sau Ioan Ştenţel din **Sânmărghita** și Vasilică din **Cătina**, decoratori ai unor monumente, în ultimele decenii ale secolului. Concomitent, o remarcabilă dezvoltare cunoaște centrul de pictură pe sticlă de la **Nicula**, în evidentă legătură cu ambianța artistică gherleană. / Amploarea fenomenului artistic românesc din regiunea orașului **Gherla**, cu rezonanțe depășind fruntariile unei simple mișcări locale, este desigur în legătură cu importantul moment de la 1777, al fondării primei bresle a pictorilor, fiind una din formele de emancipare și de afirmare a populației românești din Traasilvania epocii Supplexului”[54].

1896: „**Petrecere de vară**. Inteligința română din **Iclodul Mare** şi jur învită la petrecerea de vară, ce se va

[54] Porumb, Marius, *Breasla pictorilor români, fondată la Gherla, în 1777*, în Muzeul Naţional de Istorie a Transilvaniei, *Acta Mvzei Napocensis*, XXII-XXIII, Cluj-Napoca 1986, pp. 612-617

aranja în localitatea băilor de la **Chireu** (lângă **Gherla**), la 27 august nou, în favorul bisericii greco-catolice din **Iclodul Mare**. Preţul intrării, de persoană, 1 florin. Începutul, la 7 ore seara. În timpul pauzei, se vor executa jocurile naţionale „Căluşerul" și „Bătuta". Suprasolvirile se primesc cu mulțămită şi se vor cuita pe cale ziaristică"[55].

1900, Diaconovich: „**Iclodul Mare**, magh. Nagy-Iklod, comună rurală în Transilvania, comitatul Solnoc-Dobâca, cu 1.172 locuitori, români (921) şi saşi"[56].

1927: „**Veşti noi şi întristătoare din Iclod**. / Reforma agrară în **Iclod** a fost şi este o batjocorire a elementului românesc, din cauză că această comună a fost sortită de duhul cel rău să-l aibă de mare proprietar pe Tischler Mór. Pentru a i se salva deoparte proprietatea acestuia, în această comună, cu hotar extins la 2 jugăre, ca nu cumva românul să poată apuca la putere şi să cuteze a se împotrivi cotropirii. Hotărăşte Comitetul Agrar, sub preşedinţia lui Constantinescu-Porcu, prietenul lui Tischler Mór, lasă 510 jugăre lui Tischler Mór, motivând cu nişte afirmări şi certificate oficiale, la exactitatea cărora începe de-a binele îndoială. El deţine însă mai mult şi acum; când este numai vreo trebuinţă să ia din moşia lui strictul necesar. Aşa, mai nou, s-au luat 77 jugăre; dacă nu s-ar fi ivit trebuinţa, trecând de la săteni, la un alt proprietar creştin, o cantitate de pământ, ce se cuvenea acestuia, pentru care era să se compenseze sătenii, şi aceste 77 jugăre rămâneau şi pe mai departe la Tischler Mór. Te cruceşti când vezi că de la creştin se poate lua şi peste lege şi cuviință… / Preotul comunei, din considerația că

[55] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIX, nr. 169, Braşov 1896, p. 2
[56] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom II. Sibiu 1900, p. 774

pentru cântărețul bisericii din **Iclod**, pentru biserica şi şcoala din **Iclozel**, toate aceste fără sesiuni, nu s-a destinat nimica, a cerut să se dea acestora cuvenita sesiune, susținând mai vârtos că nici comunitatea şi nici şcoala evreiască nu sunt îndreptăţite să primească sesiune, pe când şcolii, bisericii şi cântărețului se cuvine sesiunea. / La această reclamaţie verbală, Regiunea Agricolă Gherla a dat adresa No. 357, din 8 Aprilie 1927, către Primăria comunei **Iclod**, în care lasă ca din 12 jugăre să se dea cântărețului bisericii din **Iclod**, 5 jugăre, „rămânând biserica (sic!, nu parohia) evreiască cu 7 jugăre.

Școala din **Iclozel** a primit 2 jugăre (zi două faţă de 5 destinate şcolii evreieşti), iar biserica românească 1 (zi una, faţă de 7 ale sinagogii evreieşti) în hotarul propriu. / Aceasta fiind situaţia, şi ruşinoasă, şi nedreaptă, pre-otul, şi în calitate de preşedinte al comitetului şcolar, a cerut, cu adresa No. 146 din 16 septemvrie 1927, intrarea în legalitate. Lăsăm să urmeze adresa, fără să facem vreun comentariu.

„Domniei Sale, Domnului Agronom Regional Gherla. / Domnule Agronom Regional! / Ca paroh al comunităţilor bisericeşti române din **Iclod** şi **Iclozel**, vă rog cu onoare să binevoiţi a considera următoarele: / În primăvara anului curent, când aţi făcut repartizarea terenului expropriat, în scopuri bisericeşti aţi destinat: 1). În **Iclod**: bisericii şi şcolii evreieşti 12 jugăre. / 2). In **Iclozel**: bisericii româneşti unite, 1 jugăr. / La cererea mea verbală aţi binevoit destinaţia din **Iclod** a o modifica, atribuind cantorului bisericii noastre, cu aproape 1.300 suflete, 5 jugăre, lăsând „biserica evreiască” cu numai 7 jugăre.

Pentru ca să nu fiu timbrat, deşi fără temei, de instigator, n-am reclamat în scris că destinaţia pentru

„biserica şi şcoala evreiască” nu are justificare legală, deoarece: a). Comunitatea izraelită din **Iclod** are numai 173 suflete, după dovada certificatului comunal sub 1) anexat şi deci nu are suflete (cel puțin 300, având rabin local) recerute prin aliniatul 2 b). din instrucțiunea No. 3855 din 14 martie 1923 a Direcțiunii generale din Cluj pentru R. A. şi adică din art. 6, punctul 4, din legea R. A. / b). Şcoală evreiască, în ființa legală şi sub controlul statului, în **Iclod** nu există, după cum dovedește adresa No. 1799/1927 a Revizoratului şcolar al județului Someş, anexată aici sub 2). / După ce însă destinația făcută în primăvară se menține şi pe mai departe, mă văd silit acum să vă rog ca să binevoiţi: / Lipsind „biserica şi şcoala evreiască”, care nu au nici un drept şi adică nu există în **Iclod**, de sesiunea de 7 jugăre să atribuiţi din acest teren; / 1. 5 jugăre biserici româneşti unite din **Iclozel**, care are teren productiv de numai 1 jugăr 462 stânjeni pătraţi (din cf. No. 23), din care a perceput în total 700 lei, în anul 1926, care este lipsită şi cu multe nevoi şi care are 384 credincioşi, deşi este filie, la care se recere numărul de 100 suflete numai sub respectul legii R. A. / 2). Şcolii primare de stat din **Iclozel**, care asemenea se luptă cu cele mai mari greutăţi, să binevoiţi a atribui 2 jugăre, pe lângă cele 2 jugăre atribuite în primăvară. / Când vă rog să binevoiţi a lua în binevoitoare cumpănire aceste ale mele şire, şi să dispuneţi în sensul cererii mele, vă rog să primiți asigurarea stimei mele, cu care vă sunt. – **Iclod**, la 16 septemvrie 1927. ss. / I. Sângeorgean, paroh, preşedintele comitetului şcolar din **Iclozel**”.

La această cerere, timp de 2 luni, nu s-a primit răspuns, aşa că preotul a reclamat, trimițând adresa No. 214, la 16 noiemvrie 1927. / La aceasta reclamaţie, apoi,

Regiunea Agricolă Gherla răspunde cu adresa No. 891, din 19 noiemvrie 1927, pe care o dăm aici în întregime, cu titlu de document: / „Oficiul parohial Român Unit, comuna **Iclod**. / La adresa Dv. No. 146 şi 214/1927. / Cu onoare vă comunicăm următoarele: / a). Prin raportul nostru No. 765/1927, am supus cazul dlui Consilier Agricol al judeţului, referitor la cererea Dv. din adresa primă, la care s-a răspuns cu ordinul No. 1568/1926 că biserica şi şcoala evreiască din comuna **Iclod** rămâne şi pe mai departe cu competența atribuită de 7 jugăre cat. / b). Referitor la satisfacerea bisericii greco-catolice şi a şcolii din comuna **Iclozel** cu alte terenuri, decât cele primite până în prezent, am arătat, încă o dată, dlui Consilier Agricol care-i situaţia terenurilor expropriate în comuna **Iclozel** şi **Iclod**, cu raportul No. 184/1927, la care, până în prezent, n-am primit încă rezultat. / Şef de registru agricol, ss. / Gh. Ignat, / secretar ss. I. Cosma".

Aceasta este situația „sesiunii parohiale şi şcolare evreieşti" din **Iclod**. Autorităţi de ale Statului român, chemate să apere legalitatea, în scrisoare oficială sancţionează nelegiuirea"[57].

1931: „**Expoziţia de animale de la Blaj**… / Camera de Agricultură a judeţului Târnava Mică, înţelegând că cel mai bun îndemn pentru oameni de a crește animale frumoase şi de soi ales, este arătarea acelor animale şi premierea lor cu bani, medalii sau diplome de recunoştinţă, a şi început să facă astfel de arătări sau expoziţii. / În 25 octomvrie a făcut o expoziţie de animale la **Bălăușeri**, iar luni, în 26 octombrie, la **Blaj**. La expoziţia de la Blaj s-au putut vedea numai animale de prăsilă… Dintre

[57] *Înfrăţirea Românească*, Anul IV, nr. 3, Cluj 1927, pp. 15, 16

proprietarii care au adus animale spre arătare, au fost premiaţi următorii:

Pentru tăurași frumoşi de prăsilă, au fost premiaţi: Ferma Bruchental din **Sânmiclăuş**, cu 1.000 lei, Milu Moșneag din **Bucerdea**, cu 800 lei, Frăţilă Nicolae din **Sâncel**, cu 600 lei, Schuster Martin din **Bălăușeri**, cu 400 lei, Mărginean Nicolae din **Crăciunel**, cu 300 lei, **Pataki Martin** din Crăciunel, cu 300 lei, Hann Samuel din **Şona,** cu 200 lei Cistean Ioan din Bucerdea, cu 100 lei, Şarlea Simion din **Tiur**, cu 100 lei, și Binder Mihail din **Bălcaciu**, cu 100 lei.

Comunele care au taurii cei mai bine îngrijiţi, încă au fost premiate cu bani, și anume: comuna **Sâncel**, cu 300 lei, comuna **Şona**, cu 250 lei, comuna **Petrisat**, cu 200 lei, comuna **Bălcaciu**, cu 200 lei, comuna **Mănărade**, cu 200 lei, comuna **Blaj**, cu 150 lei, comuna **Ciufud**, cu 150 lei, comuna **Sânmiclăuş**, cu 150 lei, comuna **Pănade**, cu 150 lei, comuna **Spini**, cu 100 lei, şi comuna **Veza**, cu 100 lei.

Pentru vacile şi junincile celea mai frumoase au fost premiaţi: Ferma Bruckental din **Sânmiclăuş**, cu 200 lei, Cristea Simion din **Petrisat**, cu 900 lei, Costea Ioan din **Blaj**, cu 800 lei, Weber Matei din **Şona**, cu 700 lei, Păcurar Constantin din **Blaj**, cu 600 lei, Bechtold Iosif din **Blaj**, cu 600 lei, Mircea Nicolae din **Mănărade**, cu 500 lei, Olah Ioan din **Blaj**, cu 500 lei, Horşa Emil din **Sânmiclăuş**, cu 400 lei, Schmiat George din **Mănărade**, cu 400 lei, Puşcaş Ioan din **Blaj**, cu 300 lei, Barabaş Ana din **Sânmiclăuş**, cu 250 lei, Curtea mitropolitană din **Blaj**, cu 200 lei, Internatul da băieţi din **Blaj**, cu 200 lei, Scherner Samuel din **Mănărade**, cu 200 lei, Cristea Simion din **Petrisat**, cu 200 lei, Sântimbrean Ioan din

Cergăul Mare, cu 800 lei, Grama Teodor din **Sâncel**, cu 700 lei, Mihai Ungurean din **Beşinău**, cu 600 lei, Morar Ioan din **Ciufud**, cu 500 lei, Konerth Martin din **Şona**, cu 500 lei, Lopziger Martin din **Şona**, cu 400 lei, Schmidt Andrei din **Mănărade**, cu 400 lei, Costea Vasile din **Sâncel**, cu 300 lei, Reder Ioan din **Bălcaciu**, cu 300 lei, Sas Danilă din **Sânmiclăuş**, cu 250 lei, Frăţilă Ioan din **Tiur**, cu 250 lei, şi Spătăcean Alexandru din **Ciufud**, cu 200 lei.

Pentru vieri şi scroafe bune de prăsilă au fost premiaţi: Maurer Ioan din **Mănărade**, cu 400 lei, Ştefan Dragoş din **Blaj**, cu 300 lei, Costea Ilie din **Sâncel**, cu 400 lei, Mărginean Ariton din **Sâncel**, cu 300 lei, Barna Vasile din **Iclod**, cu 200 lei. Îngrijitorul vierului din **Mănărade** a primit 200 lei, răsplată pentru buna îngrijire.

Pentru berbeci şi oi bune şi frumoase au fost premiaţi: Ioan Idu din **Mănărade**, cu 200 lei, Mărginean Nicolae din **Mănărade**, cu 150 lei, Ciugudean Gligor din **Bia**, cu 200 lei, și Stoicu Gligor din **Bia**, cu 300 lei.

Pentru galiţe s-a dat lui Emil Ciufudean din **Veza** 200 lei, oare a adus 6 galiţe Orpington, lui Alexandru Sighad din **Blaj** 150 lei, care a adus 4 galiţe Orpington și lui Miron Nicula din **Blaj** 100 lei, pentru pui de podoabă japonez Waly Kicki.

Diplome de recunoștință au primit Fondul I. M. Moldovan şi Curtea mitropolitană din **Blaj**, pentru porcii bine îngrijiţi, iar pentru galiţe, au primit diplome: Doamna Suciu din **Blaj**, care a adus spre arătare gâște foarte frumoase, Emil Negruţiu din **Blaj**, care a adus mai multe galițe Rhode Island şi Plymuth-Rock, Iustin Hossu din **Blaj**, care a adus 5 găini Rhode Island și 6 Leghorn, Nicolae Mârza din **Blaj**, care a adus 4 găini Wiandette,

Ioan Costea din **Blaj**, care a adus 9 găini Wiandette albe, foarte frumoase, Dr. Traian Denghel, care a adus 2 pui Plymuth, mari şi frumoşi, Petru Cristea din **Blaj**, care a adus 4 găini Orpington, Dr. Ioan Piso, care a adus 3 găini Wiandette şi 3 Rhode Island, şi Ştefan Dragoş, care a adus un cocoş Wiandette"[58].

1944: „În ziua de 6 februarie 1944, în cadru sărbătoresc, s-a ţinut iarăşi şedinţă a cursurilor ţărăneşti, la şcoala primară de stat din **Băgaciu**. Programul a constat din mai multe recitări de poezii, din colecţia „Unirii Poporului", de la Blaj, scrise de sublocotenentul în rezervă Teodor Seiceanu, Traian Dragoş şi alţii, atât de actuale pentru ziua de azi. Program bine aranjat de învăţătorii şcolii primare din Băgaciu. Serbarea începe cu Imnul Regal, după care dl notar Al. Şerban, printr-o conferinţă, arată rostul „Şcolii ţărăneşti"; urmează apoi câteva puncte de cor şi recitări da poezii. Dl Dumitru Mureşanu, învăţător-director a ţinut să închine această serbare dlui Protopop Teodor Seiceanu, ca unui camarad de companie. Vorbeşte apoi învăţătorul-director despre agricultura sistematică. / Urmează partea a doua, cântece. Eleva Maria Lungu, cl. VII primară, cântă cântecele Paraschivei Pop din **Berchiş**, judeţul Cluj- Turda, care a plăcut mult publicului. Eleva Maria Sălăgean, cl. VI, recită „Scrisoarea de pe front" a locotenentului Gurghian Gheorghe, din **Iclăuzel**, care a fost duios răsplătită de public, cu multe lacrimi. De încheiere, părintele local Ioan Păcurariu vorbeşte despre consfinţirea sub scutul Preacuratei Fecioare Maria, care singură poate mijloci o pace dreaptă şi sfântă între popoarele pământului. Serbarea s-a sfârşit prin

[58] *Unirea Poporului*, Anul XIII, nr. 43, Blaj 1931, p. 7

„Deșteaptă-te Române”. Publicul din Băgaciu, care a ticsit bine sala şcoalii, tineri şi bătrâni, aşteaptă o altă şedinţă, ca să mai audă şi să vadă lucruri bune şi frumoase, ca cele de azi”[59].

1946: „A patra zi de Paşti, o telegramă de la **Geoagiu** ne-a adus vestea dureroasă că prietinul şi colaboratorul nostru cel mai prețuit, Gavril Todică, a încetat din viaţă. / Nu ne venea să credem, mai ales că, numai cu câteva zile înainte, primisem de la el manuscrisul – partea calendaristică – pentru Calendarul nostru de la Blaj, pe 1947. Dar scrisorile ce am primit, mai târziu, ne-au confirmat vestea. Da, Gavril Todică, a treia zi de Paşti, seara, fără să fie istovit de vreo boală, cu o seninătate într-adevăr îngerească şi cu surâsul caracteristic, pe care l-a avut toată viaţa, s-a stins lin, strângând în mână cu tărie lumina „învierii”. / În ziua întâi de Paşti, împreună cu familia, participă la înviere şi la sfânta liturghie, cântând în strană şi împărtăşindu-se cu toată evlavia. După masă, participă şi la vecernie. A doua zi de Paşti, asemenea, la liturghie cântă în strană. / În ziua a treia de Paşti, fiind şi sărbătoarea Sf. Gheorghe, dimineaţa, scrie câteva scrisori de felicitare, apoi ascultă sfânta liturghie şi toată ziua o petrece în mijlocul familiei. / Abia de către seară se plânge soției sale că simte o durere și o greutate la capul pieptului şi în spate. Această durere însă ţine doar câteva minute şi nu mai poate vorbi. Doctorul, sosit în grabă, constată încetarea din viaţă.

Gavril Todică s-a născut în 3 februarie 1877, în comuna **Iclodul-Mare**, din judeţul Someş, fiind cel mai mare dintre cei 13 copii, pe care i-au avut părinţii săi,

[59] *Unirea Poporului*, Anul XXVI, nr. 9, Blaj 1944, p. 4

Ioan și Maria, țărani harnici şi fruntași ai comunei. / După terminarea şcolii primare din sat, continuă liceul la **Gherla**, la **Dej** şi apoi la nemți, în **Bistriţa**, unde, deși la început nu știa nici o vorbă nemţească, totuşi a învăţat cu atâta sârguinţă, încât, la sfârşitul anului, a fost clasificat întâiul în tot liceul. / Clasele V-VI le-a terminat la liceul din **Blaj**, iar VII şi VIII, la **Brașov**, în tot locul distingându-se prin cuminţenie şi hărnicie. Bacalaureatul l-a luat în **Alba Iulia**. / Universitatea a început-o la **Bucureşti**, unde se înscrie la Chimia industrială, ascultând în aceeași vreme şi cursurile lui Titu Maiorescu. / În Bucureşti, a fost foarte mult ajutat de Mihait Kogălniceanu, care îl angajează de colaborator, plătindu-i 5 lei lunar, o sumă destul de frumoasă pe acele vremuri. / În anul al doilea, merge în Germania, la Altenburg, unde se înscrie tot la Chimia industrială, fiind singurul român la acea şcoală. Din cauza lipsei de mijloace materiale însă e nevoit să se întoarcă în ţară. Merge la Budapesta, unde termină Contabilitatea de Stat. În 1905, e numit contabil la banca „Geogeana" din Geoagiu. Aici se stabilește definitiv. În 1907 se căsătoreşte. E numit apoi director al băncii şi funcționează la bancă până în 1924, când se retrage, ocupându-se numai cu gazetăria şi cu ştiinţa lui plăcută: astronomia.

Gazetăria a început-o încă de când era elev la Blaj. Atunci trimitea documente istorice pentru Arhiva lui D. Xenopol şi colabora la diferite reviste şi ziare din Ardeal şi din România. Colaborează chiar şi la reviste străine, nemţeşti. / Ca student la Budapesta, împreună cu Dumitru Birăuţiu, Sebastian Stanca, Dionisie Stoica și Aurel Bănuţiu, redactează „Poporul Român" şi Calendarul „Poporului Român". / Tot ca student la Budapesta, face parte dintre întemeietorii revistei „Luceafărul", în

care scrie diferite articole de ştiinţă. / Stabilindu-se la Geoagiu, deşi banca îi da mult de lucru, totuşi nu încetează de a se ocupa şi cu gazeta, şi cu ştiinţa. Colaborează tot timpul la „Românul” din Arad, „Drapelul” din Lugoj, „Unirea”, „Unirea Poporului” şi „Cultura Creştină” din Blaj, „Patria”, „România Nouă” şi „Societatea de mâine” din Cluj, „Luceafărul” şi „Transilvania” din Sibiu, „Gazeta Transilvaniei” din Braşov, „Plugarul” din Orăştie şi altele, şi, timp de 4 ani, redactează „Libertatea” şi „Foaia Interesantă” a părintelui Moţa din Orăştie. / Din ştiinţă, mai mult l-a atras cea despre stele. Încă de când era copil, îi plăcea să petreacă, în nopţile călduroase de vară, sub cerul liber, privind bolta înstelată.

În 1911, când şi-a construit casa din **Geoagiu**, pe acoperiş şi-a făcut şi un observator astronomic. Şi vara, nopți de-a rândul petrecea aici, cu telescopul pe măsuţă şi cu binoclul în mână, urmărind diterite fenomene cereşti. Observațiile pe care le-a făcut le-a publicat în diferite ziare şi reviste, dar cele mai multe au rămas în manuscris. / Multe observaţii despre stele a publicat în „Zări din Univers”, în „Studii ştiinţifice” şi „Convorbiri ştiinţifice”. Aceasta din urmă a redactat-o, timp de 4 ani, fiind unica revistă românească pentru popularizarea ştiinţei. / Pentru studiile sale despre stele, a fost a şi membru al Academiei Astronomice Franceze din Paris, unde trimitea mereu din observaţiile sale.

A mai scris, apoi: „Vulcanismul”; „Ţara Haţegului”; „Hades”, în 2 volume, al doilea volum e încă în manuscris; „Palavre”; „Calendarul Sfinţilor”, în 2 volume, al doilea fiind încă tot în manuscris. Nepublicate mai sunt: „Expiare”, „Enigmele vieţii” şi „Trecător prin lumea mare”. / Gavril Todica a fost un îndrăgostit al ştiinţei. A

scris mult şi a scris din plăcere, fiind cel mai mare popularizator de la noi al ştiinţei. Dacă soarta i-ar fi întins o mână mai prietinoasă, de bună seamă ar îi ajuns o podoabă a şcolilor celor mai înalte din ţară. Modest până la jertfire de sine şi creştin bun, se spovedea și împărtășea regulat, în fiecare săptămână, ne-a dat cea mai mare pildă despre împăcarea ştiinţei cu credinţa. Plecarea lui din această viaţă lasă regrete unanime. Biserica a pierdut un credincios de model, ştiinţa un luptător de neîntrecut, iar noi un prieten şi un colaborator pe nu-l vom uita niciodată. / Ion Popu-Câmpeanu"[60].

1946: „**Sfinţirea bisericii din Aţintiş**. În ziua de 28 şi 29 septembrie 1946, s-a făcut sfinţirea bisericii din Aţin-tiş, judeţul Turda, de către Î. P. S. Dr. Valeriu Traian Fren-țiu, Administratorul Apostolic al Mitropoliei din Blaj. / În ziua de sâmbătă, 28 septembrie, Escelenţa Sa Dr. Frenţiu a sosit în **Luduş**, cu trenul de la ora 11, fiind însoţit, de la **Blaj**, de părinţii Gheorghe Dănilă şi Augustin Folea, canonici, părintele Aurel Rusu, secretar mitropolitan, şi pă-rintele Nicolae Florea, notar consistorial, părintele Grigore Sălăgeanu, administratorul Internatului Şcolii Normale. / În gara **Luduş**, Înaltul Ierarh a fost întâmpinat de dl Dr. Iuliu Popa, subprefectul judeţului **Turda**, de părintele Octavian Rusu, paroh în **Gheja**, şi părintele Naşcu Bogdan din parohia **Luduş** II. La intrarea în comuna Luduş, a fost întâmpinat de întreagă populaţia, în frunte cu dl Dr. A. Groza, prim-pretor, apoi primarul comunei, părintele Romul Popa, protopopul român ortodox, părintele preot romano-catolic, părintele preot reformat şi reprezentanţii comunităţii izraelite. / În faţa biseri-

[60] *Unirea Poporului*, Anul XXVIII, nr. 20, Blaj 1946, pp. 2, 3

cii greco-catolice, renovată după multe lovituri, ce le-a suferit în războiul din 1944, primirea o face părintele Ioan Olteanu, protopopul **Luduşului**, dl avocat Dr. Ioan Pintea, prim-curatorul parohiei, şi doamna Hortenzia Rusu, prezidenta Reuniunii „Sfânta Maria", iar domnişoara Angele Rusu prezintă un buchet de flori, în numele tineretului. / Intrând în biserică, se slujeşte Litia şi se fac rugăciuni pentru pomenirea eroi-lor care dorm somnul de veci pe teritoriul parohiei, căzuţi în 1944, în luptele pentru eliberarea Ardealului de Nord. Cântă frumos corul bisericii greco-catolice, condus de dl inspector şcolar Ioan Hirian. / La orele 15 şi jumătate, Înaltul Ierarh pleacă la **Aţintiş**. La intrarea în sat, e cea dintâi poartă de triumf. Aici e primit de autorităţile comunale. Apoi Excelenţa Sa intră în comună, într-un car frumos împodobit, tras de 6 boi. La a doua poartă de triumf din comună, îl salută preotul ortodox şi directorul şcolii, cu elevii. În faţa bisericii aşteaptă toţi credincioşii, în frunte cu preotul lor, părintele Iacob Bucur, care binevenţează pe înaltul Arhiereu. / Intrând în biserică, se începe slujba Ve-cerniei şi partea întâi a actului sfinţirii. Biserica a fost zidită din jertfa credincioşilor, în anul 1930, sub păstorirea părintelui Gheorghe Nicoară, care se află acum în parohia **Mihalţ**. Sub actualul preot, părintele Iacob Bucur, în timpul războiului, s-a făcut împodobirea bisericii, fiind frumos zugrăvită de un pictor din **Târgu-Mureş** şi prevăzută cu un splendid iconostas, executat de dl Aurel Pop, profesor în Târgu-Mureş. / La slujba Vecerniei, Înaltul Arhiereu e înconjurat de părinţii canonici Gheorghe Dănilă şi Augustin Folea, şi de preoţii Naşcu Bogdan din Luduş, Alex. Caianu din **Cipăieni** şi Ionel Coman din **Iclăuzel**.

Ca diaconi slujesc părinţii N. Florea şi A. Rusu. / Preoţii din tract ascultă mărturisirea credincioşilor.

A doua zi, duminică, în 29 septembrie, la orele 9, începe actul consacrării, cu aşezarea sfintelor moaşte, apoi sfânta liturghie arhierească. Excelenţa Sa Dr. V. Tr. Frenţiu ţine predică în curtea bisericii. Servesc, pe lângă preoţii însoţitori de la Blaj, protopopul districtual I. Olteanu, părinţii G. Grecu din **Cheţani**, Oct. Rusu din **Gheja** şi Iuliu Deac din **Hădăreni**. Cântările le execută frumos părinţii Ioan Florea şi Grigore Sălăgeanu din **Blaj**, iar răspunsurile liturgice, corul parohial în patru voci al credincioşilor din **Aţintiş**, instruit de dl Pintea, învăţător, un fiu al comunei. / La sfânta liturghie s-au împărtăşit mulţi credincioşi din Aţintiş şi din satele învecinate. / La orele 12, au avut loc recepţii în localul şcolii primare. S-au prezentat autorităţile administrative, preoţimea ortodoxă, curatorul bisericii, reuniunea femeilor şi preoţimea tractuală. Apoi a urmat masa comună”[61].

Der Königſtein (Királykö), von der Roſenau-Zerneſter Straße her.

[61] *Unirea Poporului*, Anul XXVIII, nr. 41, Bblaj 1946, p. 3

ICTAR

(Ikthar, judeţul Timiş)

1364, septembrie 29, Arad: Capitlul bisericii din Arad dă de ştire că, înfăţişându-se „Ioan şi Petru, fiii lui Bethlen, şi Mihail, fiul lui Ştefan, fiul aceluiaşi Bethlen, iar pe de altă parte Nicolae, fiul lui Dominic, fiul lui Machunka, şi Martin, fiul lui Lewkes, ne-au spus că au făcut între ei o împărţeală, şi anume că Nicolae şi Martin au lăsat pomeniţilor fii ai lui Bethlen şi lui Mihai, fiul lui Ştefan, jumătăţile moşiilor Ewsy (în Serbia) şi **Şepreuş** (Sepreus, judeţul Bihor), aflătoare în comitatul Zarand… În schimb, zişii fii ai lui Bethlem au lăsat pomeniţilor Nicolae şi Martin două sate, în care se află poduri, **Andouchfalwa** (dispărut, lângă Ictar, judeţul Timiş) şi **Dragoufalwa** (dispărut, lângă Ictar, judeţul Timiş), aşezate în partea de sus a râului Timiş, între satele numite **Ictar** (Ikthar, judeţul Timiş) şi **Eniszteu** (dispărut, lângă Ictar, judeţul Timiş), şi încă trei sate, aflătoare la obârşia râului Rekáspathak, **Posafalwa** (dispărut, lângă Recaş, judeţul Timiş), **Bratyzloffalwa** (dispărut, lângă Recaş, judeţul

Timiş) şi **Redeifalwa** (dispărut, lângă Recaş, judeţul Timiş), cu toate folosinţele"[62].

1561: „Gabriel Bethlen de **Ictar** este ban de Lugoj-Caransebeş"[63].

1563: „Grigore Bethlen de **Ictar** este ban de Lugoj şi Caransebeş"[64].

1564: „Gabriel Bethlen de **Ictar** este şi ban de Lugoj-Caransebes, dar şi cancelar al principelui transilvan (Hurmuzaki E., II/5, p. 553)"[65].

1597, mai 4: „Principele donează lui Petru Bethlen de **Ictar** şi rudelor sale, pentru faptele lor de arme şi credincioase slujbe, posesiunile **Ictar**, cu castelul, acum pustiu, Harabocz, Draganfalua, Kustelek, Sustra, Racoviţa, Herzovasela, Cralovăţ, Cheveresu Mare, Rekasecz, Remetea Mare, Racoviţa, Hisias şi prediul Zlavoselo, foste ale familiei, ocupate de turci şi acum revenite în mâna creştinilor (Tomoni, 2002, p. 135)"[66].

1598, aprilie 11: „Laurenţiu Bogar şi Ioan Szepsy, din **Lugoj**, îi pun în posesia domeniului **Ictar** pe membrii familiei Bethlen. La acest eveniment sunt prezenți toţi vecinii şi megieşii, mai întâi nobilii: diacul Martin Ilosvay, Petru Sebesy si Martin Luca din **Lugoj**, chibzuiţii Francisc Stoica şi Petru Cernea, din **Chevereşu Mare**, judele Roman Giurca şi Grigore Vlah din Sălaj, Daniel Zalasdi, judele Ioan Giruca, Ioan Costicean şi Peia Giuchici, din **Buziaş**, Gheorghe Budai, judele Roman Baia şi Serb Pala

---

[62] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 334, pp. 340-342

[63] Haţegan, Ioan, *Vilayetul de Timişoara*, Timişoara 2005, p. 58

[64] Haţegan, Ioan, *Vilayetul de Timişoara*, Timişoara 2005, p. 59

[65] Haţegan, Ioan, *Vilayetul de Timişoara*, Timişoara 2005, p. 61

[66] Haţegan, Ioan, *Vilayetul de Timişoara*, Timişoara 2005, p. 123

din **Ficătari**, Matia Maghiar, judele Petru Terla şi Roman Stepan, din **Belinţ**, diacul Matia Stănişa, Martin Sion jude şi Curta Racul, din **Jabăr**, dar şi iobagii acestora. din satele vecine (Feneşan Costin, 1981, p. 105-106)"[67].

1664, iunie 15-21: „Ordin al beilerbeiului pentru ca din vilayetul său să vină în tabăra sultanului călăreţii din cetățile **Ineu**, **Timişoara**, **Lipova**, **Lenauheim**, **Lugoj**, **Făget**, **Vârşet**, **Panciova**, **Deta**, **Orşova**, **Mehadia**, Kankik (?), Sarde (?), **Bocşa**, **Ciacova** şi **Ictar**, dar şi azapii vechi şi noi, inclusiv pedestraşii sus-ziselor cetăţi, iar pe de altă parte, din **Caransebeş** să vină 70 de neferi, în frunte cu comandantul lor"[68].

1894: „Vacante sunt locurile de adjunct notarial în **Ictar**, cercul Recașului, cu 15 florini leafă lunară și toată provederea; la **Iamul-mic**, cu 30 florini leafă lunară și o treime parte a venitelor laterale"[69].

1896: „Pentru înălțarea serbărilor de la **Lugoş**, comitetul aranjator al fraţilor lugoşeni a aranjat şi o mare **producţiune a corurilor române din Banat**. S-a hotărât ca, în seara zilei dintâi a adunării Asociațiunii, să cânte corurile de plugari în curtea bisericii greco-ortodoxe și în grădina otelului „Concordia". / La producțiune au luat parte, cu totul, **20 de coruri de plugari** şi au emulat între ele, adică s-au luat la întrecere în cântări. Precum se va vede mai jos, s-au dat mai multe premii, ca să se împartă acelor coruri, care se vor distinge mai mult prin cântarea lor. / Iată programa marelui concert al corurilor române bănăţene:

---

[67] Haţegan, Ioan, *Vilayetul de Timişoara*, Timişoara 2005, p. 129
[68] Haţegan, Ioan, *Vilayetul de Timişoara*, Timişoara 2005, p. 239
[69] *Foaia de Duminică*, Anul I, nr. 37, Arad 1894, p. 5

1). **Bobda,** cor bărbătesc, cântă: „Marşul român”, de I. Vidu.

2). **Belinţ**, cor mixt, cântă: „Taci bărbate”, de I. Vidu.

3). **Cacova,** cor bărbătesc, cântă: „Marşul economilor”, de Ciprian Porumbescu.

4). **Caransebeş**, cor bărbătesc, cântă: „Serenadă”, de Tudor cavaler de Flondor.

5). **Comloşul mare**, cor bărbătesc, cântă: „Cântec sărbătoresc”, de I. Karrasz.

6). **Comorişte**, cor bărbătesc, cântă: „Junimea pariziană”, de Adam.

7). **Ghilad**, cor bărbătesc, cântă: „Bobocele şi inele”, de I. Vidu.

8). **Herendeşti**, cor bărbătesc, cântă: „Doină doiniță”, de I. Vorobchievici.

9). **Ictar**, cor mixt, cântă: „Lelea vitează”, de Gavriil Musicescu.

10). **Jena**, cor bărbătesc, „Uită mamă“ de ***.

11). **Oraviţa** greco-catolică, cor bărbătesc, cântă: „Ceasul rău” de I. Vorobchievici.

12). **Oloșag**, cor bărbătesc, cântă: „Creangă ruptă”, de I. Vidu.

13). **Oraviţa** greco-ortodoxă, cor mixt: „Doamne, buzele mele...”, de G. Musicescu.

14). **Pesac**, cor bărbătesc, cântă: „Spirutul”, de ***.

15). **Sâlha**, cor bărbătesc, cântă: „Veste bună”, de I. Costescu.

16). **Târgovişte**, cor bărbătesc, „Cucuruz”, de I. Humpel.

17). **Ticvaniul mare**, cor bărbătesc, cântă: „Valurile Dunării", de Ivanovici.

18). **Topolovățul mare**, cor bărbătesc, cântă: „Hora Oltului", de C. Cordonean.

19). **Chisătău**, cor mixt, cântă: „Fiii României", de G. Musicescu, cu acompaniament de piano, acompaniator Dl L. Tempea. Acest cor nu concurge la premii.

20). „Un răsunet", cor în masă, de G. Musicescu – I. Vidu.

Premiile sunt: 1). Premiul familiei Mocsonyi: un armoniu: 2). Premiul compozitorilor: „Colecţiune de compoziţii române"; 3). Premiile Reuniunii române de cântări şi muzică din Lugoş: a). Un pocal de argint; b), o violină; c). o flaută. / **Cele trei premii**, despre care e vorbe mai sus, s-au împărţit, de către juriul ales pentru scopul acesta, următoarelor coruri, care s-au aflat mai harnice în cântare: / **Premiul I** l-a primit corul bărbătesc greco-catolic din **Oravița**; / **Premiul II** (Crestomaţia musicală, de Costescu şi altele) s-a dat corului mixt, bărbaţi şi femei, din **Belinţ**; / **Premiul III** s-a împărţit în modul următor: Corul bărbătesc din **Ticvaniul mare** a primit pocalul de argint; corul mixt din **Topolovăţul mare** a primit flautul, iar corul mixt din **Ictar** a primit violina. / După ce a încetat producţiunea corurilor, s-a continuat „Ruga", care a durat până dimineaţa. Cei ce au primit bilete de intrare la „Rugă" au putut lua parte şi la emularea corurilor"[70].

1900: „Joi, în 30 decemvrie vechi 1899, s-a ţinut alegerea de protopop în tractul Belinţi (Bănat) aparţinător diecezei Aradului… / Actul alegerii s-a săvârşit în centrul

[70] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIX, nr. 181, Braşov 1896, p. 3

tractului, comuna **Belinţi**, premergându-i sfânta Liturghie, oficiată de prea veneratul domn comisar Dr. Tr. Putici, cu concursul părintelui Lucian Şepeţian, administrator protopopesc în **Chiseteu**, şi părintele Romul Secoşian, preot în **Ictar**; la liturghi s-au făcut rugăciuni solemne pentru odihna sufletelor foştilor Mitropoliți Andrei şi Miron, pentru foştii protopopi ai acestui tract, Constandin Gruici, George Crăciunescu şi Iosif Grădinariu, şi pentru mecenaţii naţiunii române în Domnul, răposaţii Andrei Mocsonyi şi Emanuil Gojdu, urmată fiind această sfântă liturghie de chemarea Duhului Sfânt”[71].

1903: „Două slăbiciuni mari are poporul nostru; una e că prea uşor se dezlipeşte de moșia sa şi alta, că nu se înmulțește… / Acum să vedem şi tristul adevăr referitor la scăderea numărului, pe baza datelor statistice de la anii 1869-1900. / În **Drăgoeşti**, la anul 1869, au fost 1.220 români, la anul 1900, au fost 955; în **Ficatar**, la anul 1869, au fost 1.091, acum sunt 945; în **Căpet**, au fost 789, acum sunt 69; în **Ohabaforgaci**, au fost 2.034, acum sunt 1.667; în **Cerna**, au fost 971, acum sunt 748; în **Petroman**, au fost 2.300, acum sunt 2.034; în **Remetea**, au fost 1.493, acum sunt 1.347; în **Belinţ**, au fost 3.473, acum sunt 2.884; în **Budinţ**, au fost 1.198, acum sunt 1.003; în **Hisiași**, au fost 802, acum sunt 709; în **Ictar**, au fost 998, acum sunt 848; în **Chiseteu**, au fost 1.448, acum sunt 1.382; în **Siclaş** (Şuşanoviţa) au fost 1.206, acum sunt 1.085; în **Seciani**, au fost 2.232, acum sunt 1.923, şi aşa mai departe, în toate comunele, poporațiunea română scade”[72].

---

[71] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXIII, nr. 2, Braşov 1900, p. 3

[72] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXVI, nr. 137, Braşov 1903, p. 3

1905: „Casa negustorului Klein din **Ictar**, comitatul Timiş, a ars, marţi, noaptea, total. Două calfe ale negustorului au ars de vii în odaie”[73].

1908: Cu ocazia Adunării generale anuale, de duminică, 6 aprilie stil vechi n ziua Floriilor), a Corului bisericii „Sfintei Adormiri” din **Braşovul vechi**, s-a evidenţiat şi „Prelegerea practică din limba maghiară (clasa IV, V şi VI), de Virgil Amandia învăţător în **Ictar**”[74].

1928: „Corul vocal „Concordia” al Casei Naţionale din **Ictar** a oficiat un pios parastas, în ziua Sfântului Ioan, în amintirea marelui şi generosului bărbat 1 G. Bibicescu, din fundația căruia onoratul Comitet de conducere a palatului cultural din oraşul **Severin**, loc unde este aşezată marea şi frumoasa bibliotecă a marelui bărbat, a binevoit a onora şi comuna **Ictar** cu o bibliotecă de 400 volume, frumos aranjate într-un dulap de stejar, pe frontispiciul căruia se află portretul lui I. G. Bibicescu şi inscripţia „Biblioteca I. G. Bibicescu”, iar elevi-studenţi ai comunei, sub conducerea colegului lor Ioan Georgevici, în după-masa acelei zile, au aranjat o frumoasă şezătoare culturală în Casa Naţională din loc. Între diferitele puncte instructive pentru ţărani a figurat şi biografia lui I. G. Bibicescu, relevându-se faptele măreţe ale marelui şi generosului bărbat, îndemnând poporul, care era adunat într-un număr foarte mare, la muncă, cultură şi la urmarea faptelui acestuia”[75].

1928: „În ziua de 25 noiemvrie 1928, a avut loc în **Ictar**, fruntaşa comună a Banatului nostru mănos, cercul cultural de sub preşedinţia d-ui Teodor Blidariu, învăţător

---

[73] *Drapelul*, Anul V, nr. 136, Lugoj 1905, p. 3

[74] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXI, nr. 76, Braşov 1908, pp. 3, 4

[75] *Svastica Banatului*, Anul II, nr. 3, Timişoara 1928, p. 4

în **Ictar**, fiind prezenţi dl. I. Tomici, delegat al Inspectoratului Timişoara, dl. Subrevizor şcolar Dumitru Ţâru, dl. Iuliu Putici, învăţător în **Chizătău**, preşedintele centrului cultural, dl Andrei B. Andraş, învăţător-preot în **Brestovăţ**, dl Iosif Chişu, învăţător în **Budinţ**, dl Antoniu Mildenber, german, învăţător în **Iosifalău**, dl Sălagie Dragosin, învăţător în **Lucareţ**, dl Bucarău Dumitru, învăţător în **Teş**, dl Bărcan Dumitru, învăţător în **Topolovăţul Mare**, domnişoara Paraschiva Neamţu, învăţătoare în **Topolovăţul Mare**, domnişoara Ana Volehmann, învăţătoare în **Iosifalău**, şi domnişoara învăţătoare de la grădina de copii **Iosifalău**. Prezenţi fiind ca şi asistenţi dl părinte Constantin Popoviciu din **Budinţ**, dl Alexandru Martin, la economatul oraşului **Timişoara**, doamnele. E. Blidariu, E. Bucovan, A. Popovici şi E. Chişu. Elevii-studenţi din **Ictar**, I. Georgevici, C. Nedelcu, L. Georgevici, A. Martin, câţiva elevi ai Şcolii Silvice Timişoara, **corul Ictar**, precum şi un publie numeros. / Înaintea mesei în biserică, unde, la Sfânta Liturghie, a dat răspunsurile **armoniosul cor mixt al Ictarului**, de sub conducerea dlui învăţător pensionar Virgil Amandia şi a conducătorilor C. Popoviciu şi S. Jucu. În cursul Sfintei Liturghii, s-au produs dl Iosif Chişu, dl Iuliu Putici în mod lăudabil, însă domnişoara învăţătoare Paraschiva Neamţu, acompaniată de dl I. Putici, basist de forţă, a captivat inimile credincioşilor, prin priceasna „Ridica-voi ochii mei la ceruri”. / La şcoală, unde dl învăţător Teodor Blidariu predă o lecţiune model din Ştiinţele Matematice, „Sistemul de zece”. Predare lăudabilă. Trecându-se peste câteva critici, dl Subrevizor încheie afirmând două principii: a). Domnii învăţători să ţină seama de timp; b). Lecţiunile să fie cât

mai practice şi nu încărcate cu teorii, din care nu rămâne nimic elevului.

După masă, se continuă activitatea cercului cultural printr-o şezătoare în Casa Naţională. Dl învăţător Teodor Blidariu, în calitate de preşedinte, deschide şezătoarea printr-o frumoasă cuvântare de deschidere. Urmează apoi şcoala primară, cu cântarea „Sună buciumul de alarmă" şi câteva declamaţii foarte bine executate şi instruite. Corul intonează cântarea „Trăiască România-Mare". Dl Teodor Blidariu, ca preşedinte, vorbeşte „Despre buna cuviinţă în societate", Dl I. Tomici, ca delegat al Inspectoratului şi dl Lucian Secoşan, fiu al comunei Ictar, vorbind apoi de mizeriile ce îndurau învăţătorii confesionali, în timpul dominaţiei Austro-Ungare şi cum sunt azi, cum se făceau pregătirile învăţătorilor atunci prin alumneie şi cum se fac azi. Citeşte apoi biografia învăţătorului pensionar Virgil Amandia, din „Almanahul Banatului", de Ioan Georgevici, student, relevând faptele şi munca pe care acest învăţător a depus-o pe altarul naţiei şi al patriei sale şi pentru care muncă este decorat cu medalia de aur „Răsplata muncii pentru învăţământ", cl. I, prin decretul Regelui Mihai I, No. 544, dat în Bucureşti, la 5 octomvrie 1928: în numele M. S. este iscălită Înalta Regenţă.

În numele revizoratului şi al învăţătorilor, aduce salutul său celui sărbătorit şi poporului ictărean dl. Dumitru Ţâru, Subrevizor. / Dl învăţător pensionar Virgil Amandia completează biografia cetită, din „Almanahul Banatului", aducând mii de mulţumiri autorităţilor competente pentru distincţiunea făcută. / În urmă, corul intonează piesa „Zece Mai", cor mixt de Ivela, iar la plecarea oaspeţilor, intonează frumosul marş „Eu n-am păduri întunecoase". / Ah!, ce mulţumiţi s-au dus sătenii că au avut

posibilitatea să mai asculte şi ei câteva sfaturi şi îndemnuri bune! Dar acesta este scopul Caselor Naţionale, să fie foruri de cultură națională, să se scoboare în mijlocul poporului, să ţină conferinţe, vorbiri, atât de economie raţională, practică, precum şi de cultură, medicină, probleme sociale etc. etc. / Dureros însă că acestea nu se fac, sunt lăsate numai în cârca învăţătorilor și preoţilor, nu mai zic şi a notarilor, care sunt încărcaţi cu formalităţi peste măsură. / Ioan Georgevici, student”[76].

1930: „Subsemnatul Alexandru Căpeţanu, plugar din comuna **Ictar**, pe această cale vin a-mi exprima mulţumirile mele cele mai sincere faţă de dl Dr. Aurel Cândea, care, în luna aprilie 1929, mi-a făcut o grea operaţie la stomac, în urma căreia mă simt bine, după un morb de un an de zile”[77].

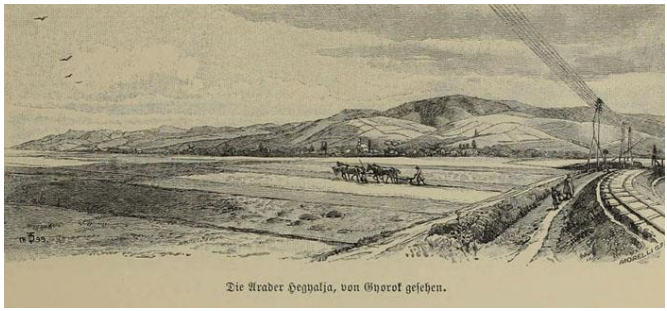
Die Arader Hegyalja, von Gyorok gesehen.

ICUŞ

vezi **FÂRDEA**, judeţul Caraş-Severin.

[76] *Svastica Banatului*, Anul II, nr. 49, Timişoara 1928, p. 4
[77] *Svastica Banatului*, Anul IV, nr. 5, Timişoara 1930, p. 2

IDICIU

(Ideciu, Jedych, azi **Idiciu**, judeţul Mureş)

1366, februarie 21, Buda: Voievodul Dionisie face cunoscută „rânduiala hotărârii noastre judecătoreşti”, prin care „Ştefan şi Toma, fiii lui Toma, fiul lui Dionisie de **Reghin**, trebuiau să înfăţişeze înaintea noastră, la octavele sărbătorii Bobotezei, împotriva lui Dionisie, fiul răposatului ban Ştefan, şi a lui Ladislau, fiul lui Desideriu de Lusunch, actele lor privitoare la moşia numită **Rusu** (Wruzmezeu, azi **Rus**, judeţul Cluj), aflătoare lângă râul Someş, din care acei Dionisie şi Ladislau ceruseră de la acei magiştri Toma şi Ştefan, verii lor buni, la vremea plângerii lor, să le dea partea cuvenită… / Luca şi Ladislau, împuterniciţii legiuţi ai pomeniţilor magiştri Toma şi Ştefan, fiii lui Toma, au mărturisit că magistrul Toma, fiul lui Dionisie, adică tatăl acelor magiştri Toma şi Ştefan, după facerea şi săvârşirea împărţirii tuturor moşiilor lor cu fraţii săi, adică cu Ştefan banul, tatăl acelui magistru Dionisie, şi magistrul Desideriu, tatăl acelui magistru Ladislau, a primit de la Iacob, fiul lui Iacob, fiul lui Apa, de la Andrei, Nicolae, Ioan, Apa şi Dionisie, pentru sus-zisele pagube ce i le-au pricinuit sus-zisul Iacob, fiul lui Apa, şi Andrei, fiul aceluiaşi, arzându-i cetatea sa **Ideciu** (Jedych, azi **Idiciu**, judeţul Mureş) şi alte moşii ale sale,

ce ţin de Reghin, ca despăgubire a pagubelor sale, sus-zisa a treia parte din dealul numit Mÿlsid şi acea moşie numită **Şimişna**, care acum este numită, cu numele de mai sus, **Rusu**, şi de aceea nu trebuie să le vină, prin sus-zisa împărţire, nici o parte acelor magiştri Dionisie şşi Ladislau, iar faptul că acel magistru, Toma a dobândit acea moşie, în chipul arătat mai sus, după facerea împărţelii, l-au dovedit limpede prin arătarea unei scrisori privilegiale a aceluiaşi capitlu al bisericii Transilvaniei… / Drept aceea, deoarece s-a văzut că, la vremea împărţirii de moşii dintre sus-zişii magiştri Toma, Ştefan şi Desideriu, fiii lui Dionisie, sus-zisa moşie numită Reghin, împreună cu nişte alte moşii, numite în acea scrisoare de împărţeală, a ajuns la împărţeala făcută, în faţa aceluiaşi capitlu al bisericii Transilvaniei, în anul Domnului **1319**… / Spre mărturia tuturor celor de mai sus, am hotărât să dăm acelor magiştri Toma şi Stefan scrisoarea noastră privilegială de faţă”[78].

1599, decembrie 12: „Mihai-Vodă, reînnoind actul de danie al lui Gabriel Haller asupra moşiei sale Jövedics (**Idiciu**), din comitatul Târnava, moştenită încă de la tatăl său, ordonă nobilului Volffgang Allia să-l introducă în stăpânirea aceea”[79].

1605, septembrie 1: „Principele Ştefan Bochkay dăruieşte lui Cosma Deli, pentru slujbele sale credincioase şi mai ales pentru că i-a predat prezidiul oraşului **Sighişoara**, posesiunea cu casa nobiliară din **Ideciul de**

---

[78] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 11, pp. 9-12

[79] Veress, Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. V, 1596-1599, Bucureşti 1932, p. 328

Jos, în comitatul Turda, confiscată de la Marcu-Vodă, care a ţinut cu nemţii”[80].

1606, iulie 30: „Tot al lui Marcu-Vodă a fost şi satul vecin, **Ideciul Românesc** (Oláh-Idecsfalva), azi dispărut, primit de asemenea de la generalul Basta, care i s-a luat, pe urmă, prin mandatul principelui Bockay din 31 iulie 1606, pentru necredinţă, şi dat altuia. Peste un an, apoi, la 14 mai 1607, Cosma Deli a primit, de la principele Sigismund Rákóczy. Şi dania casei lui Marcu-Vodă din **Alba Iulia**, cu condiţia să o aibă după moartea acestuia”[81].

1923: „Din **Subpădure**, tractul Târnava, ni se comunică trista ştire că doamna Ana Pop, născută Cleţiu, soţia parohului nostru ortodox român de acolo, a trecut la cele eterne, în 4/17 noiembrie, la ora 5 dimineaţa, după grele suferințe, în etate de 59 ani ai vieţii sale şi 42 ani ai fericitei sale căsătorii, împărtășită cu sfintele taine ale muribunzilor. Pe răposata, o soție şi mamă de model, o jelește, pe lângă nemângâiatul soţ, fiii: Emil, preot în **Idiciu**, şi familia, Petru, teolog și familia, Gizela, văduvă, Silvia, cu soțul Dumitru Bozeşan, director de prefectură al judeţului Târnava-mică și familia, Mărioara, cu soţul Ștefan Vancea, funcţionar în Timişoara și familia, Valeria şi numeroase rudenii şi cunoscuţi. Înmormântarea defunctei s-a făcut la 6/19 noiemvrie, la ora 2 p. m., în cimitirul bisericii ortodoxe române din **Subpădure**. Dumnezeu s-o

---

[80] Veress, Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. VII, 1602-1606, Bucureşti 1934, p. 250

[81] Veress, Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. VII, 1602-1606, Bucureşti 1934, p. 252

odihnească în pace, iar pe cei vii, rămași în profund doliu, să-i mângâie”[82].

1924: „În anul 1924, au fost chemaţi adventiştii la **Idiciu-băi**, la o conferință, şi acolo predicatorii au cerut, în numele Domnului, de la fiecare adventist animalul cel întâi născut şi venitul întreg de pe o săptămână. la anul 1928, iară s-a făcut o conferinţă la **Idiciu-băi** şi acolo au venit mai mulți predicatori și au socotit venitul fiecărui credincios de-al lor: câte 30 lei pe zi, cerând de la fiecare zeciuială câte 3 lei pe zi”[83].

1937: „Judecătoria mixtă **Dumbrăveni**, secția cărţilor fonduare, jud. Târnava-Mică. / No. 1386/1936 c. f., / Extract din publicaţiunea de licitație / În cererea de executare, făcută de urmăritorul Umbrich Simion, din **Idiciu**, contra urmăritului Klatt Frideric junior, domiciliat în **Idiciu**… / pentru încasarea creanţei de 6.900 lei capital şi accesorii. / Licitaţiunea se va ţine în ziua de 13 februarie 1937, ora 10, la Primăria comunei **Idiciu**”[84].

1937: „În timp ce trenul forestier al societăţii Herbuş mergea, de la **Ibănești**, spre **Lăpuşna**, la podul de la Runcu, s-au desprins 4 vagoane din legătură. Trenul și-a continuat drumul la deal, iar vagoanele au pornit la vale, cu viteză din ce în ce mai mare, până la gara **Ideciul**, unde au lovit mașina nr. 8, care se afla pe linie, cu personalul respectiv. / Vagoanele s-au sfărâmat. Fochistul Alexandru Moraru şi mecanicii Feri Frumuşica şi Liţă Ioan, alegându-se cu răni grave, au fost transportaţi la spitalul civil de stat din **Reghin**”[85].

---

[82] *Telegraful Român*, Anul LXXI, nr. 94, Sibiu 1923, p. 3
[83] *Unirea Poporului*, Anul XIV, nr. 18, Blaj 1932, p. 6
[84] *Unirea Poporului*, Anul XIX, nr. 3, Blaj 1937, p. 7
[85] *Universul*, Anul 54, nr. 349, Bucureşti 1937, p. 15

IERNUT

(Ernot, prin componentele Sălcud, Cipău,
Lechinţa, Deag, judeţul Mureş)

1500: „Înaintând în timp, aflăm ştiri despre biserica de lemn de la **Sălcud** (oraşul Iernut), la anul 1500, apoi despre bisericile de la **Căpuşu de Câmpie** (comuna **Iclănzel**), la 1532, şi **Urisiu de Jos** (comuna **Chiheru de Jos**), la anul 1539. Aparţin secolului al XVI-lea şi bisericile de la **Iclandu Mare** (comuna **Iclănzel**), **Lechinţa** (oraşul **Iernut**), **Pogăceaua** şi **Chimitelnic**, fostul **Cipăieni** (comuna Sânger), toate la anul 1541. Înfruntând greutăţi tot mai aspre, obştiile săteşti româneşti continuă să-şi ridice noi biserici, ele înmulţindu-se neîncetat. Studiul introductiv al lui Vasile Drăguţ, la valoroasa lucrare a lui Ioana Cristache-Panait, „Biserici de lemn", permite cunoaşterea câtorva monumente realizate, în judeţul Mureş, în secolul al XVII-lea: **Petelea** (1630), **Hodoşa** (1642), **Deag** – oraşul **Iernut**, **Chimitelnic** – comuna **Sânger**, 1670, **Sărmăşel Gară** – oraş **Sărmaşu**, 1692, **Vălenii** – comuna **Acăţari**, 1695, dar şi cele de la **Cuci**, **Maioresti** – comuna **Ruşii Munţi**, **Băiţa** – comuna **Lunca**, **Valea Largă** sau **Sânmărghita** din comuna **Sânpaul**…

Cel mai elocvent exemplu de biserică de lemn, ce păstrează formele tipologice ale casei ţărăneşti, îl oferă

cele două edificii din satul **Deag**, aparținător orașului **Iernut**, exemplare foarte rare de asemenea biserică… / a căror absidă în formele cele mai simple, în dreptunghi, este deosebit de rar întâlnită…

Localitatea **Deag, componentă a oraşului Iernut**, este aşezată pe cursul superior al pârâului Şeuliţa, la sud de orașul căruia îi aparține. Străveche localitate românească, odinioară un puternic centru ortodox, sediu de protopopiat, **Deag** sau **Murăs-Deag**, cum mai era denumit, ungureşte Marosdég, îşi are prima atestare în anul **1332**, laolaltă cu alte localități, când Registrul de dijme papale consemnează pe preotul Egidiu, plătind o anumită sumă de bani: „sacerdos de Egdi, sacerdos de Deog". În anul **1333**, aceeaşi sursă documentară atestă localitatea sub denumirea de **Dodog**, adică de **Dog**, în anul **1360** ca **poss Deegh**, în anul **1366** ca **Deeg**, iar în anul **1461** face parte din localitățile care au achitat darea specifică românilor: ‚quinquagesima de **Deg**". În anul **1507**, localitatea este consemnată sub denumirea de **Deek**, în anul **1733** – **Dog**, iar în anul **1750**, sub forma românească de **Dyag**. În anii **1760-1762**, este atestată sub denumirea de **Dek**, în anul **1805** – **Deég**, în anul **1850**, sub românescul **Dyagu**, ca în anul 1854 să apară sub denumirea oficială ungurească de **Dégh**, adică **Diag**.

Primele date mai concrete referitoare la locuitorii români din localitate ne sunt oferite de conscripția lui Clain, din anul **1733**, în care la **Deag** sunt consemnate cele 39 familii de uniti, deci 195 suflete, care aveau biserică, 2 case parohiale şi trei preoți, pe Simeon, Matthaeus şi Michael. Desigur, ortodocșii nu sunt menționați în conscriptie, deoarece, așa cum arată Mateiu Voileanu, „Scrieitorii uniți se trudesc a arăta biserica noastră ca desfiin-

țată, odată cu unirea, după anul 1700. În faptă, biserica ortodoxă nu a fost desființată". Aceeaşi conscriere unilaterală este efectuată de vicarul episcopesc unit Petru Aaron, în conscripția din anul 1750, cu această ocazie fiind consemnați 405 greco-catolici, o biserică şi doi preoți. Statistica lui Buccow, din anii 1760-1762, de această dată prezintă românii, pe cele două confesiuni: uniţii, care aveau trei preoți, la 6 familii, pe când ortodocșii, un preot, la 87 familii, dar deținеau şi biserica. Din înregistrările efectuate în anul 1805, aflăm că la **Deag** existau 92 familii de ortodocși, care posedau o biserică şi aveau doi preoți, pe Dimitrie Suciu şi Ioan Suciu. / Recensământul din anul **1857**, ne dezvăluie şi unele date privitoare la localitate. Era o aşezare destul de mare, ce cuprindea 205 case, cu 233 locuințe şi un număr de 1.164 locuitori, fiind **cea mai mare aşezare dintre componentele actualului oraş Iernut**, alături de **Cipău**, cu 673 locuitori, **Lechinţa**, cu 859 locuitori, **Oarba de Mureş**, cu 529 locuitori, şi **Sălcud**, cu 1.005 locuitori. Pe confesiuni, cei 1.164 locuitori erau formaţi din 989 ortodocşi, 157 greco-catolici, 1 romano-catolic, 3 luterani şi 14 izraeliţi, deci românii constituiau majoritatea covârșitoare a locuitorilor. După această dată localitatea cunoaşte o permanentă diminuare a numărului locuitorilor. În anul **1900**, Şematismul jubiliar consemnează un total de 1.064 locuitori, din care 859 ortodocşi, 180 uniți, 2 romano-catolici, 3 unitarieni si 20 izraeliţi. Recensământul efectuat în anul **1910** consemnează un număr mai mic de locuitori, 937 suflete, după limba maternă, situaţia fiind următoarea: 937 români, 15 maghiari, 7 germani şi 37 alte naţii; după religie: 806 ortodocşi, 143 greco-catolici, 34 romano-catolici, 5 reformaţi şi 8 izraeliţi. În anul **1930**, numărul locuitorilor atin-

gea încă cifra de 1.075, în anul **1966** scade la 865 locuitori, ca în anul **1992** populaţia localităţii să fie doar de 496 locuitori”[86].

„**1788**, Johann Lehmann: „**Unguraşul** este o localitate frumoasă, pe râul Agriju. Râul curge repede. Un conac frumos, care a aparţinut iezuiţilor de odinioară, şi mai multe case foarte bune, pe lângă întinse câmpuri cultivate și acoperite cu grâne, cânepă şi iarbă, promit mult. Omenirea se înmulțește, dar numai prin număr se deosebeşte de cea lăsată de noi în urmă. A trebuit să petrecem noaptea aici. Am găsit o cârciumă, la care şedea un biet român, mizerabil aprovizionat. Un om chipeş a declarat foarte îndatoritor că el este proprietarul hanului şi a asigurat că, acum, când nobilimea a căpătat mai multă nădejde, el va întrebuința o sumă oarecare pentru îmbunătățirea hanului şi că el însuşi, dacă noi am dori să rămânem în curtea lui nobilă, ar da ordin să ni se pună la dispoziţie toate cele de trebuinţă pentru noapte. Plin de bucurie pentru politicoasa propunere, care trebuia să fie în latineşte, autorul a pornit, cu însoţitorul său, care mulţumea tot pe latineşte, spre curtea seniorială, unde a şi ajuns. Văzând însă curtea, ar fi preferat hanul. Totuşi, nădejdea l-a ajutat să intre. Înăuntru, am cerut mâncare şi băutură. Vinul n-avea nici un cusur, căruţaşii au căpătat fân şi ovăz. Foamea cerea imperios mâncare, dar n-a venit decât pâine. Nobilul nu putea să priceapă că seara omul ar putea să mai poftească şi altceva. Totuşi, domnişoarele, fiicele lui, au adus lapte. Nobilul a început o convorbire politică, în care stomacul a găsit tot atât de

[86] Man, Ioan Eugen, *Biserici din judeţul Mureş / Monumente de artă populară românească*, Editura Reîntregirea, Târgu Mureş 2004, pp. 12, 10, 23, 28, 29

puțină hrană ca şi capul. A trebuit să ne culcăm cu stomacul umplut doar cu lapte şi cu vin, dar unde? În tot timpul călătoriei, n-a fost o găzduire mai proastă... fusese doar interes propriu şi pizmă. El, nobilul, n-a lăsat cârciumarului său câştigul de la fân şi ovăz. El ar fi trebuit să dea cârciumarului lucrurile acestea la preţul obişnuit, iar căruţaşilor putea să le vândă mai scump şi să ia pentru sine ceea ce ar fi fost câştigul cârciumarilor. De la oameni n-a căutat să câştige mai mult decât făcea vinul. De aceea, n-a dat nimic de mâncare…

Nobilul ungur e în culmea bucuriei că, în locul fostului guvernator sas Brukenthal, a fost numit acum un ungur... Iată-ne la staţia de poştă. Între aceasta şi următoarea staţie de poştă, **Berindu** (Berend, comuna Sânpaul, judeţul Cluj), se află satul **Sânmihail** (St. Mihaly, **Sânmihaiul Almaşului**, judeţul Sălaj). Drumul este mai rău decât se poate spune în cuvinte. Urmează apoi **Zimbor** (Zombor, judeţul Sălaj). În Zimbor sunt două cârciumi, dintre care una are cârciumar care vorbeşte nemţeşte. Sunt aici câteva dughene ale armenilor. Priveliştea din Berindu, unde se ajunge peste un munte înalt, este foarte frumoasă. Privirea aleargă peste văi şi dealuri spre munţii mai înalţi, fără să întâlnească pământuri muncite şi oameni care să umple îndestulător regiunea aceasta întinsă şi frumoasă. Chiar şi cel mai urât om este foarte frumos într-o regiune foarte plăcută”[87].”

1848: „Dacă defileul Mureşului ar fi permis, din punct de vedere geografic, o izolare mai desăvârşită, e foarte probabil că s-ar fi putut ajunge la aceeaşi grandioasă ridicare sub arme, cum a ştiut să o realizeze pro-

[87] AR, *Călători străini despre Ţările Române*, X, I, serie nouă, Bucureşti 1998, pp. 587, 588

videnţialul Avram Iancu în Munţii Apuseni. Poporul de rând își dovedise loialitatea față de împărat, din prima clipită, alergând să se înroleze sub steagurile colonelului Urban toată suflarea. Dezastrul fulgerător, suferit de acesta, zădărnici însă, pentru câtva timp, organizarea militară a ținutului. O nouă inițiativă, venită de astădată dinspre Câmpie, era menită să adune toate fărâmele risipite într-o vijelioasă încrâncenare a tuturor puterilor. Mâna de meșter, chemată să modeleze sufletul mulțimii în tiparnița disciplinei militare şi să altoiască în conștiința colectivă idealul aspirațiilor naţionale, era Constantin Romanu-Vivu, prefectul legiunii XII mureșene. / Delegat din partea comitetului naţional de împăciuire din Sibiu să ridice poporul românesc de pe Câmpie și Mureș sub arme, Constantin Romanu, ajutat de părintele Ștefan Moldovan, din comuna sa natală **Pintic**, a reușit, în scurtă vreme, să strângă în jurul său ca la vreo 6.000 oameni înarmați primitiv, dar cu atât mai fanatici luptători pentru dezrobire. / Detașamentele secuIești ce apucaseră, de la Agyagialva pe Mureș, în jos, spre **Iernut**, se izbiră de gloatele conduse de Constantin Romanu, la **Aţintiș** și **Cecălaca**. Îmbrâncirea îndârjită se sfârși cu înfrângerea bandelor secuiești, dar lupta se continuă de-a lungul Mureşului, până la **Cuci** şi Iernut unde, la 3 noiemvrie 1848, fură decimate ultimele rămășițe ale brigăzi secuieşti. Vitejia românească își primise botezul de sânge”[88]. „La **Aţintiş** şi **Cecălaca** fură izbiţi, la 31 octombrie, de legiunea lui Roman. De astădată, gloatele române smulseră învingerea completă şi secuii, decimaţi, s-au retras în plină debandadă. În zadar

[88] Ceuşianu, Alexandru, *Vremuri de osândă. Revoluția 1848/1849 din perspectiva unui orăşel ardelenesc*, în *Ţara Bârsei*, Anul VI, no. 6, Braşov 1934, p. 539

încearcă, atunci, contele Lazar, în trei zile consecutive, să rupă cordonul de fier şi să-şi facă trecătoare peste Mureş. Toate atacurile fură înecate în sânge şi unul după altul, trei poduri bătute în pripă, fură distruse de legionari. În 3 noiembrie, întreaga coloană a secuilor se retrăgea în fugă spre **Iernut** şi **Târgu-Mureşului**, lăsând în mâna românilor o imensă pradă, tot rodul jafurilor barbare, în 5 noiembrie, când gloatele de pe Târnava Mică, de sub conducerea tribunilor Bianu şi Nicolae Pop, sprijinite de câteva detaşamente de soldă şi regulaţi, reunite cu legiunea a XII-a, îi înconjurară la **Iernut** şi **Cuci**, brigada secuiască fu complet distrusă, husarii lor, împreună cu căpitanul Pünkösdy, fură luaţi prinzonieri, iar comisarul guvernului abia izbuti să se strecoare la Târgul- Mureşului şi, de acolo, spre secuime"[89].

1848: „Duminică, am ridicat poporul, care se înmulțise la 5.000 de oameni și, trecând prin **Craifalău**, am ajuns, seara în, **Bord**. Aici am stat și ziua următoare, așteptând pe tribunul Bonta, să vină de la **Mediaș**, cu muniţia ce-l încredințasem să o cumpere. El însă n-a sosită, iar noi am pornit, prin **Şieulia** şi, de aici, către **Ogra**, în sus, pe drumul țării. / În drept de **St. Paul**, armata mi-am împărțit-o în două direcțiuni. O parte am îndreptat-o în sus, către făgădăul de lângă drumul ţării, în linia oablă cu **Beşineul**, dar în hotarul St. Paulului. Despărţământul acesta avea să tragă un cordon până în **Chirileu**, lângă Mureș. A doua parte avea să între în St. Paul. Eu mă aflam în fruntea ei. Intrarea noastră în St. Paul avea de scop dezarmarea domnilor, iar dacă ei ar încerca să fugă, să fie împiedicaţi și prinși. Armata, care a mers către

[89] Retea, Vasile, *Constantin Romanu-Vuvu / Prefectul legiunii XII / în anii 1848-1849*, Târgu-Mureş 1937, p. 31

făgădăul amintit, nu a executat planul, din care cauză nu s-a putut trage nici cordon. Eu, ne-având cunoştinţă despre aceasta, am întrată în **St. Paul**, înconjurat de mare mulţime, şi am parcurs până în capul satului. „la fântâniţă". În St. Paul erau plebanul (acum major) catolic Kolozsi János şi vreo 5-6 husari kossuthiani. Aceştia înaintează, în desperarea lor, cu Kolozsi în frunte, printre poporul înarmat. El veni direct spre mine, călare pe un cal. Eu încă eram călare. El îmi întinse mâna de pace, eu însă i-am refuzat-o. Atunci, fanaticul pleban trage să descarce pistolul drept în fruntea mea, dar pistolul nu i s-a descărcat. / „Csütörtököt mondott", i-am zis eu, „plebános úr" („Preotul a spus joi"), lăsându-l liber, să văd ce face şi, privind cu dispreţ în faţa lui şi a morţii. Atunci plebanul mai trage încă o dată, dar, voia lui Dumnezeu, pistolul nici a doua oară nu s-a descărcat. Omenii mei, văzând oarba cutezare a acestui fanatic popă catolic, îl încunjurară furioşi şi cu drept doritori de-a răzbuna cumplit această cutezanţă cumplită, dar eu le-am făcută lor semn să se retragă şi să nu-l atingă deloc. Kolozsi şi cu husarii săi, folosindu-se de umanitatea mea, scăpară din mijlocul poporului iritat, pe nişte cai ca zmeii, tulind-o la fugă către curtea de din sus a lui Haller Lajos, şi prin lunca numită „Cigarit", din hotarul **Chirileului**, trecură, ca nălucile, peste cordonul ce era să fie tras, ca să împiedece fuga lor. Omenii mei l-au persecutat până la mijlocul luncii, dar lor le-a succes să treacă ca fulgerul tocmai pe dinaintea căruţei fratelui meu Isaie şi să se refugieze către **Râtul Bii** (Vajai rét), unde erau adunaţi ungurii.

După această scenă mişcătoare, eu, fără de a-mi pierde cumpătul şi sângele rece, am mers, cu oamenii mei, până în mijlocul satului (**St. Pauli**). Aici, bătrânului

grof Haller Ignácz își scosese toate armele, de care avea foarte multe. În jurul armelor erau adunaţi o mare mulțime de unguri, foşti iobagi şi ei, ca și românii. Fără nici o împotrivire, am cules armele, le-am încărcată pe două care și le-am trimis la **Iernut**, unde se aflau, cu un despărțământ de omeni gata de arme, preotul-protopop Iosif Lazaru, Aron Tămașiu, preot în **Bord**, şi preotul din **Şieulia**. / Apoi am întrat în casa plebanului Kolozsi, am cules şi de aici toate armele, câte le-am aflat, le-am pus şi acestea pe un car, și, după ce pe cele mai bune ni le-am rezervat, celelalte le-am trimis la destinaţia lor.

În timpi ce eu eram cuprinsă cu această afacere, poporul, ajuns la supremul grad al iritațiunei, s-a dusă la curtea de din sus a grofului Haller Lajos şi, dedându-se la excese, a prădat-o. Ajungându-mi știre despre acesta, am grăbită numaidecât, ca să contenească prădarea, dar era prea târziu. Incidentul acesta m-a amărât și întristat foarte tare şi, ducându-mă în **Chirileu**, am cercat mult să dau de urmele inițiatorilor prădării, dar în zadar. / După ce am intrată în **Chirileu**, omenii s-au aşezat cât prin case, cât prin cimitir, în jurul bisericii, şi care pe unde a putut. Am lăsat ca, pentru onoraţiori, să se taie o oaie grasă, vin bun era la tatăl meu, care da bucuros, căci pe vremile acelea nimeni nu mai conta la ceea ce avea.

Intrasem deja în octomvrie. Ungurimea se afla toată înarmată. Proprietarii unguri de la sate s-au tras, cu averile lor mișcătoare și cu familiile, pe la orașe. Fierberea între români și unguri era mare peste măsură. Poporul meu din **Chirileu** era nespus de entuziasmat pentru o acțiune serioasă. Vorbirile mele, ale tribunului Tămașiu și ale lui Oros îl electrizau de minune. Afară de aceasta, zburau ca săgețile ştirile despre cruzimile şi atrocitățile ce

le făceau inimicii noștri de moarte cu inteligenți, preoți și mireni români. / Pe timpul acesta se afla la noi, în **Chirileu**, și nenorocitul Vasile Pop, despre care am mai făcut amintire și asupra sorții căruia spun aici câteva cuvinte. El era teolog de Sibiu; tatăl său preoţea în **Nasna**, comună între **Kisfalud**, **Sâncraiu** şi aproape de **Târgul Mureşului**. Într-o seară, ce-i plesneşte lui în cap, ne spune că el merge acasă. În zadar îl desfătuiam cu toții. Preoteasa fratelui meu Isaie își tocmise, la un croitor din Târgul Mureşului, o haină și fusese tocmai după ea. Mergând la croitor, ea auzi acolo cum vorbeau calfele, zicându: „La noapte vom să mergem la vânat“. I-am comunicat lui Vasilie Pop aceste vorbe, sperând că-l vom îndupleca să nu plece și să rămână cu noi. Însă el nu s-a abătută de la propusul său și a plecat. Era lună ca ziua și un aer plăcut de tomnă, când a plecat. Mergând acasă, la Nasna, s-a îmbrăcat în haine țărănești, a încălțat opinci şi, cu vreo câţiva feciori din sat, a ieșit și a umblat pe uliţă. Dar ce să vezi? Calfele, despre care am amintit, și alți vreo câțiva ștrengari unguri, auzind că el se află în Nasna, au mers, l-au prins și l-au dus la Târgul Mureşului”[90].

„La reîntoarcere, n-am stat în **Chirileu**, ci ne-am dus la **Iernut**. În jurul curții domnești era o mulţime nenumărată, asemenea în locul unde se face târgului de vite. Înserase binișor. Pe când era să ne punem la cină, oamenii mei prind ştafeta inamicului, o desfacem şi aflăm că turdenii se roagă de vaşarheieni să le meargă în ajutor, că Iancu se apropie, cu lagărul său, de **Turda**. / Ne așezarăm într-aceea la masă, dar abia îmbucarăm ceva, și iată, că se luminează de din sus. Omenii se puseră în miş-

[90] Moldovanu, Vasilie, *Din anii 1848-1849*, în *Gazeta Transilvaniei*, Anul LVIII, nr. 26, Braşov 1895, pp. 1, 2

care și veste ne sosise că arde **Niraşteul**, aprins de secui. Am lăsat numaidecât să se bată alarma și pornirăm iarăși către **Chirileu**. De aici, trimit câţiva călăreţi, să se repeadă până la Nirașteu. Când aceștia, ajunseră acolo, ungurii se depărtase şi n-au aflat decât case în cenușă și câteva care mai rămaseră nemistuite de foc; dar şi acestea erau pustii, căci oamenii fugiră care încotro putură scăpa. Peste noapte, am rămas în **Chirileu**, iar dimineaţa mi-am scos armata la exerciții, pe câmpii. O companie am trimis-o la **Recea**, pe-o dâlmă, de unde se putea vedea până în secuime. / După acestea, eu și Oros am mai mers până către **Niraşteu**, ca să vedem dacă nu se mai face vreo mișcare din partea inimicului, care a ars şi jefuit satul. Când ne-am reîntors, venea și o sentinelă de la **Recea**, comunicându-ne lucruri de mai puțină importanță.

Am hotărât să-mi tragi lagărul peste Mureș, a doua sau a treia zi. La **Chirileu** erau trei poduri, care se puteau mâna cu ruda. Unul era mai mic, care era închiriat sătenilor pentru zile de lucru, ce aveau să facă la curtea din **St. Mărgita**; altul era slobozit de la **Molomfalău**, şi altul tras în susul Mureșului, de la **St. Paul**. / Ce era de făcut? Aici nu mai era de stat. Ne luarăm dar rămas bun unii de la alții. Fratele meu Isaie avea încărcat un cară cu niscari vestminte de pat și vreo câţiva saci cu bucate; trecu Mureşul, iar, mulțimea de vite cornute ori care încărcate și tot ce aveam la casă le-am lăsat în mâna sorții. Frate-meu trecu, pe-un cal bun, învelit cu un chepeneag alb. După acestea, eu am luat îndată dispoziţiuni ca să treacă oamenii, care cu podurile, care prin vaduri. Mureșul era aproape sec, căci altfel cei mai mulţi oameni s-ar fi înecat. Astfel însă i-am trecut pe toți, fără de-a se primejdui niciunul.

Înainte însă de a trece la descrierea pe scurt a celor întâmplate, după trecerea peste Mureș, până la intrarea în Munţii Apuseni, mă voi încerca să descriu, după memorie, adunarea de la Agyagfalău (Agyagfalu) și luptele cu rebelii la **St. Ioana** şi **Reghin**, la care lupte am luat însumi parte”[91].

1849: „După toate acestea, dacă aș voi să calc şi eu pe calea care au bătut-o redactorii de la „Magyarország”, care, în loc de-a combate afirmarea mea – că Iancu nu numai că n-a fost respins de la audiență de înălțatul împărat, ci a fost provocat, prin mine, prin dl Moldovan și Episcopul Șuluțiu, în scris, ca să se prezinte și să-și arate lealitatea împăratului –, au răspuns cu „Cartea neagră“, cu o sumă de incriminațiuni, de care ţi se scoală părul în cap și care, aduse și reduse la adevăratele cifre şi cunoscând circumstanțele între care s-au petrecut, nu l-a negat nici Iancu, nici eu, şi nici un scriitor român, ba demnul de sempiternă memorie George Barițiu le-a și stigmatizat după cum se cuvine! Aceste atrocități, crime, dezastre, incendii, masacrări și omoruri, scrise și descrise așa cum s-au întâmplat, vor apărea cu totul în altă lumină, negre cu adevărat, dar nu și glănțuite şi lustruite. Mi-ar fi fost mult mai ușor a mă apăra pe mine, colegii și neamul cărui aparțin, cu asemenea poate şi mai mari incriminațiuni, şi, începând cu măcelărirea și târârea prin noroi, pe principalele strade din Pesta a generalului trimis comisarul Lambert, pe podul dintre Buda şi Pesta, nu de săteni neculți și fără de carte, ci de cel mai cult popor al capitalei Ungariei; să spunem cum baron Banffy, cu secuii săi, **au împuşcat**, la **Mihalţ,** 12 români, rănind pe alți mai

[91] Moldovanu, Vasilie, *Din anii 1848-1849*, în *Gazeta Transilvaniei*, Anul LVIII, nr. 28, Braşov 1895, pp. 1, 2

mulţi, numai pentru că au reocupat o proprietate a lor, ce le-o luase cu puterea diregătorul comitelui, Eszterhazi. Cum, asemenea, baronul Toroczkay, la **Lona**, prin comisarul Silvasi, împuşcă 23 români, numai pentru că unul din ei avuse curajul să zică că ei dau cătane împăratului, dar lui Kossuth nu; cum Georgiu Apor **spânzură la Iernut** 27 de români. / Să continuu, apoi, cu **incendierea Reghinului**, cu mâna lui Berzentzei; să înşir şi eu, cu numele, pe cei 4.425 români, pe care, neavând arme, i-au omorât maghiarii în 1848-1849. / Nu o fac, ci atât redactorii lui „Magyarország", cât și pe cetitorii acestora, îi îndrept la „Părţi alese din istoria Transilvaniei", volum II, paginile 494-504, scrise pe 10 pagini octav mare, la care loc se găseşte şi numărul maghiarilor omorâți de români, fără a fi avut arme, în sumă de 165, iar al saşilor omorâți de unguri, 252"[92].

1888: „Ministrul unguresc de comunicaţiune a conces contelui Marc Bethlen şi Albert Horvath ca, în timp de un an, să facă lucrările pregătitoare pentru construirea unei noi căi ferate, care, trecând prin teritoriile comunelor **Cucerdea-română**, **D.-Sânmărtin** şi **Blăşel**, să împreune staţiunea căii ferate **Cipău-Iernut** cu staţiunea de la **Mediaş**"[93].

1896: „Despărţământul XXXII al „Asociațiunii! și-a ţinut adunarea generală ordinară în **Iernut**, la 19 iulie stil nou… / Şedinţa s-a deschis către amiază, în sala unei ospătării, unde mai târziu a fost și petrecere cu joc. Biroul era ocupat de membrii din subcomitetul Despărță-

[92] Sever, Axentie, *Răspuns la „Cartea neagră" (A „fekete könyv"), scrisă de br. Stefan Kemény junior în 1849*, în *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIX, nr. 258, Braşov 1896, pp. 1, 2

[93] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LI, nr. 281, Braşov 1888, pp. 2, 3

mântului, la dreapta directorului Vasile Zehan, avocat, luând loc reprezentantul autorității politice administrative, fisolgăbirăul Gabriel Csato… / La ordinea zilei a urmat citirea Raportului de gestiune 1895/1896. Dl Simeon Caluţ, secretarul acestui subcomitet, a accentuat, în introducerea Raportului, nepăsarea şi apatia ce încă şi acum se arată dintr-o parte a inteligenţei române faţă de marea cauză şi nobilul scop ce-l urmăreşte „Asociaţiunea”… / După aceasta, directorul-preşedinte propune şi adunarea aclamă de notar ad-hoc pe dl Traian H. Pop… / Imediat după dezbateri, s-a dat citire Raportului casarului, dl protopop Iacob P. Macavei, asupra averii materiale a Despărţământului. Se propune, apoi, o comisiune pentru încasarea de taxe, din care fac parte domnii protopop Nicolae Todoran, ca preşedinte, Emil Pop şi parohul local Petru Nirăşteanu… / Ca delegaţi pentru adunarea generală din **Lugoş** s-au insinuat și au fost aleși domnii Vasile Zehan, avocat, și Petru Nirăşteanu, preotul român din **Iernut**”[94].

1896: „**Petrecere în Iernut**. / Dumineca trecută, în 19 iulie nou, cu ocaziunea adunării Despărţământului XXXII al Asociaţiunii Transilvane, s-a dat, în comuna **Iernut**, şi o petrecere. După ședință, care a durat până după-amiază, aproape întreg publicul s-a întrunit, mai întâi, la o masă comună, în coridorul ospătăriei. Rar am văzut o cunună aşa de frumoasă de inteligenţi români, într-un ţinut care nu se prea poate zice că e bogat de oameni cu carte românească, Şi totuși, așa a fost, mulţămită împrejurării că toți au ținut să arate străinilor că își are şi poporul nostru oamenii lui și că, dacă nu mai sus,

[94] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIX, nr. 155, Braşov 1896, pp. 2, 3

atunci în privința aceasta stăm pe aceeași treaptă cu „domnii” de pe aici. / În decursul mesei, ne-a delectat muzica mult agreatului „Laia” din **Blasiu**, cântându-ne românește și iarăși românește. / S-au ridicat și toaste multe și potrivite ocaziei, peste care însă trec la petrecere…

Nu iau asupră-mi delicata sarcină de a vorbi asupra petrecerii de duminecă din **Iernut** în termini mai amănunțiţi, ci, mărginindu-mă la generalități, voi spune că publicul numeros și animația culminantă au făcut din ea un adevărat motiv de mândrie. Tinerime multă de ambe sexele, costume naționale încântătoare, „Ardelene”, „Romane”, „Călușer” și „Bătuta”, „Hora” și alte multe dansuri românești și străine au ţinut, într-un tempo încordat, până în zori de zi. Rău de tot stat un ‚Csárdás”, ceva mai bine înainte de spartul târgului, dar deh, trebuia poate şi nu trebuia să se facă și voia câtorva „domni”, care „onoraseră” festivitatea românilor în **Iernut**. Am înțeles că pentru petrecere s-au vândut peste 200 de bilete și că încasările în bani au dat rezultat neașteptat de îmbucurător. / Înainte de a-mi sfârși această scrisoare, nu pot să nu fac amintire de bunele si însemnatele servicii, ce le-a adus, pentru reuşita serbărilor, dl preot greco-catolic din **Iernut**, Petru Nirăşteanu, prin zelul său neobosit şi prin stăruinţele sale neadormite de a face ca să succeadă în mod mulțămitor pentru noi și uimitor pentru străini. / Fie ca, la anul, să ne revedem și mai mulți, şi mai spornici în lucrarea nobilă pentru progresul şi înaintarea cauzei poporului român”[95].

1926: „**Nou judecător la Iernut**. Cu ziua de 1 ianuarie 1926, dl Eugen D. Moldovan, care, până acum, a

[95] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIX, nr. 156, Braşov 1896, p. 3

fost ajutor de judecător la **Mediaş**, a fost mutat la **Iernut**, judeţul Târnava mică, în locul nou înfiinţat”[96].

1928: „**Ciocnirea din staţia Iernut**. La intrarea în staţia Iernutului, s-au ciocnit două trenuri, în urma aşezării rele a acului. Amândouă maşinele au deraiat. Doi frânari, şi anume Man Iacob şi Oţoi Ilie, au murit, alt frânar, mecanicul şi fochistul au rămas răniți”[97].

1929: „**Concert şi petrecere în Iernut**. Studenţii Academici Teologice din Blaj („Valea Mureșului”) aranjează, în ziua de 7 iulie, o serată artistică-literară, în **sala „Cinema” din Iernut**, cu program bogat şi ales, după care urmează petrecere cu dans. Începutul, la ora 8 și jumătate, seara. Intrarea benevolă. Venitul se va întrebuința pentru bustul marelui Arhiereu Inocenţiu Micu Clain”[98].

1932: „În dimineaţa zilei de 25 iunie, clopotarul bisericii din localitatea **Sânpaul** a observat că pe păretele bisericii este proptită o scară lungă. Voind să intre în biserică, a observat că uşa este deschisă, iar zăvorul stricat. A dat alarmă. La faţa locului au sosit parohul și şeful postului de jandarmi, plutonier George Dinu, care, intrând în biserică, au constatat că răufăcătorii au jefuit biserica de sfântul potir şi de chivot, care este cel mai sfânt şi preţios obiect la catolici, împreună cu sfânta cuminecătură. Harnicul jandarm, după câteva ore de chibzuinţă, a dat de urmele tâlharilor, identificându-i în persoana cunoscutului hoţ Iosif Mose, din comuna **Ludoș**, care, în seara zilei de 22 iunie, a evadat din arestul corpului VI armată Cluj, împreună cu Sauciuc Petru, din comuna Borisou, Basarabia, care au fost condamnaţi la câte şase luni închisoare, pen-

[96] *Unirea Poporului*, Anul VIII, nr. 2, Blaj 1926, p. 5
[97] *Unirea Poporului*, Anul X, nr. 41, Blaj 1928, p. 5
[98] *Unirea Poporului*, Anul XI, nr. 26, Blaj 1929, p. 6

tru dezertare şi furturi prin spargere. Numiţii tâlhari, cu obiectele furate, s-au refugiat la hodaia Horvat, de pe hotarul comunei **Iernut**, unde au fost găzduiţi de servitorul Santo Iosif. / Bravul şef al secţiei de jandarmi din **Iernut**, plutonierul major Năsăudeanu Teodor, dimpreună cu şeful postului de jandarmi din **Iernut**, plutonierul major Tapardea Justian, au făcut mai multe razii şi, în cele din urmă, au dat peste hoţi, pe care i-au arestat şi adus pentru cercetare. / Duminică, în 20 iunie, s-a făcut reconstituirea, adică arătarea prin hoţi a faptei, la care toţi locuitorii comunei au fost prezenţi. Mulțimea, indignată până la culme, a voit să linşeze (omoare) pe spărgători, după ce au auzit şi văzut că sfintele obiecte au fost sfărmate de numiții în sute de bucăţi. Cu actele dresate, numiții spărgători au fost înaintați Consiliului de război Cluj, iar găzduitorul, parchetului Târnava Mică. / B. Almășan”[99].

1933: „**Lucruri de laudă în Iernut**. / În 26 iunie, s-a făcut, la **Iernut**, serbarea de fine (stârşit) de an şcolar. Întâi doamna Valeria Butnariu, conducătoarea şcolii de copii mici, a arătat ce se poate face cu aceşti copii, care au declamat poezii, au jucat jocuri naţionale şi piese mici şi drăguţe. A urmat, apoi, examenul şcolii primare de stat, care s-a produs cu două poezii, au jucat jocuri naţionale, trei cântece, coruri şcolare, exerciţii gimnastice şi piesa morală „Ulciorul fermecat”. / Dl Dumitru Mărginean, directorul şcolii şi subrevizor şcolar de control, a arătat, apoi, într-o frumoasă vorbire, ce s-a lucrat la acea şcoală, cu trei învăţători şi un director, în Cursul anului şcolar. / Cooperativa şcolară, condusă de dl învățător Gheorghe Roşca, a avut 30 membri şi un capital de 343 lei. Prin ea

[99] *Unirea Poporului*, Anul XIV, nr. 29, Blaj 1932, p. 2

s-au cumpărat creioanele, caietele şi cărţile de şcoală. A câştigat frumoasa sumă de 535 lei, care s-a împărţit copiilor care au lucrat pentru această Cooperativă. / Casa de economie a şcolii a fost condusă de doamna L. Mărginean. S-au adunat, cu totul, 2.550 lei. / Biblioteca şcolară, condusă de dl învăţător I. Codău, a dat de citit 126 volume sătenilor și 586 volume elevilor. / Corul de săteni și şcolari, condus de dl învăţător Gheorghe Roşca, a dat, în cursul anului, mai multe serbări. / „Astra" a ținut mai multe prelegeri poporale, prin domnii protopop I. Domşa, avocaţii dr. Boariu şi dr. Muthu, judecător T. Szilaghi, revizor şcolar D. Mărginean şi şeful gării, P. Vilarău. / Iată o comună care a lucrat foarte mult şi bine. Laudă conducătorilor ei!"[100].

1939: „Domnii acţionari ai **Băncii Cassa de Păstrare din Iernut S. A.,** în lichidare, sunt convocați la adunarea generală ordinară, care va avea loc în localul Băncii din Iernut, în ziua de 2 aprilie 1939, orele 12 a. m., iar dacă în această zi nu s-ar întruni numărul necesar de acţionari sau acţiuni pentru aducerea hotărârilor valabile, în ziua da 23 aprilie 1939, în acelaşi local şi oră, având următoarea ordine de zi: 1). Raportul lichidatorului şi Comitetului de cenzori. 2). Aprobarea bilanţului şi a contului de profit şi pierdere, încheiate pe ziua de 31 decemvrie 1938. 3). Descărcarea lichidatorului şi comitetului de cenzori. / Lichidator: Laszlo Ioan"[101].

1940: „Având în vedere că prima licitaţie, fixată pentru ziua de 10 iulie 1940, orele 16, nu a dat rezultatul pozitiv, Serviciul Sanitar al judeţului Târnava Mică publică a 2-a licitație pentru construirea unui **dispensar me-**

[100] *Unirea Poporului*, Anul XV, nr. 28, Blaj 1933, p. 6
[101] *Unirea Poporului*, Anul XXI, nr. 11-12, Blaj 1939, p. 7

dical în comuna Iernut, dimpreună cu locuința medicului de circumscripţie, conform planului aflat la acest serviciu, pentru ziua de 2 august 1940, la orele 1, după-masă, strada Mitropolit Suciu, nr. 21, **Blaj**"[102].

1941: „În numărul trecut al gazetei noastre, am anunțat pe scurt moartea **protopopului de Iernut** Iacob Domșa. După ce Stinţia Sa a fost un mare sprijinitor al gazetei noastre şi al celorlalte publicațiuni de la Blaj, cuvine-se a stărui puţin asupra vieţii şi muncii sale. / Născut la anul 1878, la **Peţelca**, în judeţul Alba, şi-a făcut studiile de liceu la Blaj unde a terminat și Academia Teologică. Hirotonit preot, a lucrat, mai mulți ani, la Administraţia Centrală Capitulară şi la Cancelaria Mitropolitană din Blaj, apoi a fost numit paroh și protopop la **Zlatna**, unde a funcţionat, spre mulțumirea mai marilor săi, 16 ani, iar apoi a fost mutat la **Iernut**, unde **a pictat o frumoasă biserică**. A murit în al 62-lea an al preoţiei, al 40-lea al preoției și al 17-lea al văduviei. / Pentru vrednicile sale, a fost decorat cu „Coroana României", în gradul de ofiţer, şi cu „Răsplata Muncii", clasa I"[103].

1944: „Duminică, 12 martie 1944, s-a oficiat, în capela ortodoxă din comuna fruntașă **Iernut** (Târnava Mică), parastasul de 6 săptămâni de la **moartea eroului ing. agr. Alexandru Danciu**, căzut în Crimeea, în ziua de 24 ianuarie, lovit în plin de un brand, la un post de comandă, unde se găsea ca sublocotenent de rezervă în artilerie. / La trista ceremonie a luat parte familia îndoliată, ingineri agronomi din judeţ şi tot ce a avut **plasa Iernut** mai ales, pentru a deplânge pe acela care a fost titularul Ocolului Agricol cu același nume. / După parastas, a avut

[102] *Universul*, Anul 57, nr. 195, București 1940, p. 4
[103] *Unirea Poporului*, Anul XXIII, nr. 39, Blaj 1941, p. 2

loc o şedinţă festivă la Palatul Cultural, pentru **comemorarea eroului căzut**. Şedinţa este deschisă de dl Dr. Angeanu, preşedintele Căminului Cultural. A vorbit apoi dl ing. agr. şef Victor Rusu, directorul Camerei Agricole, în numele funcţionarilor tehnici şi administrativi ai instituţiei pe care reprezintă și în numele Societăţii Inginerilor Agronomi din România. / A mai vorbit dl pretor Iosif Mihalte, în numele administraţiei din **plasa Iernut**. / În raportul pe care l-a avut mult regretatul Danciu cu oamenii din jurul lui, indiferent de pătura socială, n-a avut loc nici răutatea, nici invidia, atât de generalizate în lumea aceasta, şi de aceea l-au iubit toţi. Fiindcă a fost un suflet ales, l-a iubit şi Dumnezeu, de aceea l-a chemat aşa de timpuriu la El. Să-i fie ţărâna uşoară şi să aibă parte cu drepţii! / I. Gherman”[104].

1944, septembrie 2: „Ziua de 2 septembrie 1944, când banda de dezertori şi de ofiţeri sperjuri, botezată „Divizia Tudor Vladimirescu”, şi-a făcut intrarea în Capitală, marchează începutul procesului de lichidare a glorioasei noastre armate, purtătoarea tradiţiei militare a voievozilor… / Înainte de a fi vârâte din nou în foc, unităţile româneşti primiseră ordinul să predea ruşilor întregul material de provenienţă germană sau rusă. Datorită acestui ordin, numeroase au fost regimentele care au intrat în acţiune, fără să mai dispună de armamentul greu. Astfel, Regimentul 82 infanterie (Div. 20) a ocupat poziţie în capul de pod de la **Bogata pe Mureş**, dipunând doar de o singură puşcă mitralieră „Gladiator“ de fiecare pluton (după organizarea din 1944 se prevedeau 6 PM. „Z.B.“ la pluton). Contraatacat de Regimentul 16 cava-

[104] *Unirea Poporului*, Anul XXVI, nr. 14, Blaj 1944, p. 5

lerie din divizia 8-a germană de cavalerie S. S. „Florian Geyer“", regimentul a fost aruncat în Mureș, pierzând, în câteva minute, sute de morţi. majoritatea recruți din contingentul 1944, care nu executaseră, până atunci, nici o şedinţă de tragere de război. / În condițiuni analoage, diviziile a 9-a şi a 11-a de infanterie, precum şi a 8-a de cavalerie au atacat, zile de-a rândul, la **Iernut** şi **Oarba de Mureş**, lăsând pe teren peste 3.000 de morţi. După o lună de lupte, pierderile acestor unităţi erau de trei ori mai mari decât în toată campania din Rusia. Înainte de a atinge frontiera ungară, comandamentul român s-a văzut nevoit să desfiinţeze o sumă de unități, din lipsă de oameni. Astfel, numai pentru cavalerie, au fost desființate regimentele 12 roşiori, 4, 10 şi 11 călăraşi”[105].

[105] *Vestitorul*, Anul II, nr. 10, Oradea 1949, p. 3

IEUD

(Jood, districtul Iza, judeţul Maramureş)

1365, februarie 2: Regele Ludovic, despre **moşiile voievodale maramureşene**: „Este o cerință a înălțimii regești și o datorie a celor aflați în loc de cinste ca, prin îmbelșugată dărnicie, să răsplătească credincioasele slujbe ale credincioșilor lor, pentru ca și ceilalți, luând pildă de la ei, din credincioși să ajungă mai credincioși și din supuși mai supuși.

Drept aceea, prin aceste rânduri voim să ajungă la cunoștința tuturor că, întorcându-ne căutarea privirii noastre spre viteazul bărbat Balc, fiul lui Sas, voievodul nostru maramureșean, iubitul și credinciosul nostru, și rechemând în amintirea înălțimii noastre nemăsuratele lui slujbe, prin care acesta s-a făcut plăcut maiestății noastre cu o dragoste atât de fierbinte, încât, părăsindu-și și lăsându-și în urmă părinții săi scumpi și foarte multe rude, ca și toată averea lui, a venit, **din ţara noastră moldoveanească**, în regatul nostru al Ungariei, în sânul iubirii noastre, aducându-ne slujbele ce a văzut el cu înnăscuta sa iscusință că sunt spre folosul sporirii cinstei și puterii noastre. Iar noi, aducându-ne aminte de aceste și de alte preastrălucite vrednicii ale slujbelor sale, pe care

am știut că acesta le-a împlinit cu grijă și iscusință, în chipul de mai sus, cu râvna celor mai mari stăruințe, oriunde și, mai cu osebire, în zisa noastră țară moldovenească, nu fără vărsarea sângelui său însuși și îndurarea de răni cumplite, și cu moartea crudă a fraților și rudelor sale și a multor slujitori de ai lui, și pe care slujbe știm că le împlinește și acum și credem cu tărie că le va împlini și în viitor, și socotind din parte-ne că se cuvine să se dea răsplăți vrednice celui vrednic, și răsplăți mari celor mari, și ca o răsplată însemnată să întremeze și să învioreze trudnicele osteneli, ca un semn al iubirii noastre osebite și ca o dovadă de dragoste, cu buna învoire și încuviințare a prealuminatei principese doamna Elisabeta, regina Ungariei, mama noastră preaiubită, și după îndelungată sfătuire cu prelații și baronii regatului nostru, am dat, am dăruit și am hărăzit pomenitului voievod Balc și, prin el, lui Drag, Dragomir și Ștefan, frații lui buni, și tuturor moștenitorilor lor și urmașilor lor, ca să le stăpânească, să le țină și să le aibă pe veci și nestrămutat, în aceleași adevărate și vechi hotare în care au fost ținute și stăpânite până acum, fără vătămarea drepturilor altora, moșia numită **Cuhea** (Bogdan Vodă, judeţul Maramureş), ce se află în țara noastră a Maramureșului, cu alte sate, numite **Ieud** (Jood, judeţul Maramureş), **Bocicoel** (Bathkow, judeţul Maramureş), cele două **Vișee** (Kethuyssou, azi **Vişeul de Sus şi de Jos**, judeţul Maramureş), **Moiseiu** (Moize, azi **Moisei**, judeţul Maramureş), **Borșa** (Bors, judeţul Maramureş) și cele două **Seliște** (Kethzeleste, azi **Săliștea**, judeţul Maramureş), aflătoare în pomenita țară a Maramureșului, ce țin de aceeași moșie **Cuhea**, cu toate folosințele lor, anume ape, păduri și munți și orice ar ține de ele, oricum s-ar numi, trecute în mâinile noastre regești

de la **voievodul Bogdan și fiii săi**, necredincioși învederați ai noștri, pentru blestemata lor vină de necredință, din aceea că acel Bogdan și fiii săi, fulgerați de diavolul, dușmanul neamului omenesc, care, rănindu-le greu inima cu săgețile sale înveninate de viclenie și înșelăciune, i-a îndemnat, de mai multe ori, ca să se abată de la calea adevărului şi de la statornicia credinţei datorate, plecând pe ascuns din zisul nostru regat al Ungariei în sus pomenita noastră ţară moldovenească, uneltesc să o păstreze, spre paguba maiestăţii noastre; drept care noi, pentru ca nebunia lor să nu fie cumva pildă altora, care ar cuteza fapte asemănătoare, am lipsit şi despuiat cu totul, ca pe nişte nevrednici, pe acel Bogdan şi fiii săi sus-zişi de sus-numitele moşii, nimicind, stricând şi socotind deşarte toate actele scrise şi întocmite pentru acel Bogdan şi fiii săi, cu privire la sus-zisele moşii”[106]. **C**u întăritură, în 11 august 1373: „Balc, fiul lui Sas şi fraţii săi, Drag, Dragomer şi Ştefan” primesc întăritură pentru „moşia **Cuhea**, cu pertinenţiile sale: **Jeud Bachov**, ambele **Vişae**, **Moyseni**, **Borşa** şi ambele **Selişte**, confiscate de la Bogdan Vodă, ieşit la Moldova şi căzut sub nota de infidelitate”[107].

Există şi lucrări care se ocupă de „nobilitatea” străveche a unor anumite neamuri, precum cea a reputatului istoric Ioan-Aurel, *Genealogii maramureşene medievale – Exemplul familiei Gorzo (Gurzău) din Ieud*[108], care probează că neamurile stăpânitoare peste satele Ieud,

---

[106] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 382, pp. 398-401

[107] Mihalyi, Joan, de Apşa, *Istoria Comitatului Maramureş / Diplome maramureşene din secolul XIV şi XV*, Tomul I, Maramureş-Sziget, 1900, p. 65

[108] *Maramureş – Vatră de istorie milenară*, volumul VII, p. 99

Dragomireşti, Cuhea, Bocicoiu etc. sunt urmaşii Drăgoşeştilor, care se trag, prin Sas, din copii acestuia, Balc[109], Drag, ginerele Dragomir, Ştefan şi Ioan Românul, menţionaţi documentar în anii 1365[110] şi 1373, urmaşii direcţi ai lui Dragomir fiind Sandrin, numit, în 1471, „Sandrin de Dragomireşti"[111], şi Gheorghe, menţionaţi în anul 1402. Dragomir[112], care dă numele satului Dragomireşti[113] sau Dragomérfalva[114], era ginerele lui Sas Voie-

[109] **1365, februarie 2**: „Balc, fiul lui Sas şi fraţii săi, Drag, Dragomer şi Ştefan" primesc întăritură pentru „moşia Cuhea, cu pertinenţiile sale: Jeud Bachov, ambele Vişae, Moyseni,Borşa şi ambele Selişte, confiscate de la Bogdav Vodă, ieşit la Moldova şi căzut sub nota de infidelitate". Întăritură, în 11 august 1373 (p. 65).

[110] Mihalyi, Joan, de Apşa, *Istoria Comitatului Maramureş / Diplome maramureşene din secolul XIV şi XV*, Tomul I, Maramureş-Sziget, 1900, p. 56

[111] *Dumineca*, Anul XV, No. 18, 30 aprilie 1939, p. 2

[112] **1365, 2 februarie:** „Dragmer = Dragumir, nume personal compus din vechiul slavonic *drag* = filemon = iubit şi din *mir*, asemenea vechi slavonic, înseamnă şi *lumea* (vezi F. Miklosich: *Lexicon Linguae slavonicae veteris dialecti*, 1850). Dragomir ar însemna: *iubitul lumii* şi ne aminteşte, la împăratul Tit Vespasian, pe care Suetoniu-l numeşte „amor et delicae generis humani". Altcum, sufixul „mir" îl întâlnim şi la Goţi, de exemplu: Theodemir, Valamir, Videmir (Jordanis (551): *de Gothorum origine et rebus gestis*"

[113] „Dragomireşti (ung. Dragomerfalva), 1385 „Dânfalva", 1435 „Dragomerfalva", proprietatea lui Dragomir, ginerele lui Sas Vodă, şi a descendenţilor săi (cf. ib. nr. 51, 170, pag. 355, 505, 508, 627); străbunii familiilor: Bodruma alias Fiţigău (1749), Deac alias Dragomir (1489), Fiţigău (1549), Font (1653), Gricl (1549), Ostaş (1470), Pop alias Fiţigău (1579), Sacalâş (1549), Tomşa alias Dragomir (1699), Ţurcuş (1451), Zubaşcu (1587) şi Conci alias Turcuş (1672)"

[114] Mihalyi, Joan, de Apşa, *Istoria Comitatului Maramureş / Diplome maramureşene din secolul XIV şi XV*, Tomul I, Maramureş-Sziget, 1900, p. 58, nota 3

vod[115], iar eu sunt de părere că şi primul Ţicală pătrunde în familia descendenţilor lui Ştefan Voievod – fiul lui Iuga şi fratele lui „Iohanis Olachorum”[116], tot din postura de ginere, „posesiunile principale Cuhea”[117] aflându-se, încă din 14 mai 1353, în posesiunea descendenţilor lui Iuga, „mandatul regal”, cum se numeau întăriturile, fiind reconfirmat în 12 octombrie 1355 (p. 33) şi în 24 iunie 1360 (p. 45) şi în 22 iunie 1384 (p. 82).

1373, august 11, Szilvásvárad: „Mandatul regelui Ludovic pentru introducerea lui Balk, Drag și Joan, fiii voievodului oarecândva Sas, în domeniul moșiei **Cuhea** și pertinențelor ei, şi a moșiilor **Bocicoi** (Bathkow, azi **Bocicoel**, judeţul Maramureş), **Biserică albă** (districtul Sighetului, comuna Giuleşti, judeţul Maramureş), **Taras** (în Ucraina) și **Buștina** (în Ucraina); introducerea se face fără contrazicere (întâmpinare de împotrivire – n. n.), și se disting hotarele moșiilor **Jeud**, **Vișeu** (Kethuyssou, azi **Vişeul de Sus şi de Jos**, judeţul Maramureş), **Borşa** (Bors, judeţul Maramureş) etc.”[118].

1419, decembrie 3, Timișoara: „Donaţiune nouă, prin care regele Sigismund dăruieşte românului Valentin, fiul lui Thador din Ieud, fiilor și fraţilor lui Valentin, ke-

---

[115] Filipaşcu, Alexandru, *Istoria Maramureşului,* Bucureşti 1940, Baia Mare 1997, p. 92

[116] Mihalyi, Joan, de Apşa, *Istoria Comitatului Maramureş / Diplome maramureşene din secolul XIV şi XV*, Tomul I, Maramureş-Sziget, 1900, p. 30

[117] **1353, mai 14:** Ștefan și Ioan, fii lui Iuga („Stephani et Iohanis Olachorum filiorum Ige similer Olachy”) primesc „mandatul regelui Ludovic I” pentru „posesiunile principale Cuhea, în districtul Maramureş”.

[118] Mihályi, Joan, de Apşa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 36, pp. 65-67

nesiatul românilor regeşti din **Ieud,** între meşdile (hotarele) vechi, cum s-a ţinut acea moşia prin însuşi Valentin şi prin strămoşii săi”[119].

1427, februarie 3, Buda: „Mandatul regelui Sigismund, în urma căruia se introduc Valentin, fiul lui Thador din **Ieud**, fiii săi, precum şi Ştefan şi Mihail, fiii lui Ioan, Thador, fiul lui Dragomir, Balasyr, fratele aceluiaşi, Zemere, fiul lui Draguş, Dan, fiul altui Dragomir, Ivaşco, fiul lui Sandor, şi fratele său Gorzo în moşia **Ieud**, fără contrazicere”[120].

1435, martie, Posoniu: „Mandatul regelui Sigismund pentru reambularea (refacerea) hotarelor moşiei **Ieud**, spre partea lui Bale din **Ieud** şi a fiilor săi Ioan, Sandrin, şi Danciu. Se statoresc meşdile (hotarele) fără contrazicere”[121].

1451, ianuarie 16, Timişoara: „Mandatul guvernatorului Ungariei, Joan din Huniad, pentru reambularea metelor (refacerea hotarelor – n. n.) şi introducerea lui Sandrin, Vanisa, Balea, Bogdan, fiul lui Vanisa, Drotha Joan, Gorzou, Georgiu Petherman, Mihail şi Diac Juga din **Ieud** în posesiunea moşiei **Ieud**. Reambularea şi introducerea se fac fără contrazicere”[122].

1459, martie 3, Buda: „Mandatul regelui Mathia Corvinul pentru introducerea lui Georgiu Gorzo şi Joan din **Ieud** în posesiunea alor şapte sesii iobăgeşti şi a lor

---

[119] Mihályi, Joan, de Apşa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 141, pp. 245, 246

[120] Mihályi, Joan, de Apşa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 157, pp. 269, 270

[121] Mihályi, Joan, de Apşa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 170, pp. 290-293

[122] Mihályi, Joan, de Apşa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 209, pp. 355, 356

două curii nobilitare, în moșia Ieud. Se introduc fără contrazicere”[123].

1459, iunie 18: „Conventul din Lelesz adevereşte că, de o parte Ivaşco, fiul lui Sandrin din **Ieud**, fiul său Alesandrin, fratele său Gregoriu Gorzo și fiii acestuia, Ivașco și Thoma, iar pe de altă parte Sandrin Bala din **Ieud**, fratele său Joan Bala, fiii săi Joan Bala Chindriș și Lazar, mai încolo Simeon, fiul lui Joan, la intervenirea bărbaților onorați și făcători de pace, s-au împăcat laolaltă, procesul dintre dânșii l-au casat, Ivaşco și Joan au dat înapoi lui Sandrin Bala trei iugăre de pământ arabil”[124].

1471, februarie 6: „Joan Deak din **Dragumireşti**, Mandra Costa din **Vişeu de jos** și Simeon din **Ieud**, pe de o parte, pe de altă parte Simeon din **Cuhea**, Joan Maroș și alt Joan Buftea din **Cuhea**, se învoiesc asupra hotarelor controversate din Cuhea și **Bocicoel**”[125].

1471, februarie 19, Buda: „Mandat de introducere al comitelui Joan de Rozgon, judele Curiei regelui Mathia; în urma mandatului, Blasiu, Joan și Alexiu din **Ieud** se introduc, fără contrazicere, în posesiunea de a patra parte a moșiei **Ieud**; se numesc mai mulți vecini („Gywla, filius Pap Nan de Gywlafalwa, aut Georgius de Kalinfalwa, vel alter Gywla, filius Fijze, sin Petrus de Barth-

[123] Mihályi, Joan, de Apșa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 246, pp. 421, 422
[124] Mihályi, Joan, de Apșa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 249, pp. 427, 428
[125] Mihályi, Joan, de Apșa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 294, pp. 508, 509

falwa, seu Goztholya de Feyerfalwa, seu Elias Danch de Wanchfalwa") și omeni regești"[126].

1487, iunie 26, Szigeth: „Magistratul comitatului şi opt nobili aleși adeveresc că nobilul Georgiu din **Șieu**, cu fratele său Toma au inpignorat (zălogit) două sesii de jobagi, una în **Șieu**, altă în **Poenile Șieului**, lui Toma Groza din **Ieud**, pentru 27 florini de aur"[127].

1862: În conscripţiunile familiilor nobile române din anul 1862 sunt menţionaţi „**Balk**, voievod al Maramureşului, în Ieud (Jood), 1365, diplomă pentru 9 sate, 26 de familii.

Gorzó, în Ieud (Jood), certificat de noblețe din 1459, 4 familii.

Kindris, în Ieud (Jood), diplomă nobiliară din 1459, 54 familii.

Ples, în Ieud (Jood), 1592, 36 familii.

Flora, în Ieud (Jood), 1592, 18 familii.

Ilya, în Ieud (Jood), 1592, 24 familii.

Ivánkus, în Ieud (Jood), 1419, 7 familii.

Iváskó, în Ieud (Jood), 1427, 11 familii.

Dánkus, în Ieud (Jood), dar și în Cuhea, 19 familii.

Dunka, în Ieud (Jood), 28 familii.

H**otyko**, în Ieud (Jood), 12 familii.

Juskó de Jood, în Ieud (Jood), 1607, 32 de familii.

Bizo, în Ieud (Jood), dar şi în Cuhea, Szacsal etc., 8 familii.

Buftya, în Ieud (Jood) şi în Cuhea, 2 familii.

---

[126] Mihályi, Joan, de Apşa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 295, pp. 510, 511

[127] Mihályi, Joan, de Apşa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 339, pp. 587, 588

Cziple, în Ieud (Jood), 5 familii.

Godzsa de Vanchfalva, în Ieud (Jood), 1360 şi 1412, 4 familii. Diploma lor nobiliară include familiile Jura, Grigore, Godzsa, Nemes și Vantsa.

Mháli de Kózép-Apsa, în Ieud (Jood), 1442, 2 familii. O mare parte din această familie locuiește în Borşa; în total, circa 200 familii.

Maros de Konyha, în Ieud (Jood), dar şi în Cuhea şi Dragomireşti, 1353, 5 familii.

Nemes de Vanchfalva, în Ieud (Jood), 1360, 2 familii.

Pop-Ficzigo de Dragomir, în Ieud (Jood), 1579, 5 familii.

Páscha, în Ieud (Jood), 5 familii.

Riskó, în Ieud (Jood), 5 familii.

Szász, în Ieud (Jood), 5 familii.

Szaplonczay, în Ieud (Jood), 3 familii.

Szent-Gály, în Ieud (Jood), 1695, 1 familie.

Sztánka de Konyha, în Ieud (Jood), 1609.

Timis, în Ieud (Jood), 1 familie, 1353, 70 familii, 12 diplome de noblețe, din anul 1353, ca „Konyha Kenéze", adică șef de district"[128].

1912: „**Terorizarea ieudenilor, pentru că sprijinesc Asociaţiunea. / Sechestru pentru banii regalelor. / Goana nebună a administraţiei în contra capelanului Ioan Bârlea.** / După ce aşa samavolnic au fost opriţi ieudenii să vină la prelegerea poporală, unde numai lucruri bune și folositoare auzeau, comitetul despărțământului Vişău-Iza al Asociaţiunii a hotărât ca, duminică, în 4 faur nou, să ţină o nouă prelegere poporală, cu un program și

[128] Puscariu, I. Cav de, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sbiiu 1892, pp. 9, 10

mai variat, şi mai bogat. De la sine se înţelege că faptul acesta a iritat şi mai tare administraţia şi antistia (primăria) comunală care e gata să execute orbiş orice poruncă a protopretorelui din **Dragomireşti**. Locuitorii paşnici din **Ieud** au fost luaţi la prigoană, dar numai aceia care s-au înscris de membri ajutători ai Asociaţiunii. Câte gloabe s-au strâns pentru gunoi, pentru bălți, unde topit cânepa, toate au fost executate. Cine din întâmplare n-a avut cartea de slujire pentru servitori ori servitoare, a fost globit din partea Jandarmeriei. Chiar şi lemnele ce le aduceau din sesie erau oprite şi duse la casa comunală. Iar pacostea cea mai mare, ce pică asupra celor mai săraci locuitori ai **Ieudului**, e că acuma încep a scoate cu sechestru banii regalelor, care au fost împrumutaţi înainte de asta cu 18-20 de ani și a căror camătă se urcă îndoit peste capitalul împrumutat. Dl Dr. Ioan Mihályi, ca preşedinte al composesoratului din **Ieud**, ar face o faptă de pomenire neuitată, dacă, convocând adunare extraordinară, ar stărui să se şteargă datoriile acelea sau cel puţin cametele şi cheltuielile, căci altmintrelea va vedea privelişte aceea înduioşătoare, cum coborâtorii direcţi ai vitejilor voievozi vor lua toiagul pribegiei sau se vor băga slugi la lipitorile satului. Şi ar fi şi lucru convenabil, căci dacă, sub prezidenția dumisale, i s-a iertat fostului casar al composesoratului, tatăl actualului notarăş din **Ieud**, vreo 1.600 de coroane, cu atât mai vârtos s-ar putea ierta celor mai săraci locuitori din **Ieud**, care s-au împrumutat din bani regalelor ca şi din banii lor, până când conducătorii de pe acele vremuri ai satului **Ieud**, după cum se aude, fiecare şi-a scos partea lui. / Din aceste puţine ştiri poate vedea marele public românesc ce ştiri întristătoare se întâmplă în comuna **Ieud**, vrednică de o soartă mai

bună, numai din pricină că n-au conducători care să jertfească pentru binele norodului, din a cărui sudoare trăiesc. Singurul om, părintele capelan an Bârlea, care de aproape trei ani, de când e în **Ieud**, a lucrat din răsputeri pentru binele norodului şi răsplata lui e că antistia comunală, cu toţi boactării şi pândarii satului, au înaintat o rugare la guvernul diecezan din **Gherla**, cerând ca, în răstimp de 15 zile, să-l strămute din capelania sa **Ieud**. Motorul tuturor lucrurilor acestora e Solcz Béla din **Dragomireşti**, care a declarat unui preot că nu se va odihni, până ce pe capelanul din **Ieud** nu-l va scoate din sat şi, isprăvind cu el, va face necazuri şi celorlalţi preoţi de pe valea Izei, numai unde va putea, căci mai pe toţi i-a pus la răvaş. Trimis-a telegrame la părintele vicar Tit Budu, rugându-l să facă paşii de lipsă ca imediat să fie trimis din Ieud; trimis-a la fişpan; fişpanul, la rândul său, la guvern şi Î. P. S. Sale episcopului nostru preaiubit, Dr. Vasile Hossu. Iată ce ingerinţă neiertată vrea să exercite un protopretor asupra preoţimii şi, în special, cum voieşte administraţia să alarmeze forurile superioare bisericeşti, cerând capul celor mai vrednici fii ai Maramureşului, care s-au ruşinat de atâta slugărnicie şi voiesc să propage cultura românească în mândrul şi falnicul norod din Maramureş, care, odată deşteptat, va fi oglinda tuturor românilor.

Şi pentru ca să abată norodul ieudean de către capelanul lor iubit, nu-i destul că i-au terorizat şi în tot chipul i-au batjocorit, dar i-au purtat şi cu jandarmii şi i-au dus la casa satului unde, o zi întreagă, i-au ţinut ca pe robi, vrând astfel să scoată mărturisiri compromiţătoare pentru capelanul lor şi astfel să-l dea pe mâna procurorului ca pe un agitator. Numele acestor vrednici ţărani,

care, pentru dreptate și adevăr, au suferit ca să fie duşi de jandarmi şi au stat o zi întreagă în casa satului, nemâncaţi şi nebăuţi, ca nişte răufăcători, sunt: Gavrilă Pleş a Dieciții, Ștetan Mariş a Mecianului, Petrea Balea şi Dumitru Chindriș. Când, apoi, de către seară, au văzut adunându-se grămadă mare de oameni înaintea cancelariei, au socotit de bine ca să-i sloboadă şi să închidă protocoalele. / Și acum vin la lucrul cel mai mizerabil şi doar fără pereche, până acum, în Maramureș, care caracterizează cum e privită cultura românească și cum sunt batjocoriți propagatorii ei. S-a atentat la liniştea vetrei familiare, au fost sparte ferestrele, în miez de noapte, părintelui capelan Ioan Bârlea. Prin fapta aceasta, a căzut o ruşine nespus de mare pe satul **Ieud**, pe locuitorii nobili vestiți le-a mergea vestea în lumea largă, ca şi cum dânşii ar fi bolnăvit pe preotul lor, care, în toate faptele lui, numai binele lor l-a cercat, nebăgând în seamă că atrage asupra sa cea mai mare urgie a administraţiei. Dânsul singur, din Ieud numai, a aşezat la diferite măiestrii, prin oraşele cele mai româneşti, vreo 25 de băieţi; când s-a înfiinţat banca „Maramurăşana" de la **Sighet**, a strâns, de la țărani, vreo 80 de acţii; a exoperat de la banca românească împrumuturi, prin care i-a scos din mâinile cămătarilor; a abonat diterite foi; a înfiinţat o agentură, o bibliotecă, pe cale să-și înceapă activitatea, și o „reuniune de temperanță". A adunat însemnările din bisericile întregului Maramureș românesc; cu Dr. Tiberiu Brediceanu a colectat mai toate melodiile cântecelor româneşti din Maramureș, care se vor tipări cât de curând, la sfârșitul unui volum bogat de poezii populare din Maramureș. / Iată activitatea modestă a unui tânăr maramureșan, împotriva căruia administrația a pornit o goană nebună. Dar credem că guvernul diece-

zan, în frunte cu înțeleptul Arhiereu, își va apăra pe fiii săi. / Faţă de ingerinţa aceasta neiertată și volnică a administraţiei contra preoțimii de pe valeu Izei şi, în special, faţă de atacurile mârşave, îndreptate contra părintelui capelan din **Ieud**, e vrednică de laudă şi de admirat ţinuta bărbătească și hotărâtă a preoțimii din tractul Izei şi al Ieudului, care, întrunindu-se în **Cuhea**, au redactat o rugare către preaveneratul guvern diecezan din Gherla, în care toate atacurile îndreptate faţă de dânsul le socotesc şi a lor şi se roagă ca pe părintele-capelan să nu-l strămute nicăieri din Ieud, nici atunci dacă dânsul ar voi să meargă.

Preoţii aceştia vrednici sunt: E. Bran din **Dragomireşti**, V. Vlad din **Sălişt**ea, I. Tarţia din **Săcel**, A. Anderco din **Cuhea**, Șt. Hniczvy din **Săieni**, G. Petrovay din **Poieni**, M. Hotea din **Săliștea**, I. Vlad din **Botiza**. / Dar A. Zoicaş din **Ieud**, numai silit de împrejurări a subscris-o, căci ştiut este că dânsul e păpuşa juratului Solcz. Părintele Zoicaş, din parohia **Gold**, ca pedeapsă a fost dispus de capelan în **Ieud** şi, în scurt timp, ca încoronarea pedepsei, ajunge preot, din mila juratului, în una din cele nai mari parohii ale Maramureșului, în **Ieud**, în contra întregului norod ieudan și pentru aceea nu-i introdus, nici până în ziua de azi, deși de atunci au trecut 10 ani. Răstimpul acesta va cuprinde cea mai neagră pagină în Istoria Ieudului, căci „năimitul fuge, că năimit este şi nu-i este lui grijă de oi". Și dacă dânsul n-a lucrat și nu lucră nimic pentru deșteptarea norodului, barem să nu pună piedici acelora care voiesc să muncească, după puterile lor modeste. Astfel n-a voit să înștiinţeze norodul despre ţinerea prelegerilor poporale, ci a ținut cu antistia comunală, şi, ca să facă după placul administraţiei, a săvârşit crima naţională că a oprit ţinerea cursurilor de analfabeţi, pe

care voia să le ţină şi le conducă părintele capelan cu învăţătorul G, Ţiplea. De astădată, să fie destul atâta spre ştirea preaveneratului guvern diecezan de Gherla şi marelui public românesc”[129]. /

„A treia prelegere poporală s-a ținut în fruntaşa comună **Ieud**, în 28 ianuarie stil nou, adică în Dumineca Vameşului şi a Fariseului. **Ieudul** e situat pe malul stâng al Izei şi e tăiat în două de către râușorul „Ieudişor”, care izvorăşte din munţii Ardealului. Din drumul ţării, în stânga, e departe de 3 km. E una dintre comunele cele mai vechi ale Muramureşului. Acolo e cuibul de naştere al familiei nobile Mihályi. Însuşi Excelenţa Sa, mitropolitul nostru Mihályi, s-a născut în **Ieud**. Şi astăzi există casa natală, în proprietatea fratelui său, Dr. Ioan Mihályi, *protofisc emitatens*. Are două biserici vechi de lemn. Cea mai veche e biserica din „deal”, asertiv de 600 de ani. Parohia are un preot şi un capelan. Şcoala greco-catolică, cu 2 învăţători. Aud că vreau să zidească acum o biserică nouă, de piatră, ca să fie fala întregului Maramureş. Dar n-au livadă unde să o aşeze. Familia Mihályi ar face o faptă de pomenire vecinică, dacă ar dărui livada din mijlocul satului şi ar conlucra ca pe locul acela, unde s-a născut capul provinciei metropolitane, să se ridice o biserică frumoasă.

Locuitorii satului sunt oameni deştepţi şi de omenie, numai cât au conducători foarte slabi. Însuşi preotul local, A. Zoicaş, întru atâta e de subjugat de juratul Solcz Béla din **Dragomirești**, încât era pe aci să nu ne primească pe membrii comitetului, la casa şi masa sa, mai ales de când e numită fată-sa de învăţătoare la şcoala de

[129] *Tribuna Poporului*, Anul II, nr. 9, Arad 1912, p. 6

stat din **Ieud**, de atunci dispune cu dânsul după placul său. / Membrii comitetului sosim cam cupă 9 ceasuri. Ne ducem la biserica din „sus”, unde serveşte preotul local, cu Mihai Hotea din **Sălişte**. Preotul Hotea ţine o predică instructivă. La biserica cea din „deal” slujeşte capelanul Ioan Bârlea. Sfârşindu-se slujba la amândouă bisericile, voim să mergem la şcoala confesională, dar auzim că e închisă. Provocat fiind, preotul local merge la învățătorul Grigore Duncan şi-i spune să deschidă sala de învățământ. Dânsul a avut atâta obrăznicie, să zică că nu o va deschide, până ce, la repetate provocări, cu greu mare o deschide. După cum auzeam, poporul era gata să sfarme uşa, dacă nu o deschidea. Dânsul, de la început, de când a vestit capelanul, care-i membru în comitetul Despărţământului, să-i spună că se va ţine prelegere poporală şi în **Ieud**, încă de pe atunci a declarat chiar preotului local că nici la un caz nu s-a învoi ca în sala unde propune dânsul să se ţină prelegerea poporală norodului, din a cărui prescuri şi colaci trăieşte şi dânsul. Oare mai are pereche ori doară e stingher? Şi încă e şi vicepreşedintele învăţătorilor români din Maramureş!

Intrând în sală, a cărei uşă era să se deschidă cu forţa, dăm de alt năcaz. Şi anume, norod foarte puţin s-a adunat. Întrebând şi cercetând cauza, ne spun că notarăşul din sat, Dunka Gábor, care mai ieri, alaltăieri încă era în opincă, şi birăul opincar Pleş Laszlo Văsălică, care nu ştie ceti şi scrie nici o slovă (ar fi bine să se înscrie la şcoala de analfabeți) au trimis pe toţi boactării satului, cu strajameşterul Şloim, să oprească norodul, să nu meargă la prelegerea poporală, căci care vor merge vor fi globiți (amendaţi) de cătră jurat şi feşter (pădurar). Şi astfel, cei mai mulţi au rămas acasă ori s-au dus la crâşmă, numai

cei mai cu curaj au îndrăznit a veni. Și, ca să fie obrăznicia deplină, iată că notarăşul și birăul stăteau din jos de scoală şi-i notau pe aceia care intrau în şcoală, la prelegere, ca astfel să ştie pe cine să arunce diferite gloabe. Dar credem că-și vor primi dreapta răsplată, din partea forurilor superioare, unde au fost înştiinţaţi imediat. Astfel de lucruri grozave se întâmplă în satul **Ieud**, pe care, pe rând, le vom descoperi pe toate, ca să ştie întreg publicul românesc cum sunt ţinuţi ieudenii în robie. / Delegatul comitetului, preotul A. Anderco, prin frumoase cuvinte deschide adunarea. Ar fi urmat conferenţiar al doilea, învăţătorul din **Ieud**, Grigore Ţiplea, dar care, după cum se aude, ameninţat fiind din partea notarăşului, că, dacă va ţine conferinţa, atunci juratul îi va detrage ajutorul de stat, astfel dânsul abzicând, în locul lui ţine conferinţă preotul M. Hotea, „Despre datinile rele ale norodului”: astfel să nu le fie ruşine nici când a se numi de români; să nu-și vândă moşia, pe care le-au lăsat-o moşii, strămoşii lor: să se năvârnească cu atât mai vârtos a cumpăra de la alte neamuri, dar la cumpărare să fie cu băgare de seamă, să nu cumpere de acea moşie, pe care îi intabulată ceva greutate. Conferinţa frumoasă a fost ascultată cu toată atenţiunea. Apoi, preotul E. Bran ceteşte conferința „Despre oculism şi urmările lui”. Aci încă și-a avut efectul dorit, căci s-a luat în program că, la adunarea proximă, se va înființa o societate de tempenanţă. Dr. Gavrilă Iuga vorbeşte despre biblioteca poporală a Asociaţiunii, îndemnând pe toţi cărturarii să se înserie de membrii ajutători. După auzul acestor învăţători, iată, se înscriu 80 de membrii ajutători, toţi ţărani. Anul trecut au fost numai 20 din **Ieud**. / Şi fiindcă norodul din Ieud, în aşa mod volnic a fost oprit, de către boactării satului, co-

mitetul a hotărât ca, şi dumineca viitoare, adică în 4 februarie nou, să țină o altă prelegere poporală în **Ieud**, despre mersul căreia, precum şi despre celelalte prelegeri poporale, la timpul său voi raporta”[130].

1931: „La 24 ianuarie, organizaţia L. A. N. C. din comuna **Ieud**, județul Maramureş, hotărâse sfinţirea steagului nostru, cu participanţi din comunele învecinate şi delegaţi din partea Clujului. Delegatul nostru s-a putut strecura prin vigilența celor 50 de jandarmi, puşi să taie orice comunicaţie între **Ieud** şi restul lumii, judeţ şi ţară. / Prietenii noştri din comunele apropiate, printre care numărăm pe preoții A. Berinde şi I. Dimitrescu din **Borşa**, au fost opriţi în drum și obligaţi să se întoarcă de unde au pornit. / Dacă 50 de jandarmi au operat numai în **Ieud**, înţelege oricine ce mobilizare de forţe administrative va fi avut loc, spre a opri propaganda cuzistă: jandarmi, notari, primpretori, prefect, director al Ardealului, ministru de interne al Regatului, care de care mai speriați, mai pripiți și mai zeloşi, operând cu ordine telegrafice şi telefonice, înființând noi posturi de observaţii pentru jandarmi și ţinând trupe cu arma la picior, cu toții şi-au coordonat forțele, spre a împiedeca, cu orice preţ, sosirea subsemnatului în satul **Ieud**, unde cu insistentă am fost chemat… / Au trecut 12 ani de la Unire, în care timp a avut loc în ţara îndrăgită cea mai adâncă prefacere, pe care o cunoaşte istoria Europei, și anume reforma agrară, cu exproprierea şi împroprietărirea, dând în fine acestui neam românesc, atât de împilat şi oropsit în trecut, o bună parte din pământul ţării, spre a-l ridica, prin bunăstare, la locul ce ị se cuvine ca cetățean al patriei lui întregite. Acesta a

[130] *Tribuna Poporului*, Anul II, nr. 7, Arad 1912, p. 5

fost gândul bun al legiuitorului. / Vine aplicarea reformei agrare si se înfăptuieşte astfel încât, în Maramureș, judeţ de munte, ţăranul român, el, locuitorul de baștină, nu are păşuni: nu-şi poate, deci, ține turme de oi, nu se poate hrăni din acest izvor de bogăţie, necum înstări. Păşunile, cu stânele, cu oile, cu brânza, aparțin străinilor, pe care executanţii reformei agrare de sub regimul românesc nu i-a scos din posesiunea munţilor, dobândiţi prin fraudă, nici acum, când legea le dă puterea să-i exproprieze!... / I. C. Cătuneanu”[131].

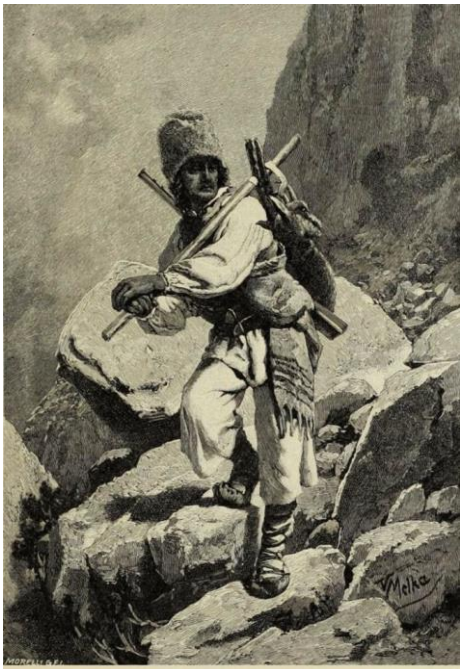

Gemsenjäger auf dem Rettyezát.

[131] *Înfrăţirea Românească*, Anul VII, nr. 8, Cluj 1931, pp. 85. 86

IEZERIŞ

(judeţul Caraş-Severin)

1353, noiembrie 4, Vesprim: „Capitlul bisericii din Vesprim adevereşte că, venind Ioan şi Benedict, fiii lui Pavel, fiul lui Heym, pentru ei şi pentru Nicolae, Petru şi Blasiu, fraţii lor, pe de o parte, iar pe de alta Nicolae, fiul lui Gheorghe, tot de Heym… s-au înţeles între ei în privinţa împărţirii moşiilor **Remetea-Pogănici** (Remete, judeţul Caraş-Severin), **Harumprede** (judeţul Caraş-Severin), **Iezeriş** (judeţul Caraş-Severin), **Ozyuayg** (lângă Forotic, judeţul Caraş-Severin) **Bogran** (lângă Surducul Mare, judeţul Caraş-Severin) **Zeurind** (pe Bârzava, judeţul Caraş-Severin) **Mocyoz** (judeţul Caraş-Severin), precum şi alte părţi de moşie, mai ales în apropierea locului **Pădureni** (Erdeuhath, judeţul Caraş-Severin) din comitatele Timiş şi Caraş”[132].

[132] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 225, p. 237

IGHIŞU NOU şi VECHI

(Ibişdorf, azi **Ighişu Nou** şi **Ighişu Vechi** sau **Român**, judeţul Sibiu)

1357, martie 28, Vişegrad: Voievodul Ludovic scrie capitlului bisericii Transilvaniei că, venind „Nicolae, fiul lui Alexandru… şi ne-a cerut să-i dăm nişte moşii şi părţi de moşii ale răposaţilor Werus şi Ştefan, fiii lui Ştefan zis de **Alţina** (Olchona, judeţul Sibiu), morţi fără moştenitori, adică moşiile numite **Găinari** (Găinari, Corlatheluke, azi **Poieniţă**, judeţul Sibiu), **Coveş** (Kuesd, înglobat în **Agnita**, judeţul Sibiu), **Bârghiş** (Byrges, judeţul Sibiu), **Ibişdorf** (azi **Ighişu Nou** şi **Ighişu Vechi** sau **Român**, judeţul Sibiu), **Zlagna** (Salatna, Zalathna, judeţul Sibiu), **Măgărei** (Magare, azi **Pelişor**, judeţul Sibiu), **Fetundorph** (sat dispărut, lângă Agnita, judeţul Sibiu) şi **Emrustuh** (lângă Agnita, judeţul Sibiu), aflătoare în părţile Transilvaniei… / Însă, fiindcă nu suntem lămuriţi asupra felului şi întinderii ziselor moşii… poruncim cu tărie să trimiteţi omul vostru vrednic de crezare, în faţa căruia, omul nostru, Acus de **Călvasăr** (Hideguiz, înglobat în **Şeica Mare**, judeţul Sibiu), sau Iacob, fiul lui Mihail de **Alma** (Alma Între Vii, Almas, Almasio, judeţul Sibiu), ori, în lipsa acestora, Mihail, fiul lui Henning de **Sighişoara** (Segusvar, judeţul Mureş), fiind de faţă ve-

cinii şi megieşii, să le hotărnicească după bătrânele lor hotare”[133].

1359, februarie 1, Mediaş: Provincialii ţinutului **Mediaş** dau de ştire că nu au putut să împace şi să potolească „neînţelegerea şi gâlceava ce s-a iscat între două sate ale scaunului nostru, anume **Velţ** (Velcz, judeşul Sibiu) şi **Basna** (Bazna, Bozna, azi **Bazna**, judeţul Sibiu), pentru o pădure… şi l-am trimis la **Sibiu** pe comitele Andrei, bătrânul de **Brateiu** (Prothia, judeţul Sibiu), pentru a cere să se hotărască acolo care din părţi, adică dintre zisele sate, trebuie să plece, să se dea învinsă faţă de cealaltă. Şi patru bătrâni ai scaunului nostru, anume comitele Petru de **Biertan** (Virthalm, Bwtel, judeţul Sibiu) şi comitele Richan de **Răchişdorf** (villa Richvini, villa Eythkmyn, azi **Richiş**, judeţul Sibiu), comitele Ştefan şi Ioan, judele din satul **Aţel** (Eczlen, Villa Hetzelini, Villa Eczlen, judeţul Sibiu), au dat mărturie pentru credinţa lor, la Sibiu, şi i-au îndreptăţit în pricina lor pe acei oameni din Velţ. / Iar aceşti provinciali de Sibiu… au trecut această pricină spre cercetare… / Noi, toţi cei pomeniţi mai sus, mergând în ţinutul sus-ziselor sate şi rămânând acolo timp de trei zile, am dat, prin judecată, acelor oameni din Velţ partea pădurii care, după cugetul nostru, le vine lor de drept, începând din muntele ce se numeşte Veghetorul Înalt, dinspre stânga de râul ce curge la vale, spre ţinutul satului **Boian** (Bayan, Villa Bonetis, judeţul Sibiu), până la jumătatea păpurişului… / Săvârșitu-s-au acestea în fața celor patru bărbați scrișI mai jos, anume comitele Petru de Biertan, comitele Richan de Răchișdorf, comitele Ștefan și Ioan, vechiul jude de Aţel, și

[133] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 102, pp. 102, 103

Petru, judecătorul unguresc al domnului (nostru) regele, și alți mulți bărbați vrednici și chibzuiți, și cei doi comiți Andrei de Brateiu, împreună cu toți bătrânii acestui sat, comiții din satul Ațel, anume comitele Petru, fiul comitelui Petru, comitele Petru, fiul comitelui Ștefan, cu toți bătrânii acestui sat, comitele Nicolae, cu toți bătrânii satului **Valchid** (Valdhutin, judeţul Sibiu), cei doi comiți Nicolae, cu toți bătrânii din **Copșa Mare** (Magna Kopsch, judeţul Sibiu), comitele Henning, cu toți bătrânii din **Dupușdorf** (Villa Tobiae, azi **Dupuş**, judeţul Sibiu) și toți bătrânii din Biertan, comitele Dumitru și cei doi comiți Ioan, pe atunci juzi provinciali, împreună cu toți bătrânii din Răchișdorf, comitele Iacob, cu toți bătrânii din satul **Nemșa** (Nympz, judeţul Sibiu), comitele Ioan cu toți bătrânii din **Moșna** (Muschna, judeţul Sibiu), cornițele Hentzman, cu toți bătrânii din **Viszdorff** (Weisdorf, dispărut, lângă Mediaş), și toți bătrânii din satul lui **Spurbas** (Furkeschgorf, dispărut, lângă Moşna, judeţul Sibiu), comitele Ioan și toți bătrânii din **Buzd** (Buz, Busd, Busdz, judeţul Sibiu), comitele Valter și toți bătrânii din **Ibișdorf** (Isytelke, Isyptelki, Vila Isopis, Ighişu Român, azi **Ighişu Nou** şi **Vechi**, judeţul Sibiu), comitele Solomon și toți bătrânii din **Băgaciu** (Bogacs, judeţul Mureş), comitele Ștefan și toți bătrânii din **Curciu** (Kewrus, Körtz, Kwerus, judeţul Sibiu), care au fost de față la această orânduire, după cum s-a arătat mai sus, și oricine ar călca această orânduire este supus osândei cu moartea și va fi silit a da cinci mărci judecătorilor”[134].

[134] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 355, pp. 351-353

IGHIU

(Igen, Krappundarff, azi **Ighiu**, judeţul Alba)

1366, iulie 14, Alba Iulia: Regele Ludovic dă de ştire că, deoarece „biserica catedrală a fericitului arhanghel Mihail (Oradea) din ţara noastră Transilvania şi prelaţii ei au pătimit multe neajunsuri şi au întâmpinat tot felul de supărări nesfârşite, din pricina unei bucăţi de pământ, aşezată între satul numit **Şard** (Saard, Sard, azi **Şardu**, judeţul Cluj), al acelei biserici, şi satul nostru regesc numit, pe ungureşte, **Igen** (Igen, Krappundarff, azi **Ighiu**, judeţul Alba) şi săseşte **Krappundarff**, care ţine de cetatea noastră zisă **Piatra Craivii** (Chechkes, judeţul Alba), pământ pe care oamenii din zisul nostru sat, de multă vreme, l-au ţinut cotropit în întregime, pe nedrept, şi l-au folosit în chip silnic până acum, în paguba pomenitei biserici… am hotărât să poruncim ca pomenitul pământ în pricină, asupra căruia amândouă părţile au scrisori regeşti… să fie împărţit între cele două părţi suspomenite în două jumătăţi sau bucăţi deopotrivă… fără a ţine de loc seama de împotrivirea pomenitilôr oameni ai noştri din **Ighiu**”[135].

[135] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 113, pp. 212-214

1367, februarie 5, Oradea: Capitlul bisericii din Oradea dă de ştire, dă de ştire că, urmând porunca regelui Ludovic, şi-a trimis omul de mărturie la satul **Şard** (Sardu, azi **Şardu**, judeţul Cluj), revendicat pe jumătate de Episcopul Dominic, pe care l-au împărţit „în două părți deopotrivă, dintre care una, adică cea dinspre partea pomenitului sat episcopal numit Şard, au dat-o în stăpânire numitului Dominic, episcopul, şi bisericii sale, şi satului mai sus arătat, iar cealaltă jumătate au dat-o în stăpânire pomenitului vostru sat şi spre folosinţa oamenilor din el… / Cel dintâi semn de hotar începe dinspre apus, pe un deal, între două dealuri mai mari, unul dinspre satul **Ighiu** (Igen, Krappundarff, azi **Ighiu**, judeţul Alba), numit Creasta Ascuţită, iar celălalt dinspre satul Şard, numit Creasta Ţuguiată, şi de acolo hotarul coboară pe coasta dealului, într-un loc gol între dumbrăvi, în care mai înainte fusese o vie, şi aici se află alt semn de hotar, ridicat din nou; şi de acolo, la poalele aceluiaşi deal, se află iar un semn, ridicat lângă dumbrăvi; şi după aceea, hotarul, mergând spre satul regesc numit **Cricău** (Krako, judeţul Alba), anume spre partea de răsărit, unde au ridicat un semn de hotar, pe nişte pământuri de arătură. De acolo, mergând o bună bucată, tot în partea aceea, au ridicat încă un semn de hotar, tot pe acele pământuri de arătură; de acolo, mergând puţin mai departe, au săpat de asemenea o movilă de hotar şi apoi, mergând tot în partea aceea, au ridicat o movilă de hotar tot pe aceleaşi pământuri de arătură. De acolo, mergând, cum s-a spus mai sus, o mică bucată de loc, tot spre aceea parte, au ridicat o movilă de hotar; apoi, tot pe acele pământuri de arătură, lângă un drum mare şi obştesc, pe care se merge, de la moşia numită Şard, la moşia numită Ighiu, lângă un râu,

numit Valea Ighiului, au ridicat un semn de hotar; şi de acolo, trecând tot spre răsărit, adică mergând spre moşia numită Cricău, tot în pământuri de arătură au ridicat şapte semne de hotar, unul după altul, dintre care unul, şi cel din urmă, e destul de aproape de cele trei movile de hotar, făcute din pământ şi pietriş, care despart şi stau ca hotar dinspre moşiile Ighiu. **Bucerdea** (Bochard, judeţul Alba) şi Şard, şi aici se spune că sfârşesc acele semne de hotar, ridicate din nou"[136].

1760: „Având acum Sofronie „salvus conductus" putea să se mai miște în dreapta şi în stânga din munţi, căci faima îi mersese în toate părţile. Se pare că, în toamna-iarna 1760, fusese și la Carloviţ, căci a început să se intituleze: „vicar al sfântului sinod din Carloviţ". Însoţit de 12 oameni și de o gardă de 200 țărani, străbătea cu alai satele, care-l primeau cu deosebită bucurie şi mari nădejdi. Ţinea soboare, ca de exemplu la **Zlagna**, **Abrud**, **Ighiu** și **Bogata pe Mureş**, îndemnând poporul la ascultare și la păstrarea credinței ortodoxe. Mişcarea lui se răspândi larg şi prinse rădăcini în diferitele ținuturi, care-l așteptau ca pe un mântuitor, așa în judeţul Târnava, după raportul din 3 ianuarie 1761, al funcţionarilor judeţului către guvern. Protopopul unit din **Dobâca**, Ioan Timandi, scrie, în 16 octomvrie 1761, generalului din Sibiu că 9 preoţi de ai săi au părăsit unirea. Contele Montoya din Sibiu, în 12 noiemvrie 1761, raportează cancelariei aulice că mișcarea revoluționară e în creștere și cu greu mai poate spera potolirea spiritelor agitate". / „Lămuririle acestora nu sunt lipsite de o vădită dușmănie și exagerări faţă de românii ortodocşi, și Sofronie, în care românii,

[136] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 200, pp. 323-326

după spusele preotului calvin din **Ighiu**, P. Bod, vedeau pe „un Moise trimis de Dumnezeu", pentru izbăvirea lor"[137].

1848, mărturia lui **Axente Sever**, ca „Răspuns la „Cartea neagră" (A „fekete könyv"), scrisă de baronul Stefan Kemény junior, în 1849, şi publicată de Hentaler Jozsef, în numerele 121-131, din mai 1895, ale „Magyarország" din Budapesta. / Întâi pentru maghiarii cari au fost masacrați la **Șard** și în școala de călărit a husarilor grăniceri, la **Cricău**, ne arată Raportul lui Iancu, scriind: / „Pe când eram eu ocupat cu dezarmarea şi pacificarea orașelor muntene, un alt despărțământ al trupelor mele a avut să țină cea dintâi luptă cu honvezii maghiari și au câștigat o victorie strălucită la **Cricău**, ungureşte Krako… / În acele zile, mai multe companii de honvezi şi gardişti maghiari din **Aiud** au atacat oastea prefectului Axente Sever, la **Sâncrai**, lângă Mureş. Prin atacul urmat, pe o negură groasă şi de tot pe neaşteptate, oastea românească fu pusă pe fugă. Îngâmfat din cauza victoriei câștigate atât, de ușor, 4 companii de honvezi, un despărțământ de gardişti din **Aiud**, ajutate şi de ceva cavalerie, și comandate de maiorul Banfi János și de căpitanul de cavalerie Baumgarten, trecând peste Mureș, se aruncară asupra lagărului de la **Cricău**. Poporul armat respinse atacul cu bărbăţie, iar apoi se încinse o bătaie înerșunată, care a durat mai multe ore… vrășmașul, după mari pierderi, a fost luat pe fugă și gonit până la **Teiuș**".

Din acestea, se vede că despărțământul Iancului a bătut pe maghiari la **Cricău**. Acest despărțământ, ca să ajungă, din munți, la Cricău, a trebuit să treacă prin **Șard**

[137] Meteș, Ștefan, *Mănăstirile româneşti din Transilvania şi Ungaria*, Sibiu 1936, pp. LIV, XLIII

şi prin **Ighiu**. Ceea ce nu ne spune nici „Cartea cea neagră”, nici Iancu, maghiarii din aceste locuri au fost armaţi, având şi ei arme din cetate, care, după cum am văzut din învoiala, ce o făcuseră, la 30 octombrie, cu „popa Culița”, adică cu Pap Miklos, cum scrie „Cartea neagră”, le-au depus, reținându-și cele private, ce le avuseră şi până în mai 1848. / Dar, dacă despărţământul Iancului a trecut la Cricău, după această pacificare, e constat, totodată, că românii, în trecerea lor prin **Şard** şi **Ighiu**, numai au dezarmat, însă nu s-au atins nici de averea, nici de persoana celor dezarmaţi. Prin ur mare, dacă nu veneau aiudenii, cu Banfi şi cu Baumgarten, de la **Aiud**, la **Cricău**, scenele cele sângeroase și omorul aproape a 200 de bărbați nu se întâmpla. Iar dacă s-a întâmplat, trebuie să credem tradițiunii, care spune că, pe cât timp ținu bătaia, față în față, la pârâul Cingăului, de la **Cricău**, aceşti masacrați s-au mișcat și au ară mari semne de bucurie.

Văduvele Benedek şi Szölösi, în plânsoarea lor către înălțatul împărat, ne arată cum că comandanţi la acest masacru au au fost Balazs, controlor cameral, și eu mai adaug că a fost și Iosif Crişianu de la **Barabanţ**, fiul unui husar grănicer. Dar aceşti comandanți nu au comandat masacrarea, ci atacul contra honvedilor și gardiștilor maghiari, după ce le-a ajutat cel de sus de au raportat o victorie strălucită, adunându-se cu toţii la Balazs, controlorul domeniului fiscal di **Cricău**, s-au pus pe chef şi şi-au petrecut, cum face toată lumea după vreo izbândă, iar oamenii care, poate înainte, ori în decursul bătăliei, s-au codit sau au fugit din lagăr, fugind speriaţi în ruptul capului către casele lor, spre munte, invitaţi şi somaţi de speculanţi, în fuga şi turbarea lor au măcelărit pe cei ce

au purtat arme, nu însă şi pe femei, cum se vede din plânsorile văduvelor Kis Gergely, Benedek, Szölösi şi altele, şi precum ştiu şi eu că Anghel Ioan, căpitanul din **Cricău**, a salvat viaţa copilului Szász Pál, tatăl pretorelui Szász Jozsef din **Aiud**, care a luat parte la instalarea Mitropolitului Victor în Blaj. Nu ştiu dacă Lukats Béla recunoaşte şi mulţumeşte presăcanului care l-a scos din şirul muribunzilor de la **Presaca** şi l-a ţinut, dar Szász Pál a dăruit, cât a trăit, la toate sărbătorile cele mari, câte-o măsură de grţu curat şi câte un florin lui Anghel Ioan, căpitanul din Cricău. Aceasta probează că nu acest căpitan, nici Bálasz şi Munzat, cu Şăndruc, au comandat omoru. Ci fugarii, dezertorii disperaţi, poate şi blesuriţi, întorcându-se de la locul de luptă, în durerea rănilor lor au ucis pe cei nevinovaţi.

Despre acesta măcelărire se colportează până în zilele noastre, nu numai la **Șard** și împrejur, dar chiar și la Brașov, niscai vorbe ce le-ar fi zis Bărnuțiu către părintele popa Culiță din **Șard**, tatăl actualului consilier de Curie: „Ați tăiat porcii, dar ați lăsat scroafele”. Din cuvintele acestea, deși nu se pot admite că ele ar fi ieșit din gura unui așa mare filosof și moralist, cum a fost Bărnuțiu, încă se poate vedea că femeile și copiii au fost cruțați și că românii, și în furia celei mai legitime răzbunări, sunt mai presus decât secuii, care, la **Reghin**, în 2 noiemvrie 1848, după ce puseră foc orașului, și prin acesta siliră pe orășeni să iasă afară din case, ca să nu-i cuprindă focul, pentru ca să-i poată despoia de tot ce aveau asupra lor, precum bani, scule de aur și de argint, pietre nestimate și vestminte scumpe, omorâră bărbați, femei, moșnegi, copii, încă și pe 17 soldați rămași răniți în spitalul de acolo, de trupa lui Urban / Cum că omenii

noștri au fost superiori în moralitate și inferiori în cruzime se vede și de-acolo, că ai noștri, pe tot locul, au apărat, au ascuns în casele, celariile și podurile lor femei, copii, bătrâni etc. și i-au apărat de furia și răzbunarea înfuriaților, comisă totdeauna în beția și după sumuțarea speculanților; pe când nu cunoaștem nici un caz ca așa-ceva să fi făcut vreun maghiar. Ba cunosc un caz, că un maghiar, anume Albertfi Samu, și după restabilirea ordinii, la 12 ani, ca să-și răzbune, a împușcat pe cumnatul său, popa Bucur de la **Barabanț**, numai pentru că a figurat și el între comandanții din bătaia deschisă și față în față la **Cricău**, ceea ce român nu a făcut.

Dar autorul „Cărții negre", descriind în colori și mai negre omorul și măcelărirea celor 43 de la **Sângătin**, zice că acest masacru s-a întâmplat în 18 și 19 octomvrie, chiar în ziua când a ieșit Proclamațiunea lui Puchner pentru dezarmare, și că românii ar fi îndeplinit acea faptă înainte de publicarea proclamațiunii. Chiar așa să fie, trebuie să ştim toți cei pe care ne doare de cele întâmplate, că înainte de acesta ieșise în 5 (17) octombrie, instrucțiunea cum au să se formeze și să lucreze gloatele, și, ce e mai dureros, că înainte de acesta, teroriștii spânzurară, în 12 octombrie, pe Simonis și Pap Vasilie, la **Târgu Mureșului**, și, în 15 octombrie, pe Baternai, la **Clușiu**. Apoi Puchner dezarmase pe maghiarii din Sibiu, cu 2 zile înainte de ieșirea proclamațiunii, ceea ce nu românii, care nu ceteau gazete, ci maghiarii au ştiut mai întâi; și ei, cuprinși de frică, în loc de-a fi alergat la primării sau de-a fi conchemat pe iobagii lor, să le predea armele și să se împace cu ei, dându-le și câte-o bute ori două de vin „aldămaș", au alergat ca nebunii, cu toții, la **Sângătin** și, concentrându-se la curțile lui Zsigmond Elek

de-acolo, prin acesta au căzut în suspiciunea de-a se fi adunat cu scop de-a ataca și omorî ei pe români, care, de frica aceasta, au părăsit satul și au fugit la **Gusu** și **Ludoș**, și numai după încurajarea vecinilor s-au reîntors și au tractat, de duminecă, 15 octomvrie, când s-au concentrat gardiștii maghiari în curțile lui Zsigmond, unde, din poziția cea mai ridicată, ce domină satul, au început a împușca asupra sătenilor, așa încât viile, ce sunt în dosul curților lui Zsigmond, de frica gloanțelor, au rămas neculese. Iar joi, în 22 octomvrie, alergând acolo, tribunul Ioan Dendiu de la **Roșia** interveni pe lângă maghiari, ca se predea armele și să fie pace, ceea ce s-a și întâmplat, dar ieșind tribunul, după depunerea armelor, a pușcat cineva din urloiul caselor asupra lui și el, trăgând speriat sabia, românii au crezut a fi semn de atac și s-au aruncat asupra lor și i-au omorât. Și așa ştim noi că s-a petrecut acea tristă faptă, iar cum că ungurii din **Sângătin** au fost gardiști și au exersat cu puștile ce le avură, martor e părintele Nicolae Dăian, din **Ludoșul românesc**. Iată, așa au stârnit și provocat ei înșiși, fără vreo proclamațiune, răsculare românilor asupra lor!

Pre cât cunosc eu firea cea bună și domoală a românului, cred cu toată fermitatea că, să fi rămas acei nobili pe la casele și moșiile lor, în bună pace și liniște, și să fi predat armele, nu ar fi fost nici unul sacrificat, precum nu a fost baronul Spleny din **Bia**, Anvander din **Obreja**, nici un evreu în **Hususău**, **Micăsasa** și **Alba Iuli**a, Kovrig și alții din **Blașiu** etc. / Iar dacă autorul „Cărții negre” și toți scriitorii maghiarilor susțin că românii au omorât în comitatul Albei inferioare și femeile, și copiii, cum vine de nu se simte lipsa, în nici un loc, de foștii nobili proprietari, și nu a căzut nici o moșie în mâna

fiscului? Ei, domnilor, precum o rândunică nu face vară, așa un caz-două nu fac ce arătați și propagați domniile voastre!”[138].

1876: „**Culesul vineelor** (viilor) **de sub poalele Munţilor Apuseni**. / Luna lui aprilie 1876 promitea cultivatorilor de vinee (vii) unu cules de tot mănos. Dar vine mai, cu gerul, respectiv înghețul său, şi-i lipseşte chiar şi de speranţă. Iunie îi face atenţi ca niciodată speranţa să nu o pună în cui, bieţii lucrători lucrau cu voie bună, sperând unu cules mai bun decât de mediu. / Vine însă fatala noapte din 27 iulie, cu rupturi de nori şi grindină şi îngheaţă sângele lucrătorilor. Dar ce să vezi? Chiar şi după astă palmă, se speră un cules bun, de mijloc, şi asta ţinu până către finea lui septembrie, când au început strugurii, acum destul de copţi, a se preface în stafide, unii a se usca de tot. Iacă jocul naturii.

După o datină veche, sub poalele munţilor nu se culeg strugurii până la 16 octombrie, aşa şi în est an. Altedăţi, când se apropia 16 octombrie, vedeai o mişcare mai mare ca de toate zilele, cu deosebire în **Ighiu** curgeau mulţime de străini, culegători, cărăuşi, cumpărători, unii chiar şi numai de a-şi petrece cu amicii şi cunoscuţii, nu aşa, însă, în anul curent. Altedăţi erau câte 2, 3 trupe de muzicanţi, în anul curent am văzut singură o debelată, dar n-am auzit, n-am văzut să delecteze pe cineva cu cântările lor, nu, pentru că rari sunt aceia, astăzi, care doresc să mai audă şi muzică, pline sunt urechile lor de alte sunete... / Aşadar, am cules în cea mai mare linişte.

În 17 octombrie, seara, în curtea lui Onuţiu Florescu din **Ighiu**, de unde, odată, călcam trei inşi, din cu-

[138] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIX, nr. 267, Braşov 1896, pp. 1, 2

riozitate făcurăm proba şi mustul meu, din locul aşa-numit „Chincişiu”, ţinea 17,5 grade (Wagner), eram mulţumit cu calitatea lui, de altmintrelea în acest loc se face cel mai bun vin. Fac proba cu cel de la „Peatra” şi proba îmi arată peste 19 grade, era să nu cred ochilor că de rândul Peatra da must cu 1-2 grade mai slăbuţ ca Chincişiul. Facem proba la al lui Oniţiu Florescu, din locul „Gondoşiu”, cel mai roditor loc, dar, în privinţa calităţii mai de rând, şi ce să vezi?, proba ne arăta mult peste 20 grade, dar apoi, în loc de 250-300 vedre, a stors singur 47; probăm al lui Nicolau Florescu, din „Măgura” şi are 17,5 grade. / În altă zi, curiozitatea adună pe mai mulţi inşi, ca să vadă cu ochii ce n-au mai văzut, anume Dr. Căianu, Dr. Maieru, avocatul Filip, neguţătorul Tabakovics Jani, Miski Samu şi János Gruber şi alţii, se face proba cu mai multe probe, şi mustul lui O. Florescu are 25 grade (Wagner), atât din călcătoare, cât şi de sub teasc; gustându-l cugetai că bei ceva sirop. Nu se poate, ziceau sus numiţii, singuri, după ce li s-au arătat strugurii din care se stoarse mustul, crezură ce văzură cu ochii; adică se poate zice peste tot, că au fost 10 bombiţe-stafide, şi singur una mustoasă. Anume „grasa” şi „lampara” pesta tot s-a prefăcut în stafide, şi „iordana”, pe jumătate, au fost norocoşi aceia care au avut mai multă „vovisa”, care, în anul curent, a ajuns la perfecţiune, era ruginită ca altădată „iordana”. / Bătrânii septuagenari spun că cules ca cel din 1876, în privinţa calităţii, a fost singur în **anul 1834**, eu pot afirma că, în anul curent, cel mai slab must în **Ighiu** a avut 15 grade, peste tot, se poate lua de 16-17 grade. Dar ce să zic în privinţa calităţii? Mai puţin ca una din patru părţi, din rodul de mijloc. S-a vândut feria (de 8

cupe) cu 1 florin 40-50 cruceri şi foarte puţin cu 1 florin 60 cruceri v. a.

Acum ce să facă acel cultivator care, în loc de cel puţin 50 vedre, a căpătat 10-12 vedre şi l-a vândut cu 14-16 florini? De unde să i se răsplătească lucrul de 6 luni? De unde să plătească contribuţiunea şi alte aruncuri, care de care mai mari? De unde să-şi procure câte ceva, pe urmă, pentru sine şi ai săi, căci bucate abia are să mănânce până către Paşti? Întrebările acestea-s, la care eu nu pot răspunde. / B. Duca"[139].

1879: „**Ighiu**, sub poala Munţilor Apuseni / Un echo de la 3/15 mai 1879. / Îngerul a strigat: Române, bucură-te, căci libertatea ta a înviat din mormânt! Momentuozitatea zilei de 3/15 mai 1848 – aşa cutez să zic, că pentru poporul şi naţiunea română – este mai mare decât ziua învierii mântuitorului Isus Christos, căci, pe când prin învierea mântuitorului, se zice că am fi scutiţi de muncile infernului, pe atunci, prin moartea martirilor de la 1848, poporul român a reînviat şi şi-a recâştigat libertatea! Dacă, deci, poporul român, răspândit pe toate văile şi câmpiile, îşi serbează ziua reînvierii sale din muncile în care a fost încatenat secoli întregi, nu face altceva decât aceea ce fac toţi creştinii, în genere, prin serbarea sfintelor Paşti! / Acestei datorinţe sfinte a satisfăcut, după putinţa împrejurărilor actuale, şi românii de sub poala Apusenilor, şi, în special, fraţii români din loc.

Spre a putea, însă, întruni întreg poporul român din **Ighiu,** la această serbare, măreţia, adică uniţi şi neuniţi, pe Câmpul Libertăţii de la „Roma mică", în 3/15

[139] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XXXIX, nr. 83, Braşov 1876, p. 3

mai 1848 s-au adunat nu uniţi şi neuniţi, ci toţi românii de un sânge şi de-o mamă, toţi uniţi în cugete şi simţiri, s-a fost decis, prin o înţelegere frăţească, încă înainte de aceasta cu câţiva ani, ca liturghia şi parastasul să le celebreze într-un an parohul neunit, iar în alt an, cel unit. În anul acesta s-a întâmplat, deci, celebrarea în biserica greco-catolică, de către domnul paroh V. Andrea, la care a asistat şi poporul greco-ortodox, cu domnul paroh J. Maxim, în frunte. Poporul adunat a fost îmbrăcat sărbătoreşte şi, împreună cu funcţionantele, s-a rugat pentru îndelungata viaţă a iubitului nostru împărat şi rege Francisc Iosif I, a întregii Case Domnitoare, pentru o viaţă lungă a ambilor arhiepiscopi şi mitropoliţi români, precum şi pentru repaosul dulce şi etern al martirilor din 1848. La finea serviciului divin, funcţionantele paroh V. Andrea a rostit o cuvântare cât se poate de acomodată momentuozităţi zilei de 3/15 mai. Divin şi melodios a sunat intonarea poeziei nemuritorului A. Muresianu „Dormiţi în pace umbre, martiri ai românimii, / Ce în lupte sângeroase, căzând va-ţi rupt de noi, / etc. etc.”.

În onoarea zilei, bravii ighieni, ca totdeauna, aşa şi de astădată, au aranjat şi un prânz modest, adică mai mult pomană, la care şi sexul frumos încă a fost binişor reprezentat. Primul toast a fost pentru împărat şi rege; al doilea, pentru ambii prelaţi români, precum şi pentru acea inteligenţă română, ce este devotată, cu corp şi spirit, pentru prosperarea şi fericirea naţiunii şi patriei române. Meritul acestei serbări frumoase se atribuie, cu tot dreptul, pe lângă ambii domni preoţi locali, domnilor N. Florescu junior, Papu Ioan, Dr. Kisbacu şi câţiva proprietari de frunte şi bravi civi români, care, în unire şi concordie, nici într-un an nu întrelasă această serbare măreaţă şi isto-

rică! Deie ceriul ca ultimele cuvinte de rugăciune, cu care a expirat nemuritorul păstor şi prelat român Alesandru Sterca Şuluţiu, „Doamne!, ţie-ţi recomand biserica, patria şi naţiunea mea; tu nu ai părăsit niciodată pe poporul român, ajută-i şi acum, căci are mulţi inamici!", să fie auzite de Atotputernicul creator şi să se îndure spre noi, căci iarăşi am ajuns în pericol ca să ni se răpească cel mai scump tezaur, adică limba: „Murim mai bine în luptă, cu glorie deplină, / Decât să fim sclavi iarăşi în vechiul nostru pământ!". / **Bărnutiu**"[140].

1881: „Adunarea alegătorilor români din cercul **Ighiului** s-a ţinut la 25 martie, în şcoala greco-ortodoxă din **Zlatna**, sub prezidiul parohului greco-ortodox din loc, a părintelui Damian. După ce s-au ales membrii clubului electoral, prin aclamaţiune, la propunerea dlui preşedinte, şedinţa s-a suspendat pe câteva minute, pentru a se consulta alegatorii între sine asupra celor doi delegaţi, care să reprezinte alegatorii romani din acest cerc la conferinţa generală româna din Sibiu, de la 12 mai. După redeschiderea şedinţei, s-au ales, cu vot unanim, de delegaţi domnii Dr. Absolon Todea şi Nicolau Florescu din **Ighiu**. / Întreaga adunare a decurs în cea mai bună ordine, pentru care maturitate arătată mult onoratul domn administrator protopopesc I. Laslo a şi dat expresiune simţămintelor sale de mulţumită, arătând totodată, în mod foarte convingător, că poporul român, în genere, este foarte leal, iubitor de pace şi binevoitor către toţi, dar a pretins totdeauna, cu insistenţă, şi pretinde şi astăzi respectarea tuturor drepturilor sale istorice naţionale etc. / Nu pot să nu amintesc că adunarea noastră a fost onorată

[140] *Observatorul*, Anul II, nr. 41, Sibiu 1879, p. 4

şi de către doi oaspeţi străini, anume domnii Köblös M., pretorul cercului **Ighiu**, şi Bakcsi László, notarul din **Zlatna**. Domnul pretor, însă, onorându-ne pe câteva minute şi după-amiază cu pretenţia sa, recomandându-ne, din partea sa, cu bunăvoinţă multă, „activitatea", ne-a făcut mărturisirea sinceră că, la şedinţă a luat parte din oficiu. Aşa, pe cât ne-am fi ţinut de fericiţi cu oaspeţii noştri, pe atâta ne-am întristat că şi acum, în acest timp atât de constituţional, în orice mişcare, cât de inocentă, suntem supravegheaţi aspru de poliţai, care se arată numai în timpuri şi în state cu totul absolutiste, pe unde sunt nihilişti"[141].

1884: „Ziua de 3/15 mai s-a serbat, în **Întregalde**, în mod solemn. / În preseara zilei, curtea şcolii şi cimitirul bisericii erau iluminate de o mulţime de făclii aprinse, care au ars până în zorii zilei de 3/15 mai. Împrejurul şcolii şi bisericii erau aşezate ramuri de stejar, iar la uşa cimitirului atârnau portretele lui Bărnuţi, Iancu, al poetului Mureşan şi ale altor luptători. Pe turnult bisericii și în curtea şcolii fâlfâiau două stindarde naţionale, care rămaseră până la 16, dimineaţa. La serviciul divin au luat parte preoții C. Paul și I. Nestor, iar ca lector, teologul N. Nestor. Răspunsurile la liturghie s-au făcut de copiii şcolii. Poporul a asistat în număr foarte mare. / După liturghie, s-a servit parastasul, în amintirea bravilor martiri, cari şi-au vărsat sângele pentru sfărâmarea lanţurilor iobăgiei. S-a ţinut, apoi, un discurs potrivit serbării şi, când s-au rostit cuvintele: „Plângi, o, naţiune, plângi cu durere pe bravii tăi eroi, care, cu arma legii au dezlegat lanţul iobăgiei şi și-au jertfit viaţa pentru libertate! Plângeţi, lă-

[141] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLIV, nr. 38, Braşov 1881, pp. 2, 3

crimaţi, că astăzi nu vă mai pot zice: Saltă, Române, plini de mândrie... Dar nu disperaţi, fraţilor, căci avem bărbaţi care se luptă necontenit pentru cauzele noastre naţionale! Avem un ziar, „Gazeta Transilvaniei", care, prin bravul şi zelosul ei redactor, a apărat și va apăra cauzele noastre naţionale!", poporul a început să verse șiroaie de lacrimi, zicând: „Vom serba această zi, orice se va întâmpla cu noi!". / Am fost fericiţi că n-am avut onoare de nici un oaspe din partea preturii, ca cei din opidul **Ighiu**, unde subprefectul K. M. a luat parte la serbarea zilei memorate. Mergând el, mai întâi, în școală, s-a legat de bietul învățător, întrebându-l că pentru ce sunt copii așezaţi în ordine. Apoi merse la biserica greco-catolică, dar găsi uşa închisă. De aici, se duse la biserica greco-ortodoxă. aici însă îl bătu norocul a o afla plină de popor, împreună cu inteligența română. Subprefectul a asistat, aici, până la fine. / D"[142].

1884: „Alegerea de deputaţi dietali din cercului **Ighiu**, Transilvania, încât se referă la români, s-a săvârşit conform programei naţionale române, statorite în Sibiu, la 1881 şi 1884. Românii, afară de 12 din **Valea-albă**, care sunt servii erariului (împărăţiei) și oameni fără simţ naţional și principii, şi de trei inși din **Zlatna**, care asemenea sunt fără carte şi rătăciţi, au observat strict atitudinea prescrisă de acest programă. / Onoare preoțimii române, care, cu atâta scumpătate apără interesele vitale naţionale, pricepând situaţiunea actuală şi chemarea ei! Toţi preoţii cu demnitate au ştiut să înfrunte atentatul îndreptat în contra naţiunii române, reţinându-se până la unul de la urnă, ba şi cei ce, până acum, luaseră parte,

[142] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVII, nr. 72, Braşov 1884, p. 2

acum nu s-au văzut prin opidul (târguşorul) **Ighiu**. Să trăiască preoţii români! / Spre orientare, vă mai comunic că, în lipsa unui alt candidat la deputăţie şi în lipsa alegătorilor români, a fost ales, cu aclamaţiune, Lukates Laszló, încă înainte de a veni alegătorii din **Barabanţ**. Turburări, de care se temeau cei ce stăpânesc astăzi, nu s-au întâmplat şi recuirarea jandarmilori din **Zlatna**, pe lângă cei din **Ighiu**, nu a fost de lipsă. Ba și placardele puteau fi afișate pe garduri, în loc de pereţi, căci nu le avea nimenea grijă. Mai auzeai poporul vorbind între sine: „Oare mai au mult de a cheltui pe pielea noastră?", „Veniva și rândul nostru?". / Spre a întregi cele zise, vă mai comunic că, în 12 şi chiar în 13 iunie, primind despărțământul de jandarmi ştire din **Ighiu** despre un furt, în paguba preotului Precup din **Ighiu**, căruia i se furase o juncă, cererea preotului a fost refuzată, sub cuvânt că jandarmii au de lucru la alegeri. Cum vedeți, în timpul alegerilor, hoţii pot fura în bună pace, căci mai întâi trebuie să îngrijească jandarmii de alegerea deputaţilor dietali, prin ajutorul baionetelor, şi apoi, dacă mai rămâne timp, să alerge, să prindă pe hoți. Acestea se întâmplă sub mult trâmbițatul constituţionalism unguresc"[143].

1885: „În 27 februarie stil nou, se pomeni judele din **Întregalde**, cu adjunctul preturei de la **Ighiu**, Koncz Albert, însoțit de panduri și cinci jandarmi. / În aceea seară, pandurii și jandarmii au fost împărțiți în trei părți, o parte a fost îndreptată ca pază în crângul Necreleşti, a doua, pază în crângul Ghioncani, al treilea a fost ca de la judele, până în jos de şcoală. Fiecare pază a fost însoţită

[143] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVII, nr. 87, Braşov 1884, p. 3

de un jandarm. Toate trei gărzile au umblat prin comună, în sus şi în jos, până în zorile zilei.

În 28 februarie, dl adjunct se înfăţoşă în şcoală, însoțit de judele comunal și un jurat. Păusând câteva minute, ascultând răspunsurile elevilor din limba maghiară şi matematică. În fine, a fost întrebat de către învăţător că cu ce ocaziune a venită în **Întregalde** și când merge acasă. Răspunsul fu „că pentru facerea unui conspect de exploatare a pădurilor" a venit; acasă nu merge până mâine, fiindcă-l apucă noaptea până în **Ighiu** şi locurile sunt rele, cu toate că ar fi putut să meargă, fiindcă nu era la amiază, apoi călătoria până la **Ighiu** nu te costă mai mult ca 4 ore pe jos. / A fost întrebată şi jandarmeria, de mai mulți indivizi şi chiar de către jurați, că de unde au ordinului și ce caută? Răspunsul fu că au ordinul de la comanda supremă din **Cluşiu** ca, în 27 februarie, seara, să se afle în comuna **Întregalde** şi că pentru ce nu ştiu. / În 28, seara, iar ca în noaptea trecută au umblat prin comună, însă acum fără jurați, până duminecă dimineața.

În 1 martie, au fost întrebaţi din nou, că pentru ce au venit în comună şi care e cauza venirii, și că stau pe spesele judelui 5 persoane și doi cai, vreo trei zile. Dar răspuns n-am căpătat, ci, în fine, îşi căutară de drum, fără de a spune măcar judelui că pentru ce au venită în comună. / Lucrul este cunoscut, acum, că respectivii oaspeţi au fost prevăzători **aniversării lui Horia şi Cloșca**, şi că pentru aceea au adus jandarmeria, în 27, pe la amiază, să împiedice pregătirile de serbare pe ziua de 16/28 februarie. Ei au crezut că poporul muntean va face luminaţie, ca la aniversarea zilei de 3/15 mai, din anul expirat, pentru care au fost inculpate vreo patru persoane, dintre care trei au fost mântuite, iar învățătorul Domșa a fost

judecat la o amendă de 50 florini și 10 zile închisoare; iar din partea tribunalului regal din **Alba Iulia** a fostă absolvit. / Iată ce au ajuns urmaşii eroilor care, în toată viața lor, s-au luptat pentru uşurarea soartei nefericitului popor, ba au murit, frânți în roată, pentru bietul ţăran. Acum urmașii lor sunt opriți a aduce sacrificiu și rugăciuni pentru sufletele lor, ba încă sunt păziți prin jandarmerie, ca să nu poată împărți milă la sărmani. O, Doamne! Caută din ceriu și vezi!"[144].

1885: „Ziarele din Pesta aduc diferite ştiri despre trimiteri de trupe în Ardeal. Faţă cu acestea, „Nemzet" publică, acum, un comunicat oficios, care să rectifice exagerările în această privință. / După trimiterea cunoscutei proclamaţiuni a „României iredente", zice „Nemzet", în unele comitate ale Ardealului, locuite de români, s-a arătat oarecare iritațiune; unii agitatori au făcut, adică, încercarea de-a întărâta poporațiunea română, care, de altmintrelea, e liniștită. Aceasta, ce-i drept, n-a izbutit, dar ca aşa-ceva să nu izbutească nici în viitor, guvernul și autorităţile locale au găsit necesar să ia unele măsuri. Mai ales pichetele de jandarmerie au fost întărite, în acele ţinuturi, și, de curând, la **Ighiu**, **unde s-a găsit dinamită la un popă român**, şi la **Zlatna** s-au trimis câte o companie de soldaţi. Deşi atitudinea corectă a românilor nu dă pricină la nici o îngrijire, guvernul ţinu de imperios a preveni, prin aceste măsuri, orice încercare posibilă. / Se pare, adaugă la acestea corespondentul, că referințele în Ardeal totuși sunt ceva mai serioase. Şeful poliției statului, consilierul ministerial Jekelfalussy, a călătorit, de curând, în aceste ţinuturi și trebuie că observările sale au

[144] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVIII, nr. 43, Braşov 1885, p. 1

făcut guvernul să ia măsuri, preventive". / Lăţirea unei asemeni păreri, a îndemnat pe oficioşii de la „Nemzet" să vorbească.

Din comunicatul lui „Nemzet" rezultă că toate ştirile alarmatoare, ce le dă presa ungurească, sunt nişte mizerabile apucături, pentru ca dl Tisza să poată lua, în contra românilor, cele mai drastice măsuri, cu scop de a le astupa gura, să nu mai strige în contra împilărilor. Rezultă, din acel comunicat, că e neliniştit poporul român, dar această stare de neliniște, cu toate acestea, nu l-a clintit din atitudinea sa corectă. Şi neliniştea nu proclamațiunea a produs-o, ci, precum bine ştie dl Tisza, e chiar opera dumisale şi a organelor sale; ea este fătul persecuțiunilor nemaipomenite, ce le suferă azi poporul român. / Ce priveşte pe agitatori, apoi cine nu ştie că, îndată ce un cărturar român își ridică vocea, să ceară dreptate, guvernul, organele lui şi presa ungurească îl înfierează cu acel epitet?

Am vrea să ne arate „Nemzet" din partea cărui român şi când s-a făcut încercarea de a întărâta poporațiunea română? Căci noi îi numim, pe fiecare zi, pe uneltele dlui Tisza, care întărâtă poporul român, ofensându-l în drepturile şi simţămintele lui, bătându-și joc și de lege, şi de dreptate, și de echitate. / Dar nu trebuie să uităm că lui „Nemzet" şi patronului său, precum şi fratelui său, Trefort, le trebuie, înainte de toate, acum, îndată, un pretext spre a împiedica întrunirea Congresului Naţional al Românilor greco-ortodocşi. Anul trecut, au au fost serbările pentru Horia acest pretext, anulă acesta sunt

pretinsele „încercări de a schimba atitudinea corectă a românilor”[145].

„O altă versiune despre trimiterea trupelor împărăteşti la **Ighiu** este că, între poporaţiunea română şi maghiară din **Ighiu** s-ar fi ivit frecări, fiindcă la alegerea de curând a primarului au izbutit românii; iar în **Zlatna**, — după cum spune ‚Ellenzék” că s-ar fi găsită în acel ţinut puşti de contrabandă, doi procurori și comandantul jandarmeriei au sosit în Zlatna”[146].

„Ellenzék” de la 9 octomvrie nou aduce, în fruntea ştirilor sale zilnice, o nostimadă, cum numai în această foaie, vestită prin prostiile sale, se poate ceti. Sub titlul „**Dinamită şi popi români**”, scrie următoarele: / Într-o scrisoare privată, am citit că, în **Ighiu**, comitatul Albei inferioare, aproape de Alba Iulia, s-a confiscat, zilele acestea, la popa românesc (român), o ladă de dinamită, pe care, cum se zice, i-a trimis-o popa valah (oláh) din **Câmpeni**. În această ladă s-au aflat 48 de pachete cu dinamită şi o îndrumare amănunţită cum să se folosească de ea. Tot din memorata scrisoare privată, am înţeles că, în Alba inferioară, pe la **Ighiu**, **Șard**, **Cricău**, **Valea Craiului** ş. a, mai departe, pe la **Zlatna** şi **Teiuş**, maghiarimea este în spaimă şi frică de români, pentru că, **mai ales în Ighiu**, românii o spun pe față că acum s-a sfârşit cu ungurii şi că s-a hotărât cu ei: „îi vor omorî pe unguri”. / La **Teiuş**, precum se spune, domni însemnați maghiari (medicul, farmacistul, proprietari ş. a.) au cerut de la solgăbirău să trimită, noaptea, jandarmi, din cauză că se tem de români. Până aicea, scrisoarea privată, pentru a căreia veracitate nu voim să luăm responsabilitatea. Am luat într-aceea

[145] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVIII, nr. 223, Braşov 1885, p. 1
[146] Ibidem, p. 2

măsuri, cu corespondentul nostru din Alba Iulia, să cerceteze temeinic lucrul, şi astfel vom putea servi cititorilor noştri, peste câteva zile, cu o amănunţită şi deplin autentică împărtăşire; până atunci, însă, publicăm ştirea, nu ca să alarmăm opiniunea publică, ci pentru că ea a găsit crezământ la mai mulți inși, dintr-un anumit cerc".

Înainte de toate, trebuie să râdem şi cu ceafa de înţelepciunea celor dela „Ellenzék", care vor să afle din **Ighiu** ce se-ntâmplă în **Teiuş**, ce, ca staţie principală a drumului de fier, este în continuă comunicare cu Clujul şi nu departe de el; al doilea, trebuie să râdem că cei de la „Ellenzék" sunt gata să creadă că popa „valach" a fost în stare să trimită popii „românesc", într-o ladă, mai multă dinamită, de cum vor fi avută vreodată la dispoziție comitetul nihiliştilor din Rusia. Zice „Ellenzék" că ştirea aceasta a aflat crezământ la mai mulţi unguri; apoi da, nici nu se putea altfel, dacă aceştia sunt tot aşa de smintiţi ca și cei de la „Ellenzék"[147].

1886: „Cu înconjurul garnizoanei din **Alba Iulia** şi **Orăştie**, se trimit totuşi, în mod excepţional şi pentru un timp nedeterminat, două companii din garnizoana din **Sibiu**, la **Ighiu** şi **Zlatna**, locuri în nemijlocită apropiere de **Alba Iulia** şi **Orăștie**. / Deşi primejdia presupusă nu a existat şi e dovedit că nu există, soldaţii dizlocaţi în acele două localităţi nu sunt încă revocaţi la trupa lor"[148].

1886: „În 2 septembrie, s-a întâmplat, în comuna **Găureni**, pe râul Ampoi, cum că, într-o cârciumă, a murit de moarte silnică Iakşeu Petru. Făptuitorii nu se cunosc, însă, ca să se capete aceştia, iată ce făcură doi jandarmi din **Ighiu**: / Venind în numita zi, în orele de după amiază,

[147] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVIII, nr. 217, Braşov 1885, p. 2
[148] *România Liberă*, Anul X, nr. 2384, Bucureşti 1886, p. 2

au prins pe Ştefan Blaga, în prezenţa judelui comunal, şi au zis că au să-l ducă la judecătorie. Au pornit, cu el, trimiţând pe jude acasă, și l-au dus întro pădure, unde atâta l-au bătut, până ce a leșinată. L-au părăsit, apoi, în acea stare și bietul om nu a mai avut putere a se mişca, ci, din întâmplare, aflându-l alţii, l-au adus pe mâini acasă. În această stare l-au adus cu carul, în 5 septembrie, la judecătoria din Alba-Iulia, unde şi-a dat plânsoare. / După ce jandarmii părăsiseră pe nenorocitul sus numit, au dat de tânărul păstor Petru Palcău, care era cu vitele, la păşune, în prejma acelei păduri. L-au prins și pe acesta şi, târându-l în pădure, în altă parte, l-au legată de un arbore, cruciș, şi, spânzurat în aer, l-au bătut în mod strașnic, şi cum că acesta nu a dat de soarta lui Ştefan Blaga este a se mulţămi intevenirii fratelui său Toma Palcău, vighilul acelei păduri episcopeşti. Cest din urmă, cu pușca sa de vighil, s-a apropiat de jandarmi şi i-a provocat să dezlege pe nenorocit, ce numai atunci au urmat, după ce vighilul le-a spus că nenorocitul îi este frate dulce. Aşa a scăpată, deodată, acest tânăr de mai mare bătaie, însă numai pe puţine ore, căci, de către seară, el și cu alt tânăr, cu numele Ionuţ Varvara, fură iară prinși și, cu depărtare de la drumul ţării, fură duși, legaţi prin păduri, la **Ighiu**, unde ambii, peste noapte, suferiră din nou bătaie. În ziua următoare, aceşti doi fură escortaţi la judecătoria regală de cerc şi, ca fără prepus, eliberați. / Cu toate că întreg acest fapt s-a descris, în o plânsoare adresată judecătoriei, nici o cercetare nu a urmat, ci simplu a fost ignorată”[149].

1887: „Elevii şcolii româneşti din **Ighiu** au aranjat, în acest an scolastic, două producţiuni, şi anume: în

[149] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLIX, nr. 276, Braşov 1886, p. 2

28 decembrie 1886, o producţiune dialogică, însoțită cu cântări, al cărei venit a fost destinat pentru procurarea rechizitelor de şcoală, de care se simţea mare lipsă. / Această producţiune a succes forte bine. Pe la 5 ore, sala cea mare a şcolii a fost îndesuită de popor de ambe confesiunile. Tot poporul a ascultat cu mare atenţiune şi plăcere vocea micuţilor şcolari. N-a părăsită nici unul localul, până s-a terminată întreagă producţiunea, când onoratul domn Nicolau Florescu a ținut un discurs, în care a adus mulţămită învățătorului pentru diligență şi zel, a explicat apoi poporului conţinutul tuturor dialogurilor, încât a fost aplaudat și aclamat de tot publicul, prin strigăte de „Să trăiască!”. Prin contribuirile libere ale mărinimoşilor asistenți, s-au încasat, atunci, vreo 15 florini, cu care îndată s-a şi procurat harta Ungariei şi globul pământului.

Încurajaţi de succesul acestei întreprinderi, unii din fruntașii poporului, în înțelegere cu învățătorul, au aranjat, la 6 februarie 1887, încă o producţiune, urmată de petrecere cu joc, al căreia venită a fost destinat pentru fondul şcolii greco-catolice de aici. / Laudă cerului că această producțiune a fost cercetată de un public încă și mai numeros ca cel dintâi, s-a început la 7 ore, amăsurat programei, şi s-a terminată la 9 ore inclusiv. Publicul a ascultată cu mare atenţiune toate dialogurile şi, după terminarea fiecărui dialog, au urmată aplauze entuziaste. / De la 9 ore, s-a început petrecerea cu joc, care a durat până la 8 ore, dimineaţa. Toţi oaspeţii au luat parte până în fine, afară singur numai de doi inşi. Mulţămită tuturor oaspeţilor, pentru bunăvoința manifestată faţă cu întreprinderea noastră, mai cu seamă însă datorăm recunoştință domnişoarelor Lucreția Barbu şi Ioana Popa, care, prin înfăţişarea în costum naţional, ne-au făcut o

deosebită plăcere. / Înainte și cu ocaziunea petrecerii, au incurs 44 florini 68 cruceri, din care, substrăgându-se spesele, a rămas un venit curat de 18 florini 14 cruceri. Lista mărinimoşilor contribuabili este compusă de următorii domni:

Simeon Micu, protopop greco-catolic în **Alba Iulia**, 1 florin; / Alesandru Tordaşian, protopresbiler greco-ortodox în **Alba Iulia**, 50 cruceri; / Georgiu Raţ, avocat, 50 cruceri; / Ioan Coșieru, avocat, 50 cruceri; / Rubin Patiţa, avocat, 50 cruceri; / Amfilochiu Giurca, notar cercual în **Feneş**, 1 florin; / Teodor Perre, ospătar, 1 florin; / Dimitrie Furdui, ospătar, 1 florin; / Iulius Turcu, ospătar, 50 cruceri; / Georgiu Lascu, 1 florin; / Egyedi János, 50 cruceri; / Lucacifi Victor, medic cercual, 50 cruceri.

De la producțiunea dialogică: Gregoriu M. Munteanu, proprietar în **Cricău**, 1 florin; / Vasilie Nestor, 20 cruceri; / doamna Veronica Florescu, 2 florin; / Várodi János, 1 florin 50 cruceri; / Emrich Mihály, 50 cruceri; / Isac Leopold, 1 florin; / doamna Rosalia Chisbuc, 30 cruceri; / Georgiu Iancău, 40 cruceri; / Nicolau Crişan, 10 cruceri; / Iosif Pop, 60 cruceri.

De la producțiune şi joc: Georgiu Pop, proprietar în **Ighiu**, 1 florin 50 cruceri; / Ioan Dumitrean, învățător în **Şiard**, 1 florin 40 cruceri; / Raveca Barbu, cu domnișoara Lucreția, 1 florin 20 cruceri; / Corneliu Meteşiu, practicant de notar, 1 florin; / Ioan Bota, proprietar în **Alba Iulia**, 1 florin; / Ioan Pop, proprietar în **Ighiu**, 1 florin 20 cruceri; / Vasile Bucerdianu, faur, 1 florin; / Georgiu Istrate, proprietar, 1 florin 20 cruceri; / Ariton Popa, 1 florin 20 cruceri; / Andronică Istrate, 1 florin 10 cruceri; / Ştefan Anghel, 1 florin 10 cruceri; / Szoverfy

Géza, 60 cruceri; / Teodor Birişi, 1 florin 20 cruceri; / Ana Dănilă, 50 cruceri; / Matheiu Fulicea, sergent în Alba Iulia, 50 cruceri; / Ioan Ursa, preot român în **Meteşiu**, 1 florin 20 cruceri; / Ioan Dănilă, 1 florin 20 cruceri; / Mitru Morariu, 1 florin 10 cruceri; / Gerasim Adam, 1florin 10 cruceri; / Ioan Barabanţian, 1 florin 8 cruceri; / Ioan Maxim, preot român în **Ighiu**, 50 cruceri; / Pipoş şi Cistean, 1 florin; / Leopold Iosif, 1 florin; / N. Neamţu, sergent, 70 cruceri; / Mendel Hirsch, 50 cruceri; / Klein Moritz, 50 cruceri; / Szoba Maria, 50 cruceri; / Lebel Ludovic, 50 cruceri; / Szoba Mihaly, 50 cruceri; / Sipos Elek, învăţător evanghelic în **Ighiu**, 50 cruceri; / Ioan Medrea, 50 cruceri; / Ioan Opaţianu, 50 cruceri; / Nicolau Pop, din **Sântimbru**, 1 florin"[150].

1887: „Soarta a decis ca, la începutul carierei mele de preot, să vieţuiesc într-o comună locuită de diferite naţionalităţi. Această comună este **Ighiul**, din protopopiatul Alba-Iulia. Aici am aflat poporul bine condus de antecesorii preoţi, care au fost bărbaţi învăţaţi şi români bumi. / Lucrul cel dintâi al fiecărui preot este îngrijirea ca să aibă o şcoală cât se poate de bună. Cauza şcolii am îmbrăţişat-o şi eu, cu toată căldura unui tânăr care postpune interesele proprii celor publice naţionale. Cunoscuta axiomă „voieşte şi vei putea" se adeveri şi de astădată. Cu un popor mic şi cu mijloace foarte modeste, s-a efectuat ce nimeni n-ar fi putut crede: o **şcoală confesională**, după planul ministerial. Şi care a fost remunerarea pentru atâtea osteneli şi jeertfe? Precauţiunea. Iată pentru ce:

Sub decursul edificării şcolii, m-am lipsit de comoditatea de a dispune de o localitate a casei parohiale, în

[150] *Gazeta Transilvaniei*, Anul L, nr. 41, Braşov 1887, p. 2

favoarea instrucţiunii copiilor. Răposatul protopop Gregoriu Elecheşiu stăruia să publicăm concurs, cu 200 florini, la postul de învăţător, sub cuvânt că aşa cer ordinaţiunile, în urma căruia Prea Veneratul Consistoriu denumi pe un tânăr docent, pe care însă poporul n-a voit a-l primi. Aceasta a fost culpa pentru care am fost moralmente crucifipt. / Preotul însă nu are numai misiune culturală, ci el este chemat a lucra şi în altă direcţiune, anume a apăra interesele poporului oriunde cere lipsa. Activitatea mea, în direcţia aceasta, captivase aşa de tare voinţa poporului, încât era totdeauna unit în toate chestiunile sale vitale. / Disciplina cea bună provoacă rezistenţa la contrari, care bătură şi la uşa metropolitană, ba denunţările ajunseră şi până la minister. Obsevând eu intenţiunea contrarilor politici unguri, aşteptam numai ocaziunea ca să mă strămută, căci şi aşa parohia îmi era de tot săracă şi nu satisfăcea nici celor mai modeste pretenţii ale unui preot. Aceasta nu întârzie mult, fiind denumit de administrator al parohiei Alba-Iulia **Maieri**. Dar şi aici îmi aflai duşmani, care, fiind corupţi din partea unora oameni interesaţi, strigau în gura mare: „Nu primim popă dat afară de minister!", aluziune la denunţările corifeilor maghiari din **Ighiu**. În fine, fui provocat să abdic de acea parohie, după ce bătusem drumul de la **Ighiu**, până la Alba-Iulia, în vreo 4 dumineci, cu spesele proprii, şi am suferit insultele aruncate public în faţa mea de cei anume instruiţi. / Într-aceea, veni altă ocaziune de strămutare, la comuna **Galda inferioară**. Poporul acestei parohii, corupt fiind de alţii, nu cunoaşte autoritatea preoţească, ci se conduce mai numai de frica legilor penale. Antecesorul meu a stăruit, după putinţă, a face bine, a susţinut ordinea şi moralitatea, cu toate acestea a avut a suferi multe ne-

plăceri din partea poporului. Eu o păţisem însă şi mai rău. Abia trecuse un an de activitate şi mă pomenesc, din chiar senin, tras şi încurcat de proces, fiindcă prea tare apăram averea bisericii şi stăruiam pentru susţinerea autorităţii preoţeşti faţă cu oamenii dezordinei şi imoralităţii. / Atât a fost destul. O comisiune succedea altei comisiuni ca în contra unui criminal, dându-se contrarilor bună speranţă de izbândă. Majoritatea poporului, scandalizată, privea cu uimire la toate, iar rezultatul fu sacrificarea păstorului… / Primisem ordin a mă strămuta la **Ghirbom**, în proto-popiatul Sebeşului. Poporul de aici însă auzise de preotul ţipat din **Galda** şi nu voia a mă primi… Eu însă m-am supus sorţii şi trecui la noua parohie… / Este ştiut că preoţii români nu sunt salarizaţi, ci trăiesc din exploatarea, cu sudori crunte, a agrilor parohiali, situaţi în multe locuri, pe dealuri şi surpături. Cine va rebonifica preotului timpul şi spesele pierdute în procese? Unde este despăgubirea speselor făcute cu îmbunătățirea agrilor nefolositori, când încă până a nu începe a se bucura de roadele muncii sale, trebuie să se strămute? Nu se împinge oare preotul, cu forța, în ruina stării sale materiale? / Ioachim Crişan, paroh greco-catolic”[151].

1887: „Încă de mult timp cercul **Ighiului** a fost dat, fără rezervă, pe mâna guvernului, care, luând informaţiuni de la comitat, recte Keméneşti et Zeikesti, pe cine au vrut ei, acela a trebuit, la poruncă, să iasă, primind încă, ca despăgubire, mâncare (magyar kaposzta) şi băutură, nici că au avut teamă că vor cuteza alții a le ocupa locul. Dar, totuşi, acum ce să vezi? / Deşi s-a făcut cunoscut, de la comitat, solgăbirăului Köblös Miklos că,

[151] *Gazeta Transilvaniei*, Anul L, nr. 51, Braşov 1887, p. 2, 3

de la comitetul central din Pesta, este impus, pentru cercul **Ighiului**, ex-ministrul Baron Kemény Gábor, solgăbirăul Koncz Albert n-a ştiut-o şi aşa l-au împins păcatele de, în înţelegere cu mai mulţi fruntaşi unguri, ţinând o adunare, au candidat pe avocatul Csávási Jozsef, cu program guvernamental. Sărmanii nu au ştiul ce vor să păţească. Înştiinţat comitatul despre candidarea numitului avocat, ca fulgerul fu trimis protonotarul Török Bertalan la fata locului, spre a îndrepta răul, a sparge clubul şi a face să se concheme o nouă adunare, unde avea a se candida Kemény Gábor. Pretorele Köblös, cu Vadadi Gergely, au şi conchemat adunare, pe ziua de 5 iunie, la care au crezut că vor lua parte, de la comitele suprem, până la pandurul satului. Dar s-au înşelat amar, căci „influenţa" şi „vaza" pretorului Köblös Miklos nu mai puteau face pe alegători nici la „*eszem iszom*" („mănânc şi beau") de a veni, necum la înțelegere cu comitele suprem, căci, după informatiune sigură, din tot cercul, din afară nici opt inşi nu au luat parte, nu ştiu dacă au fost alegători şi aceia ori ba. Din **Ighiu**, ca să aibă ce prezenta înaintea comitetului, au fost conduşi, între opt îndreptăţiţi, şi câţiva neîndreptăţiţi, ca să dea un contingent mai respectabil. Nu se va mai putea lăuda, dar, solgăbirăul Köblös nici cu popularitate, nici cu influenţă, căci, deşi a trimis pe panduri, pe scriitori şi ştie Dumnezeu câţi alţii, ca să-i adune, spre a-i prezenta comitetului suprem, n-au fost în stare să-i adune, ba nici la prânzul comuni n-au fost harnici a-i aduce… /

În ziua de 17 iunie, ziua de alegere, fisolgăbirăul puse doi oameni ca să aşeze treascurile, care aveau să anunţe bucuria ce nu o simţea nimenea pentru astfel de comedie constituțională. Nici la sunetul muzicilor din

Abrud şi **Zlatna**, care au primit 200 florini – de pe a cui spate, o ştie Tisza – nu putea să se vadă vreo bucurie pe feţele alegătorilor, aduşi cu carele cu boi din **Oieşdea** şi **Barabanţ**, care trebuiau legați, ca să nu rămână prin șanțuri, pe lângă drumuri, cum s-a și întâmplat. Primiţi fiind de pandurul pretorului, Szöke Sandor, afară de **Ighiu**, cu stângul porniră, în dezordine, cu muzica în frunte, la locul de alegere. Acolo, adunându-se toţi, dându-se câteva salve cu treascurile, nefiind al contra-candidat, pentru că avocatul Csávásy repăşise, se alese, cu unanimitate, ex-ministrul Baron Kemény Gábor, care nici înainte, nici acum nu se afla demn de a se arăta alegătorilor săi”[152].

1888: „Domnii Teofil Frâncu şi George Candrea au publicat, luna trecută, o lucrare, intitulată „Românii din Munţii Apuseni” (Moţii), scriere etnografică de deosebit interes pentru toți românii care vor să cunoscă, la ei, acasă, acest neam eroic al Moţilor, cu ţara, limba, datinile, superstițiunile, credinţele și poeziile lor. / Cartea domnilor Teofil Frâncu și George Candrea este încă o probă despre admirabilul simțământ de conservare, de care a fost animat, în toate veacurile, poporul românesc. / În diferitele capitole ale cărții, scrisă după văzute, trăită de autori chiar în Ţara Moţilor, această probă străluceşte în toată splendoarea ei. Moţul este, acum, ceea ce era când, după domnia romană, ei rămaseră singuri, recunoscând, formal și cu mândria proprie munteanului, stăpânirea barbarilor. / Autorii au scris fără nici o pretenţiune, lăsând ca, din sinceritatea expunerii lor, să reiasă toată frumsețea și tot meritul lucrării... / Toţi vor putea

[152] *Gazeta Transilvaniei*, Anul L, nr. 132, Braşov 1887, pp. 2, 3

admira, în cele 10 fotografii bine executate, tipuri de români din diferitele localităţi ale Munţilor Apuseni. Sunt superbi românii de pe acolo; drepţi, înalţi, figura regulată, ochii vii şi luminoşi. **Chipul ţărancei de la Ighiu** înfăţişează regularitatea trăsăturilor clasice. Băeşul (lucrătorul la mine) are ochii adânci, sprâncenele încruntate; este în chipul lui, ca şi în acela al minerilor din alte ţări, ceva din întunecimea gangurilor subterane, în care îşi petrece viaţa. Ţăranulă din **Buciumani** pare un împărat român. Moţa din **Ponorel** și figurile tinerilor nuntași din **Gioagiul de jos** arată excelenţa şi nobleţea rasei"[153].

1889: „**Nouă cale ferată**. Ministrul unguresc de lucrări publice şi comunicaţie a conces lui Frideric Stach, din Viena, să facă lucrările pregătitoare pentru construirea unei căi ferate, care să ducă, de la staţia **Alba-Iulia**, la **Zlatna**, să se ramifice, de la **Şard**, până la **Ighiu**, şi să ducă, de la **Zlatna**, până la **Valea-Dosului**"[154].

1889: „Articolul incriminator din „Ellenzék", nr. 182, de la 7 augustă stil nou… conţine sucul acelor năzuinţe care nu mai ascund ideile de maghiarizare a tot ce nu e maghiar. Anonimul nu se mulţumeşte cu expectorările şi încriminările lui contra preşedintelui de alegere, Köblös Miklos, ci. în extravagantul său şovinism, loveşte şi în naţiunea română, seriind: / „Între mai mulţi concurenţi români, a fost și un tânăr solid maghiar, care nu numai că și-a depus excelent examenul de notar, ci a terminat și economia, cu distincţiune"… / Alegătorii pe semne mai bine l-au cunoscut și n-au lăsat a fi seduși de laudele goale, şi cu maioritate absolută de voturi au ales pe Betecui Aron, care, prin diligenţa, moralitatea și prac-

[153] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LI, nr. 119, Braşov 1888, p. 2
[154] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LII, nr. 85, Braşov 1889, p. 3

tica-i cunoscută, în urma unui serviciu îndelungat, s-a făcut demn de acel post, pe când Demeter Samuil, alesul opoziției maghiare din **Ighiu**, prin practica de câteva luni, niciodată nu credem că ar fi corespuns oficiului de notar... / Îi doare pe maghiari că, de vreo 40 ani și mai bine, s-au perindat, numai din 1848, încoace, vreo șapte notari, precum au fost, după cum am auzit, Bordó Károly, Pap László, Ajtai Lajos, Molnár Lajos, Baranyai István şi Bereczki József, toți unguri, toți aleși de români, fiindcă maioritatea opidului (târguşorului) e română, şi totuși, românii n-au făcut chestiune de naţionalitate, cum fac maghiarii din alegerea unui „oláh" în centrul poalelor munților!... / Tot așa a fost la alegerea de jude (birău) din **Ighiu**, când, asemenea, trei unguri fură candidaţi și, prin majoritatea românilor, fu ales Demeter Samuil ca jude (birău), faţă cu care, în 1888, după o funcţiune de 6 luni, în urma unei investigaţiuni din partea inspectorului de dare, s-a constatat o delapidare de 500 florini, care nu ştim dacă s-au restituit, ori ba. Atâta ştim, că şi astăzi funcționează ca jude (birău). Că pe ce cale, o vor şti alţii, dacă nu pe calea Kulturegyletului, ori doară pe calea forței brutale"[155].

1894: „**Stare de asediu**. În **Blaj**, de două săptămâni, avem miliţie şi, precum se vede, nu are să ne părăsească curând. Încolo, Blajul e liniştit şi din petrecerea miliţiei aici are oraşul venit. Sub cuvânt că s-ar fi observat mișcări revoluţionare între români, s-a trimisă miliție la **Haţeg**, **Ighiu**, **Zlatna** și pe aicea. Lucru de mirat că, cu toate sforţările, nici miliţia, nici jandarmii care cu-

[155] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LII, nr. 181, Braşov 1889, p. 2

trieră satele nu au putut constata nici un singur caz de revoluţie”[156].

1894: „**Reţele telefonice în Ardeal**. Ministrul de comerţ, prin ordinaţiunea din 6 iunie, Nr. 41.844, a dispus aranjarea de reţele telefonice în comitatele Albei inferioare, Târnava mică, Turda-Arieş şi Hunedoarei. Pe **teritoriul Albei inferioare**, staţiuni telefonice vor fi în **Blaj**, **Alba Iulia**, **Aiud**, **Conţa**, **Vintul-de-jos**, **Ighiu**, **Metieş** (staţiune de jandarmi), **Zlatna**, **Abrud** şi **Roşia**. În **comitatul Hunedoarei**, vor fi staţiuni în **Baia-de-Criş**, **Brad**, **Deva**, **Ilia**, **Hunedoara**, **Haţeg**, **Pui**, **Petroşeni** şi **Geoagiul-de-jos**. În comitatul **Târnavei mici**, staţiunile vor fi în **Ibaşfalău**, **Ernot**, **S.-Martin**, **Mediaş** şi **Hususău**. În **comitatul Turda-Arieş**, în **Turda**, **Iara-de-jos**, **Trăscău**, **Câmpeni**, V**inţul-de-sus** şi **Murăş-Ludoş**. Aşadar, sunt 30 staţiuni telefonice, care vor fi puse în legătură cu **Clujul**”[157].

1900, Diaconovich: „**Ighiu**, magh. Magyar-Igen, comună rurală în Transilvania, comitatul Alba inferioară, cu 1.447 locuitori, români (1.024) și maghiari; oficiu pretorial. În războiul din 1848-1849, s-au întâmplat aici scene sângeroase”[158].

1901: „Miercuri, în 20 noiembrie, s-au făcut alegerile membrilor pentru congregația comitatului Alba inferioară… Rezultatele alegerilor, cunoscute până acum, sunt triste şi nefavorabile pentru noi… La **Ighiu** au ieşit 5 străini, s-au ales, dintre ai noştri, preoţii Andrea de la

[156] *Unirea*, Anul IV, nr. 24, Blaj 1894, p. 181
[157] *Unirea*, Anul IV, nr. 32, Blaj 1894, p. 245
[158] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom II. Sibiu 1900, p. 784

Ighiu şi Bota, din **Şard**"[159]. / „**Deputatul de la Ighiu**. În contra alegerii de deputat, la **Ighiu**, a lui Dr. Werner Gyula, avocatul Reiner din Alba-Iulia a dat protest la Curie, arătând că Werner nu poate fi ales, de vreme ce nu e nici măcar alegător. Curia a dispus cercetare. Până ce a decurs cercetarea, Werner a abzis de mandat şi a mers la **Zlatna**, de şi-a pus, a doua oară candidatura. Între acestea, s-a dovedit că, într-adevăr, Werner nu-i trecut în nici o listă. Chestia s-ar pute socoti de finalizată. este însă un cusur: cine va avea să plătească spesele? Vom vedea ce va decide Curia. Acum a abzis și Reiner din candidaţie şi a păşit dl Aurel Muntean din **Orăştie**, cu program naţionalist"[160].

1902: „**Goană în contra culorilor româneşti**. / Mă doare inima, când trebuie să vă scriu lucruri ce ne jignesc până în adâncul inimii, lucruri care trebuie să indigneze şi să revolte pe orice om conştient de drepturile sale. / La **Blaşiu**, în fiecare joi, se ţine târg de săptămână. Atunci ţăranii noştri din jur vin, de regulă în număr mare la Blaşiu, cu una, cu alta, să vândă ori să cumpere câte ceva. Şi cum e românul iubitor de curăţenie, vine totdeauna îmbrăcat curat şi frumos, în costumul său pitoresc, admirat pentru frumuseţea lui de către toţi câţi l-au văzut. Bineînțeles, din portul ţărănimii noastre nu lipsesc nici culorile româneşti, care formează parte integrantă în costumul nostru românesc. Se folosesc ca brâne, în loc de şerpar, și ca decor pe piept, la iie etc. Aşa se obişnuieşte acesta de mult, de când s-au pomenit ţăranii noştri, şi nimănuia nu-i trăsnea prin minte că, odată, va păţi-o cu portul său strămoşesc chiar în piaţa Blaşiului... / Dar azi,

[159] *Unirea*, Anul XI, nr. 47, Blaj 1901, p. 379
[160] *Unirea*, Anul XI, nr. 52, Blaj 1901, p. 421

toate sunt posibile în ţara aceasta. Până acum, în Blaşii, nu i s-a mai întâmplat nimica niciunui ţăran de al nostru, pentru portul său românesc, astăzi, însă, iată ce s-a întâmplat, ziua mare, în mijlocul pieţei Blaşiului, şi încă la poruncă mai înaltă. / Anume, azi, disdedimineţă, doi jandarmi au venit în piață, în târg, și cu forța au adunat ori rupt culorile românești de pe costumul țărancelor noastre din jur, venite la târg. / La o fată i le-au rupt de pe piept, unde şi le-a pus ca decor la iie, pe alte fete şi neveste le-au lipsit de brăcilele de la catrinţe. Spuneau oamenii din târg, că au confiscat şi nişte desagi, ţesuţi în culori românești, iar unei femei mărginene, care venise cu brâne și brăcile tricolore de vândut, i le-au confiscat pe toate volnicii jandarmi.

Fapta aceasta s-a lăţit repede, ca fulgerul, printre toţi românii din Blașiu. Unii din inteligenţa noastră au și grăbit la faţa locului, ca să vadă dacă într-adevăr aşa este, precum se zvonise. Şi cu mare indignare s-au convins despre tristul adevăr. / Acolo, în piaţă, li sa pus jandarmilor întrebarea, de către un domn român din localitate, că oare cu ce drept fac dânșii lucrul acesta şi provoacă scandal? Ei au răspuns că au ordin de la ministrul de interne. Însă, pe cum sunt informat, tot lucrul este pus la cale de către solgăbirăul din Blaşiu, Dr. Tókos Géza, care nu de mult este rânduit aici ca solgăbirău şi care, de altcum, ne este destul de cunoscut pentru insultarea tricolorului naţional, încă de pe când era solgăbirău la **Ighiu**, lângă Alba-Iulia. Acolo încă a făcut volnicii de acestea. Bag seamă că, pe astă cale, vrea să-şi câștige merite şi lamai mare: până acum e „tiszteletbeli föszolgabiro” (magistrat onorific)! / Aducă-şi însă dumnealui aminte că acuma nu mai este în **Ighiu**, ci în **Blaşiu**, unde cei compe-

tenți la tot cazul vor şti să răspundă în mod demn și energic volniciilor sale şi va regreta, mai în urmă, sfaturile şi inspirațiunile primite de la preotul reformat Cseresznés Ödön”[161].

1903: „În 13 februarie, întorcându-se către casă, de la târg, din **Ighiu**, între alții, și soții de călătorie Iosif Bardea şi Teodor Necreală, locuitori în comuna **Între-Galde**, ei beţi fiind, pe cale, nu se ştie din ce cauză s-au luat la ceartă şi, în urmă, la bătaie. În cele din urmă, învingând Teodor Necreală pe Iosif Bardea, din sus de comuna **Ighiel**, l-a aruncat pe acesta în râuleţul ce curge pe aici, unde, umflându-i-se hainele de apă, părăsit fiind de soţul său pe cale, fiind un viscol puternic, rătăcind calea către munte şi ajungând într-un loc prăpăstios, a înghețat şi, după căutare de mai multe zile, abia a fost aflat îngropat în zăpadă. După aceasta, Teodor Necreală, mustrându-l conştiinţa şi fiindu-i frică de asprimea legii, în 19 februarie s-a împuşcat; după chinuri de două ore, şi-a dat sufletul”[162].

1907: „Cu ocaziunea producțiunii teatrale-declamatorice, împreunată cu dans, aranjată, în 6 mai stil nou 1907, adică a doua zi de Sf. Paşti, de „**Femeile române din Ighiu**” şi jur, cu concursul „**Tinerimii române din Ighiu**” şi jur“, / au intrat, ca suprasolviri, de la onoraţii domni Ioan Andrea, inginer 4 coroane; / Gal Lajos din **Țelna**, 4 coroane; / Laurenţiu Sima, preot greco-catolic, 3 coroane; / Rezman Albert, **primar în Ighiu**, 3 coroane; / George Bariţiu, notar în **Remeţiu**, 2 coroane; / Mărginean Nicolae, măcelar în **Ighiu**, 2 coroane; / Ionasz David, comerciant în **Ighiu**, 2 coroane; / Deutch Matyas, mare

[161] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXV, nr. 110, Braşov 1902, p. 2
[162] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXVI, nr. 37, Braşov 1903, p. 4

proprietar în **Ighiu**, 2 coroane; / Liviu Dumitrean, preot greco-catolic în **Cricău**, 1 coroană; / Aureliu Anghel, june din **Ighiu**, 1 coroană 50 fileri; / Aureliu Giurca, preot greco-catolic în **Burcedea**, 1 coroană; / văduva Aurora Dr. Chisbach din **Ighiu**, 1 coroană; / Dr. Bagaros N, medic în **Ighiu**, 1 coroană; / Aureliu Pop, învăţător greco-catolic în **Sard**, 1 coroană; / Ioan Domşa, învăţător greco-catolic în **Ighiu**, 1 coroană; / Atanasiu Florer, învăţător greco-ortodox în **Bucerd**, 1 coroană; / Simion Bereau, 1 coroană; / Traian Radu, notar în **Feneş**, 1 coroană; / Anghel Ştefan, proprietar în **Ighiu**, 1 coroană; / Filon Muştean, din **Ighiu**, 40 fileri; / Ignațiu Biriș din **Ighiu**, 40 fileri; / Mihail Miclea, calfă faur, 20 fileri. / Onoraţii domni primească cele mai sincere și cele mai călduroase mulțămite, că au intervenit întru ajutor, de a da anză înființării unei **reuniuni de femei române** în **Ighiu**. / Ighiu, la 18 mai 1907. / Cu toată stima: văduva Aurora dr. Kisbach, președintă. / Sofia Anghel, născută Pop, casieră”[163].

1907: „**Alegătorii Ighiului**, către Dr. Vaida. Joi, în 6 mai, în pre-seara intrării în parlament a dlui Vaida, i s-a prezentat o aderență, iscălită de toți alegătorii români din toate comunele cercului electoral **Ighiu**, prin care alegătorii români declară că aderează și aprobă ţinuta deputatului Vaida din parlament; își exprimă admirațiunea şi alipirea neclintită către dl Dr. Vaida şi către Clubul deputaţilor români”[164].

1923: „**Alegerea de la Ighiu**. Alegerea de deputat la **Ighiu** începe în ziua de 25 februarie. Candidaţi sunt: Dr. Silviu Dragomir, Partidul Naţional, și Dr. Ștefan Me-

[163] *Lupta*, Anul I, nr. 102, Budapesta 1907, p. 7
[164] *Lupta*, Anul I, nr. 118, Budapesta 1907, p. 1

teș, liberal. Cel din urmă a fost, până de curând, prefect al **Clujului**, iar mai înainte, prefect averescan al judeţului Alba de jos. Pe vremea ungurilor, era candidat de avocat în cancelaria lui Szász Pali din **Aiud**. Şi cei ce au făcut alegeri atunci, în tabăra românească a dlui Vaida Voevod, spun că dl Mateş ar fi fost „cortesul" ungurului, stăpânul său de atunci. Dl Dr. Silviu Dragomir e unul dintre fruntașii mai tineri ai Partidului Național și e profesor de istorie la Universitatea din Cluj, bărbat căruia nu-i pot găsi vreo vină, ca român, nici dușmanii săi politici. Pentru sprijinirea reuşitei sale, au sosit în cercul **Ighiului** și domnii Maniu şi Vaida, dimpreună cu alți fruntași de la București"[165].

1923: „În județul Alba- inferioară, zilele trecute au fost mai multe cazuri de turbare. Așa, în **Ighiu**, un cal de-al lui Simion Muntean, turbând, a mușcat 60 de vite. În **Bucerdea**, lui Amos Floria i-au murit, de aceeaşi boală, câteva oi. O vulpe turbată a muşcat mai multe vite în hotarui **Zlatnei**, semn că boala aceasta s-a legat şi de unele dintre sălbătăciuni. Un câine cu acelaşi năcaz a îngrozit lumea din **Șard** şi **Ighiu**, rânind, până n-a fost puşcat, şi câţiva oameni"[166].

1937: „**Iuliu Maniu, despre luptele naţionale ale ardelenilor şi despre trădare**. / În memoria luptătorului naţionalist Ioachim Totoianu, de la **Miceşti**, s-a pus o tablă comemorativă pe casa unde a trăit. / La masa care a urmat solemnitatea, dl Iuliu Maniu a ţinut o cuvântare admirabilă, în care se ocupă de morala trădării, amplificând-o chiar cu întâmplări din viața sa. Iată ce spune di Maniu: / „Candidat de deputat la **Ighiu** era fratele

[165] *Unirea Poporului*, Anul V, nr. 8, Blaj 1923, p. 2
[166] *Unirea Poporului*, Anul V, nr. 28, Blaj 1923, p. 3

Alexandru, iar la **Vinţ** eram eu. Campania electoral s-a început cu multă însufleţire şi în cele mai bune condiţii de reuşită pentru noi. Într-o zi, mi se prezintă, la **Blaj**, în cabinetul meu de avocat arhidiecezan, deputatul guvernamental din **Abrud**, Rozenberg Iuliu, un om de încredere al primului ministru, contele Khnen-Héderváry, şi îmi spune că vine în calitate de însărcinat al acestuia, pentru a-mi face e propunere de mare importanță pentru români şi pentru campania electorală. În executarea acestei misiuni, îmi spune următoarele:

„Primul ministru înţelege importanţa pentru români ca dumneata şi domnul Vaida să intraţi, ca deputaţi, în parlament și își dă seama de popularitatea de care vă bucuraţi, de aceea nu s-ar opune cu orice preţ reuşitei dvs., dar trebuie să satisfacă şi unele necesități de ale partidului său. În cazul concret, prefectul judeţului dvs. dl Szász Jozsef, doreşte, cu orice preţ, ca fiul său să devină deputat la **Ighiu**, în a cărei circumscripție este situată moşia lui. Pentru a satisface acestei dorinţie, s-a hotărât ca guvernul să candideze în **Ighiu** pe fiul prefectului. Pentru a satisface tuturor condițiunilor, guvernul s-a gândi la următoarea tranzacţiune: Dvs. să vă învoiţi ca în cercul **Ighiului** să fie ales Paul Szász, fiul prefetului, bineînţeles punând un candidat pro forma, un membru al partidului dvs., preferabil pe asesorul consistorial Nicolae Ivan din **Sibiu**, care este binecunoscut în cercul **Ighiului**, în schimb guvernul va pune un candidat pro forma la **Vinţ**, menit să cadă, iar pe Vaida Alexandru să-l candidaţi în alt cerc electoral. După cum aud, dl Vaida este deja candidat şi în **Făgăraş**, unde gavernul nu-i va face opoziţie violentă şi e dispus să facă o alegere curată. În forma aceasta, dumneata și dl Vaida veţi fi deputaţi, fiul prefectului

va fi, de asemenea, deputat. Prin urmare, vor fi atinse scopurile urmărite".

La această propunere, cure m-a revoltat, am răspuns fără ezitare următoarele: / „Propunerea dvs mă jignește și i o resping în modul cel mai categoric, din simplul motiv că, prin ea, îmi CEREŢI DEODATĂ TREI TRĂDĂRI (aplauze îndelungate). PRIMA: să TRĂDEZ cercul **IGHIULUI**. În judeţul Alba, care, în 89 % este românesc, sunt 6 circumscripții electorale, din care, în urma nedreptei geografii și geometrii electorale, sunt numai două cu majorităţi românești: **Ighiul** şi **Vinţul**. Celelalte cinci sunt cu majorități forțate maghiare, alegând oraşele **Alba-Iulia**, **Abrud** şi **Ocna-Sibiului,** cu număr de alegători ridicol de mic, câte un deputat, **Blajul**, cu satele românești din jurul lui, înglobat în cercul electoral al **Aiudului**, iar mai multe sate românești, încorporate la **Uioara**, anume pentru a anula forţa politică românească din judeţul românesc Alba. Între asemenea împrejurări, a ceda cercul electoral al **Ighiului** unui deputat maghiar ar însemna a trăda o parte din parte din patrimoniul nostru național şi de altfel atât de redus. / A DOUA: Vaida Alexandru, care, în două rânduri, a fost deja candidatul **Ighiului** şi care s-a afirmat în parlamentul maghiar atât de splendid, a încheiat o legătură sufletească atât de adâncă cu alegătorii din **Ighiu**, încât mutarea lui din acel cerc ar revolta opinia publică românească din acel ţinut, ar constitui o TRĂDARE FAŢĂ DE VAIDA ALEXANDRU, ceea ce nu pot admite. / A TREIA: A pune pe un prieten politic, în special pe asesorul consistorial Nicolae Ivan, de candidat de paie şi a-l expune la toate oboselile şi jertfele unei campanii electorale şi a duce alegătorii de acolo într-o falangă de luptători, ştiind înainte că vor fi

bătuţi, ar fi nu numai o trădare, ci şi o adevărată crimă, Și toate aceste trei trădări, să le fac pentru ca eu să devin, din nou, deputatul **Vinţului**? Nici măcar nu pot discuta această propunere. / Pentru poporul românesc nu are nici o importanță dacă eu voi fi ori nu voi fi deputat. Poporul românesc a existat nenumărate veacuri, tot fără a în eu deputat. Dar dacă, în viaţa poporului românesc, se va încuiba imoralitatea politică şi trădarea, dacă se va înstăpâni nesocotirea principiilor de corectitudine și camaraderie cinstită, pentru calcule politice, desigur că poporul românesc se va prăpădi. Şi eu nu vreau să contribui cu nimic la demoralizarea poporului românesc. Deci nu admit nici o târguială, ci o să intrăm în lupta electorală fără nici un acord, bazându-ne pe încrederea poporului românesc (lungi şi furtunoase aplauze)”[167].

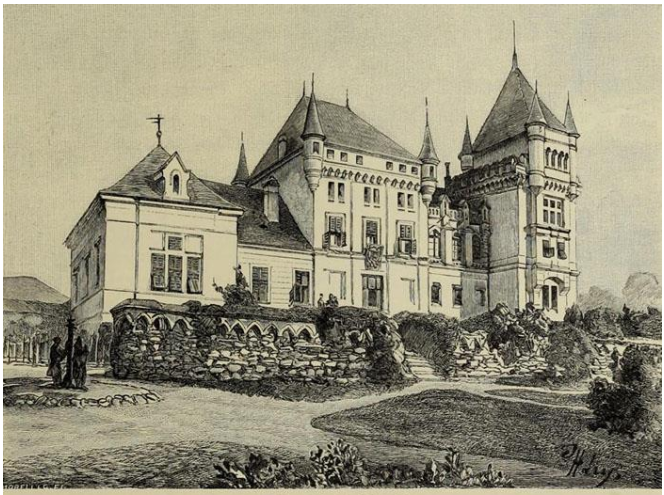

Das Schloß zu Oralja-Boldogfalva.

[167] *Solia*, Anul XVI (III), nr. 30, Orăştie 1937, p. 2

IGRIŞ

(Egrus, judeţul Alba)

1367, mai 8, Sântimbru: Vicevoievodul Petru scrie conventului mănăstirii Mănăştur în pricina hotărnicirii „la o moşie a numitului capitlu numită **Cergău** (Chergeud, azi **Cergău Mare**, judeţul Alba), când au voit să hotărnicească hotarele ei dinspre moşia numită **Mănărade** (Manera, Monora, Munera, judeţul Alba), comitele Nicolae şi alt Nicolae, judele abatelui de **Igriş** (Egrus, judeţul Alba), s-au înfăţişat ca împotrivitori la ridicarea hotarelor moşiei acelui abate şi a oamenilor din Mănărade, pentru aceea că acel capitlu yoise să cotropească şi să alipească la moşia Cergău o bucată foarte mare din pământul lui, ce tinea de moşia lui, Mănărade”[168].

[168] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 230, pp. 360-366

IGRIŞ

(germ. Egresch, mag. Egres, judeţul Timiş)

1179-1242: „Era în anul 1242. În urma catastrofalei invazii tătare, care, timp de aproape douăzeci de luni, pârjolise teritoriul Transilvaniei, ca de altfel întreaga Europă de răsărit, rămăseseră doar aşezări în ruină, dezolante și pustii. În binecunoscutul său „Cântec de jale" („Carmen miserabile), călugărul italian Rogerius descrie, cu justificată spaimă înfiorătorul măcel, din care putini reușiseră să scape cu viață, căci „stăteau leşurile pe pământ cum stau la păşune, în câmpiile nelucrate, turmele de vite". / Între altele, Rogerius vorbește despre împrejurările în care au fost devastate şi distruse de tătari catedrala din **Oradea**, mănăstirea cisterciană de la **Igriș**[169] și multe alte biserici sau fortărețe, numite sau nenumite. Cercetarea izvoarelor documentare, ca şi săpăturile arheologice, au fost în măsură să dovedească adevărul povestirii lui Rogerius, oricât de exagerată ar părea la prima lectură: cu

[169] Mănăstirea de la Igriş (Banat) fusese întemeiată în anul 1179, cu îngăduinţa regelui Bela al II-lea. Cercetările arheologice, încă incomplete, au evidențiat fundaţiile unei bazilici de cărămidă, cu trei nave și trei abside, asemănătoare, în principiu, cu catedrala din Pecs şi cu biserica mănăstirii benedictine din Somogyvár (Vătăşianu, *Istoria*, p. 23).

o nefirească voluptate, tătarii au distrus sistematic nenumărate așezări, incendiind, demantelând cu mașini de război, trecând prin ascutiș de sabie pe cei rămași fără apărare… / Așezarea monastică de la **Cârța** se constituise în anii 1202-1209, când, printr-un privilegiu regal, călugării cistercieni de la **Igriș** primeau dreptul să întemeieze o nouă mănăstire, în „terra Blachorum", denumire dată, în documentele vremii. țării Făgărașului. La **Igriș**, împotriva obiceiului lor, călugării cistercieni se mulțumiseră să se instaleze într-o construcție realizată de un șantier de meșteri, familiarizați cu arhitectura de tradiție romanică, așa cum era aceea practicată de ordinul călugăresc rival al benedictinilor"[170].

1213, mai 26, Roma: „Papa Inocenţiu al III-lea porunceşte episcopilor Simion de Oradea şi de Nitra, precum şi abatelui de **Igriş**, din dieceza Cenadului, să termine judecarea procesului ce le-a încredințat papa, în legătură cu nişte dijme din viile de lângă Strigoniu, dijme pentru care se iscase un litigiu între episcopul Robert de Vesprim şi capitlul din Strigoniu. Dacă ei nu pot pune capăt, după canoane, acestui proces, să înainteze cauza, după ce vor fi instruit-o, scaunului apostolic, acesta urmând să dea sentința"[171].

1223, ianuarie 31, Roma: „Honoriu episcopul etc., venerabililor fraţi Ioan, arhiepiscop de Strigoniu şi Robert, episcop de Vesprim, şi iubitului fiu, **abatele de la Igriş**, din dieceza Cenadului, mântuire etc. După ce Grigore, fiul lui Calad, ce fusese afurisit prin puterea apos-

[170] Drăguţ, Vasile, *Arta gotică în România*, Bucureşti 1979, p. 10
[171] Academia Română, *Documente privind Istoria României*, Veacul XI, XII şi XIII, C. Transilvania, vol. I (1075-1250), Bucureşti 1951, doc. 87, p. 156

tolică pentru pagubele pricinuite bisericii din **Arad**, a venit în fața noastră, să ceară darul dezlegării, s-a ajuns, în urma mijlocirii iubitului nostru fiu Ştefan, cardinal diacon al bisericii sfântului Adrian, la o învoială între dânsul şi prepozitul din **Arad**, şi anume ca pomenitul Grigore să fie dator a plăti fără înconjur zisului prepozit sau bisericii acestuia o sută de mărci de argint curat, mai puţin două, până la ziua cea mai apropiată după sfântul Gheorghe. El a mai făgăduit că va scoate de la noi o scrisoare către voi, potrivit căreia, dacă el n-ar plăti suma de bani amintită, la sorocul mai sus arătat, voi să puneţi pe acel prepozit sau pe acea biserică în stăpânirea prediului numitului Grigore, anume Cheureuy și a celor ce ţin de acesta, rânduindu-i aceluiaşi Grigore un soroc potrivit, până la care, dacă nu va plăti banii prepozitului sau bisericii, voi să judecaţi acea moşie prepozitului sau bisericii, ca s-o stăpânească în veci. Iar dacă des amintitul Grigore n-ar plăti banii atătați sau ar împiedeca pe prepozit ori biserica sa de a stăpâni neturburat moșia pomenită, voi, în temeiul puterii apostolice, să-l legați pe dânsul cu lanţul afuriseniei și astfel legat să-l trimiteţi la scaunul apostolic”[172].

1223, aprilie 11, Roma: „Honcoriu, episcopul etc., venerabililor fraţi… arhiepiscopul de Strigoniu… episcopul de Vesprim şi iubitului fiu… **abatele de Igriș**, din dieceza Cenad, mântuire etc. După ce am poruncit, mai înainte, să i se pună în vedere preaiubitului nostru întru Hristos fiu Andrei, ilustrul rege al Ungariei, să despăgubească pe iubiții fii… prepozitul şi capul bisericii din

[172] Academia Română, *Documente privind Istoria României*, Veacul XI, XII și XIII, C. Transilvania, vol. I (1075-1250), Bucureşti 1951, doc. 141, pp. 196, 197

Arad de pagubele pe care, la porunca regelui, comiţii N. şi O., prin ei şi prin nişte păgâni, le-au pricinuit atât în bunurile acelei biserici, cât şi în averea susnumitului prepozit, pomenitul rege neîngrijindu-se a-i despăgubi, v-am poruncit să stăruiţi să se facă dreptate prepozitului şi bisericii în această privinţă”[173].

1894: „Toate foile maghiare din capitală publică ştirea că, în 1 decembrie stil nou, o deputațiune română, compusă din preotul, judele şi trei ţărani români din comuna **Igriș** a fost la ministrul de culte şi instrucțiune publică, Baronul Eötvös Lorand. Deputaţiunea a rugat pe ministru ca să le uşureze comuna de acea povară insuportabilă, care cu forța li s-a impus, din partea comitatului, prin înființarea unui azil de copii, de care n-au avut şi nu au nici o trebuință. Ministrul, aşa se zice, dând mână cu fiecare membru al deputaţiunii, a promis că va cerceta cauza şi va împlini cererea comunei”[174].

1896: La înmormântarea medicului Dr. Georgiu Roşca**,** din **Sarafola**, care „s-a săvârşit marţi, în 18 (30) iunie, cu rară pompă, fiind de faţă forte numeros public, atât din loc, cât și din comunele vecine. Serviciul funebral l-a îndeplinit: părintele veteran Simion Andron, din loc, însoţit de dl Suetoniu Petrovici, din **Sân-miclănșul-mare**, Hălmăgian și Negru din **Igriş**, Partenie din **Sân-Petru sârbesc**, Telescu din **Cenadul sârbesc**, Wl. Weselinovits, administrator parohial în loc, iar cântările le-au executat, cu preciziune, domnii învăţători Boerescu din **Igriș**, Minișan din **Sân-miclăuş**, Bozian din **Cenad**, Arsioi

[173] Academia Română, *Documente privind Istoria României*, Veacul XI, XII şi XIII, C. Transilvania, vol. I (1075-1250), Bucureşti 1951, doc. 144, pp. 198, 199

[174] *Foaia de Duminică*, Anul I, nr. 49, Timişoara 1894, p. 4

din **Igriş**, Ioan Filip şi Andron, cu elevii săi din loc, acompaniaţi de dl doctorand Fr. Stoicănescu, I. Cordoş şi N. Olariu din **Sânmiclăuş**, Georgiu Ioanescu din **Igriş**, Filip Belinţan, Fr. Roşu, Georgiu Mateiu, Ilie Miloş şi St. Pecican, din loc, apoi şi dl Mihai Pârvu, învăţător din **Şepreuş**. Cuvântarea funebrală a ţinut-o părintele V, Negru din **Igriş**, cu succes"[175].

1898: „În favorul Sfintei „Mănăstiri de la Prislop"… au mai incurs încă următoarele oferte benevole: / Pe lista nr. 441, prin dl Luca Lupescu, paroh în **Igriş**, de la domnia sa 1 florin; / N. Ede, 20 cruceri; / N. N., 20 cruceri; / Simeon Cristea, 30 cruceri; / biserica greco-catolică din **Igriş**, 1 florin; / Fărcaş Simeon, 50 cruceri; / şi de la alţi **credincioşi din Igriş**, laolaltă, suma: 9 florini 75 cruceri"[176].

1900: „Subscrisul, în numele curatoratului bisericesc greco-catolic din **Igriş**, vin a aduce, şi pe această cale, cea mai călduroasă mulţămită publică stimatului domn Béla Tabakovits, sub-notar comunal în **Igriş**, şi soţiei sale, stimabilei doamne Matilda, care, din îndemn creştinesc, au donat Sintei Biserici o „Evanghelie", cu litere străbune, în preţ de 25 coroane. Dumnezeu le răsplătească nobililor donatori. / **Igriş**, la 26 mai stil nou 1900. / Luca Lupescu, paroh greco-catolic.

Ioan Anghel, proprietar în **Alba-Iulia** a cumpărat o „Evanghelie" cu litere latine, pe seama bisericii noastre greco-catolice din **Hepria**. Dânsul a mai dăruit multe altele, pe seama Sfintei Biserici, deci nu putem ca să nu-i aducem, şi pe calea acesta, mulţămită. / **Hepria**, în 24 mai 1900. / Antoniu Filipescu, administrator parohial.

---

[175] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIX, nr. 139, Braşov 1896, p. 4
[176] *Revista Orăştiei*, Anul IV, nr. 50, Orăştie 1898, p. 200

Doamna Iuliana Dredeanu, preoteasă văduvă a binevoit a dărui, pentru împodobirea Iconostasului bisericii noastre, două icoane pompoase, cu rame aurite. Domnişoara Ana Cartice a procurat, pe seama Sfintei Biserici din loc, o sfântă „Evanghelie", ediţia cea nouă, cu 26 coroane; apoi, poporana din loc, văduva Anuţa Alec, a dăruit Sfintei Biserici un stihar nou, frumos lucrat; în fine, Maria Pop din **Bicsad** a procurat un „Apostolier" nou şi a făcut şi alte dăruiri pentru Sfânta noastră Biserică, în sumă de 20 coroane; pentru care fapte mărinimoase acestor muieri evlavioase li se aduce mulţămită sinceră şi pe această cale. Pronia cerească se le ţină viaţă încă mulţi şi fericiţi ani. spre a putea aduce încă multe jertfe spre mărirea lui Dumnezei. / În numele Antistiei (comunei) bisericeşti, / Eugeniu Dredean, paroh local"[177].

1905: „**Pentru tricolorul românesc**, purtat la o nuntă, a fost pedepsit ţăranul român Ioan Gallu din **Igriş** la 10 coroane amendă sau 2 zile închisoare. **Tot pentru tricolorul românesc**, ţăranul Teodor Duşanescu din **Mesteacăn** a fost chemat la cancelaria notarului din **Brad** şi şicanat în fel şi chip. Oare ce-au greşit nevinovatele colori, de-s aşa urgisite în ochii stăpânitorilor?"[178].

1927: „În ziua de 25 septembrie, ar fi fost să se ţină emularea (concursul) corurilor, ce s-a amânat. Cu toate acestea, corul **igrişenilor** a dat un bine reuşit concert, la care a luat parte tot satul. Corul a fost dirijat de domnii Eftimie Galu şi Miclea. Dl profesor Păsulă a ţinut o inimoasă cuvântare, care a emoţionat adânc pu-

[177] *Unirea*, Anul X, nr. 22, Blaj 1900, p. 188
[178] *Drapelul*, Anul V, nr. 96, Lugoj 1905, p. 3

blicul prezent. Ne bucurăm că la **Igriş** se menţine vechea însufleţire românească”[179].

1938: „De-abia acuma se poate observa, în comuna **Igriș**, câtă stricăciune au suferit casele, în urma cutremurului recent. Aproape toate casele din comună trebuiesc reparate. Mai multe clădiri sunt amenințate”[180].

1940: „Ziua de 16 aprilie, din acest an, a fost o zi de mare praznic pentru parohia română unită din **Igriș**, căci atunci au sosit acolo 18 preoți din Vicariatul Timișoarei, în frunte cu Reverendisimul Părinte vicar şi canonic onoratul Gheorghe Muntean, pentru a-și ține sinodul de primăvară. După primirea sărbătorească, ce s-a făcut preoților în faţa bisericii, de către părintele Fizitea, înconjurat de credincioşii săi, s-a slujit sfânta liturghie, de părintele vicar, în sobor de preoți, la care a cântat dulce şi frumos corul mixt al parohiei, sub conducerea tânărului învățător Sucigan. A predicat părintele protopop Medoia, dia **Comloşul- Bănăţean**, care a stors lacrimi din ochii ascultătorilor, căci, vorbind despre suferinţele Mântuitorului, a arătat că, fără de Cristos, nu poate fi pace şi ordine în lume. S-au cuminecat aproape toţi credincioşii parohiei.

S-a constatat, cu acest prilej, adevărul, că „mult pot face puţini buni împreună”. Parohia aceasta mică la număr a trecut prin grele frământări, dar, datorită zelului părintelui Fizitea și a învățătorului Sucigan, precum și a înțelegerii credincioşilor, care, cu atâta dragoste își urmează conducătorii, a luat un avânt de cea mai îmbucurătoare dezvoltare. / În sala școlii primare, părintele Muntean, printr-o frumoasă cuvântate, salutând pe preoți,

[179] *Svastica Banatului*, Anul I, nr. 15, Timişoara 1927, p. 4
[180] *Universul*, Anul 55, nr. 200, Bucureşti 1938, p. 7

deschide şedința sinodului, în care s-au luat hotărâri de mare însemnătate pentru binele bisericii. / Înainte de închiderea şedinţei, părintele protopop Medoia, din **Comloş**, având în vedere că acest sinod este cel din urmă prezidat de părintele vicar Muntean, care, după o păstorire de aproape 50 ani, în ogorul Domnului, ca preot, protopop, iar din 1930, ca vicar, trece acum la pensie, îi arată părerea de rău a preoțimii, care se desparte de un conducător atât de mult iubit și, asigurându-l de toată cinstea şi iubirea pe care i-o va păstra şi în viitor, îi exprimă recunoştință și mulțumită pentru toată munca săvârșită în cursul atâtor ani, spre binele bisericii şi pentru dragostea pe care a arătat-o totdeauna față de preoții Vicariatului. Propune, apoi, ca această recunoștință și mulțumită să se însemneze și în procesul verbal al şedinței. Preoţimea, într-un glas și cu multă însuflețire, aprobă această propunere. / Părintele vicar, adânc mişcat, mulțumeşte pentru acest semn al dragostei şi promite că, în viitor, cu drag îşi va aduce aminte de frații preoţi, la altarul Domnului.

După masa dată de preotul local, preoții se fotografiază, ca și în acest fel să-l poată avea pe părintele vicar în familiile lor. / La înapoierea spre gară, preoţii, în frunte cu părintele vicar, au cercetat familia fruntaşului credincios unit, dl Vasile Plăcintariu, din comuna sârbească **Sânpetru-Mare**, unde a aflat de bine să vină pentru a saluta pe preoții noştri şi părintele protopop ortodox sârb Predici Duşan, care, la **anul 1930, cu ocaziunea sfinţirii bisericii noastre din Igriş**, îmbrăcat în odăjdii preoţeşti şi încunjurat de mulțimea credincioşilor săi, a primit atât de sărbătoreşte pe Înalt Preasfinţitul nostru Mitropolit, Dr. Alexandru Nicolescu, pe atunci Episcop de Lugoj, care era în dram spre **Igriş**, învitându-l să

le facă bucuria de a intra în biserica lor. După o scurtă şi prietenească întreţinere la casa dlui Plăcintariu, preoții s-au îndreptat în parohiile lor, cu cele mai frumoase amintiri de la sinodul din **Igriș**"[181].

1942: „Dumineca din 6 februarie a fost o zi de mare praznic pentru puţinii, dar bunii noștri credincioși din **Igriş**-Banat, venind cu toţii la sfânta Liturghie, ca să-și arate dragostea ce o au în inimi faţă de părintele lor, Ioan Fizitea, căruia, în acea zi, i s-a citit decretul (scriesoarea de numire) de protopop onorar, de către părintele protopop Gheorghe Medoia din **Comloşul-Mare**, ca trimis al părintelui vicar Dr. Raţiu, din Timişoara. / La sfânta Liturghie, celebrată de părintele Medoia, părintele Fizitea şi diaconul din **Comloş**, dl Ivan Albin, au luat parte şi artorităţile comunale: primarul, notarul, directorul şcolar, cu toţi învăţătorii, precum şi alți fraţi ortodocşi din comună, dovedind, prin aceasta, stima ce o au față de părintele sărbătorit și înţelegerea frumoasă ce se află între locuitorii acelei comune, fără deosebire de confesiune"[182].

1942: „**Veşti bune din Igriş**. Ca număr, parohia noastră, **Igriş**, din vicariatul Timişoarei, este o parohie mică şi săracă, abia 200 suflete, în mijlocul unei populații de 3.000 locuitori, câţi numără comuna noastră, Dar așa mică şi săracă cum e, această parohie e numai suflet. În ea se munceşte cu mare dragoste pentru Isus Cristos, datorită vrednicului şi iubitului nostru păstor sufletesc, care, însufleţit de dragostea lui Isus Cristos şi cu o credință mare în ajutorul lui Dumnezeu, a reuşit să ne întărească sufleteşte şi să renoveze sfânta biserică, stricată

[181] *Unirea Poporului*, Anul XXII, nr. 18, Blaj 1940, p. 4
[182] *Unirea Poporului*, Anul XXVI, nr. 8, Blaj 1942, p. 6

rău, în arma unui cutremur de pământ. / Toți credincioșii, deși săraci, cu drag l-am ascultat, jertfindu-ne fiecare din puținul nostru, astfel că, în cursul anului 1941, părintele nostru Ioan Fizitea a putut să colecteze suma de lei 56.697, cu care sumă ne-am făcut un iconostas, care e podoaba bisericuței noastre; iar cu restul de 6.617 lei ne-am împodobit bisericuța cu un prapur. Renovaţiile sfintei biserici ne-au costat 60.749 lei. / Eu, curatorul bisericii, aduc şi pe această cale cele mai sincere mulţumiri tuturor donatorilor, care ne-asu ajutat la renovarea sfintei noastre biserici şi rog pe bunul Dumnezeu să le răsplătească înmiit darul lor. / Dimitrie Roşu, curator local bisericesc”[183].

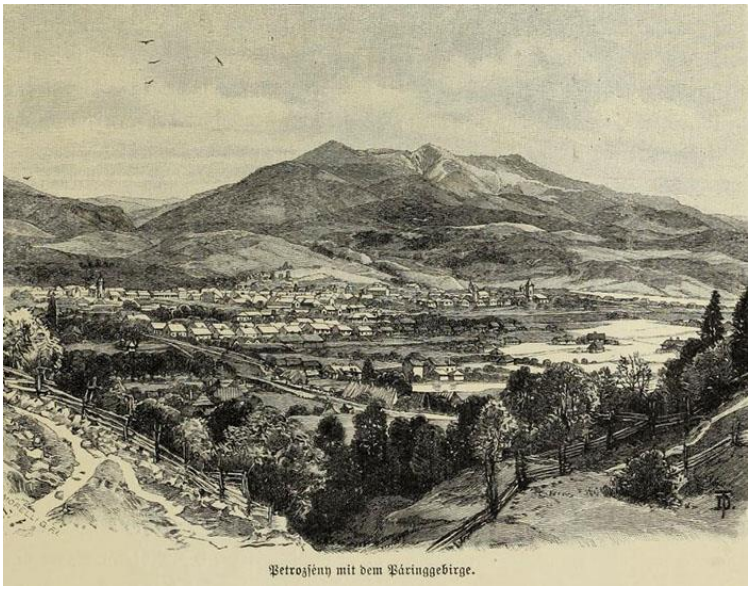
Petrozsény mit dem Páringgebirge.

[183] *Unirea Poporului*, Anul XXIV, nr. 14, Blaj 1942, p. 3

ILIA

(**Ilya**, judeţul Hunedoara)

1292: „Diploma regelui Andrei III, de la 1292, amintește, în judeţul Hunedoara, trei comune colonizate cu români, anume: Elyene, **Ilia** de azi, Zadva sau **Gurasada** (magh. Guraszáda, germ. Gursaden, judeţul Hunedoara) de azi, și satul **Tenes**, aflător pe teritoriul comunei Gurasada, azi dispărut”[184].

1352: Conform unei prime împărţiri de moşii, în anul 1352 (primariam divisionem), menţionată într-un proces din 2 februarie 1418, între pârâşul Clemente de **Folt** şi pârâtul Ioan, fiul lui Dionisie de **Ilia**, sunt menţionate „moşiile **Folt** (**Folth**, judeţul Hunedoara), **Ilia** (**Ilya**, judeţul Hunedoara), **Nădăştia** (**Nadast** inferiori et superiori, judeţul Hunedoara) şi satele apărţinătoare lor: **Gedenfalwa** (lângă Govăjdia, judeţul Hunedoara), **Tătărăşti** (**Tatarfalva**, judeţul Hunedoara), **Boiu** (**Boaan, Boanfalva**, judeţul Hunedoara), **Gothatea** (**Kuthathya**, judeţul Hunedoara), **Spini** (**Spyn**, judeţul Hunedoara), **Bobâlna** (**Bobolna**, judeţul Hunedoara), **Tewrek** (**Turek,**

[184] Manciulea, Șt., *Aşezările româneşti din Ungaria şi Transilvania, în secolele XIV-XV*, Blaj 1941, p. 140

lângă Geoagiu**,** judeţul Hunedoara), **Almaşul Mare** (**Nagalmas**, judeţul Alba), **Veresneegfalva** (judeţul Hunedoara), **Strei-Săcel** (**Kysfalva**, judeţul Hunedoara) sau **Ohaba Streinului** (**Kysfalwa**, judeţul Hunedoara), **Glod** (judeţul Alba), toate din comitatul Hunedoara"[185].

1358, septembrie 19, Vişegrad: Judele curţii regale scrie capitlului bisericii de Alba Transilvană că s-a plâns „Alexandru, fiul lui Andrei de **Ilia** (Ilye, judeţul Hunedoara), în numele său şi al fratelui său Irineu, că ar vrea să intre pe cale legiuită în stăpânirea moşiilor numite **Banligeth** (dispărut, judeţul Arad), **Kalynhaza** (dispărut, judeţul Arad), **Felso Zamsor** (dispărut, judeţul Arad) şi **Olso Zamsor** (dispărut, judeţul Arad), aflătoare în comitatul Arad, care ţin de ei, prin dreptul lor de moştenire, şi care acum sunt cotropite de fratele Nicolae, abatele de **Bulciu** (Bulch, judeţul Arad). Drept aceea, cerem să trimiteţi spre mărturie omul vostru, în faţa căruia omul regelui… să le hotărnicească după adevăratele şi vechile lor hotare şi să le dea în stăpânire magiştrilor Alexandru şi Irineu"[186].

1363, noiembrie 15, Turda: Voievodul Dionisie scrie capitlului bisericii de Alba Transilvaniei că, în adunarea obştească de la Turda, venind „Alexandru, fiul lui Andrei de **Ilia** (Illya, judeţul Hunedoara), şi pe de altă parte Nicolae, fiul lui Andrei de **Brănişca** (Baranchka, judeţul Hunedoara), în numele său şi al fratelui său Ştefan, au mărturisit că s-au înţeles… cu privire la nişte hotare aflătoare în pricină, dintre moşia Ilia a lui Alexan-

[185] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 89, p. 101
[186] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 319, pp. 330-332

dru şi moşia Brănişca a lui Nicolae şi Ştefan, fiii lui Andrei… De aceea, cerem să trimiteţi oamenii voştri şi, fiind de faţă părţile, oamenii noştri, Matia de **Hărău** (Harow, Horou, judeţul Hunedoara) sau Mihail de **Uroiu** (Aran, Aryan, judeţul Hunedoara) sau Ioan fiul lui Samurakus sau Nicolae, fiul lui Toma de **Rapolt** (Rapolth, azi **Rapoltu Mare**, judeţul Hunedoara), din partea acelor Nicolae şi Ştefan de Brănişca, şi Petew, fiul lui Tiburţiu sau Ştefan. Fiul lui Baas, sau Ioan, fiul lui Blasiu de **Sântămăria** (Bodughazunfalua, judeţul Hunedoara), din partea lui Alexandru… să hotărască drepturile”[187].

1779-1783: „Interesante sunt datele despre călătoriile lui Horia şi Cloşca la Viena, dintre care vom extrage unele mai principale. Horia şi Cloşca au fostă, împreună, de trei ori la Viena, la 1779, 1780 şi 1782. Cu ei au mers, întotdeauna, încă câte doi ţărani din **Râul Mare**. Bani de călătorie primeau de la comune. Ei mergeau pe jos, câte patru săptămâni, încolo, şi patru săptămâni, încoace. Petiţiunile către împărat le făcuse, în două rânduri, nobilul Samuilă Marţi din **Abrud**, a treia petiţiune le-a compus-o agentul Francisc Enyedi din Viena, la care i-a trimis însuşi împăratul. Horia a mai fost încă o dată, a patra oară, la împărat, în postul Crăciunului din 1783, dar împăratul plecase în Italia şi se întoarse numai în martie 1784, şi Horia trebui să aştepte în Viena până la 1 aprilie 1784, în care zi fu primit în audienţă! Horia prezentă împăratului o nouă petiţiune, în numele comunelor **Râul Mare**, **Vidra**, **Câmpeni**, **Bistra**, **Mușcă**, **Ofenbaia**, **Buciumi**, **Abrud** şi **Cărpeniş**. În 13 aprilie 1784, urmă ordinul cancelariei aulice către guvernul transilvan, ca să apere pe locuitorii

[187] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 199, pp. 180-182

comunelor suplicante şi pe deputaţii lor în contra tuturor prigonirilor funcționarilor domeniului şi ai comitatului. Deputaţii fură invitaţi să plece acasă şi să aștepte liniștiți deciziunea monarhului asupra investigaţiunii ordonată la 1780. / Despre memorabila audiență a lui Horia, de la 1 aprilie 1784, ţăranii români vorbeau că, într-un timp oarecare, împăratul Iosif s-ar fi plâns către Horia că nu poate nicidecum să supună nobilimea ungurească, şi atunci Horia ar fi zis că, dacă împăratul îi lasă țăranii pe mâna dânsului, atunci el, cu ajutorul acestora, sau va supune, sau va stinge cu totul nobilimea ungurească, şi atunci împăratul îi dete o cruce de aur (Depozișiunea lui Iosif a lui Popi din **Sulighet**, Deva, 8 noiemvrie 1784). Cruciuliţa aurită, de care se face amintire aici, joacă un rol însemnat. Pe ea se afla şi chipul împăratului, şi Horia o arătă poporului, zicând că i-a dat-o însuși împăratul, ca românii să aibă deplină încredere în cuvintele sale. Unii susțin că Horia a cumpărat crucea aceasta, în târgul de vechituri din Viena, dimpreună cu un pergament, cu litere de aur, pe care îl arăta poporului, zicând c-ar fi plenipotenţa din partea împăratului (Szirmay A., *Hornianae seditionis historia* (Istoria rebeliunii horniene), 8. 55 Ms. în biblioteca muzeului din Pesta). Fapt pozitiv este, zice autorul, că Horia, îndată după întoarcerea sa acasă, la Paşti 1784, începu să agite pe ţăranii din Transilvania, mai întâi în secret, şi apoi pe faţă. El le spunea că împăratul a dat ordine în favoarea ţăranilor, iar nobilimea şi autorităţile nu le execută, că dânsul are hârtii de la împărat ca țăranii să nu mai facă, de aici, încolo, servicii domnilor, ci numai împăratului, care voieşte să militarizeze toată ţara, că, deoarece nobilii nu respectă poruncile date pentru ajutorarea ţăranilor, l-a împuternicit împăratul

pe dânsul să răscoale pe românii din Ardeal şi, cu ei, să stingă nobilimea şi toată ungurimea, și aceasta este „voinţa și porunca împăratului”. Deviza aceasta, cu voia și porunca împăratului, era, zice autorul, în secolul trecut, un mijloc foarte practic de a pune cu succes în mișcare pasiunile ţăranilor. În realitate, însă, revoluţiunea devenise inevitabilă. Încă din anul 1778, sentimentul public al muntenilor se revoltase. Încă de la 1782, funcționarii domeniului umblau după Horia și Cloşca, ca să-i prindă şi să-i spânzure (depoziţiunea lui Cloşca). După întoarcerea lui Horia, de la Viena, mai făcură ţăranii o ultimă încercare la guvernul transilvan, în postul Sân Petrului din 1784. Ei s-au dus, spune Cloşca, cu rezoluţiunea ce-o aduse Horia din Viena, la **Sibiu**, de trei ori după olaltă, de aici, la prefectul din **Galda**, de patru ori, dar fără de nici un rezultat. / „Justiția pentru ţăranii români nu mai era”. / Cea mai mare iritaţiune s-a născută între ţărani și nobili în urma conscripțiunii militare din 1784. La propunerea comandantului general al Transilvaniei, baronul Bucov, împărăteasa Maria Teresia înfiinţă, de la 1763-1766, succesiv în Transilvania, trei regimente de grăniceri români (regimentul se extindea, de la **Braşov**, peste ţara **Făgăraşului**, districtul **Sibiiului**, până la **Hunedoara**; regimentul II era format din poporaţiunea districtului **Năsăudului**; regimentul III de grăniceri români era un regiment de dragoni) și alte două regimente de secui. Comunele româneşti, care primise arme, scăpară de serviciile iobăgeşti, posesorii feudali fură expropriaţi, iar ţăranii români deveniră oameni liberi, proprietari de pământ, supuşi numai autorităţilor militare, cu singura obligaţiune, să apere graniţele ţării, în timp de pace şi de război. Se înţelege că comunele iobăgeşti ardeau de dorința de-a

schimba serviciile feudale cu cele militare. În ianuarie 1784, împăratul Iosif, în combinaţiune cu tendinţele sale de germanizare (în 11 mai 1784, Iosif II decretă limba germană ca limbă oficială în Ungaria şi Transilvania, în locul limbii latine) şi cu reformele ce voia a le introduce, ordonă ca să fie înscrise prealabil între grăniceri şi alte comune, aşezate pe la frontierele Transilvaniei. Horia le vorbea ţăranilor de acest ordin şi agitaţiunea lui contra clasei priveligiate, care se opunea, prinse rădăcină. Se născu o mare mișcare între țărani, care începură a cere se fie înscrişi ca militari. **Începutul îl făcură țăranii români din comuna Hăpria**, comitatul Albei de jos, care trimiseră 10 deputaţi la comisarul de război Ortmayer din **Alba Iulia**. Dorinţa li se împlini, ei fură înscrişi ca militari. Agitaţiunea pentru militarizare se răspândi în ţară cu atâta rapiditate, încât, în timp de 4 săptămâni, până la 15 august, se înscriseră, la Alba Iulia, 81 comune din comitatul Albei, al Turzii, al Zarandului şi al Cetății de baltă. Această agitaţiune cuprinse pe iobagii din districtele săseşti. Mişcarea se ivi şi în **ţara Haţegului** și se prezentară, la vice-colonelul Karp, în **Haţeg**, o mulţime de comune, care fură înscrise. Dar aceste înscrieri complicară şi mai mult situaţiunea. Comunele iobăgeşti, îndată după înscriere, începură se denege nobililor orice servicii şi orice taxe feudale. Un ţăran din **Ilia**, cu numele Iosif Buda, întorcându-se de la conscripţiune, zise către un nobil ungur: „Acum aţi gătat-o şi voi, ungurilor, şi vi se iau moșiile și ni le dau nouă, iar peste 15 zile, îl căpătăm, şi atunci vă tăiem pe toţi!”.

Nobilimea unguréască, vezând amenințările și penitențele țăranilor și temându-se ca răul să nu ia dimensiuni și mai mari, începu se prigonească pe corifeii miș-

cării, să-i pedepsească și să-i scotă de pe moșii. Aceasta irită și mai multă țărănimea. Se-ntâmplară și acte de violență. Nobilul Nondra fu ucis de niște țărani din **Clopotiva**, în munți, subprefectul Herța fu împușcat, noptea, pe când dormea. Baronul Bruckenthal, guvernatorul Transilvaniei, trimise pe judele regesc din **Târgul-Mureșului**, Ștefan Halmagyi, ca să publice țăranilor că înscrierile s-au făcut fără ştirea împăratului și a guvernului, iar de la comandantul militar, baronul Preiss a dat ordin ofiţerilor din graniță ca să înceteze cu toate lucrările conscripțiunii. Sosind la **Alba-Iulia**, comisarul Halmagyi spune țăranilor, pe care îi întâlni aici, că întreaga conscripțiune n-are nici o valoare, iobagii să meargă acasă, să asculte de funcționarii comitatului, să-și împlinească obligațiunile feudale, căci altcum vor fi siliți, cu forță armată, iar dacă au plângeri, să se adreseze la comitat, i-a invitat să comunice cele auzite și la alții. În ziua următoare, a chemat la Alba- Iulia 7 deputaţi din comunele vecine, spunându-le tot aceea. Asemenea, fură trimiși și în alte comitate comisari civili, în fine guvernul ordonă să prindă pe autorii turburărilor și să fie trași înaintea judecății. Guvernul, exclamă autorul, în locă de a se cugeta serios la ușurarea poziținii iobagilor, era încă și acum de credință că, prin comisari și sentințe severe, va putea să convingă pe țărani că privilegiile nobilimii sunt nealterabile și că iobăgia, oricât de grea, e singura soartă menită pentru ei / Dar cu toate că interveni și **episcopul ortodox Gedeon Nichitici**, care se instalase atunci la **Sibiu**, cu circulare către preoți, poporul nu se putu liniști și turburarea creştea mereu. De o parte, iobagul, prea de multe ori înșelat, pierduse toată încrederea în nobilime și-n autorități, pe de altă parte, simțul de libertate entuziasmase prea mult ini-

ma lui. Țăranii răspundeau că nu pot crede că conscripțiunea nu s-a făcut cu voia împăratului și, în această credință, îi întări și mai mult atitudinea așteptătoare a armatei, care se ferea a zice că conscripțiunea ar fi fără valoare. Astfel, iobagii din mai multe comune plecară, din nou, la **Alba-Iulia**, să le dea arme și ei continuau cu amenințările. „Vom cerca noi și alta, că, până nu vom speria pe domni, n-a fi bine de noi!", zise George Păderenu din comuna **Țelna** către un nobil unguresc. Iar țăranul Florea Cosma, din **Gârbău**, zise către nobilul Szent-Pali: „E degeaba, jupâne, pe voi, pe nemeși, pe domnișii, pe unguri, ar trebui să vă scoată tot cu balegi din sală și din țara asta, că țara asta e a noastră, a voastră e țara unguresca, și, în scurtă vreme, vă și scoatem noi de aici" (*Archiva c. Jankovits*, Nr. 337). / Așa se încheia preludiul acestei revoluțiuni… Horia, principalul autor al turburărilor, rămase însă, de astădată, cu totul pierdut din vederea autorităților, iar nobilimea și guvernul rămaseră în credință că țăranii s-au liniștit. Da, se liniștise, ca, după 12 zile, catastrofa să înceapă cu toată vehemența"[188].

1784, Răscoala în munţii Abrudului: „Primele evenimente din comitatul Zarandului provocară îndată revoluţia şi în munţii Abrudului, Horia, văzând cursul repede şi norocos al mişcării revoluţionare din Zarand, convocă, prin oamenii săi de încredere şi circulare, pe țăranii din munții Abrudului, să vină la **Câmpeni**, spre a le comunica poruncile împărăteşti. În acelaşi timp, căpitanul Crişan, după ce distruse nobilimea de pe Valea Crişului (**Criştior**, **Brad**, **Ribiţa** etc.), se îndrepta, cu armata sa, din Zarand, spre munţii Abrudului şi, în ziua de joi, 4

[188] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVII, nr. 203, Braşov 1884, pp. 2, 3

noiembrie, se întâlni cu Horia şi Cloşca, pe teritoriul comunei **Blăjeni**, numit **Păltiniş**, unde țăranii întruniți depuseră, cu toţii, jurământ că, în calea în care pleacă, la porunca împăratului, nu vor mai lăsa în viaţă picior de unguri, decât în cazul când va trece fiecare la religia românească. / În ziua de vineri, 5 noiembrie 1784, cei trei căpitani, cu cetele de ţărani, care îi urmau fidel şi nedezlipiţi, intrară în orăşelul **Câmpeni**, unde Crişan declară mulțimii adunate că porunca lui Dumnezeu şi a împăratului este să stingă pe toți ungurii, de orice religiune ar fi ei, or să-i boteze din nou. Apoi, îndată după publicarea ordinelor căpitanilor, ţăranii se aruncară, cu o furie violentă, asupra caselor funcționarilor din **Câmpeni**, asupra bisericii catolice şi pivniţei fiscale, devastând tot ceea ce au întâlnit în cale.

În aceeaşi zi, Horia trimise pe cei doi comandanți ai săi, Closca şi Crişan, să ocupe **Abrudul**, iar el se întoarse, înapoi în comunele **Vidra** şi **Albac**, unde avea de răfuit socoteli cu primarii satelor, un soi de satrapi, la ordinele administrației ungureşti. Primarul comunei **Vidra**, cu numele Vasile Goia, un sever despot al comunei sale, prins fiind, fu aruncat, de pe vârful stâncii numită Piatra, în abis, unde îşi găsi moartea. Alți primari scăpară cu fuga prin judeţele vecine. / Țăranii de sub comanda lui Cloşca şi Crişan sosiră, vineri, după-amiază, în 5 noiembrie, la marginea **Abrudului**, pe care îl asaltară, însă numai a doua zi, sâmbătă, dimineaţa, când trupele de țărani răsculați se înmulțiseră cu elemente din 29 sate ale Zarandului şi 16 sate din domeniul Zlatnei. Prima victimă a furiei populare fu preotul român unit Avram Şuluţ din **Cărpeniş**, care avusese imprudenţa să se opună singur în contra torentului revoluţionar, ieşit din albia-i normală,

invitând pe ţărani să nu dea ascultare căpitanului lor, gest nenorocit, care avu imediat ca urmare că un ţăran de pe Valea Crişului se repezi înfuriat cu toporul asupra popei Şuluţ, lăsându-l mort pe loc. Apoi, în strigăte înfiorătoare, ca acesta: „Să stingem pe unguri, ca să nu rămâna nici unul!", ţăranii năvăliră în oraş şi, pătrunzând în casele ungurilor, îi masacrau, unde îi găseau, pe străzi, în casele lor sau în biserici, devastând, concomitent, tot ce le venea în cale, spărgând buţile şi vărsând vinul. Bogătaşul ungur Ion Csany căzu lovit de furia țăranilor, sub amvonul bisericii reformate, unde se refugiase.

Baronul Mihai Bruckenthal, comisarul guvernului, raportând despre **devastările din Abrud**, spune că „ele trec şi peste toate închipuirile. Toate casele ungurilor, ale nemţilor şi saşilor au fost distruse şi numai locuinţele românilor, aşezate printre ele, au rămas scutite de dezastru". Iar preotul reformat se plânge astfel: „Fizionomia Abrudului este atât de tristă, încât oraşul acesta nici peste 100 de ani nu mai ajunge în starea în care a fost mai înainte". / Luni, 8 noiembrie, ţăranii care ocupaseră Abrudul publică, în mijlocul pieţii, că „porunca lui Dumnezeu şi a împăratului este că cine nu trece la religia românească şi cine nu se îmbracă în haine româneşti va fi tras în ţeapă, în faţa casei sale, sau i se taie capul".

Rezultatul acestei publicaţiuni a fost că, la **Abrud** şi la **Roşia Montană**, unde, timp de 3 zile, s-au petrecut exact aceleaşi scene groaznice ca la Abrud, au trecut, prin constrângere, la religia românească un număr de 1.122 de unguri, printre care 548 unitari, 468 reformaţi, 65 catolici şi 41 luterani. Mulţi din aceştia se ascunseseră prin galeriile întunecoase ale minelor de aur din **Roşia Montană** şi **Corna**, de unde au fost scoşi de către răsculați, prin fu-

mul provocat de fânul şi de paiele aprinse la gura băilor. / Trecuseră numai 7 zile de la proclamarea revoluţiei, la **Curechiu**, şi mişcarea ţăranilor era cât pe-aci să înceteze, din cauza instigației, făcută printre ţăranii din comuna **Bucium**, de către primarul ei, George Suciu. Acesta pusese la cale trădarea lui Horia, care, venind luni, în 8 noiembrie, în Bucium, spre a le vorbi ţăranilor, fu arestat, cu toată suita sa, în casa unui iobag, cu numele Macavei Băieşanu. Dar Horia şi oamenii săi fură, însă, curând eliberaţi, de către Ionuţ Dandrea, căpitanul din **Bucium**, care pedepsi aspru pe trădători, / Tot Luni, 8 noiembrie, trupa ţăranilor, care ocupase **Abrudul** şi **Roşia Montană**, se împărți în două: o parte din țărani, cu căpitanul Cloşca în cap, plecă pe Valea Arieşului, în jos, iar cea de a doua parte, sub comanda lui Ion Horia, fiul bătrânului căpitan, apucă direcțiunea spre **Zlatna** şi Valea Ampoiului. Obiectivul acestor două trupe era unul şi acelaşi: să revolte, în drumul lor, toate comunele româneşti şi apoi să se întâlnească în satul **Cricău**, de unde să meargă şi să atace împreună castelul baronului Simon Kemeny din **Galda de Jos** şi să elibereze pe toţi ţăranii deţinuţi acolo, printre care se afla încă Dumitru Todea, fostul primar din Râul Mare, arestat şi condamnat la moarte pentru tumultul din Câmpeni, de la 1782. / Trupa lui Cloşca, în drumul ei spre Galda, se întâlni, în comuna **Mogoş**, în ziua de 10 noiembrie, cu trupa țăranilor din **Zarand**, condusă de Crişan. Aici, în Mogoş, ambii căpitani declarară poporului că, „după ce vor extermina pe toți ungurii din ţară, Ardealul întreg are să fie administrat numai de funcționari români; însă țăranii să fie cu mare grijă, ca nici un ungur, care ştie să scrie, să nu rămână în viață". Entuziasmaţi astfel, ţăranii din **Mogoş** plecară şi ei spre **Cricău**, în frunte cu

preotul ortodox Gavrilă Șularea, care purta ca steag o cruce roșie, înaltă de un stânjen și jumătate.

În ziua de joi, 11 noiembrie, amândouă trupele, a lui Cloşca şi Horia tânărul, se întâlniră în satul **Cricău**, hotărâți să atace peste noapte castelul baronului Kemeny, prefect, pe atunci, în care calitate era zbirul țăranilor din munții Abrudului. Dar planul rămase neexecutat, din cauza că, în aceeaşi zi, sosi la **Galda** vice-colonelul Schultz, trimis de comandantul general al armatei imperiale, ca să trateze pace cu țăranii răsculați. În ziua de 12 noiembrie, se încheie, de Cloşca şi Horia tânărul, armistițiul de la **Tibru**, pe timp de 8 zile… Ștefan Meteș mă informează că armistiţiul s-ar datora trădării preotului greco-catolic din **Galda de Jos**, cu numele Todor, după cum arată o anchetă, făcută în ziua de 15 decembrie 1784. Din cauza trădării sale, popa Todor, nemaiputând trăi în mijlocul poporului său, fu transferat, de episcopul din Blaj, în satul **Odverem**, din plasa Aiudului. Aici, trăind în mizerie şi dispreţ general, nenorocitul preot ținea, cu orice preţ, să se reîntoarcă în Galda de Jos şi, în acest scop, scrie, prin anul 1790, o scrisoare către baronul Kemeny Simon, prefectul judeţului Alba, prin care îl roagă „să se gândească la bunăvoința şi puţinul serviciu ce i-a făcut, în războiul trist al lui Horia" şi să intervină la episcopul Bob din Blaj, ca să-l mute în vechea sa parohie, unde a servit 26 de ani, adică în Galda de Jos… / În 10 noiembrie, locotenentul Probst se întâlni cu căpitanul Cloşca, în valea numită la Pârâul Turcului, conferi aici cu dânsul şi cu trupa sa, iar în ziua următoare se întoarse la Cricău…

În zilele de 6 şi 7 noiembrie, ţăranii din comitatul Hunedoarei intră în comitatul Albei şi atacă populația ungurească din **Vurpăr** şi **Vinţul de Jos**, omorând vreo

17 nobili şi prădând vreo 75 case nobilitare. / Pe ziua de 6 şi 9 noiembrie, revoluţiunea străbătuse şi în comitatele Sibiului, Clujului şi Aradului, exact în aceeaşi formă şi asprime, țăranii arzând castelele şi gospodăriile boiereşti de prin toate comunele, în care pătrundeau…

În zilele de 25-27 noiembrie, prefectura judeţului Alba execută, fără cercetare, 11 ţărani români, printre care şi pe căprarul Ursu Uibaru, care, sub numele căpitanului său, Ion Horia cel tânăr, luase parte la tratativele **armistițiului de la Tibru**. Aceleaşi execuţiuni sângeroase încep şi la Arad, împotriva ţăranilor români: 4 persoane sunt condamnate la tragere în țeapă, la roată, la tăierea mâinilor şi a capului, la ardere şi la furci, iar populaţia întreagă a judeţului, bineînţeles cea românească, bărbaţi, femei şi copii, condamnaţi la un număr nefixat de bastoane, bice şi vărgi…

Faţă cu această situaţiune din ce în ce mai rea şi în urma expirării, fără nici un rezultat, a armistiţiului de la Tibru, Horia dă ordin poporului să se ridice din nou. Agenţi țărani cutreieră satele şi dau iar semnalul răscoalei. Acum intenționea căpitanilor era să plece din nou asupra oraşelor ungureşti. Se fixează atacurile şi se distribuie trupele în acest scop. Atacul oraşului **Deva** se hotărăşte pentru ziua de 30 noiembrie, iar ţăranii din munţii Abrudului declară că vor pleca din nou asupra Abrudului ca să-l prefacă în cenușă, că vor trece prin ascuţişul sabiei pe toţi cetăţenii unguri şi chiar şi pe unii români, sub cuvântul că, în primele zile ale revoluţiei, ei au ascuns pe unguri în casele lor şi le-au dat mijloace de existenţă. Planul general era ca țăranii din partea de jos a Mureşului, din Zarand şi din munţii Abrudului să înainteze, cu toţii, spre inima Transilvaniei şi să încingă o linie de foc,

de la **Deva**, până la **Huedin**… / În timpul însă pe când țăranii făceau pregătiri pentru o nouă ofensivă, armata imperială se puse în mişcare, din toate părţile, către munţii Abrudului. În partea dinspre Ungaria, generalul Sturm ocupă pasul de la Lacul Negru şi diferite alte trupe fură aşezate pe sub poalele muntilor, în comitatele Arad şi Bihor. Pe de altă parte, în **Dobra**, **Ilia**, **Deva**, **Orăştie** şi **Vinţul de Jos**, până la **Alba Iulia**, fură lăsate, de asemenea, detaşamente mai mici de armată. Alte trupe încinseră munţii, în partea răsăriteană, cu misiunea să străbată la **Abrud**, prin punctele **Zlatna**, **Mogoş** şi **Baia de Arieş**. În plus, o divizie de grăniceri secui fu destinată spre Cluj, ca să ocupe poziţiuni la **Gilău** şi **Huedin**. Câte un preot sau doi erau ataşaţi pe lângă fiecare trupă, ca să dojenească populaţia şi să o îndemne să depună armele. Situaţiunea era critică…

În ziua de 27 noiembrie, operaţiunile armatei începură pe toată linia. În unele părţi, ţăranii rămaseră învingători, ca la **Rămeți**, **Brad** şi **Lupşa**. La Rămeţi, țăranii strigau: „Nu vă lăsaţi odată cu capul, feciori, că vine Horia cu ţara!”. La Brad, după ce Crişan, cu trupa sa, bate pe maiorul Stoianici, cu cei 320 soldaţi ai săi, îl urmăreşte până la **Hălmagiu**. De asemenea, la **Lupşa**, pe Valea Arieşului, țăranii bat detaşamentul maiorului Dolcinengo, iar pe locotenentul Mesterhazy, care îi vine în ajutor, îl împuşcă, împreună cu 8 soldați ai săi…

În ziua de 7 decembrie 1784, se întâmplă nefericita luptă de la **Mihăleni**, care puse numaidecât capăt revoluțiunii. Armata, ca să poată opera în munţii Abrudului, trebuia necondiţionat să ocupe Zarandul şi, în special, satele de pe Valea Crişului Alb, de la Brad, în sus. Spre acest scop, plecă, în ziua de 4 decembrie, o nouă trupă, de

400 grăniceri secui, în ajutorul maiorului Stoianoci, sub comanda vice-colonelului Kray, care era însoțit și de episcopul ortodox Gedeon Nichitici. Țăranii din **Brad** şi **Criştior** sunt chemaţi de preoți, care îi dojenesc şi le fac promisiuni că li se va face sigur dreptate, dar numai după ce vor depune armele. Astfel, satele din jurul Bradului şi Criştiorului se liniştesc, fără nici o vărsare de sânge, numai la simpla intervenţie a episcopului lor. / Nu tot astfel se întâmplă, însă, în satul **Mihăleni**, unde erau adunaţi peste 600 de ţărani, înarmaţi cu puşti, pistoale, lăncii şi furci de fier. Episcopul trimite doi preoți la trupa țăranilor, ca să-i invite să depună armele și să se liniștească, făgăduindu-le dreptate și amnistie. Țăranii răsculați refuzând, vice-colonelul Kray, după retragerea preoților, pornește la atac pe grănicerii secui și se încinge o luptă între armată şi ţărani, care durează până seara târziu şi în cursul căreia cad 85 de ţărani, afară de răniţi şi prizonieri. Printre cei căzuţi era şi Micula Bibarţu, căpitanul țăranilor. / Această victorie a armatei introduse deodată liniştea în comitatul Zarand şi avu urmări şi pentru o repede liniştire a revoluţiei şi în munţii Abrudului. Sate întregi se supuseră, rând pe rând, iar cei care mai rezistau se îndreptară spre **Câmpeni**, unde formară o singură trupă, sub conducerea primului căpitan, Horia…

La 8 decembrie, vice-colonelul Kray, cu trupa sa şi cu episcopul Nichitici, sosiră la **Abrud**. Aici, într-o zi de târg, episcopul convocă pe preoţi şi câte 6 ţărani din comunele vecine, **Abrud-sat**, **Cărpeniş**, **Roşia Montană**, **Bucium**, **Lupşa** şi **Câmpeni**, sfătuind pe toată lumea adunată să renunțe la revoluţie şi publicând decretul împărătesc al amnistiei generale. Cuvântul episcopului fu ascultat. / Mai rezista acum trupa ţăranilor de la **Câm-**

peni, în contra căreia primi ordin să plece, în ziua de 11 decembrie, vice-colonelul Schultz, cu 750 soldaţi. Pe dealurile care mărginesc drumul de la Abrud la Câmpeni, furnica un număr de peste 20.000 de țărani, asupra cărora se îndreptară gurile de foc ale armatei imperiale...

După dizolvarea trupei ţărăneşti de la **Câmpeni**, Horia dădu poruncă partizanilor săi, prin căpitanul Vasile Sgârciu din **Abrud**, ca, sub pedeapsă de moarte, să se întoarcă fiecare la casa sa, fiindcă a venit armata Maiestăţii Sale Împăratului, după ce îl vor însoţi pe dânsul până la **Albac** şi peste munţi, de unde, apoi, îşi va continua drumul spre Viena, ca astfel să poată dobândi un rezultat fericit, în urma revoluției, pe care o pornise şi comandase în scopul de a obţine dreptate şi libertate pentru iobagii români. / Era ultima onoare ce se făcea primului căpitan al revoluției, lui Horia, ţăranul plin de inimă şi de nemărginită dragoste pentru fraţii săi din robia austro-ungurească. / Pe la mijlocul lunii decembrie 1784, **revoluția încetase cu totul**"[189].

1894: „**Reţele telefonice în Ardeal**. Ministrul de comerţ, prin ordinaţiunea din 6 iunie, Nr. 41.844, a dispus aranjarea de reţele telefonice în comitatele Albei inferioare, Târnava mică, Turda-Arieş şi Hunedoarei. Pe **teritoriul Albei inferioare**, staţiuni telefonice vor fi în **Blaj**, **Alba Iulia**, **Aiud**, **Conţa**, **Vintul-de-jos**, **Ighiu**, **Metieş** (staţiune de jandarmi), **Zlatna**, **Abrud** şi **Roşia**. În **comitatul Hunedoarei**, vor fi stațiuni în **Baia-de-Criş**, **Brad**, **Deva**, **Ilia**, **Hunedoara**, **Haţeg**, **Pui**, **Petroşeni** şi **Geoagiul-de-jos**. În comitatul **Târnavei mici**, staţiunile vor fi în **Ibaşfalău**, **Ernot**, **S.-Martin**, **Mediaş** şi **Husu-**

[189] Rusu Abrudeanu, Ion, *Moţii / Calvarul unui popor eroic, dar nedreptăţit*, Bucureşti 1928, pp. 161-176

său. În **comitatul Turda-Arieş**, în **Turda**, **Iara-de-jos**, **Trăscău**, **Câmpeni**, V**inţul-de-sus** şi **Murăş-Ludoş**. Aşadar, sunt 30 staţiuni telefonice, care vor fi puse în legătură cu **Clujul**"[190].

1896: „**Alegerile de la Ilia**… Ne-au durut tare loviturile venite de la a noștri. Nu pot tăcea ticăloșiile unor oameni. Trebuie să numesc persoane ca Partehie Dehel, Mihai Cărmăzan, Iosif Popescu, toți învățători. Era să uit pe dl Cioran din **Branişca**, despre care mi-i greu să mai zic chiar și rău. A fost și un popă între cei rătăciți, care nu mai știi că ce o să se aleagă de capul lui. / Apoi loviturile venite de la notarii „români" iar ne dor. Un Lăcătuş, care ne roagă să-l alegem pe la sinoade și congrese, sta acum în ușă și punea cu sila, în mâna alegătorilor, ţidule contrare nouă. / Unde e apoi și „fiul meu Iuliu", recte Nándra Gyula? Cum a-i cutezat, iubitule, să loveşti cu bastonul peste picioare pe bătrânul preot din **Sârbi**, pentru că n-a băgat ţidula ce i-ai dat-o? / Vrednici de laudă și români buni au fost domnii Oltean, Nicolau Iuga, isteț învățător, domnii preoţi din **Branişca** și din **Câmpuri**, învățătorii Popoviciu, Pârvu, Olariu, Rusu și alții, care îmi vor ierta dacă am trecut cu vederea. De asemenea, preoții din notariatele **Vălişoara** și **Căienel**, care să ierte că nu-i scriu aci, căci nu le știu numele"[191].

1899: „**Asociaţiunea, la Ilia**. Venit, de pe valea Someşului, pe frumoasa vale a Murăşului, am avut ocaziunea și fericirea a asista la o frumoasă serbare românească. Aceasta a fost adunarea despărțământului al VIII-lea al Asociaţiunii, ținută în 30 iulie nou, în **Ilia**-Murășană. Aici am putut vedea cum Asociaţiunea a fost în

[190] *Unirea*, Anul IV, nr. 32, Blaj 1894, p. 245
[191] *Revista Orăştiei*, Anul II, nr. 6, Orăştie 1896, p. 2

stare a aduna românii din depărtări mari, pentru a se încălzi la focul cultural al ei. / După terminarea serviciului divin, la care a asistat și comitetul cercual, precum și o mulțime de oaspeţi, s-a deschis adunarea generală, de dl director al despărțământului, Francisc Hossu-Longin… / Apoi, la propunerea dlui Dr. Alex. L. Hossu, se aleg, pentru verificarea procesului verbal, domnii Avram Păcurariu, protopop, şi Nicolae Muntean, preot greco-catolic în **Dobra**… / În comisiunea pentru înscrierea membrilor noi, sunt aleși domnii Iosif Morar, protopop în **Dobra**, şi di Ladislau Oltean. / În comisiunea pentru controlarea raporturilor prezentate, se aleg domnii Serafin Olariu, preot în **Branișca**, şi F. Budiu, comersant în **Zam**; iar dl preşedinte suspendă ședința, pe 10 minute… / La banchetul ce a urmat, au fost peste 60 de tacâmuri; toaste însă s-au ținut numai trei, şi anume: dl F. Hossu-Longin (scris Hosszu), directorul despărțământului, a toastat pentru înflorirea Asociațiunii şi pentru comitetul central; dl protopop local, pentru dl F. Hosszu-Longin, ca director al despărțământului şi pentru prea stimata sa soție, care, ca prezidentă a Reuniunii femeilor române din comuna **Hunedoarei**, încă muncește cu abnegaţiune pentru înaintarea culturală a neamului nostru, iar în urmă, dl N. Muntean a toastat pentru ilieni, care s-au purtat atât de brav cu această ocaziune. După banchet, am avut fericirea de-a admira petrecerea țărănimii, în curtea hotelului.

Seara, a fost concert, la care a debutat şi un cor, compus din tinerimea studioasă din jur, între care mulţi teologi din **Sibiu** şi studenţi din **Brașov** și **Deva**. Concertul s-a deschis cu „Cântecul de jertfă”, de Beethoven, executat de cor. După aceea, a urmat un solo de violină al dlui Ioan Claudiu Iuga, student absolvant din **Braşov**,

fiind acompaniat, la pian, de dl George Şorban, conservatorist din Viena. / Mult a plăcut publicului și cântecul „Cucuruz cu frunza-n sus”[192], de George Şorban, care, la dorinţa publicului, a fost repetat. / Culmea concertului a fost frumoasa „Fantasie pe motive românești”, executată și compusă, totodată, de dl George Şorban. Executarea artistică și frumoasă a acestui punct, din partea tânărului artist Şorban, a fost răsplătită cu furtunoase aplauze din partea publicului şi cu un frumos buchet de flori: iar dl Şorban a trebuit să mai cânte două piese, la dorința generală. Cvartetul, executat după aceasta, o compoziție a dlui Şorban, încă a plăcut foarte mult publicului.

Declamaţiunea serioasă a domnilor P. Vasilon şi N. Neamţ încă a succes, dar declamaţiunea comică a dlui E. Sârb a lăsat mult de dorit. / Prin cvartetul „Sună buciumul d-alarmă” s-a încheiat concertul. Dl dirigent al corului, teologul Şuiagă, s-a arătat ca un dibaci conducător de cor. / După concert, a urmat dans, la care a fost o animație foarte mare. Cvadrilul a fost dansat de peste 40 de perechi şi poate ar fi fost jucat şi de mai multe, dar sala a fost foarte mică şi neacomodată pentru un public mare. / Între dame, am observat pe doamnele Elena Pop Hosszu-Longin din Deva; Păcurariu, Șerban, Orbonaș și Fărcaș din **Ilia**; Leşnican din **Dobra**; Dragomir din **Gurasada** și altele. Iar dintre drăgălașele domnişoare, donişoara Flora Șorban, din **Gherla**, domnişoarele Victoria şi Senefta Popovici, Cornelia Neamţ din **Leşnic**, Agafia Ardelean din

[192] Cântecul acesta, pe care Eminescu îl învăţase în Bucovina, a fost cântat, în 1502, la Krakowia, de taraful sucevean al soliei moldoveneşti, care participa la întronarea Regelui Alexandru. Prelucrarea lui George Şorban este cea care se mai păstrează în folclorul transilvan de astăzi – notă. I. D.

Deva, Valeria Sinca din **Batiz**, Constanţa Papp, Silvia Muntean şi M. Suvoboda din **Ilia**, Constanţa Dănilă din **Hunedoara**, Aurelia Comloşi din **Dobra**, Aurelia Luch din **Cărmăzăneşti** şi altele, pe care nu le-am putut însemna”[193].

1900, Diaconovich: „**Ilia** (magh. Maros-Illye), comună mică în Transilvania, comitatul Hunedoara. Are 221 case, cu 1.054 loc. Români greco-ortodocşi, puţini de alte confesiuni. Teritoriul e de 2.056 jugăre cadastrale, muntos; locuitorii cultivă industria de casă, agronomia, prăsesc vite cornute frumoase, porci şi oi. Târgurile de vite sunt renumite în toată Ungaria. Aici s-a născut contele Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei. Ruinele castelului său se văd până astăzi. Judecătorie cercuală, pretură și staţiune a căii ferate. / **Ilia, protopopiat** românesc greco-ortodox, cu 26 parohii şi 21 filiale şi cu 22.638 suflete”[194].

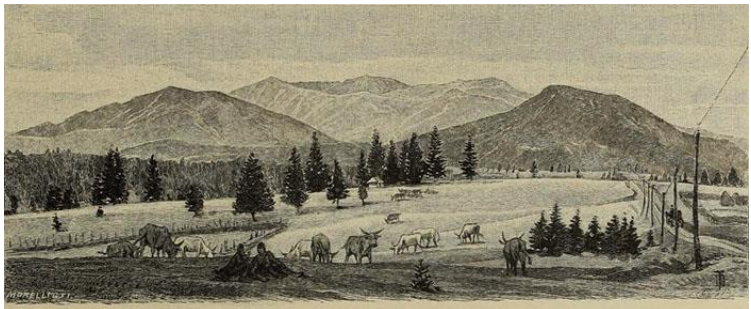

Aussicht von der Magura Kaluluj gegen Pietrosul hin.

[193] *Revista Orăştiei*, Anul V, nr. 30, Orăştie 1899, pp. 1, 2
[194] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom II. Sibiu 1900, p. 793

ILENI

(Illény, comuna Mândra, judeţul Braşov)

1878-1881: Badea Gheorghe Cârţan „a cătănit, din vara anului 1878, până-n vara anului 1881, trei ani încheiaţi, el fiind cătana cea mai bătrână din regiment. / Cum îşi vor aminti, mai târziu, ortacii săi de cătănie, Tămaş Avisalom Cornea şi Samoilă Metea, din comuna **Ileni**, comitatul Făgăraşului, Cârţan a fost un ostaş disciplinat, care s-a purtat „cum scrie la carte". Era respectat şi iubit de camarazii săi, ba chiar şi de ofiţeri şi subofiţeri…

Într-una din nenumăratele sale peregrinări, Badea Cârţan s-a abătut şi pe la casa primarului Tămaş Avisalom Cornea, din **Ileni**. A desfăcut desaga şi a scos două cromolitografii, lucrate de profesorul Răsmeriţă, din Turnu Severin. Una din ele înfăţişa chipul lui Ştefan cel Mare, având împrejur scene din luptele de la Baia, Podul Înalt şi Codrul Cosminului, cu următorul text : „Legea, neamul şi moşia orişicând va fi nevoie cu viaţa s-apărăm, cum făceau strămunii!". Cealaltă cromolitografie îl arăta pe Mihai Viteazul şi scene din bătăliile dc la Călugăreni şi de la Şelimbăr, şi cuprindea îndemnul: „Visul românimii domnul să împlinească, fraţi români, sub alte neamuri să nu se mai găsească!". / Primarul a privit lung tablourile, a citit

şi recitit scrisul de pe ele; ochii i s-au umezit. Şi-a chemat copiii (avea cinci, între trei şi opt ani) şi le-a spus: „Uitaţi-vă aici! Aceştia sunt Ştefan cel Mare şi Mihai Viteazul, gloria poporului român. Să fiţi vrednici de ei, să învăţaţi la şcoală istoria neamului nostru! Când veţi fi mari, se va îndeplini porunca lui Mihai: „români sub alte neamuri să nu se mai găsească!”. / A doua zi, în casa primarului, fruntaşii satului au hotărât să rezolve problema localului de şcoală. Oamenii vor face cărămizi, vor aduce lemne din pădure şi fiecare familie va contribui cu suma de 120 coroane. Peste câţiva ani, comuna **Ileni** se mândrea cu unul din cele mai frumoase localuri de şcoală, dispunând de patru săli de învăţământ”[195].

1884: „Dl Gavrile Cornea, paroh greco-catolic în **Ileni**, declară că corespondența, apărută în nr. 102 al ziarului nostru, datată **Ileni** 14/26 iunie, n-a scris-o domnia sa. Redacțiunea încă afirmă că acea corespondență nu e nici subscrisă, nici trimisă de domnia sa”[196].

1910, alegeri sângeroase în comitatul Făgăraş: „Peste tot s-a dat ordin, în alegeri, să i se facă lui Werner porţi de triumf şi să se trimită în calea lui călăreţi, dintre românii cumpăraţi cu bani. S-au trimis înainte până şi care cu furaje pentru caii de la trăsurile utilizate în propagandă de către agenţii oficialităţii. / Românii din comuna **Şinca Veche** le-au ţinut drumul şi au răsturnat toate carele cu furaj în şanţul şoselei. Acesta a fost semnalul încăierării.

Prima adunare guvernamentală a fost în comuna **Râuşor**, unde s-a adunat tot satul, bărbaţi, femei, bătrâni

---

[195] Metea, Octavian, *Fii ai Neamului Românesc / Patriotul Badea Cârţan*, Bucureşti 1972, pp. 57, 122, 123

[196] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVII, nr. 111, Braşov 1884, p. 2

şi copii, într-o perfectă ordine de luptă; rândul prim l-au ocupat femeile, cu copiii în braţe şi înarmate cu ouă clocite; după ele au urmat bărbaţii, având o grămadă de pietre ascunse. La un semn dat, bărbaţii, alegători sau nu, au început să arunce cu pietre în candidatul guvernului şi însoţitorii săi, care, până să intervină jandarmii, au fost nevoiţi să se refugieze.

A doua adunare au ţinut-o la **Ileni**... Aici, cei câţiva călăreţi, comandaţi întru întâmpinarea candidatului guvernului, au fost bătuţi în trecerea prin comună, de către ilereni, cu ouă luate de sub cloşti. Cei mai mulţi au fost siliţi să se întoarcă din drum, iar ceilalţi au fost împroşcaţi cu ouă şi bătuţi cu pietre.

În faţa şcolii din **Ileni**, unde se ridicase o poartă de triumf pentru Werner (care, în realitate i-a folosit dlui Vaida, a doua zi, când a fost ridicat sus, cu multă însufleţire, de către alegători şi de unde le-a ţinut o cuvântare), propagandiştii guvernului au fost alungaţi de o ploaie de pietre, aruncate din curtea şcolii de către săteni şi au fost siliţi, atât candidatul, cât şi kortes-ii, să fugă cu trăsurile lor, prin grădinile oamenilor, şi să se ascundă pe câmp, prin semănături. / Tot la Ileni, numai norocul a făcut ca jandarmii să nu împuşte într-un grup numeros de ţărani, care îi provocaseră, încercând să-i dezarmeze…

Mai tragic a fost deznodământul în comuna **Mărgineni**. Aici s-a dat ordin brigadierilor silvici să facă o poartă de triumf candidatului guvernului. Tocmai când poarta a fost terminată, s-au prezentat sătenii şi, fără multă vorbă, au stricat-o. Brigadierii au cerut atunci ajutorul jandarmilor, iar aceştia, aţâţaţi şi de brigadieri, au făcut uz de armă, împuşcând în mulţime. Trei flăcăi, care nici nu erau alegători, au căzut morţi pe loc şi alţi câţiva alegători

au fost răniţi. Vestea **masacrului de la Mărgineni** a agitat şi mai mult spiritele şi a sporit revolta populaţiei din jur… / Înmormântarea s-a făcut la Mărgineni, într-o atmosferă de doliu naţional, participând la ea peste 5.000 de ţărani din satele învecinate şi fruntaşii lor, printre care şi vajnicul luptător, dl Dr. Al. Vaida-Voevod.

Guvernul a împărţit bani prin primari. Când şi unde a putut corupe, a corupt. Românii au rezistat însă contra acestei ademeniri. Astfel ni s-a povestit un caz: cantorului Milea din **Ileni** i-a dat pretorul Herszeny 5 zloţi (10 lei), ca să voteze pe Werner. Când a votat cantorul, pretorul, care îi dăduse banii, era de faţă şi, văzându-l că a votat pe candidatul român, l-a apostrofat, la ieşire, cu următoarele cuvinte: „Măi, calicule, tu păcălit la mine!”. Pe dată, însă, şi primi răspunsul cantorului: „Ce mă faci calic, doar eu nu mi-am vândut moşia, ca tine!”. Candidaţii partidului naţional român au ieşit biruitori”[197].

1938: „Zilele trecute, a fost ridicat pavilionul naţional al stolului școlii primare din **Ileni**. Raportul a fost dat de dl Ilarion Burlea, comandantul stolului, iar serviciul divin a fost oficiat de părintele Gheorghe Russu, care a tălmăcit şi sfânta evanghelie. Domnii profesori E. Roşală şi Ilarion Burlea au arătat rostul străjeriei. A urmat un program din gimnastică ritmică şi jocuri, executate de elevii străjeri, sub conducerea dlui Burlea”. / „În timpul unei furtuni, a fost lovită de trăznet şura lui Barbu Barbu din **Ileni**. Au ars câteva măji de paie, care erau aşezate în şură”[198].

---

[197] *** *Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul*, 1918-1928, vol. III, Bucureşti 1929, pp. 1510, 1511

[198] *Universul*, Anul 55, nr. 147, Bucureşti 1938, p. 12

ILIENI

(Illyefalva, județul Covasna)

1849: „Pe 21 iulie, Bem a atacat din nou inamicul la **Ilieni** (Illyefalva), fără prea mult efort. Clam Gallas nu a îndrăznit să rişte nimic: pe 21 iulie, fără a îndrăzni să se gândească la o luptă serioasă, a părăsit Háromszék şi s-a retras la **Bârsa** (Barcaság), după două lupte neînsemnate. Bem ştia că Lüders lăsase o brigadă rusă pe **Făgăraş**, cu sarcina de a se repezi în ajutorul lui Clam Gallas, dacă era necesar (Lüders a ocupat oraşul pe 21 iulie!). Nu se putea aştepta la succes tactic direct, într-un echilibru de putere atât de nefavorabil. Întrucât a văzut ca sarcina sa principală ca să împiedice Corpul 5 ţarist să ajungă în Marea Câmpie şi să ţină inamicul departe de Ţinutul Secuiesc, a trebuit să recurgă la acţiuni indirecte, pentru a atinge acest scop. Nu a reuşit să ridice un obstacol direct împotriva lui Lüders, ca să se întoarcă spre vest şi să ia pe Sibiul. Pentru a „perturba planurile operaţionale ale ruşilor", a trebuit să transfere operaţiunile într-o zonă din care să fie întrerupte relaţiile armatei ţariste cu patria-mamă sau cel puţin să fie ameninţate cu întreruperea lor, ca fiind cel mai potrivit pentru aceasta; generalul a renunţat la ideea **eliberării Braşovului**, a renunţat la ocuparea strâmtorii Timişul de Jos (Tömös) şi Bran (Törcsvár). In-

vazia Moldovei a fost pregătită ca o surpriză pentru inamicul întors spre sudul Ţinutului Secuiesc (Székelyföld)”[199].

1849: „Mai era o condiție pentru reușita invaziei Moldovei, și anume ca Sándor Gál să poată apăra Ținutul Secuiesc, până la întoarcerea lui Bem. Cu toate acestea, Gál nu a fost capabil să facă acest lucru. După retragerea lui Bem, lui Gál i-au mai rămas, la **Sângiorgiul Secuiesc**, doar 7.000 de oameni și 24 de tunuri, iar cu aceasta trebuia să dețină Ținutul Secuiesc. Armatele lui Clam Gallas au stat, mai întâi în spatele dealurilor de la **Hărman** (Hermány), la nord de Brașov, acoperind parțial Braşovul și păstrând parțial legătura cu Sibiul Mare. Cu toate acestea, când avanposturile maghiare au încercat să înainteze spre Dobolii de Jos (Aldoboly) și Illyefalvá pe 22, a devenit evident că respingerea moldovenească era iminentă. Clam și-a adunat apoi armatele nu la Sfântu Gheorghe, ci la Földvár. Iar pe 23, a pornit, nu pe traseul Ölppatak-Szemerjai sau Aldoboly-Illyefalva-Szemerjai, ceea ce merită menționat, pentru că avanposturile sale au raportat, pe 22, că ar exista ceva forță maghiară în Szemerja, dar nici una în Sepsiszentkirály și Illyefalva —, dar de la Földvár a mers mai departe spre **Illyefalvá** prin torenți – unde nu era dușman! De acolo, a împins mai departe spre Sepsiszentgyörgy. Ciam Gallas a parcurs cele două mile și un sfert dintre Földvár și Ilyefalva pe drumul noroios în 11 ore. Trupele lui Gál s-au opus Sepsiszentgyörgy la Szemerja. Avangarda lui Gál (batalionul 20, 24 de tunuri, 7.000 de oameni) a fost împinsă înapoi, pe poziţia din Semerja, de artileria inamică. Aici, după bătălii reuşite al-

[199] Kovács, Endre, *Bem József*, Budapest 1954, pp. 329-338, 443, 574-596

ternativ, Clam Gallas a forţat decizia celei de-a treia bătălii de la **Sfântu Gheorghe**, seara târziu. Ungurii s-au retras. Din fericire, Clam nu a urmărit trupele lui Gál, pentru că ar fi putut cu ușurință să cucerească Sfântu Gheorghe, ci s-a retras la Illyefalvá, iar pe 24 iulie, în fosta sa poziție, în spatele Râului Negru (Feketeügy) și al Oltului. Pierderea sa a fost de aproape 600 de oameni. Pe 27, Gál, simțind că poziția sa nu este suficient de puternică, a evacuat Sfântu Gheorghe și s-a retras spre **Micfalău** (Mikóújfalu)"[200].

1860: „Pe teritoriul zăcămintelor de lignit din regiunea Sfântul Gheorghe, la **Ilieni**, a luat naștere, în anii 1860, întreprinderea minieră, numită „Segen Gottes", ai cărei proprietari erau capitaliști din **Braşov**. În 1867, cei 20 de muncitori ce lucrau aici extrăgeau în total 504 q cărbune"[201].

1932: „Pe la Braşov, zăpada a atins grosimea de doi metri. Un tren de marfă a rămas înzăpezit pe linie între staţia **Ilieni** şi **Herman**"[202].

1936: „În ziua de 2 august, în cadrele unei serbări frumoase, a avat loc, în comuna **Aita-Seacă,** din judeţul Treiscaune, instalarea noului preot român unit, în persoana onoratului domn Ioan Șuteu, din comuna **Rădești**, judeţul Alba. / Instalarea s-a făcut de către prea onoratul domn protopop ai Braşovului, Mihail Hodârnău, Au asis-

[200] Kovács, Endre, *Bem József*, Budapest 1954, pp. 329-338, 443, 574-596

[201] Vajda, Ludovic, *Începuturile dezvoltării mineritului de cărbuni în Transilvania*, în Muzeul Naţional de Istorie a Transilvaniei, *Acta Mvsei Napocensi*, XXII-XXIII, Istorie, Cluj-Napoca 1985-1986, p. 412

[202] *Unirea Poporului*, Anul XIV, nr. 9, Blaj 1932, p. 9

tat şi au slujit, pe lângă Sfinţia Sa părintele Protopop, şi părintele Ioan Șuteu, onoratul domn Ioan Florea, preot în **Ilieni**-Braşov şi onoratul domn Ioan Țălnariu din Baraolt. / Au mai luat parte dl Dr. Liviu Brătfăleanu avocat în **Baraolt**, Dr. Gheorghe Muntean, avocat **Braşov**, Isaia Bobeş, învăţător în **Aita-Seacă**, Nicolae Maier, învăţător în **Rădeşti** şi alţii, care muncesc cu trup şi suflet pentru fraţii din această parte a ţării. / Teodor Maier, învăţător"[203].

1944: „Ieri, 30 august 1944, armata română a început operaţiuni pentru dezrobirea Transilvaniei de nord şi, printr-o acţiune locală, a reuşit să pună stăpânire pe satele **Vâlcele**, **Ilieni**, **Fitiş**, **Bicfalău**, înaintând pe o adâncime de 10 km"[204].

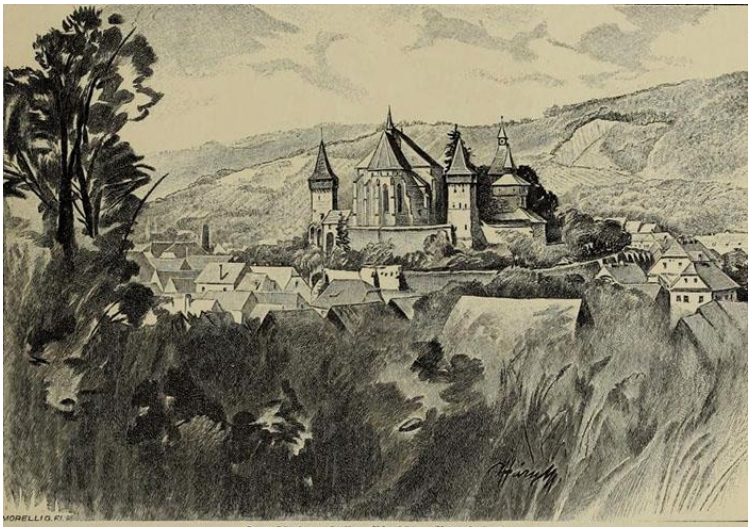

Das Kirchencastell zu Birthälm (Berethalom).

[203] *Unirea Poporului*, Anul XVIII, nr. 33, Blaj 1936, p. 3
[204] *Universul*, Anul 61, nr. 241, Bucureşti 1944, p. 1

ILIŞUA

(magh. Alsóilosva, comuna Uriu, judeţul Bistriţa-Năsăud)

Secolul II, după Hristos „În provincia Dacia, Tipurile 19a5 apar pe *limes*-ul de nord, în zona de contact cu lumea barbară germană. În privinţa tipului în discuţie, este clar că ele sunt fibule cu genunchi de tip barbar şi că au ajuns în Dacia prin captură sau sunt fabricate în provincie de meşteri barbari sau romani, pentru lumea barbară. Semnificative sunt, în acest sens, exemplarele în curs de prelucrare, găsite la **Ilişua**, Dacia Porolissenssis (atelier), şi exemplarul rebut, descoperit în castrul de la **Ilişua**. În privinţa cronologiei, tipul 19a5 este datat în a doua jumătate a secolului al II-lea post Christos, în timp ce piesele noastre, credem, nu pot fi anterioare războaielor marcomanice, rămânând în uz până în primele decenii ale sec. al III-lea p. Chr."[205].

1938: „Din **Reteag**, unde te lasă trenul de **Cluj**, eşti mai ispitit să apuci drumul ce duce spre Munţii Ţibleşului, ridicaţi mândri deasupra dealurilor străjuind, dinspre Nord, Câmpia Transilvaniei. Dar de la cel dintâi sat,

[205] Cociş, Sorin; Gaiu, Corneliu; Zăgreanu, Radu, *Fibule romane din Dacia intracarpatică*, în *Revista Bistriţei*, XXIV, Bistriţa 2010, p. 204

voioșia la care te îndeamnă, din stânga, ruinele cetăţii lui Petru Rareș, **Ciceiul**, iar din dreapta, lunca larg deschisă a Someșului-Mare, se topește, făcând loc mâhnirii. Satul **Uriu**, împărţit între maghiari și români, întâietate având cei dintâi. / Lucrurile nu se schimbă nici în al doilea sat, **Ilişua**, printre casele căruia se strecoară valea cu același nume. Drumul urmează cursul apei, pe o distanță de 6 km, fără a întâlni în cale altceva decât boturi de deal, curmate de mult de apele văii, amenințând drumul, sau ici şi colo, câte-o locuință a vreunui om ce n-a mai încăput în vatra satului. Dobricul rămâne în stânga, cuibărit între două dealuri înalte, între care și-a adâncit vale pârâul Dobricel. Valea **Ilişua** aici iese din gâtuitura dealurilor Căianului şi se grăbește să ajungă la albia Someşului...

În privinţa comunei **Ilişua**, trebue să facem o rezervă. Informaţiile dlui Dr. Iosif Jivan, privitoare la proprietăţile căenarilor în acest sat, au fost incomplete. Probabil că domnia sa s-a condus după cadastrul acestei comune și atunci faptul e explicabil: nu toţi căenarii au coli cadastrale, fiindcă pământul cel mai mult cumpărat, a fost cumpărat după completarea colilor. Astăzi numai săteanul Vidican George din **Şes** dispune, în hotarul comunei **Ilișua**, de 9 jugăre de pământ arător şi 4 de fânaţ. Proprietăţile celorlalţi se ridică la 42 jugăre arător, 20 de fânaţ și 1 % pădure…

Ilişua… e un sat de maghiari scăpătaţi, ce n-au ştiut preţui pământul niciodată, fiindcă niciodată nu l-au frământat cu mâinile lor. De aceea, sunt mai înclinați să simtă argintul în buzunarele straielor, decât duhul pământului sub picioare. Iar căenarul a strâns, din cele două Americi, a stors din fagurii albinelor banul călător, ce aduce însă pământ statornic. A vândut vitele, oile, scur-

mătorii, s-a lăsat „fără coadă de vacă la casă”, dar, în schimb, numărul „delnicioarelor” creştea… Astăzi, satul **Ilişua** e cuprins ca într-un cleşte de proprietățile căinăreşti, cleşte ce se strânge mereu, gâtuind rămășițele unui neam fără legea pământului”[206].

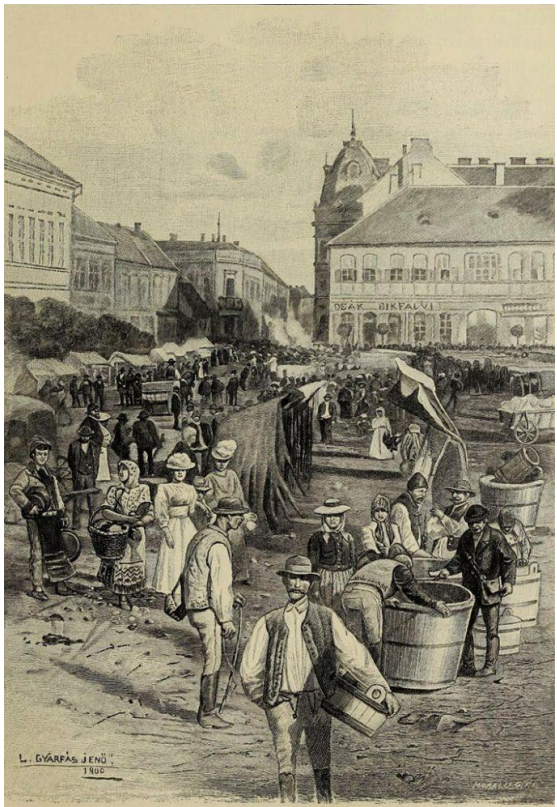

Markt zu Sepsi-Szent-György.

[206] Gusti, Dimitrie, *60 de sate româneşti*, Bucureşti 1942, pp. 22, 62, 64

ILIŞUA

(Illova, Ilosva, comuna Şărmăşag, judeţul Sălaj)

1553: „O conscripţie din timpul lui Alexandru Lăpuşneanu, la 1553, ne arată precis câte sate aparţineau cetăţii Ciceu, pe care o stăpâneau Domnii Moldovei, de mai bine de o jumătate de veac. Numele satelor sunt: **Baba**, **Baţa**, **Poiana-Blenchii**, **Bârsău**, **Ciceu Giurgeşti**, **Ciceu-Haşmaş**, **Ciceu-Mihaieşti**, **Ciceu-Corabie**, **Dăbăceni**, **Ambriş**, **Galgău Ganciu**, **Gostila**, **Gighişul de sus**, **Ileanda mare, Ilişua**, **Caţcău**, **Căplani**, **Căpâlnea**, **Caşeu de jos**, **Răguseşti**, **Coldan**, **Chireu**, **Leleşti**, **Mica**, **Mănăştiur**, **Muncel**, **Negrileşti Urişor**, **Uriul de sus**, **Orman**, „Orbo", „Patakfalva", **Petrihaza**, **Peşteş**, **Refeni**, **Reteag**, **Glod**, **Şomcutul mic**, **Selişca**, **Sânmărghita**, **Suciul de sus şi de jos**, **Vima-mare**, **Vaida-Cămăraş**, **Borcuţ**, **Văleni**, **Poiana-Porcului**, **Dămăcuşeni**, **Draghia**, **Lăpuşul unguresc**, „Ioszeplápos", **Dobric**, **Libotin**, **Masca**, **Rogoz**, **Rohia** şi „Szaszmezö" (dispărut)"[207].

1782, Johann Lehmann: „La 23 mai, spre Cluj, peste munţi fără drumuri şi prin sate prost construite şi

[207] Meteş, Ştefan, *Moşiile Domnilor şi boierilor din Ţările române în Ardeal şi Ungaria*, Biblioteca Semănătorul, Arad 1925, p. 25

puţin locuite. **Ilişua** (Illova, Ilosva, comuna Şărmăşag, judeţul Sălaj) e nimica toată; **Bocşa** (Baska, judeţul Sălaj) nu-i ceva mai mult. Popa de aici are o locuinţă bine mobilată, plină cu tot felul de alimente. Atunci era pe la amiază, după o noapte de lipsă, în cârciumă nu se găsea nimic, domnul popă şi soţia lui n-au vrut nicidecum să-şi vândă podoaba curţii lor. Domnişoara popă, însă, o fetiţă tare drăgălaşă, ne-a luat partea şi şi-a înduplecat părinţii, ca să-i îngăduie să ne vândă găini, ouă, untură, precum şi făină de porumb. Judecând după plată, înduplecarea nu a necesitat prea multe ocolişuri. Un cocoş tânăr, frumuşel, fuge prin curte. La întrebarea dacă ea ar putea să-l vândă, veni răspunsul: da! Cât costă? Doi guldeni. În aceeaşi proporţie, au fost preţuite şi celelalte. Totuşi, era ceva"[208].

1939: În cadrul serbării de 10 Mai de la **Lompirt**, „serviciul religios s-a oficiat la câmp, pe un teren amenajat foarte frumos în acest scop, de preotul greco-catolic Ioan Taloș și preoții Boca Ioan din **Ilişua**, romano-catolic, Noghi Ludovic din **Ilişua**, reformat, și Adalbert Alby din **Lompirt**". După cuvântări, „a urmat defilarea, în ordinea următoare: elevii școlilor primare din comunele **Curitău**, **Câmpia**, **Ilişua** și **Lompirt**; premilitarii subcentrului **Bocşa**, sub conducerea dlui I. Naghi, sublocotenent în rezervă, comandantul subcentrului, și armata. / Între asistenţi, am remarcat pe domnii dr. I. Pop, judecător, şi fiica, dr. Pop Ionel, avocat, Gheorghe Apostol, subrevizor şcolar, Gheorghe Crişan, avocat stagiar, Iosif Moldovan, învăţător pensionar, toţi din **Şimleu**, Alexandru Pop, subrevizor școlar în **Zalău**, V. Bogdan, șeful gării **Şărmăşag**,

[208] AR, *Călători străini despre Ţările Române*, X, I, serie nouă, Bucureşti 1998, p. 584

R. Sipoş şi Danilă Graur, învăţător pensionar, Trufaş, notar în **Ilişua**"[209].

[209] *Universul*, Anul 56, nr. 131, Bucureşti 1939, p. 8

ILOVA

(comuna Slatina-Timiş, judeţul Caraş-Severin)

1773, mai 19, Iosif al II-lea: „Am plecat călare, din **Mehadia**, la ora cinci, dimineaţa, străbătând valea Bolvaşnita, trecând peste **Globurău** (comuna Mehadia, judeţul Caraş-Severin), spre **Rusca** (azi **Rusca Montană**, judeţul Caraş-Severin), după aceea la **Feneş** (comuna Armeniş, judeţul Caraş-Severin), de aici la **Armeniş** (judeţul Caraş-Severin) şi am ajuns la **Ilova** (comuna Slatina-Timiş, judeţul Caraş-Severin), unde am inspectat compania noilor grăniceri români. Sunt, printre ei, oameni chipesi; nici ei nu par prea mulţumiţi. Mai ales cei din Rusca se plâng de pământurile lor rele, care sunt foarte mici, şi pe terenurile aşezate la înălțimi mai mari, ei nu pot cultiva nimic, deoarece bucatele nu se coc şi nişte vecini le-ar fi luat din pământul lor. Mai ales, însă, se plâng de contribuția care e prea apăsătoare pentru ei. I-am liniştit, spunând că, odată ce vor fi militari, vom avea grijă de ei. Munţii sunt foarte înalți şi despăduriti cu totul şi mişună de nenumărate oi şi capre. Satele sunt toate aşezate pe văi şi nu le vezi decât atunci când intri chiar în ele. Se mai plâng că ar fi suferit foarte mult de pe urma molimei la vite. Văile râurilor Bellareca, Sebeş şi Timiş sunt numai în parte militarizate, iar satele situate pe el îşi au pămân-

turile, de cele mai multe ori, amestecate cu cele ale grănicerilor. Muntele de la **Globurău** e foarte prăpăstios şi abrupt. În fiecare din aceste sate, se află numai câte un detaşament din batalionul garnizoanei lui Wolfenbüttel. Toţi se plâng de scumpete şi de imposibilitatea de a-şi face rost de legume. De la **Slatina**, am plecat spre **Caransebeş**"[210].

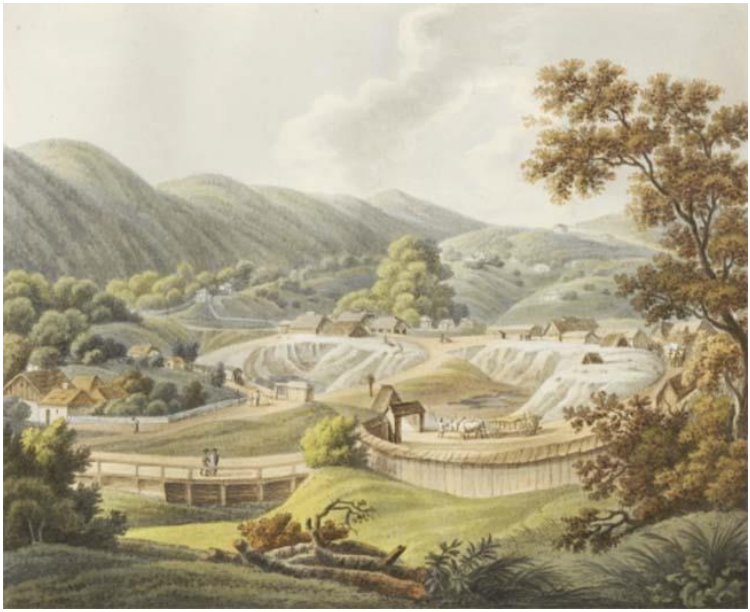

[210] AR, *Călători străini despre Ţările Române*, X, I, serie nouă, Bucureşti 1998, pp. 137, 138

ILVA MARE ŞI MICĂ

(judeţul Bistriţa-Năsăud)

1767, François-Xavier de Feller: „La 8 mai, am mers, împreună cu contele d'Ybarra, la **Rodna**, unde se află minele de sub conducerea sa. Cum aceste mine dăduseră mari speranţe, în 1767, s-a cântat chiar un Te-Deum… / Am sosit, în aceeaşi zi, la **Iad** (Jaad, azi satul şi comuna Livezile, judeţul Bistriţa-Năsăud), un sat săsesc: aceşti saşi sunt oamenii cei mai cumsecade, de o nevinovăţie desăvârşită şi de o egală neştiinţă. Fiul preotului din Bistriţa, în vârstă de 20 de ani, susţinea, de curând, că Luther ar fi trăit odată cu apostolii. Sunt mult mai curaţi decât ungurii şi românii, au acelaşi fel de a fi şi aceeaşi limbă ca şi luxemburghezii.

La 9, am trecut pe lângă **Bârgău**, ultimul sat din Transilvania, spre Moldova. Acolo se face carantina, înainte de a intra în Transilvania. După ce am trecut peste un munte mare, am pătruns într-o regiune hâdă şi pustie, dar foarte plăcută pentru un filozof. Priveam la munţii înalţi, care păreau că ne închid în aceste văi adânci, neştiute muritorilor, ca nişte metereze împotriva ispitelor şi nebuniei din lume.

Am luat masa la **Ilva Mică**. Românii care locuiesc în această parte sunt buni şi uniţi: femeile lor poartă tur-

bane şi cercei după moda turcească. Am trecut, de două ori, Someșul, care era grozav de umflat şi ajungea până la partea de sus a caprei de la trăsură. În drum, am văzut munţi care purtau urmele clare ale acţiunii apelor din timpul potopului. Toate aceste coline poartă pecetea prăpădului şi furiei apelor şi nicidecum a unei mutări încete şi treptate a mării. În sfârşit, după multe păţănii, am ajuns la **Rodna**, la nouă şi jumătate, seara. Am tras la gazdă, la Berch Schapfer (administratorul minelor).

La 10, am plecat călare, căci nu s-ar putea merge altfel, la minele care se află încă la trei leghe de Rodna. Am trecut, de 33 de ori, peste un șuvoi de apă foarte mare. Era foarte frig şi munţii erau din nou dezbrăcaţi de verdeaţa lor şi acoperiţi de zăpadă. Zăpezile acoperă, câteodată, acest ţinut în august. Acum șapte ani, se mergea cu sania în ziua de Sf. Bartolomeu (24 august); serbarea Adormirii (15 august) nu este întotdeauna fără zăpadă. Am admirat evaporările îngheţate și întărite la ieșirea lor din pământ, într-o poziţie minunată.

Înainte de a ajunge la locul minelor, am văzut o trupă de soldaţi români, care păzesc ieşirea din Transilvania; este o miliţie, al cărei rost, ca și al secuilor, este doar de a apăra graniţa. În apropierea ei, se află ridicată o spânzurătoare, pentru românii fugari, care însă nu se dau înapoi de a fugi în mare număr. Ei au fost puşi să facă slujbă, împotriva voinţei lor. Arătau destul de prost, purtând aproape aceeași îmbrăcăminte, pe care o avuseseră înainte. De atunci, încoace, totul merge din ce în ce mai bine; au acum o uni formă cenuşie cu roşu; efectele lor sunt curate. Ofițerii lor, când i-am văzut, aveau garnituri roșii la hainele castanii. Acest fel nou de soldaţi duce cu o

mână plugul şi cu cealaltă poartă sabia, ca evreii, când și-au clădit din nou templul...

Acești oameni simpli sunt uniţi cu biserica de la Roma, dar ei ştiu tot aşa de puţin ce înseamnă această unire, cât știu şi schismaticii ce înseamnă neunirea. Unul dintre aceştia susținea, în faţa unui prieten de al meu, că schisma consta în a înconjura altarul de la stânga, la dreapta, în timp ce catolicii merg de la dreapta, la stânga. Ei păzesc posturile cu atâta străşnicie, că n-ar pune gura pe o lulea, al cărui capăt să fie de corn sau de os... / Un număr oarecare din acești români locuiesc la munte. Li s-a împărțit cartofi, care cresc foarte bine la munte, unde plugul nu se poate folosi decât foarte puţin. Se crede, fără temei, că această cultură a cartofului sărăceşte pământul, deoarece îi priește foarte bine pământul cel mai arid, ca în Ardennes. Dimpotrivă, cum plantarea şi recoltarea nu pot fi despărțite de săparea şi răsturnarea pământului, această cultură trebuie să-l facă, fără îndoială, mult mai rodnic”[211].

1878: „Pentru soldaţii răniţi pe câmpul de război din Bosnia şi Herţegovina şi pentru familiile rămase fără scut s-a colectat… din **Ilva Mare:** Casa bisericii, 1 florin; / Pantelemon Domide, căpitan, 2 florini; / Florian Porcius, fost căpitan, 30 cruceri; / Clementu Lupşaiu, preot, 1 florin; / Ioan Issipu, jude cercual, 1 florin 50 cruceri; / Emil Hoszu, adjunct, 1 florin 40 cruceri; / Simeon Stoica, medic, 1 florin; / Karacsonyi János, 1 florin 20 cruceri; / Banyai Istvan, 30 cruceri; / August Pfeuffer, 1 florin; / Karacsonyi Simon, 1 florin; / Korbuly Zachor, 70 cruceri; / Katona Lukacs, 2 florini; / Moisa Grün, 50 cruceri; /

[211] AR, *Călători străini despre Ţările Române*, IX, serie nouă, Bucureşti 1997, pp. 566, 567

Iankel Mendel, 30 cruceri; / Comuna **Ilva mică**, 2 florini”[212].

1884: „Contribuirile, în urma Apelului, incurse în favoarea „Fondului pentru înfiinţarea unei şcoli române de fetiţe în Cluşiu”.

a). Căpitanul c. r. Panteleimon Do-mide, în **Rodna**, districtul Năsăudului, 2 florini 20 cru-ceri, colectaţi de la domnii Emiliu Hosszu. 50 cruceri; / Ana Hosszu, 50 cruceri; / Iacob Berim, 40 cruceri; / Ga-briel Anca, 40 cruceri; / Cosma Cotu, 20 cruceri; / Tiva-dar 20 cruceri.

b). Tot de la zelosul căpitan, a treia colectă, în sumă de 2 florini 90 cruceri; anume, de la domnii Iosif Bălu, paroh în **Ilva-mare**, 40 cruceri; / An-chidim Candală, din **St. Iosef**, 50 cruceri; / Michail Do-mide, director şcolii triviale din **St. Georgiu**, 1 florin.

c). Pe lista nr. 424, colectantele, dl cancelist de judecătorie în **Borgo-Prund**, Ioane Trif, 2 florin; / Maria Trif, tot acolo, 1 florin; / Iulian Eliseu Dan, ac., 1 florin; / Zacharia Tănase din **Borgo-Suseni**, 50 cruceri; / Damiani Nechiţi din **Ilva-mică**, 30 cruceri; / Pauli Bufali din **Borgo-Suseni**, 30 cruceri; / Paul Luncanu din **Borgo-Prund**, 40 cruceri; / Maria Pop, preoteasă greco-catolică în **Borgo-Bistriţa**, 1 florin. Dajbukát Gerpelvnö din **Borg-Prund**, 50 cruceri. Suma 6 florini”[213].

1885: „Pentru ocuparea postului de învăţător, la şcoala confesională greco-catolică din comuna **Ilva-mare**, pe „Luncă”, afară de comună, se escrie concurs, până la 20 septemvrie 1885 stil nou, cu emolumintele următoare: / a). salariu anual, plătit din casa alodială a comu-

[212] *Observatorul*, Anul I, nr. 88, Sibiu 1878, p. 3
[213] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVII, nr. 4, Braşov 1884, p. 4

nei **Ilva-mare**, în rate lunare, 180 florini. / b). 4 orgii de lemne. / c). cvartir liber. / Doritorii de a ocupa acest post au a-şi aşterne rugarea, cu toate documentele de calificaţiune, recerute prin lege. Suplicele intrate mai târziu nu se vor primi la acest senat. / Preşedinte, I. Balu. / Secretar, Constantin, învăţător primar"[214].

1886: „Drepturile de a putea exercita **cârciumăritul cu vin, vinars şi bere**, peste întreg anul, în comunităţile înşirate în conspectul de mai jos, din care drepturi fondul şcolastic central din districtul Năsăud are trei din patru părți, respectivele comunități şi fonduri şcolastice confesionale însă câte una din patru părți, **se dau în arendă,** sub următoarele modalități şi condițiuni, începând de la 1 ianuarie 1887, la 12 ore noaptea, pentru timpul de 10 ani următori, până la 31 decembrie 1897, la 12 ore noaptea… / Pe cuverta ofertelor scripturistice, din afară, este a se arăta, apriat, că pentru care comunitate ori secțiune este oferta şi anumită în forma acesta: „Oferta, pentru luarea în arendă a drepturilor de cârciumărit ce administra fondul şcolastic central din districtul Năsăud, în comunitatea N. N." – eventual în secțiunea mică **Rodna**, **Ilva**, **Năsăud**, **Salva**, **Zagra** – ori în secţiunea mare Valea Someşului, Valea Bărgăului, Valea Mureș-Sieu ori peste tot"[215].

1887: „Sub titlul „Un popă model", ni se comunică următoarele: „Părintele Baál Iozsef, popă român în **Ilva mare**, vicariatul Rodnei, în Transilvania, om bogat de averi materiale, n-a mai aflat altă şcoală potrivită pentru copii săi începători decât cea armenească din **Gherla**; deci acolo şi i-a şi dus. Şcolile Năsăudului, cu limbă de

[214] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVIII, nr. 197, Braşov 1885, p. 4
[215] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLIX, nr. 81, Braşov 1886, p. 4

învăţământ română, i se pare prea inferioară; şcolile Bistritei, cu limbă de învățământ germană, limbă universală, limbă cultă, nu i se par potrivite, numai şcolile cu limbă de învățământ unguresc sunt după mult dezvoltatul gust al Sfinţiei sale, deşi şcolile Năsăudului şi ale Bistriţei sunt cele mai aproape de **Ilva-mare**. Încă de mici şi i-a purtată în şcoala de stat ungurească din Rodna, iar la examenul ultim şi-a esprimat dorinţa, către inspectorul Havaşi, că „ce bine ar fi, dacă, în Rodna ar fi batăr două clase gimnaziale ungureşti!". Vedeţi, atunci s-ar bucura dumnesa, când s-ar înmulţi şcolile ungureşti, iar nu celea româneşti. Și dumnealui e preot român, îşi creşte băieţii cu prescuri şi prinoase româneşti, dar la şcoli ungureşti şi în spirit unguresc. Săracă naţie română, cui mai dai prescuri!"[216].

1888: „Baronul Banffy şi consorţii au dispus să se facă studii preliminare tehnice **pentru o cale ferată**, care să lege căile ferate ardelene, cu cele galiţiene. Linia proiectată să pornească de la staţiunea **Betlen** (între Gherla şi Bistriţa) a căii ferate **Cluşiu-Deşiu**, din valea Someșului, și, folosind trecătorile Carpaților, să treacă prin **Ilva**, Teşna, Dorna-Putna și Moldova, în Bucovina, până la staţiunea Câmpulung a liniei Hatna-Câmpulung"[217].

1889: „Cea mai nefericită oră pentru poporaţiunea română din fostului district al Năsăudului este aceea în care a luat frânele guvernării comitatului Bistriţa-Năsăud baronul Desideriu Banffy. Era despotismului acestui comite va fi una din cele mai triste în analele poporului român de pe Valea Someșului, Bârgăului şi Șieului, în care noţiunile comisariat regesc, curatorat de păduri, planuri de economisire, şcoli poporale şi, mai pe sus de toate,

[216] *Gazeta Transilvaniei*, Anul L, nr. 257, Braşov 1887, p. 1
[217] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LI, nr. 212, Braşov 1888, p. 2

procesul cu familia Kemenyi vor fi tot atâtea capitole scrise cu litere negre.

După introducerea comisariatului, lucrul cel dintâi al comitelui, în calitate de comisar, fu de a-şi institui o comisiune pentru administrarea fondurilor, în care el să aibă majoritatea. / Pe această comisiune o învesteşte cu o mulțime de drepturi, care, după uzul vechi, se ţineau de agendele comitetului, al cărui cerc de activitate îl reduce aproape la zero. De limbă oficială declară pe cea maghiară. / Opreşte folosirea atributului „grăniceresc" din toate hârtiile, iar şcolilor normale şi triviale, susținute din fondurile școlastice centrale, li se răpesc numele şi caracterul confesional şi se învestesc cu numele de şcoli fundaționale, cu caracter de şcoli comunale, și pe învățătorii de la aceste școli, prin ordinaţiune, îi sileşte să intre în şirul membrilor reuniunii învățătoreşti generale comitatense, deși aceștia erau deja membri ai reuniunii „Mariane", încă de pe la anul 1872.

Acum, mai de curând, ni se prezintă comisarul cu un statut pentru aceste fonduri, în sensul căruia administrarea fondurilor şcolastice centrale şi de stipendie din **Năsăud** este a se conduce de un comitet, în care va alege reprezentanţa fiecărei comune câte unii membru, apoi se aleg, respectiv se numesc, la propunerea comisarului, 12 membri ai congregaţiunii. Ministerul mai numeşte unul, după gustul său, şi un membru îl numeşte episcopul. / Se va alege, apoi, din membrii comitetului, o comisiune administratoare, în care firește vor fi membri şi amploiaţii de administraţiune. / De beneficiile fondului, se vor bucura copiii care studiază, din cele 44 comune, respectiv 45, cu **Coşna**. / Alegerile de membri pentru noul comitet s-au și întâmplat, deja, prin toate comunele, din partea

reprezentanţelor comunale, singură reprezentanța comunităţii **Năsăud**, în majoritate, a declinat de la sine această onoare, sub cuvânt că o reprezentanță comunală politică nu poate să aibă nimic comun, ca atare, cu nişte fonduri şcolastice de caracter privat, şi aşa a aflat lucru just şi rezonabil a nu alege. / Sigur, din trăsurile acestea apare că s-a atentat, în mod sistematic, la numele de român, la atributul de grăniceri, la confesionalism și, mai presus de toate, apare că averea exclusivă a foştilor grăniceri, respectiv a următorilor legali ai acestora, e declarată de un bun comun al totalităţii locuitorilor celor 45 comune; iar administraţiunea ei, în forma aceasta, e depusă în mâna unei corporaţiuni, care nu e eflusul voinţei exclusive a poporaţiunii grănicereşti din acest ţinut, ai cărei protopărinţi și părinţi au bătut țările, ca ostași, cu hainele lor, şi au sângerat de atâtea şi atâtea ori, pe câmpurile de bătaie, câștigându-şi astfel acele fonduri.

Se naşte, acum, întrebarea, că oamenii aleși de cele 44, respective 45 comune, fi-vor aplecaţi a se constitui în comitet, administratori de fonduri școlastice centrale, pe baza unui statut, care tratează un bun privat ca pe un bun comun, pe baza unui statut, care poate ieși din mâna comuniștilor, nu însă din mâna constituţionalilor, atunci, când ei nu cunoşteau cuprinsul draconic al acelui statut, pe timpul alegerii lor? / Aşa cred eu, că fiecare ales trebuie să fie în clar cu răspunsul la această întrebare, pe când va alerga la ședințele de constituire, ce se vor ține în timpul cel mai de aproape, în **Năsăud**. / Și dacă nu, atunci ce pași ar fi de întreprins? / Înainte de instituirea comisariatului, exista în **Năsăud** o comisiune silvanală, care supraveghea administrarea pădurilor nefericitelor comune grănicereşti. / Această comisiune costa, la an,

3.000-4.000 florini. Cu venirea comisariatului, se nimiceşte acestă comisiune şi se înlocuieşte prin curatorate de pădure, a căror susținere se urcă, pe an, la colosala sumă de 60.000 florini. / La suma acesta, contribuie, în proporțiunea pădurii, fiecare comună. Și fiindcă, în cele mai multe comune, pădurile nu aduc atâta venit, cât să-și poată acoperi tangenta ce se vine pentru curatorat, așa comunele sunt nevoite a stoarce împrumuturi, care fireşte se aprobă, fără greutate, de către autorităţi, în sarcina pădurilor. / Comunele care pot vinde păduri le vând, ca să-şi acopere tangenta silvanală, spre ajutorarea proprie nu le rămâne nimici; care nu, cum am zis, se cufundă în datorii, pentru susținerea unei instituțiuni care nu aduce mai nici un folos practic, relativ cu spesele de susţinere. / Consecințele vor fi că, în urma urmelor, comunele se vor îndatora mai mult decât face preţul pădurilor, care vor trebui să se vândă, iar comunele să se liniștească cu gândul dureros că au avută păduri, şi să strige că mai bine le era, de nu le aveau… /

De la venirea în fruntea comitatului a actualului comite, am simțit greutatea situaţiunii, pe toate terenurile. La venirea lui, aici era, ca inspector regesc, de secole un om cu multă prudență şi mult tact, care ştia ce va să zică sentința „dă lui Dumnezeu ce e al lui Dumnezeu şi împăratului ce e al împăratului”. Era Szeremley Lajos. Chiar pentru aceste calităţi se trezi, odată, că i se zice şah și se pune ca subinspector Dr. Havas, un om care s-a lepădat de naționalitatea, de legea şi de numele strămbunilor săi şi care, părăsindu-și şi cariera sublimă a dreptului, căci e Doctor în drept, a intrat în ceata acelora a căror măiestrie este a afla partea cea slabă a oamenilor de la putere şi a călări pe ea. Și Dr. Havas, trăgând mereu pe

coarda ambiţiunii fără margini a comitelui, îşi ajunse scopul, căci Szeremley fu transferat, iar dânsul numit inspector regesc de școli al comitatului Bistriţa-Năsăud.

Era numai lucru natural că acest nou inspector de şcoli, Doctor jurist, să se recomande cu o descoperire ori reformă. Nici nu întârzie mult şi prezentă, cu școlile comunale, un soi de şcoli cu totul tot necunoscută în acest ţinut, pentru că, la noi, fiecare comună îşi are fondul său școlastic confesional, din ale cărui venituri se susține, în fiecare comună, câte o școală cu unul ori mai mulți învăţători, după cum pretinde necesitatea. / Deodată, ne trezim că se hotărăşte înfiinţarea de şcoli comunale în comunele **Ilva-mare**, **Măgura**, **Ilva-mică**, **Maieru**, **Rebra**, **Nepos**, **Salva** şi **Telciu**. / În unele comune, cum, de exemplu, în **Măgură**, **Maieru**, **Salva** şi **Telciu**, aflându-se coadă la topor, s-au și înfiinţat numaidecât; în celelalte, văzându-și senatele şcolastice şcolile amenințate, cu o energie demnă de toată lauda, au sistemizat posturi noi de învăţători confesionali şi s-au prevăzut cu edificii şcolastice corespunzătoare legilor, având ferma speranţă că, prin aceea, vor preveni orice şicanare. Dar s-au înşelat. Inspectorul a denumit, în toate comunele menţionate, învăţători, cu salarii de 400-600 florin la an şi, prin organele politice, a închiriat şi localități pentru şcoala comunală, pe spesele comunei politice.

În **Ilva-mică**, deşi e învăţător comunal, de trei ani de zile, totuşi nu are niciun elev, în **Rebra**, niciunul. / Şi duc puternicii zilei lucrul până la absurd. În **Ilva-mică** există o şcoală conformă, cu 2 învăţători; iar numărul copiilor obligați a cerceta școala abia se urcă la 100; există o școală nouă, respectiv edificiul clădit, conform cerințelor igienice şi, cu toate acestea, cu puterea, țin un în-

vățător pe spinarea comunei politice, care e, totodată, şi confesională, şi o localitate pentru şcoală, cu mult mai slabă decât cea a şcolii confesionale. / Tot astfel, în **Nepos**, cu acea deosebire că, aici, a edificat şi comuna un edificiu nou pentru şcoala comunală. / E lesne, în **Nepos**, căci comuna are bani, apoi unde-s bani poate şi notarul să-şi câştige merite patriotice şi lăudătorii patriotice, mai ales când te cheamă Burduhos; e greu, însă, în **Rebra**, unde, cu toate că confesiunea susţine doi învăţători şi copiii obligaţi abia-s vreo 95, şi trebuie să ţină un învăţător şi o şcoală comunală, prin repartiţiune, aşa încât, după florinul de dare, are să plătească ca arunc vreo 85 cruceri fiecare contribuabil. / Înfiinţarea de şcoli comunale ar mai fi avută oarecare sens numai atunci, deacă confesiunea nu-şi făcea datorinţa, după repetate provocări. / Din toate acestea, se vede că poporaţiunea din fostul district al **Năsăudului** a ajuns în o situaţie din cele mai grele şi mai amenințătoare şi este supremul timp ca oamenii chemaţi să facă tot posibilul pentru ameliorare cât mai curând, căci tot momentul numai potențează greutatea situațiunii.

Presupun multe de la puternicii zilei, totuşi n-aş vrea să fiu aşa de pesimist ca să cred că intenționează a aduce la sapă de lemn pe acea poporaţiune paşnică; pentru că presupunem atâta judecată de la ei, cât se ştie că, pentru stat şi ordinea publică, nimic nu e mai primejdios decât un proletariat făcut din oameni dedaţi la trai bun; mai aproape de adevăr s-ar putea că stă acea presupunere că poziţiunea aceasta tristă şi amenințătoare, ni s-a creat mai mult din interes material, ni s-ar fi creat adică din cauza colosalului proces ce-l avem cu familia Kemenyi,

în care punct, ca înrudit, e interesat şi comitele suprem”[218].

1889: „Dacă Banffy ar avea, în adevăr, intenţiuni bune şi leale faţă cu dezvoltarea poporului român grăniceresc, atunci el, care este atotputernic în comitat, ar trebui să protejeze instrucţiunea română, în şcolile noastre confesionale, sau cel puţin ar trebui să se ferească de orice amestecă, de orice înrâurinţă duşmănoasă în afacerile noastre autonome şcolare. / Ce face, însă, fişpanul Banffy? Cum lucrează el în folosul românilor năsăudeni? / Despre aceasta ne va lămuri, pe deplin, un singur caz, dintre cele multe, despre care ni se raportează, din nou, în numărul de azi. Înţelegem afacerea şcolară din comuna grănicerească **Ilva-mică**. / Să vedem ce atitudine a observat Banffy, cu creaturile sale, faţă cu instrucţiunea română din **Ilva-mică**. / Şcoala confesională din această comună, care, afară de câteva familii evreieşti, este locuită numai de români de una şi aceeaşi confesiune, era bine cercetată, dar nu avea încăperi corespunzătoare legilor. I s-a cerut să-şi clădească o şcoală corespunzătoare, căci, la din contră, se va decreta înfiinţarea unei şcoli comunale.

Iată prilejul cel mai bun de a delătura şcoala confesională din **Ilva-mică**! Dacă Banffy era amicul poporului român, el ar fi zis, către inspectorul de şcoli ungureşti: „S-aşteptăm, până ce ilvanii îşi vor clădi o nouă şcoală şi să le dăm tot concursul posibil, ca să poată corespunde cât mai iute cerinţelor legii. / Dar, dacă făcea astfel, unde ar fi rămas gloria lui înaintea şoviniştilor, care îl declarau ca cel mai „isteţ şi aprig maghiarizator?”. / Fostul inspector de şcoli ungureşti promisese, ce-i drept,

[218] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LII, nr. 59, Braşov 1889, pp. 1, 2

ilvanilor că nu va face şcoală comunală, decă ei îşi vor zidi un nou edificiu scolar. Dar poate tocmai pentru că era mai conciliant, acest inspector fu depărtat din postul său şi înlocuit cu o creatură a lui Banffy, cu inspectorul de azi, Havas Gyula. / Cu ajutorul acestuia, Banffy a declarat război tuturor şcolilor confesionale române din comitat, între care şi celei din **Ilva-mică**. / Deşi ilvanii făcuseră toţi paşii pentru clădirea unui nou edificiu de şcoală, noul inspectori unguresc decretă înfiinţarea scolii de concurenţă comunală. / Acum ce să vezi? O şcoală comunală, lângă şcoala confesională, însă fără local de şcoală. Comuna este provocată să-i procure un local, dar nu găseşte. În cele din urmă, se termină zidirea şcolii confesionale, cu două despărţăminte. Inspectorul de şcoli pretinde, acum, ca să se cedeze o clasă din edificiul şcolii confesionale pentru şcoala comunală, căci, la din contră, comuna va fi silită a zidi, pe spesele ei, o şcoală comunală.

Concurenţa aceasta produce mare fierbere în comună. Se nasc neînţelegeri, din cauza intrigilor celor de la cârma comitatului. În cele din urmă, majoritatea senatului şcolar confesional cedează presiunii şi vrea să închirieze comunei o clasă pentru scopurile şcolii comunale. / Din norocire, a intervenit Vicarul Năsăudului, ca inspector superior confesional şi a trezit din somn şi pe consistoriul şcolar din **Gherla**, care n-a aprobat hotărârea senatului şcolar din **Ilva-mică** şi a făcută paşi pentru apărarea şcolii confesionale. / Şi, voind să ştim pentru ce s-a făcut atâta turburare în comuna **Ilva-mică**, vomă afla: / Pentru o şcoală care este frecventată numai de patru elevi, între care trei evrei, şi care costă 800 forini la an, pe aceeaşi comună, care jertfeşte aşa de mult spre a susţine şcoala română confesională, cu 95 de elevi. / Dar fişpanului

Banffy și creaturilor lui puțin le pasă de necazurile ilvanilor și de dezvoltarea lor liniștită. Lor le zace la inimă să creeze pepiniere pentru maghiarizare. / Apoi să se mai zică că Banffy nu face tot pentru poporul români năsăudean!"[219].

1889: „În 10 iunie a. c., a doua zi de Rusalii, pe la 10 ore, seara, m-am pomenit şi eu, cu familia mea, în **Şintereag**, unde s-a ţinută o petrecere de vară, care s-a aranjat prin câţiva juni, în frunte cu Pompei Făgărășianu, teolog absolută, în curtea ospătăriei de acolo. Au luat parte vreo 50-60 persoane din jur. Intratul a fost 53 florini v. a. (vienezi), din care 28 florini spese; profit curat 25 florini, în favoarea bisericii greco-catolice din Şintereag. Tinerimea și-a petrecut bine. S-a jucat şi o „Romană". / Cu mândrie naţională, am onoarea a aminti că, dintre sexul frumos, doamna Maria Juga (Iuga), tânăra preoteasă din **Arcalia**, şi domnișoarele Lucreția Rusu, din **Chintelnic**, Maria Cupşia, din **Odorhei**, Ana Târgoveţ din **Măgheruş**, Lucreția Moldovan, din **Bileag**, Florea Belciug din Borgo-Tiha (Tiha Bârgăului), Lucreția Sigeartău din **Şintereag**, și domnișoara Bal din **Ilva Mare** s-au prezentat în costum naţional. / Dintre familiile participante, însemn pe domnii Michail Făgărășianu, de la **Teure**, Iosif Bal din **Ilva Mare**, Petru Mureşian, de la Dees (Deaş), Joan Cupcea, de la **Măgheruş**, și Ilie Iuga, de la **Arcalia**"[220].

1896: „Codalăi și ogrinji s-au înhămat şi prin unele comune de ale noastre la tărăbânța tămbălăului milenar, ca în **Şant**, în **Maier**, **Ilva**, **Mocod** etc. Au ţinut bieţii de ei să se îmbrace în „diszmagyar", să-și pună pinteni şi pană, să se arate stăpânilor, barem pe din afară,

[219] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LII, nr. 73, Braşov 1889, p. 1
[220] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LII, nr. 134, Braşov 1889, p. 2

căci înlăuntru cine-i vede, cine-i caută, și dacă le ghiorăiesc maţele de foame? Au ţinut şi ei să facă ca ţiganul, care poartă pană şi când e lihnit de gol, ca capra, care poartă coada ridicată când e plină de râie. Un amărât de popă s-a dus şi el să se sature, o dată, bine pe seama bugetului, dar ceilalți, har Domnului!, s-au rugat din inimă lui Dumnezeu pentru binele poporului, pentru fericirea ţării și pentru luminarea creierilor tulburi, şi au mâncat acasă. / Iată pentru ce nu purtăm nici o frică că ne vom pierde! Că în **Maier**, de pildă, dascălul de la şcoala comunală, în 9 mai s-a procopsit cu şcolarii români în limba maghiară, în faţa unui mic public împintenat, după care, apoi, s-a benchetuit; că alte şcoli, tot comunale, ca cele din **Ilva**, **Măgura** sau **Rodna** atât de nimerite, fac tot aşa, nu ne insuflă nici o îngrijire, căci n-au făcut şi nu fac, şi nu vor face nici un spor cu maghiarizarea printre noi, despre ce ne-am convins din destul în decurs de 20 de ani, Aceasta o văd şi patrioţii, căci un om de-al lor a sfătuit, odată, pe învăţătorii de la şcoala de stat din **Rodna** să ia de pildă şi carte de la învățătorii şcolii confesionale greco-catolice, pe care i-a prezentat ca model. Şi eu am nădejde în Dumnezeu şi în virtutea poporului român că nu vom pieri; patrioților le poftim apetit bun, iar episcopul Szabö să nu se supere că bunii noştri păstori își fac datoria cum ştiu ei, căci nici un fiu nu e dator să asculte nici chiar de părinţi, când aceştia îi îndeamnă să facă fapte rele”[221].

1899: „Ajungem la comuna **Ilva-mică**, unde, în dreapta, ca o panoramă ni se deschide priveliștea minunată ce ne-o oferă muntele Heniu… Abia părăsim podu-

[221] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIX, nr. 98, Braşov 1896, p. 2

rile acoperite de la **Ilva-mică**, calea este foarte romantică; în dreapta, dealuri uriașe, la poalele lor, drumul, lângă el Someșul și, lângă acesta, alt zid de munţi înalți. Suntem la începutul strâmtorilor Sânt Georgiului. Calea se strâmtă, ba începem a crede că nu vom afla cale a ieși dintre acești munţi, care par a ne strânge între ei, un aer îmbălsămat și plin de miros parfumat ne aduce vântul lin, ce ne bate în față. Deodată, drumul face o întorsătură, strâmtura a dispărut și o vale largă, încununată cu munţi mari, înalţi, pleșuvi ori cu păduri de brazi seculari ni se prezintă ca în o panoramă feerică. Înaintea noastră stă comuna St.-Georgiu, una din cele mai frumoase comune de munte, așezată lângă râul Someșul mare, între o mulţime de munţi, cu păduri de fag și brazi”[222].

1900, Diaconovich: „**Ilva**, 2 comune rurale în Transilvania, comitatul Bistrița-Năsăud. **Ilva Mică**, cu 1.191 locuitori români; **Ilva Mare**, cu 2.808 locuitori români”[223].

1902: „Prin luna octombrie, aduserăm şi noi ştirea că, sub un pod de pe drumul dintre **Pintic** și **Nepos**, s-a găsit cadavrul unui om mutilat în mod bestial. Mult timp nu s-a putut constata identitatea victimei, nici nu s-a putut descoperi făptuitorul. Abia pe la sfârşitul lunii trecute (noiembrie) s-a constatat, că mortul era călugărul Ştefan Constantin din **Ilva Mare**, care, de ani de zile, umbla prin comunele de pe Bârgae și de pe Someș, mângâind oamenii cu rugăciuni şi sfaturi bune. Călugărul strânsese, din darurile ce le primea, câteva sute de florini. Banii și-i plasa, de obicei, la institutele de economie, dar se întâmpla

[222] *Revista Ilustrată*, Anul II, nr. 9, Şoimuş 1899, p. 134
[223] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom II. Sibiu 1900, p. 798

că dădea la oamenii lipsiţi şi împrumut. Între alţii, îi era dator şi George Vartolomei, din **Rebra**, cu 600 coroane. Călugărul a mers, în noaptea de 8 octombrie, la Vartolomei, care l-a primit bine. Văzând, însă, că Ştefan Constantin are la sine o sumă mai mare de bani, l-a cuprins ispita diavolului şi, când oaspele dormea, l-a omorât cu securea, jefuindu-l de toţi banii săi, în sumă de vreo 800 coroane. Apoi, luând cadavrul, l-a ascuns sub un pod, unde l-au găsit, a doua zi, copiii care păzeau vitele. Jandarmii din **Feldru** au descoperit, zilele acestea, urme de sânge în casa lui Vartolomei şi, luându-l la interogatoriu, şi-a mărturisit crima. Asasinul fu transportat la penitenciarul din Bistriţa, unde este ținut în prevenţie, până i se va face judecata"[224].

1934: „**Marile serbări de la Năsăud**. / Măreţele zile de sărbătoare pentru **Năsăudul** românesc şi cultural au dat dovada unei bogate şi impunătoare manifestații a graniţei, a sufletului, a bătrânelor cătane negre de pe valea bătrânului Someş. / Întreagă populația acestui judeţ a luat parte la desfăşurarea lor, în frunte cu harnicul şi neobositul prefect dr. Dimitrie Nacu. / Deja din ziua de marţi, 9 iulie, oaspeţii şi înalții demnitari sosesc, pentru a participa la luarea jurământului de credinţă a Batalionului I grăniceresc de Gardă Regală, în prezenţa M. S. Regelui Carol al II-lea. / În frunte cu fanfara năsăudenilor, cu 20 de lăutari, cu prapori, primesc, la intrarea în oraş, pe P. S. Sa Dr. Iuliu Hossu, unde un bun venit a fost rostit de dl **primar al oraşului Năsăud**, dr. Ştefan Lupu. In corpore, P. S. Sa este condus până în Piaţa Unirii, în faţa Catedralei greco-catolice, unde, în faţa porţii de primire şi a

[224] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXV, nr. 273, Braşov 1902, p. 3

oficialităţilor, Excelenţa Sa a primit salutul confesiunilor, cărora le răspunde cu caldă dragoste sufletească. / În numele Reuniunii „Sf. Maria”, doamna Bancu aduce Înaltului Păstor sufletese urări de bun sosit, prin cuvintele: „Întru mulți ani, Stăpâne!”. / La intrarea în sfânta Catedrală, Reverentisimul domn Gavril Bichigean, înconjurat de un sobor de 30 preoţi, aduce salutul credincioșilor, după care urmează oficierea vecerniei, pontificată de Excelenţa Sa.

Haină de mare sărbătoare a îmbrăcat întreg **Năsăudul,** în ziua de miercuri, 10 iulie, când a sosit M. S. Regele Carol II, pentru ca, în prezenţa Majestății Sale, să se ia jurământul de credinţă al Batalionului I grăniceresc de Gardă Regală. / Piaţa Unirii a micului orăşel, frumos împodobită cu covoare româneşti, cu drapele şi cununi verzi de stejar, mărea sărbătoarea zilei şi mai mult, pe lângă marea de capete, îmbrăcate în costumul naţional, care se aduna mereu, în frunte cu fanfarele lor. / Zi de mare sărbătoare, zi de înălțare sufletească pentru întreagă granița! Văzduhul era cutremurat de ecourile fanfarelor, care ridicau şi mai mult însemnătatea zilei. / Mulțimea, care venea din depărtările judeţului, venea cu măreţul, sfântul şi curatul gând de a vedea pe M. S. Regele Carol II-lea, simbolul neamului românesc. / Catedrala greco-catolică primeşte, disdedimineață, mulţimea dornică să participe la serviciul divin, pontificat de P. S. Sa Dr. Iuliu Hossu, înconjurat de un sobor de 40 preoţi, după care predica Excelenței Sale a ridicat şi mai mult însemnătatea zilei. / Terminându-se serviciul divin, comunele, în cea mai perfectă ordine, se îndreaptă, cu fanfarele lor, spre „Lagăr”, locul unde urma să primească mulțimea pe M. S. Regele Carol II-lea. / Iată şi Batalionul 1 grăniceresc

de Gardă Regală, sub comanda energicului și harnicului lui comandant, instalându-se în faţa Tribunei Regale. / Mulțimea, aranjată în fața Tribunei Regale, aşteaptă nerăbdătoare sosirea Majestăţii Sale. / Bubuiturile puternice anunță sosirea M. S. Regelui Carol II-lea, muzica militară a Regimentului 84 Infanterie intonează Imnul Regal, mulţimea aclamă, iar comandantul Batalionului I grăniceresc de Gardă Regală dă raportul, după care Majestatea Sa trece în revistă Batalionul. / Urmează serviciul divin, săvârşit de P. S. episcop militar ortodox, înconjurat de 5 preoți. Răspunsurile au fost date de corul condus de părintele profesor Ştefănuţi; iar un sobor de 40 preoți îmbrăcaţi, în frunte cu Excelenţa Sa Dr. Iuliu Hossu, a asistat la oficierea serviciului divin, fără a servi, din cauza unor neînțelegeri de ordin confesional. / Jurământul Batalionului I grăniceresc de Gardă Regală se ia de către Î. P. S. Stroe, pentru toți ostașii, în urma căreia, colonelul Florescu, într-o cuvântare, arată importanța Batalionului de graniţă, care, de azi, înainte, este vajnicul apărător al Neamului, Ţării şi Tronului. După aceea, M. Sa. Regele Carol II-lea se adresează ostașilor grăniceri, spunându-le că, de azi, înainte, acest batalion grăniceresc, prin depunerea jurământului de credinţă către Regele lor, şi-a luat datoria sfântă de a servi cu credință Patria, Neamul şi pe Regele lor. Majestatea Sa arată faptele glorioase ale înaintaşilor lor, a vestitelor **cătane negre**, de care să fie mândri şi pe care trebuie să-i urmeze, punându-şi în serviciul neamului toată munca şi dragostea lor.

Dl senator dr. Oanea, în numele grănicerimei, aduce omagiul de credinţă, punând la picioarele tronului întreg devotamentul de iubire faţă de M. S. Regele, care, de azi, înainte, a Sfinţit pământul scump al grănicerilor. /

După aceasta, a urmat defilarea Batalionului I grăniceresc de Gardă Regală, a vechilor cătane negre, îmbrăcate în sumane negre, urmând, în ordine desăvârşită, voluntarii, peste 100 de călăreţi, îmbrăcaţi în frumoasele costume naționale ale regiunii şi comunele, cu fanfarele lor. / Terminându-se defilarea, M. S. Regele, cu întreagă Suita, a urmat, pe jos, drumul până la Şcoala Normală, unde a vizitat muzeul şi arhiva grănicerească, de unde a luat parte, însoțit de invitaţii şi şefii de autorităţi, la bufetul bine şi bogat asortat; în timp ce corul, condus de părintele profesor Ştefănuţi îmbogăţeşte programul cu diferite bucăţi bine reuşite. / M. S. Regele, la intrare în sală, este primit cu furtunoase aclamaţiuni, iar corul intonează Imnul Regal. / După ce s-a luat această gustare, M. S. Regele, întovărăşit de domnii miniştri şi adjutanții regali, se îndreaptă, cu maşinile, spre Piaţa Unirii, urmând drumul spre gară. / Trenul Regal ia încet direcţia **Ilva-Mică**, unde M. S. Regele este primit cu aceeaşi ceremonie. Acolo s-a făcut inaugurarea liniei ferate **Ilva-Mică –Vatra Dornei**. / În sunetele aclamărilor puternice de „Ura!", „Trăiască M. S. Regele Carol II-lea!", Maiestatea Sa părăseşte pământul scump şi sfânt al grănicerilor năsăudeni, la orele 4 şi jumătate, luând astfel sfârşit marile serbări onorate de M. Sa Regele. / Ol. I. Barna"[225].

1938: „Se aduce la cunoștința celor interesaţi că, în ziua de joi, 15 aprilie 1938, se va ţine licitaţie publică, în localul postului de jandarmi din **Ilva Mică**, judeţul Năsăud, precum și la M. A. N., Inspectoratul General al Geniului, Serviciul Intendenţei Bucureşti, în aceiași zi, la orele 12, pentru procurarea a 110.000 kg carne vită,

[225] *Unirea Poporului*, Anul XVI, nr. 29, Blaj 1934, pp. 2, 3

25.000 kg slănină afumată, 10.000 kg slănină sărată, necesare unităților din garnizoana, **Ilva Mare-Lunca**, județul Năsăud, pe timpul de la 30 aprilie 1938, până ia 31 martie 1939... / Transportul pe C. F. R. al furniturilor se va face de către furnizor, cu mandate de transport gratuite, date de către garnizoana **Ilva Mare-Lunca**, județul Năsăud, până la distanța de maximum 400 km"[226].

1938: „**Prinderea unor hoți de dinamită**. O patrulă de jandarmi de la postul **Ilva-Mare**, pe când își făcea rondul de patrulare, a surprins pe indivizii Gavrilă Negru și Vasile Petca, ambii din comuna Gherța, județul Satu-Mare, ducând o cantitate de 4 kg dinamită, 50 bucăți capse și 50 fitiluri. / Acest material îl aveau de la artificierul Francisc Mainer, de la șantierul CFR **Ilva-Dorna**. / Din cercetările făcute de jandarmii din **Ilva-Mare**, reiese că sustragerea dinamitei s-a făcut cu știrea artificierului Mainer, cu care numiții erau în legătură. Toți au fost înaintați tribunalului Bistrița"[227].

1938: „Construirea liniei **Ilva Mică** – **Vatra Dornei**. Această linie, care va lega Bucovina cu Ardealul, va avea lungimea de 75 km, din care au fost executați și dați în exploatare, până în prezent, 32 km, între **Ilva Mică** și **Lunca Ilvei**. În curând, o nouă porțiune de linie, lungă de 5 km, până la stația **Silhoasa**, se va da în exploatare pentru întregul trafic. / Simultan cu aceste lucrări, dinspre **Ilva Mică**, s-au executat lucrări și de la **Vatra Dornei**, spre **Ilva Mică**, care au fost date în exploatare până în stația **Coșna**. Foarte curând, noua porțiune de linie va fi gata, pentru a fi pusă în circulație, până la stația **Gridiniţa**, situată la 25 km depărtare de stația **Vatra Dornei**. / Ac-

[226] *Universul*, Anul 55, nr. 76, București 1938, p. 9
[227] *Universul*, Anul 55, nr. 79, București 1938, p. 14

tualmente se lucrează intens între km 37 şi km 50, cu echipe permanente de zi şi de noapte. Pe această porţiune, greutăţile ce trebuie învinse de ştiinţa construcţiilor sunt imense. Astfel, a fost nevoie să se construiască 7 tuneluri şi 5 viaducte de proporţii cu adevărat grandioase, adevărate monumente de mândrie a tehnicii naţionale. / Printre greutăţile mari de execuţie a fost şi lipsa completă a căilor de comunicaţie. Pentru a învinge acest obstacol, regia CFR a trebuit să construiască 15 km de linie îngustă, pentru înlesnirea transporturilor de unelte şi materiale în masivele muntoase şi păduroase. / Tunelurile şi toate construcţiile de cale, terasament, poduri şi podeţe etc., sunt executate de Regia de Cale Ferată cu personal propriu, iar viaductele de antreprize particulare naţionale. / La marile lucrări de terasament au dat concurs trupele regimentelor noastre de geniu, care au adus pe şantier vreo 4.000 de soldaţi”[228].

1939: „Direcţia generală CFR a aprobat ca, până la noi dispoziţiuni, deschizându-se pentru toate traficurile linia **Ilva Mică – Floreni**, modul de taxare a transporturilor ce folosesc această linie să fie următorul: / 1). Pentru călători, prin aplicarea regimului normal actual în vigoare. / 2). Pentru mărfuri, bagaje şi mesagerii, distanţele se socotesc separat, pentru parcursul Ilva Mică – Floreni, şi separat pentru restul parcursului, efectuat de celelalte linii CFR, taxarea făcându-se întrerupt pentru fiecare din aceste distanţe în parte”[229].

1940: „În ziua de 11 mai, pe hotarul comunei Rebrişoara, pe malul râului Someş, nişte agricultori, care au dus vitele de la plug să le adape, au descoperit cadavrul

[228] *Universul*, Anul 55, nr. 171, Bucureşti 1938, p. 11
[229] *Universul*, Anul 56, nr. 56, Bucureşti 1939, p. 6

lui Vasile Pralea, de 41 ani, muncitor la fabrica de cherestea „Regna" din **Ilva Mică**. În ziua de 23 aprilie, acesta a salvat de la înec pe un copil de 6 ani, din susmenționata comună, în râul Ilva, care căzuse în apă, la trecerea unei punți, în faţa părintilor săi. Sărind în apă, a salvat copilul, însă valurile l-au izbit de o stâncă și s-a înecat, Rudele l-au căutat timp de aproape 3 săptămâni, însă nu l-au găsit decât în 11 mai. De pe urma lui au rămas 4 orfani săraci și lipsiți de orice mijloace, întrucât și mama lor este bolnavă"[230].

1940: „Inaugurarea liniei înguste **Telciu – Moisei**, din nordul țării, după punerea în exploatare a întregii linii normale **Salva – Vişeu**, precum şi inspecțiile dlui ing. Ion Macovei, ministrul lucrărilor publice şi al comunicațiilor, în această regiune, pe care a îmbogăţit-o şi exploatarea liniei **Ilva Mică** – **Vatra Dornei**, a pus din nou în actualitate problema legăturilor de cale ferata dintre Moldova-Bucovina şi Transilvania, precum şi între Maramureș, prin Transilvania, cu celelalte provincii românești. / Privind o harta a țării noastre, observăm că, până anul trecut, nu exista o legătură de cale ferată între Maramureș şi Nordul Transilvaniei şi Bucovina, și nici între Transilvania şi Bucovina, iar între Transilvania şi Moldova se afla o singură legătură, între Sudul Moldovei şi centru Transilvaniei, prin Adjud-Comăneşti-Petru Rareş. / Absențe acestor legături economice şi turistice între acele provincii a fost dureros simțită, sub toate aspectele înfățişetoare. / Aşa se explică de ce, când, de anul trecut, până în vara aceasta, s-au dat exploatării liniile **Vatra Dornei – Iiva Mică**. **Salva – Vişeu** şi **Telciu – Moisei**, dl ing. Ion

[230] *Universul*, Anul 57, nr. 135, Bucureşti 1940, p. 12

Macovei, în calitate de director generai al căilor ferate, anul trecut, şi ca ministru al comunicaţiilor, anul acesta, a evidențiat marea operă națională ce s-a înfăptuit de români şi numai de români, atât ca planuri, cât şi ca execuție, deşi linia **Ilva Mică – Vatra Dornei** este cea mai grea linie ce s-a executat în țara noastră.

Importanţa economică şi culturală. / În Nordul țării, legătura între părţile N. E şi N. V. ale Transilvaniei se făcea pe o linie de peage, ce trecea prin Slovacia. Azi se face numai prin ţara noastră. / Prin noua linie **Salva – Vișeu**, tot centrul Transilvaniei a obținut o legătură directă cu Maramureșul, care a fost şi mai valorificat prin darea în exploatare a liniei **Telciu – Moisei**. / Ținutul voievodal al Maramureşului descălecător de domni, vitregit, sub dominațiile străine, are, de acum, ținuturile străbătute de noi linii ferate, care îl leagă rapid cu Transilvania şi, prin **Ilva Mică**, cu Bucovina, atât de scumpă nouă prin toate vestigiile trecutului şi aşezările milenare ale românismului, precum şi prin torța creatoare ce se manifestă în zilele noastre. / Dar linia **Ilva Mică – Vatra Dornei** leagă Nordul Moldovei şi Bucovina, prin Dărmăneşti, nu numai cu Maramureșul, ci şi cu Estul Transilvaniei, prin **Dej – Zalău – Săcueni**, și cu centrul țării, prin **Dej – Apahida – Teiuş**, cu ramificaţii în toate regiunile transilvănene, valorificând toate aceste regiuni pur româneşti. / Aceste lucrări au costat, pe calea ferată: / a). linia **Telciu – Moisei**, lungă de 40 km, 60 milioane lei; / b). linia **Salva – Vișeu**, lungă de 40 km, 1 miliard 300 milioane lei; c). linia **Ilva Mică – Vatra Dornei**, lungă de 62 km, 1 miliard 200 milioane lei. / Toate aceste linii trec prin poziţiuni de o frumusețe nebănuită, prin masive muntoase care au necesitat construirea de numeroase tuneluri, po-

duri, viaducte şi nenumărate şi variate lucrări de artă. / Linia **Salva – Vişeu** are două tuneluri, lungi de 2.570 m, 17 viaducte, 31 poduri, 161 podețe etc. / Linia **Ilva Mică – Vatra Dornei** are 9 tuneluri, 10 viaducte, 32 poduri, printre care unele în curbe, 149 podeţe etc. / Pe această linie circulă, actualmente, o pereche trenuri accelerate, două perechi trenuri de persoane şi numeroase trenuri de marfă. / Aceste linii – după terminarea stării de război, în care se află Europa – vor fi chemate să rezolve, în şi mai mare măsură, cerințele economice ale întregii țări. Ele au şi ridicat prețul pământurilor, prin valorificarea produselor, prin posibilitatea de transport a exploatărilor manganului, pietrei, lemnăriei şi alte produse ale solului atât de îmbelşugat în aceste regiuni.

Valoarea turistică, / Pentru cunoaşterea frumuseților țării noastre – linia parcurge numai ținuturi muntoase de brazi, la altitudinea de 700-800 m mijlociu, prin defileuri minunate – dl ministru Macovei intenționează, când vremurile se vor liniști, să dea avantaje de călătorii turistice, pentru ca, pe lângă schimbul de mărfuri, românii să se cunoască mai bine şi să admire din plin minunile țării în care ne-am aşezat şi am rămas, de două milenii, precum şi lucrările de tehnică şi artă săvârşite de români.

Transporturi tot mai masive. / În primele 7 luni ale anului acesta s-au transportat, numai pe linia **Ilva Mică – Vatra Dornei**, cu trenuri de călători, 17.899.500 tone brute pe km; trenuri de marfă, 39.771600 tone brute pe km; călători, pe km, 14.727.000 şi mărfuri 18.037.500 tone pe km. / Aceste date sunt în creştere, faţă de anul trecut şi susceptibile de a fi mult sporite, când evenimen-

tele se vor linişti”[231].

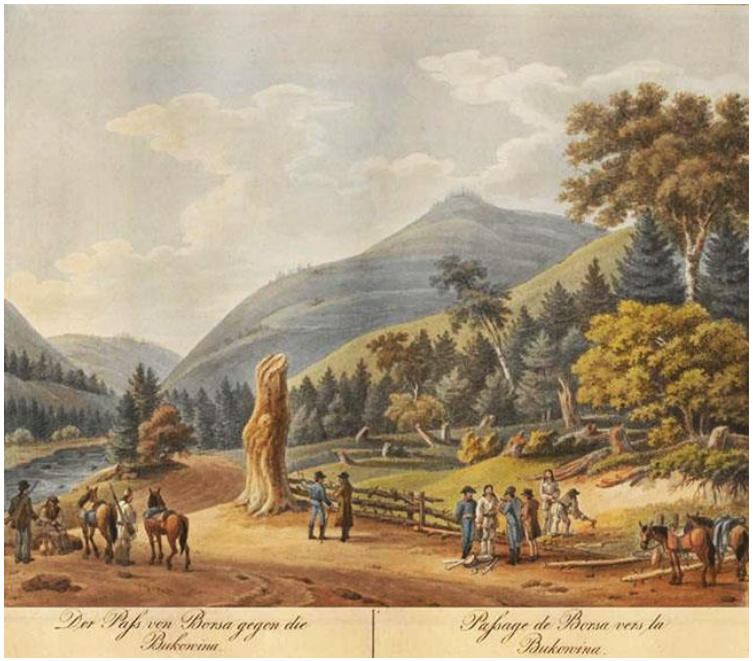

IMBUZ

vezi **MUREŞENII DE CÂMPIE**, judeţul Cluj.

INDOL

vezi **DELENI**, judeţul Cluj.

[231] *Universul*, Anul 57, nr. 233, Bucureşti 1940, p. 7

INEU

(**Jeneu**, judeţul Arad)

1230: „În numele sfintei treimi, una şi nedespărțită, Andrei, din mila lui Dumnezeu, regele Ungariei… am aflat că, prin dăruiri nedrepte şi nemăsurate dărnicii făcute de noi, au fost încălcate drepturile mai multor comitate, chibzuindu-ne mai bine, ne-am pus în gând, cu râvnă şi cu cuvenită luare aminte şi stăruitoare grijă, să le aducem şi să le punem toate în starea de mai înainte şi l-am însărcinat pe prea iubitul nostru fiu, întâiul născut, regele Bela, ca, în numele nostru, să şteargă toate daniile fără rost şi de prisos, dându-i noi întru aceasta depline puteri. Şi, după ce el a primit de la noi puterea de a judeca în tot regatul pricinile privitoare la pământuri şi la moşiile dăruite pe veci, i s-au şi înfățişat lui multe, ba chiar foarte multe privilegii. Între alții, comitele Nicolae, fratele lui Ugrin, arhiepiscopul de odinioară al Strigoniului, i-a încredinţat privilegiile sale, ca să facă ce va voi cu ele. Iar susnumitul rege Bela, luând sfatul iubitului său frate, regele Coloman, şi al tuturor fruntaşilor regatului, a luat înapoi de la dânsul câteva pământuri, iar pe celelalte i le-a lăsat, spre a le stăpâni nestânjenit şi în pace. Iar cele ce le-a luat, în comitatul Cenad, sunt: satul Başeneu, Pony, **Ineu**, Teluki şi Chunei. În comitatul Arad: satul Anha

Zehund şi Hudi; în comitatul Timiş: satul Zanad; în comitatul Zarand: Alba, Cracou şi Szerheth; în comitatul Alba: Timad, Soboca, Boinka, Zuld si Dod. Iar lui i-a lăsat, în comitatul Cenad: pământul Ekud, Inad, Sceuleus şi acela ce se zice în limba obişnuită Huyfalu. În comitatul Caraş: Woyla. În comitatul Zarand: Waroct şi Wary, iar în comitatul Alba, „Regală", Bodoct şi Welg. În comitatul Sopron: Petlend, şi în comitatul susnumit Cenad: satul Boatur. Iar noi, încuviinţând în privinţa aceasta hotărârea susnumitului Bela, am întărit, prin puterea autorității noastre"[232].

1318, mai 15 „Regele Carol Robert dăruieşte, la 1318, luna mai 15, omului său credincios, maestrului Lehel, mănăstirea veche de lângă **Ineu** (Dienesmonostor), împreună cu patronatul asupra ei şi asupra satelor româneşti care se ţin de ea „cum villis olahalibus et aliis" (cu satele româneşti și cu altele)"[233].

1352, aprilie 28: Ludovic, regele Ungarie, întăreşte lui „Avram, fiul lui Dionisie de **Gherla**… moşiile pomenitului Avram, numite **Gherla** (lângă Ineu, judeţul Arad) şi **Mortunteluke** (lângă Ineu, judeţul Arad), şi moşia Sfântului Duh, precum şi moşia bumită **Ineu** (**Jeneu**, judeţul Arad), ce ţine de cetatea numită **Dezna** (**Dezne**, judeţul Arad)…lui Avram, fiul lui Dionisie, şi moştenitorilor săi, şi tuturor urmaşilor lor"[234].

---

[232] Academia Română, *Documente privind Istoria României*, Veacul XI, XII şi XIII, C. Transilvania, vol. I (1075-1250), Bucureşti 1951, p. 240

[233] Manciulea, Şt., *Aşezările româneşti din Ungaria şi Transilvania, în secolele XIV-XV*, Blaj 1941, p. 99

[234] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 114, pp. 120-122

1551, Evlia Celebi: „Eialetul **Timişoarei**. Cuprinde şase sangeacuri. Are un defterdar (similar logofătului) de vistierie, un intendent al condicilor, un defterdar de timar (cel care se îngrijeşte de problemele financiare ale feudelor, denumite timar), un defterdar pentru avuţia padişahului, un chehaia de ceauşi şi un intendent de ceauşi, precum şi douăzeci şi două de agale (căpetenii de oaste) cu tuiuri, pentru paza cetăţii, dizdar (comandant al cetăţii), ceribaşi (căpetenii ale unui corp de oaste) şi alaibei (şeful unui alai, adică regiment). Fiind cucerită pe vremea domniei sultanului Mehmed han al IV-lea (1648-1687, în 1658, de către Köprülü Mehmed paşa, **cetatea Ineu** a devenit, acum, reşedinţă de sangeac pentru paşa de Timişoara. Celelalte sangeacuri sunt: 1648—1687, **Lipova**, **Cenad**, Gyula (în Ungaria), **Moldova** (Morova, Moldova Veche, judeţul Caraş-Severin), **Caransebeş**, cucerit de curând, **Lugoj**, cucerit de curând, sangeacul **Făget** şi sangeacul **Arad** şi sangeacul **Becicherec** (Becicherecul Mic, judeţul Timiş). Mai târziu, oraşul a devenit vacuf-ul (fundaţie religioasă, care nu avea voie să-şi înstrăineze bunurile) lui Sokollu Mehmed paşa, însă sangeacul este vacuf”[235].

1566, mai 14: „Sultanul îi ordonă beilerbeiului să cerceteze pregătirile imperialilor şi, dacă sunt adevărate, atunci să plece la asediul cetăților **Şiria** şi **Ineu**”[236]. „Vilayetul Timişoarei este împărţit în sangeacurile: **Timişoara**, **Lipova**, **Arad-Gyula**, **Cenad-Becicherecu** (Mare, azi Zrenjanin), **Moldova**, **Pâncota-Ineu**”[237].

---

[235] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, VI, Bucureşti 1976, p. 329

[236] Haţegan, Ioan, *Vilayetul de Timişoara*, Timişoara 2005, p. 64

[237] Haţegan, Ioan, *Vilayetul de Timişoara*, Timişoara 2005, p. 65

1574, martie 11: „Amhad, sangeacbeiul de **Ineu**, îi scrie principelui transilvan despre soluţionarea unui conflict”[238].

1577, ianuarie 17: „Regep, sangeac bei de **Ineu**, îi scrie principelui transilvan despre noi încălcări la hotarele comune”[239]. Iunie 27:„ Sultanul, către principe, despre problemele spahiilor din **Ineu**, **Şiria**, **Pâncota** şi **Dezna** cu oficialii creştini din jur. Răspunsul principelui este prompt, la fel şi al cadiilor din **Timisoara** şi **Ineu** către sultan”[240].

1595, decembrie: „Djafer paşa este numit beilerbei de **Timişoara**. „Mai sus numitul Djafer paşa, în rebi ül-ahir (decembrie), intrând în Belgrad, a trimis la Timişoara pe beii de Alagea Hisar şi Velcetrin şi de Semendria, împreună cu zaimii lor, pentru a izgoni pe duşmanii maghiari, care atacaseră cetăţile **Lipova**, **Ineu** şi **Cenad**, din apropiere de Timişoara. De astădată, Sinan paşa, trimiţând porunca lui Mehmed paşa, beilerbeiul de Anatolia, i-a încredințat acestuia conducera treburilor de la graniţă, iar Djafer paşa a fost însărcinat cu paza ținutului Timişoarei”[241].

1602, august 6: „Comandantul cetăţii **Oradea** scrie că ,,paşa de Anatolia a trecut Dunărea, la Panciova, cu oştile, şi, unindu-şi forțele cu Bekteş paşa, care era deja cu oastea sa la Gyula, a făcut tabără la **Timişoara** şi vrea să jefuiască, să pustiască şi să treacă prin foc şi sabie tot acest ţinut, adică de la **Oradea**, la **Lugoj** şi **Caransebeş**, în jurul cetăților **Ineu** şi **Lipova**, iar dacă s-ar ivi

[238] Haţegan, Ioan, *Vilayetul de Timişoara*, Timişoara 2005, p. 74
[239] Haţegan, Ioan, *Vilayetul de Timişoara*, Timişoara 2005, p. 75
[240] Haţegan, Ioan, *Vilayetul de Timişoara*, Timişoara 2005, pp. 75, 76
[241] Haţegan, Ioan, *Vilayetul de Timişoara*, Timişoara 2005, p. 110

prilejul să asedieze una din cetăţi, **Ineu** sau **Lipova**, şi aceasta cu scopul de a ţine în loc pe domnul Gheorghe Basta, de a-l întârzia şi de a-l trage cu totul dinspre Ţara Românească, aşa ca aceasta să nu mai fie în puterea şi stăpânirea lui”[242]. / Septembrie 2: „Ocuparea, pe seama împăratului, a castelelor de la **Ineu** (Jenö) şi **Şiria** (Világosvár), prin dibăcia lui Basta”[243].

1614, iulie 1: „Bethlen Gabor, care slujise cu sinceritate împărăţia (devlet), era totdeauna prieten cu prietenii și dușman cu dușmanii Porții. Având în vedere că, în afară de atașamentul arătat prin propria sa scrisoare, el a dat dovadă şi de o purtare devotată, Bethlen s-a rugat pentru reînnoirea tratatului, care fusese încheiat pe vremea răposatului sultan Suleiman han. De aceea, în a douăzeci şi treia zi a lui gemazi ul-evvel din anul susarătat (1 iulie 1614), a fost scris tratatul (ahidname), pe care îl solicitase. Clauzele acestuia sunt următoarele: „Odată cu moartea principelui din Ardeal sau datorită unei alte situaţii, dacă va fi nevoie ca principele să fie reînnoit, atunci potrivit înaltului firman va fi numit de către sultanat unul dintre cei mari, dintre transilvani, care va fi dorit şi acceptat de către toţi beii Transilvaniei și de către notabilii celor trei neamuri. Nu se va da crăia fără consimțământul notabililor şi al raialei, dacă o vor solicita cei care nu au dreptul, precum nici celor care vor încerca să ia puterea prin uzurpare. Atâta timp cât principele, emirii şi notabilii, precum și raiaua vor arăta ascultare, beii care sunt în vecinătate, precum și ostașii din împre-

[242] Haţegan, Ioan, *Vilayetul de Timişoara*, Timişoara 2005, p. 140
[243] Veress, Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. VII, 1602-1606, Bucureşti 1934, p. 75

jurimi nu vor ataca nici unul hotarele vilaietului Ardeal. Prizonierii vor fi înapoiaţi, dacă vor fi găsiţi nevinovaţi. Satele şi oraşele de la hotarele cetăților **Solnoc** şi **Gyula**, și **Ineu**, **Lipova** şi **Timişoara**, care au dat odată haraci celor din Solnoc şi Gyula, şi **Ianova** şi **Lipova** și **Timişoara**, de asemenea şi orașul **Dioszeg** (Dirsek), dependent de Solnoc, care a dat haraciul 2 și s-a supus în partea aceasta la turci, până la răscoala de dinainte, care izbucnise în Transilvania, fiind anexate părții acesteia Imperiului otoman, până la răscoala lui Sigismund Báthory, să-și dea dările lor obişnuite. Transilvanul să nu se amestece în nici un fel şi să nu provoace gâlceavă şi de asemenea să nu intervină în nici un fel... Dacă se află raiale care, plecând din Imperiul otoman, s-au dus în Ardeal, să fie trimise înapoi. Ca și mai înainte, Ardealul să-şi trimită în mod sigur haraciul, după cum s-a angajat în trecut, iar cu voievozii Țării Românești şi Moldovei să trăiască în unire şi înţelegere, respectând condiţiile de bună vecinătate şi atunci când se va ivi duşmanul, să ajute, după cum va fi nevoie, la înlăturarea lui. De asemenea, dacă la hotarele Imperiului otoman, beii de aici vor cere, în caz de nevoie, serviciul său, al principelui Transilvaniei, să îndeplinească această slujbă şi să dea ajutor cu sinceritate. Să nu fie atacate şi călcate hotarele Transilvaniei, care au fost prevăzute din timpuri mai vechi, în tratatele și înțelegerile dintre principii din Transilvania şi Viena. Nici unul dintre emirii maghiari, care sunt supușii principelui din Transilvania, să nu fie persecutat de cineva".

1664, iunie 15-21: „Ordin al beilerbeiului pentru ca din vilayetul său să vină în tabăra sultanului călăreţii din cetățile **Ineu**, **Timişoara**, **Lipova**, **Lenauheim**, **Lugoj**, **Făget**, **Vârşet**, **Panciova**, **Deta**, **Orşova**, **Mehadia**,

Kankik (?), Sarde (?), **Bocşa**, **Ciacova** şi **Ictar**, dar şi azapii vechi şi noi, inclusiv pedestraşii sus-ziselor cetăţi, iar pe de altă parte, din **Caransebeş** să vină 70 de neferi, în frunte cu comandantul lor"[244].

1670-1671, Evlia Celebi: **Bătălia de la Cluj**. „Blestematul de Rákoczi a fugit în cetatea **Cluj** şi a început să strângă iarăşi oaste... Anul 1081 (1670-1671). / Răsculându-se, din nou, în Ardeal, ghiaurul Rákoczi nu a trimis, la Poarta Devletului, haraciul său, după cum era legea. Pe de altă parte, strângând o mulţime de oşti nenorocite, el s-a aşezat **lângă cetatea Cluj**, cu două sute de mii de ghiauri. Din partea aceasta, Seidi paşa a întâmpinat, în primăvară, oastea duşmană din câmpia Clujului, cu trupele alese de la Buda, Agria, Kanizsa şi Timişoara, având patruzeci de mii de călăreţi înarmaţi, viteji şi renumiţi.

Făcându-se un mare măcel, cu voia lui Allah, două sute de mii de ostaşi de ai ghiaurilor au fost trecuţi prin sabie şi toţi vitejii musulmani s-au umplut de prăzi. Rákoczi, la rândul său, fugind din această bătălie, rănit, s-a dus la **Oradea**, dar, neputând să rămână nici acolo, a plecat la cetatea Kálló. Pe când căuta acolo pe profetul Isus, el a căzut în ghearele lui Azrail (îngerul morţii la musulmani) şi a murit. Deşi Seidi paşa a adus tezaurele şi avuţiile, şi obiectele capturate, pentru a îndestula vistieria padişahului, şi a ajuns la Poarta fericirii, cântând din tobe şi din surle, totuşi, din pricina unora, care erau împotriva sa, el nu a putut fi pe placul padişahului.

Ultima dată, cetăţile **Ineu**, **Caransebeş** şi **Lugoj** fuseseră cucerite de către marele serdar şi marele vizir

[244] Haţegan, Ioan, *Vilayetul de Timişoara*, Timişoara 2005, p. 239

Köprülü Mehmed paşa, şi, afară de acestea, fiind cucerite încă alte şapte oraşe, cetatea **Arad** fusese refăcută, iar cetatea **Ineu** reparată şi întărită, devenind un oraş frumos ca o grădină de rai; aceasta a fost desemnată ca reşedinţă de guvernare pentru vizirii de Timişoara. Tocmai când se hotărâse şi cucerirea cetăţilor denumite Saroşpatak, **Săcueni** şi Ecsedvár, din ţinutul Ardeal, i-au sosit lui Köprülü, de la Pragul fericirii, din partea măriei-sale padişahului, hatişerifuri drastice”[245].

1688, Osman aga din Timişoara: „În sfârşit, în anul 1687, când fericitul Kogja Djafer paşa era comandantul cetății **Timișoara**, au venit, de la Înalta Poartă, la începutul lunii Sa’ban 1099 (21-22 iunie 1688) soldele pentru ienicerii din garnizoana cetății **Arad**, pentru cuirasierii şi pentru tunarii sultanului (Suleiman al II-lea, 1687-1691), care trebuiau să fie aduse, de la **Timişoara**, la **Arad**. Dar cum noi eram înconjurați, de jur-împrejur, de ținuturi dușmane și astfel drumurile erau nesigure, fericitul paşă a detaşat unitatea mea, adică escadronul întâi, și mi-a dat ordin să însoțesc, cu oamenii mei, banii până la **Lipova**. Potrivit ordinului, am pornit așadar călare, cu steagul meu şi cu oamenii mei, spre câmpia de la Baba Huseyin (câmpie lângă Timişoara) şi, cu un ceas înainte de înserare, când îmi aliniam cei optzeci de oameni ai mei, a venit înălțimea sa Dja’fer paşa în persoană și ne-a inspectat; apoi mi-a predat banii şi ne-a pornit la drum, urându-mi noroc.

Aşadar, am pornit călări și, întrucât distanța, de la **Timişoara**, până în cetatea **Lipovei**, este de zece ceasuri de drum, mi-am lăsat caii să se uşureze doar de două sau

[245] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, VI, Bucureşti 1976, pp. 340, 341

de trei ori, dar încolo nu am descălecat de loc. De dimineaţă, am sosit la **poarta cetății Lipova**, numită Poarta Timișoarei, şi am predat banii, pentru a fi păstraţi în cetate. Noi am fost încartiruiţi în casele agalei şi timarioților din Lipova şi am găsit o primire ospitalieră.

Acum, **Lipova este vestită** pentru viile ei şi atunci era tocmai vremea cireșelor. Erau acolo, din belşug, cele mai minunate şi gustoase cireşe; ocaua costa atunci doar o akce (monedă otomană de argint, care valora, inițial, 1/50 guruș sau piastru), dar nimeni nu se sinchisea și în piață se găseau grămezi de cireşe. Aşadar, am hotărât cu toţii să mai rămânem aici şi să ne săturăm de cireși.

În ziua aceea, cu puţin timp înainte de lăsatul serii, când eram cu toții mulţumiţi în cvartirurile noastre, au venit husari maghiari din Transilvania, de-a lungul Mureșului, către cetate; au slobozit câteva focuri de puşcă și s-au împrăștiat. / În cetatea interioară, s-a sunat de îndată alarma şi fiecare bărbat din cetate, care avea un cal, a încălecat și a pornit în urmărirea inamicului, într-o goană nebună. În cursul acestei urmăriri, ajungând în dreptul cetății **Şoimuşi** (lângă satul Şoimuş, de pe malul drept al Mureşului), care se afla pe malul celălalt al Mureșului, mai sus de Lipova, pe un munte înalt, ne-au strigat oamenii din această cetate, care făcuseră din reşedinţa lor, aşezată pe o înălțime, o ambuscadă pentru duşmani, să nu mergem mai departe, pentru că inamicul voia să ne întindă o cursă. În urma acestei înştiințări și pentru că se întuneca, nu am mai putut lua nici un prizonier. Ne-am întors în cetatea noastră şi ne-am retras în cvartirurile noastre.

Noi, cei nou veniţi, care eram aici ca oaspeţi, nu bănuiam ce avea să se întâmple, între timp, cu **Lipova**. Dar beiul din Lipova şi autorităţile locale trebuie să fi

avut informaţii despre aceasta. Totuşi, ei mu au destăinuit nimic nimănui şi au ţinut totul ascuns, pentru că numărul oamenilor din cetate, în stare de a lupta, nu era îndestulător. Căci, în diferite ciocniri, căzuseră vreo sută şi mai bine de oameni sau fuseseră luaţi în prinsoare, astfel că nu mai rămăseseră acum nici trei sute de oameni cu totul. / În afară de noi, timişorenii, mai sosise la Lipova încă un agă, cu șaptezeci sau optzeci de oameni din cavaleria cetăţii **Ineu**, pentru a duce acolo știutele trimiteri de bani, astfel, adunând la un loc pe localnici şi pe cei veniţi din afară, rezultă o forţă combatantă de cinci sute de oameni.

Dar, în dimineaţa zilei următoare, a răsunat, pe neașteptate, de pe dealul Cioaca Dănțuş, pe care se aflau viile de la Lipova, sunetul trompetelor germane și toată populaţia din cetate a tresărit de spaimă. Fiecare ostaş s-a aruncat pe calul său și a vrut să iasă afară, în câmp deschis, dar porţile cetăţii erau bine zăvorite şi nimeni nu mai putea ieși. / Era generalul Caraffa (Antonio Caraffa, 1646-1693, general feldmareșal imperial, comandant al oștilor imperiale din Ungaria Superioară), care înainta, cu ostașii săi germani. În iarna trecută, își aşezase, în cvartirurile de iarnă din Transilvania, cele optsprezece regimente germane de infanterie şi de cavalerie, care se aflau sub comanda sa. De acolo, plecase, în primele zile de primăvară, şi mersese, de-a lungul malului Mureşului, până la Lipova, și pusese să i se aducă, pe Mureş, în jos, parcul de artilerie, muniţiile și tunurile.

Aşadar, în timp ce, în zorii acelei zile, la **Lipova**, localnicii înspăimântaţi alergau care încolo, fiecare căutând să afle, de la celălalt, ce se întâmplase, noi, cei din afară, am făcut planul să trecem călare peste Mureş, spre Rodna şi Ineu. Dar când am ajuns la podul de pe Mureș, a

trebuit să constatăm că atât de la **Șoimuș**, cât și din defileul Mureșului, înaintau o mie, până la două mii sau chiar mai mulți haiduci şi cătane și închideau drumurile. Prin aceasta, orice drum ne era închis şi acum trebuia să rămânem în cetate, la bine sau la rău.

Am dat foc podului de pe Mureș, pentru că cetatea exterioară nu era apărată dinspre râu, pe când cetățuia propriu-zisă, adică fortificaţiile interioare, erau constituite din palisade şi aveau un perimetru restrâns, înconjurat de un șanț plin cu apă, şi erau prevăzute cu trei sau patru bastioane mici, pe care se aflau patru, până la cinci tunuri. Dimpotrivă, fortificațiile exterioare erau formate dintr-o construcţie vastă, alcătuită dintr-un şir de ziduri, cu câteva tunuri și curtine. Incinta aceasta, înăuntrul căreia se aflau o mie sau două mii de case, era deschisă spre Mureș; zidurile mergeau, de jur-împrejur, de la Mureş, înapoi, până la acest râu.

Așadar, după cum am anunţat, generalul Caraffa, împreună cu ostaşii lui, au înconjurat cetatea, din toate părţile, și a început asediul, fără să se slobozească nici o singură lovitură de tun și nici un foc de puşcă, în timp ce, din cetatea interioară, se trăgea neîncetat din tunuri şi din puști, până seara. Mai multe trupe de apărare au pornit în marș, s-au furişat prin locurile cu grădini, către avanposturile germane, și au deschis focul asupra acestora. Aşa a trecut ziua. / Dar, în cursul zilei acesteia şi în noaptea următoare, generalul a adus, din tabăra germană, nouă piese de artilerie grea și patru mortiere şi a pus să le aşeze la cinci sute de paşi de zidul cetăţii exterioare. Cu aceste nouă tunuri și cu mortierele au început germanii să bombardeze cetatea, a doua zi, când se crăpa de ziuă; și, până în vremea rugăciunii de după amiază, făcuseră o

breșă suficient de mare în zidurile cetății exterioare. Sub paza mai multor steguleţe de ostași, breșa aceasta a fost umplută, din interior, cu pământ, perne și saltele, dar cu toate acestea a fost doborâtă în curând de o nouă: salvă de tun. Așa s-a desfășurat bătălia, cu diferite alternative, și, după rugăciunea de după amiază, a urmat un asalt din exterior. Pe când trupele germane ajunseseră la breșă, cei mai mulţi dintre oamenii noştri au alergat în grabă acolo și au apărat breșa cu focuri de arme şi granate de mină. Dar, prin manevra aceasta, celelalte poziţii au rămas descoperite și s-a primit ştirea că husarii maghiari şi sârbi, şi haiducii se urcaseră, cu scările, lângă Poarta cea Mare şi lângă Poarta Timişoarei, forțaseră porţile şi pătrunseseră mai departe. Aşadar, a trebuit, vrând-nevrând, să renunţăm la lupta pentru breșă și acum voiam să ne retragem în cetatea interioară. Dar, când ne-am apropiat, am văzut că ostașii maghiari şi sârbi ne tăiaseră calea și ocupaseră și ulițele. În aceste împrejurări, nu ne mai rămânea nimic altceva de făcut, decât să ne croim drum prin mijlocul dușmarilor. Ne-am deschis astfel drum cu armele, spre cetatea interioară, şi am ajuns cu bine acolo, dar am avut mari pierderi în morţi şi răniți.

În ziua următoare, s-a luptat cu avânt, până seara, și germanii au ocupat cetatea exterioară. În timpul acesta, s-au aprins pretutindeni incendii, provocate, în parte, de otomani şi de ostașii din afară, și întregul oraş a ars, toată ziua și toată noaptea. Întrucât cetatea și orașul erau despărțite unul de altul numai printr-un șanț, turnul porții şi mai multe case din cetatea interioară au luat foc; şi astfel s-a întins incendiul, care se ridica în vâlvătăi. Având în vedere îngustimea cetăţii şi a ulițelor, care erau înțesate numai cu vite, cai şi oameni, ne temeam să nu pierim în

flăcări. S-au trimis oameni, pentru a stinge turnul, care ardea și casele. Dar aceştia, fiind cățărați pe minarete şi în podurile caselor, erau o ţintă bună pentru puștile infanteriștilor germani din afară şi au fost împuşcaţi, unul după altul, astfel că noi ne-am găsit la mare ananghie.

De altfel, de partea cealaltă a șanțului, în apropierea cetăţii, se afla un caravanserai de piatră, al cărui etaj superior arsese, astfel că nu mai rămăseseră în picioare decât cele patru ziduri. Acolo şi-au adus germanii mortierele şi au început să arunce înăuntru granate, în timp ce, trăgând de pe acoperișurile caselor, peste șanț, ne împroşcau mereu cu un puternic foc de infanterie. Au pierit, astfel, timp de trei zile și trei nopţi, un mare număr de oameni şi de vite. Mie mi s-a încredințat un bastion, şi anume poziţia de luptă cea mai înverșunată din cetate. Acolo încărcam singur tunurile şi le slobozeam sau trebuia să mă arunc singur în luptă, cu puşca în mână.

Autorităţile locale de la **Lipova** au văzut, atunci, ele însile cum stăteau lucrurile şi, în cele din urmă, s-au sfătuit asupra predării cetăţii. Ea a fost încuviințată și s-a ridicat, pe crenelurile cetăţii, steagul alb al capitulării. Când cei de afară l-au văzut și au anunțat pe ofițeri, lupta a încetat și germanii au trimis un parlamentar. La întrebarea acestuia, ce voiam noi, i s-a răspuns din cetate: „Noi vrem să predăm cetatea. Prezentaţi-ne ostateci potriviți şi noi, de asemenea, vă vom trimite oameni pentru a negocia capitularea”.

După aceea, au fost detaşaţi doi ofițeri germani, doi căpitani, şi trimişi în cetate. La sosirea lor, au fost trimise afară din cetate două agale din Lipova, cărora begul de Lipova le-a dat, ca dar pentru generalul Caraffa, un cal

negru din grajdul său particular, împodobit cu o şea şi cu un hamaşament de argint…

În urma condiţiilor capitulării, a început retragerea, fără arme, a bărbaților şi femeilor din cetate. pe care am privit-o din bastionul meu. Ostașii germani se aşezaseră pe două rânduri, din tabăra lor, până la cetate, astfel că ei au format, între lagăr şi cetate ca o uliţă, pe un parcurs de mai bine de un sfert de ceas. Au fost lăsaţi să iasă din cetate bărbaţii cu soțiile şi copiii lor, câte patru sau cinci, în unele cazuri şi mai mulți sau mai puţini, şi, la poartă, li s-au luat armele pe care le aveau cu ei.

Pe când mergeau mai departe, fără arme, au fost împinși la o parte, cu brutalitate, de către ostaşii care stăteau de-a lungul drumului, ici şi colo, izolaţi sau câte doi, indiferent dacă era bărbat, femeie sau copil, şi jefuiţi pe loc. Dacă vreunul se împotrivea sau se apăra, ei îl omorau şi furau tot ce găseau la el. Astfel de exemple au fost curând imitate de ceilalți germani şi, astfel, aceştia au ucis, afară, pe drumul care ducea spre lagăr, mulţi bărbaţi şi femei, şi i-au jefuit. Unii chiar le spintecau trupurile şi le cercetau, dacă nu ar fi înghiţit bani. Trupurile goale rămâneau zăcând pe drum.

Ofițerii germani voiau, ce-i drept, să împiedice aceste cruzimi, dar nu şi-au putut impune autoritatea. După cum am văzut eu însumi, generalii au împuşcat, de sus, de pe cai, chiar bărbați care jefuiseră şi uciseseră un musulman. Totuşi, ceilalți nu se sinchiseau de aceasta şi au jefuit mai departe pe turci. / Când, în cele din urmă, am plecat şi eu, împreună cu begul, cu kadiul şi cu notabilii din Lipova, şaizeci de oameni, cu totul, am fost păziţi şi conduşi de generali şi de ofiţeri, care mergeau călări înaintea noastră şi în spatele nostru. Totuşi, ostașii

trăgeau de haine, la dreapta și la stânga, pe unii dintre ai noştri şi voiau să-i reţină.

Când am ajuns la cortul generalului Caraffa, nu mai era nimeni acolo, în afară de noi, astfel că nu știam nimic de ceea ce s-a putut întâmpla cu cei care veniseră înaintea noastră. În ziua aceasta, ca şi în noaptea următoare, am fost înconjurați şi păziți de ostași. Apoi, în dimineaţa următoare, a venit un general, care ne-a numărat, cu de-amănuntul, şi, după aceea, ne-a trimis mai departe, câte doi, trei sau chiar cinci oameni împreună, cu câțiva ostași. Generalii şi coloneii, ca și ceilalți ofiţeri, până la locotenent, au fost luaţi toţi în prinsoare. Generalul Caraffa n-a lăsat liber nici un singur musulman, care fusese în cetatea Lipova: ofiţeri bogaţi sau săraci, tineri, tinere şi alte femei. A lăsat numai vreo sută de oameni săraci, bărbaţi bătrâni şi femei, care au fost încărcați în căruțe şi trimiși la **Timişoara**.

Împreună cu un musulman din **Ineu**, am fost predat unui german şi trimis ofiţerilor din regimentul de infanterie al generalului principe Ludovic. În cortul în care am fost aduși, am văzut doi ofițeri, amândoi cu gradul de locotenent. Discutau unul cu celălalt care din ei să capete pe unul din noi, dar nu se puteau înțelege. În cele din urmă, şi-au scos zarurile şi ne-au tras la sorți. / Întrucât, prin capitulare, se acordaseră cetăţii Lipova condiţii atât de înjositoare, în desperarea sa, fiecare musulman a strâns, în grabă, atâtea lucruri câte putea duce cu sine, iar restul a rămas în cetate. Totul se petrecuse într-o zăpăceală cumplită; nimănui nu-i păsa de avutul lui şi de proviziile lui, ci fiecare se străduia numai să-şi scape viața. Toti au luat-o la fugă şi şi-au lăsat în urmă odăile şi lăzile deschise. Într-adevăr, am văzut cu proprii mei ochi

cum cele mai grozave obiecte de preţ, ca să nu mai vorbim de alte lucruri, zăceau din belşug, risipite şi nebăgate în seamă, iar lăzile descuiate. Desigur, câţiva oameni, în speranţa de a putea păstra totul, împachetaseră o mulţime de lucruri şi le duceau în spate.

Și tovarășul meu de acum, un om de rând din cavaleria cetății **Ineu**, în iluzia deșartă de a putea ridica de aici o pradă ușoară, a luat cu el o mulțime de lucruri și le-a scos afară din cetate. Dar stăpânul său de acum şi-a însuşit de îndată tot ce acesta avea asupra sa; şi, pentru a vedea dacă nu mai avea încă ceva la el, l-a pus să se dezbrace şi i-a scotocit toate hainele”[246].

1900, Diaconovich: „**Ineu** (Ienopole, magh. Boros-Jenö), numirea veche Ieneu, Ieno, comună mare în Ungaria, comitatul Arad; în analele publice apare, deja, la **1199**, cu mănăstire renumită. Are 897 case, cu 5.126 locuitori, români greco-ortodocşi sunt 2.918. Teritoriul, căruia îi aparţin mai multe puste dominale, 18.546 jugăre cadastrale de pământ foarte productiv; produce tot soiul de cereale; se cultivă economia de casă, industria, pomăritul, stupăritul, mătăsăritul, prăsesc vite frumoase; târgurile de la Ineu sunt vestite. Are fabrică de mobile. În comună e oficiul protopresbiteral greco-ortodox român. Judecătorie cercuală, protopretură, comisariat de finanțe și o trupă de honvezi. Ineu a avut rol însemnat atât în istoria bisericească, cât şi în cea politică. Sava Brankovics, pe la **1600**, a înființat Episcopia greco-ortodoxă sârbă a Ienopolei, cu reședința în Ineu. La **1706**, când episcopul Ienopolei, Diakovics, și-a mutat reședința la Arad, Ineu deveni parohie regulată, dar titlul episcopiei

[246] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, VIII, Bucureşti 1983, pp. 67-72

Ienopolei şi azi se susţine în titlul episcopului greco-ortodox român din Arad. În **1776**, Ineu a fost ridicat la rang de Arhidiaconat, prin decret sinodal, căruia îi aparţineau 26 de parohii şi 16 filiale. Azi e sediu protopresbiteral greco-oriental românesc. În biserica pompoasă se păstrează multe lucruri sacre şi cărţi bisericeşti din veacurile trecute. Pe ruinele mănăstirii vechi, în partea dreaptă a Crişului Alb, a fost ridicată o cetăţuie de pământ şi lemne, încă înainte de venirea turcilor; G. Rákoczy I, principele Ardealului, văzând însemnătatea strategică a acestei cetăţui, la **1645**, a desfăcut bastioanele de lemn şi, ca să o prefacă într-o adevărată fortăreaţa, o zidi din nou, din piatră, la **1652**. Această fortăreaţă a fost mai târziu măr de ceartă între regii Ungariei şi principii Ardealului, care, pentru fortificarea ei, făcuseră multe donaţiuni şi privilegii locuitorilor, cum şi oraşului. În **1566**, căzând fortăreaţa în mâinile turcilor, fu prefăcută în sangeac turcesc. Turcii fuseră alungaţi, în mai multe rânduri, din fortareaţă şi numai în **1693** a venit definitiv în posesiunea maghiarilor. Această fortăreaţă fu restaurată, cu spesele lui Petru Atzél, azi e cazarmă de honvezi. În 21 august 1849, generalul maghiar Vécsey aici depuse armele în mâinile generalului rus Rüdiger. În cripta de sub biserica romanocatolică zac osemintele generalului maghiar Carol Leiningen. / Protopopiatul greco-ortodox al Boroşineului se compune din 16 comune”[247].

1926: „Proces verbal, dresat la 9 martie 1926, în biroul parohiei unite din comuna **Mocrea**, judeţul Arad, de către Ioan Turdeanu, misionarul Eparhiei unite de Oradea Mare, în baza ordinului Prea Veneratului Ordinariat

[247] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom II. Sibiu 1900, p. 822

episcopesc unit, No. 471/1926. Prezenţi au fost subscrişii, / Misionarul diecezan Ioan Turdeanu face cunoscut celor prezenţi că este trimis, din partea Prea Veneratului Ordinariat episcopesc unit de Oradea-Mare, ca să ancheteze şi să constate autenticitatea şi veracitatea iscăliturilor şi declaraţiilor, pe care le-a prezentat preotul unit din **Mocrea**, Ioan Puşcaşiu, şi în baza căror declaraţii Episcopia unită din Oradea-Mare a intervenit la înaltul Minister, pentru pedepsirea funcţionarilor de C. F. R. care se amestecă în chestiile religioase ale credincioşilor şi fac propagandă prozelitistă. Cei prezenţi, după ce au fost informaţi despre starea faptică a lucrului şi după ce li s-au cetit declaraţiile iscălite de ei şi de martori, au fasionat următoarele: / Ana Blaj, domiciliată în **Mocrea**, declară, la proces verbal, următoarele: în 6 noiemvrie 1925, m-am prezentat la parohie şi am zis: „Domnule părinte, ce să fac că magazinarul de la gară, Petru Şeştinariu, a zis către mine să botez pe nepotul meu nou născut la popă ortodox. Eu am zis, că ba! Atunci el a zis „nu?, bine", dar în ziua următoare a venit în comună şeful de gară Petre Petrescu, însă n-a venit la noi în casă, ci fiind eu în ocol, cu fiul meu, Ioan Blaj, a zis „ce mai faceţi?". Eu am zis „aşteptăm nepotul de la botez". El, şeful de gară, a zis: „da' nu aţi botezat la popă ortodox?". Eu am zis „nu", la ce el a zis: „bine, dar". / Zaharie Bulza, domiciliat în **Mocrea** declară, la proces verbal, următoarele: „În noaptea zilei de 24 octombrie 1925, Ilie Berlo, fost servitor la primăria **Mocrea**, Aurel Tirica, impiegat la gara **Mocrea**, şi Petru Bogdan, tânărul, au umblat, noaptea, prin comună şi au venit şi la noi şi ne-au provocat, insistând cu stăruinţă ca să ne înscriem a trece la ortodoxie: despre aceasta am dat, cu data de 17 noiemvrie 1925, o declaraţie, care declara-

ţie o susţin şi o recunosc şi azi de a mea, iscălitura o recunosc de a mea proprie şi o întăresc şi azi, cu subscrierea mea proprie. Faptul că aceasta semnătură a mea am denegat-o în faţa părintelui Gealaction, care a verii să ancheteze, la **Mocrea**, în cauza propagandei ortodoxe, a provenit de acolo că nu-mi puteam închipui cum ar fi putut ajunge în mâinile părintelui Galaction o declaraţie pe care eu am dat-o părintelui nostru, Ilarie Puşcaşiu, şi astfel am crezut că e vorbă acolo de ceva falsificare a numelui meu şi, din această pricină, am denegat semnătura. Semnătura din acea declaraţie însă o recunosc întru toate de a mea proprie". / Ioan Ursuţ, Virgil Puşcaşiu, Anton Catană şi Alexandru Popa predau la proces verbal că susţin şi recunosc declaraţia dată de ei în 10 noiemvrie 1925, şi prin aceasta, confirmă iscălitura lor de acolo, din acea declaraţie, şi de prezent încă mărturisesc şi declară că cele afirmate de ei în acea declaraţie sunt adevărate, şi anume că, în 4 noiemvrie 1925, noaptea, a venit în comuna **Mocrea** părintele ortodox din **Ineu**, Cociuban, ca să amăgească poporul a trece la ortodoxie şi, provocat fiind, a părăsi localul adunării, în mai multe rânduri, de către primarul şi poliţistul comunal, a părăsit localul, însă a invitat poporul ca să meargă cu dânsul, la gară, pentru de a le vorbi acolo şi, la aceasta, mulţimea din popor l-a şi urmat, până la gară. / Ioan Stanca, Alexandru Popa şi Ioan Ursuţ confirmă şi susţin de a lor iscălitura din declaraţie, făcută de ei în 10 noiemvrie 1925. Ei şi azi declară şi mărturisesc că au auzit, din gura acelora care voiau să treacă la ortodoxie, că părintele Cociuban din **Ineu** le-a promis 5 jugăre de pământ pentru ca să treacă la ortodoxie.

Fiind întrebaţi, la proces verbal, Virgil Puşcaşiu, Irina Puşcaşiu Fărcaşiu şi Ioan Puşcaşiu, preotul, că recunosc şi susţin iscălitura din declarația dată din 15 noiemvrie 1925, ei răspund că da, o recunosc şi confirmă. Totodată, declară şi aici, la proces verbal, că, în 10 noiemvrie 1925, când au venit la oficiul parohial, să facă declaraţia de trecere la credincioşi, tot cu aceștia au întrat în oficiul parohial părintele ortodox Cociuban din **Ineu**, părintele Draia din **Moroda** şi impiegatul de mişcare de la C.F. R. Aurel Tirica, aceştia nu au figurat ca martori. Noi numai aşa ne explicăm lucrul, că aceștia au venit numai să influienţeze pe cei ce făceau declaraţie de trecere. / Ioan Horvath confirmă iscălitura din declaraţia dată de el, la 22 noiemvrie 1925, şi predă şi azi, la proces verbal, că impiegatul de mişcare de la C. F. R. Aurel Tirica, în gara **Mocrea**, a amăgii credincioşii uniţi ca să treacă la ortodoxie şi a făcut înscrieri cu ei. Pavel Suciu confirmă iscălitura din declaraţia dată de el, la 17 noiembrie 1925. Pavel Feier susține şi confirmă iscălitura din declaraţia dată de el în 4 decemvrie 1925. Predă la proces verbal că nu șeful, ci impiegatul l-a dus în biroul şefului de gară, unde şi impiegatul, şi şeful de gară Petre Petrescu, au zis să mă înscriu pe lista de trecere la ortodoxie. Eu am zis că dacă toți să înscriu, să mă înscrie și pe mine, că eu nu ştiu scrie, la ce îndată m-a înscris pe lista de trecere şeful de gară Petrescu. De trecut eu însă n-am trecut şi nici prin minte nu-mi vine să trec la ortodcşi. / Ioan Mărcuţ alui Șincu predă la proces verbal că recunoaște şi confirmă subscrierea sa, din declaraţia dată de el, cu data de 4 decembrie 1925. Predă la proces verbal că, la atelierul gării **Ineu**, în 22 noiemvrie 1925, au fost picherul Popovici, şeful gării Petrescu şi preotul ortodox Cociuban,

şi aici a zis picherul Popovici să se dea uniţii oriodocşi, că pe asta este ordin ministerial. Lucrătorii de la gară şi de la C. F. R., venind cu echipele de la **Ineu**, la **Mocrea**, aici şeful de gară Petrescu, ne-a chemat în biroul gării **Mocrea** şi a zis ca să trecem la orlodoxie, că toată lumea trece. Preotul ortodox Cociuban a zis că toată lumea să se facă ortodoxă, că atunci va fi mai bine şi vor primi pământ. / George Cismaș predă, la proces verbal, că recunoaşte şi confirmă declaraţia dată de el în 22 noiemvrie 1925. El a subscris-o şi susține toate acele din declaraţie. Popa Pavel predă, la proces verbal, că recunoaşte şi confirmă subscrierea ce a făcut-o în declaraţia ce a dat-o la 17 noiembrie 1925. Anton Catana alătură, la proces verbal, o declaraţie dată şi subscrisă de el în 5 martie 1926, prin care declaraţie îşi recunoaşte şi confirmă iscălitura sa, pe care, înaintea părintelui Galaction, nu a recunoscut, fiindcă n-a fost informat despre ce este vorba. / Nefiind alt obiect, procesul verbal a fost cetit, explicat şi subscris. D. C. M. S. Înaintea noastră: Ioan Turdean, misionarul diecezan, conducătorul procesului verbal. Ioan Puşcaşiu, Ioan Ursuţ, Pavel Popa, Ioan Stanca, Ana Blaj, Pavel Feier, Ioan Turdean, scriitor de nume, Pavel Suciu, Cismaş George, Ioan Horvath, Anton Catană, Irina Fărcaş, Zaharie Bulza, Virgil Puşcaşiu, Mărcuţ Ioan, Alexandru Popa”[248].

1927: „În ziua de 3 noiembrie, urmând a se face viza livretelor, în **Ineu**, cercul de recrutare a delegat cu această viză pe plutonierul Ene Radu. Numitul a fost încartiruit în hotelul ungurului Iosit Kacyeri, hotel în care era dedesubt un restaurant, La cererea plutonierului de a

[248] *Vestitorul*, Anul II, nr. 6, Oradea 1926, pp. 3, 4

se face foc în cameră, contra cost, atât patronul, cât şi soția sa, au găsit motiv de a insulta armata română, spunându-i în gura mare, de faţă fiind mai mulţi martori, că lui nu-i poate porunci nimeni, cu atât mai mult prin o armată care nu va mai sta mult prin aceste părţi. Plutonierul, tăcând o vreme, în timp ce asculta toate insultele, când a auzit însă că i se zice şi „bidos olah" (valah scârbos), n-a mai putut răbda şi a dat o palmă celui care-i insultase neamul. În urmă, ambii s-au dus la dl Oană, primpretorul plăşii **Ineu**, care, găsind că plutonierul nu era vinovat, a somat pe patron să satisfacă cererea plutonierului, făcându-i foc în cameră. La ora 9, seara, plutonierul, voind să se urce sus, la hotel, a găsit porţile închise, fapt care l-a făcut să treacă prin restaurant. Abia a trecut însă pragul uşii, care da în curte, când s-a trezit cu mai multe lovituri în cap. Fiind întuneric beznă şi neştiind de câţi indivizi era atacat, plutonierul a scos sabia, strigând ajutor. / La strigătele plutonierului, ungurul Kacyeri, care chiar el îl atacase, ajutat de doi tovarăşi, a fugit în restaurant, închizând toate uşile. Plutonierul Ene, necunoscând situaţia locului, a bătut în uşă, să i se dea drumul. După mai multe strigăte repetate, uşa a fost deschisă şi, din restaurant, s-au repezit asupra lui peste 10 inşi. / Cu sabia scoasă, plutonierul a încercat să-şi facă drum, spre a ieşi din capcană, şi în această luptă a atins cu sabia pe restaurator, provocându-i o rană uşoară în pântece. După alte multe lovituri, primite de nenorocitul plutonier, abia a putut scăpa, ieşind în stradă plin de sânge, unde a căzut, fiind ridicat de trecători. / Dl primpretor Oană, care a anchetat cazul, secondat de dl căpitan Cornel Fortunescu, a dovedit completa vinovăţie a restauratorului, căruia i s-au încheiat cuvenitele acte, fiind dat în judecata Consiliului de război

al Corpului VII Armată". / „Notarul Nestor, din **Ineu**, a fost suspendat, pentru grave incorectitudini, săvârşite atât în serviciu, cât şi în afară de serviciu. / Locuitorul Sava Stoici, din localitate, a fost călcat de o căruţă, proprietatea fabricii de cărămidă „Polak". În stare gravă, a fost internat la spital"[249].

1940: „Unitatea deplină a neamului nostru se dovedește zilnic, în fiecare domeniu. Acolo însă unde această unitate se face mai mult vizibilă, este în grija ce o poartă toate straturile poporului pentru armata țării, chemată să ne apere fruntariile. Lunga perioadă de când floarea tineretului nostru este chemată să-și facă datoria către țară a dat, celor rămași acasă, nenumărate prilejuri să-și arate dragostea pentru cei plecați. Să ne amintim daniile în bani, în articole de îmbrăcăminte, menite să apere de gerul iernii, în alimente, cu prilejul celor mai mici, cum și a celor mai mari sărbători bisericeşti. De multe ori, însă, nu au trebuit prilejuri speciale pentru ca grija celor de acasă pentru cei plecați să se manifeste plină de suflet, de inimă și de dragoste românească.

O astfel de manifestare am avut, duminică, la **Ineu**, când sufletul mare al doamnei Emilia Marghescu, inspectoarea școlilor de copii mici din ţinutul Timiș, a donat armatei câteva daruri prețioase. Darurile au fost cumpărate din banii adunați de elevii și elevele școlilor de copii mici din Ținutul Timiș, care, în acest scop, au organizat, în urma inițiativei doamnei Marghescu, serbări, în cadrul cărora au arăt alt ce-au învățat, cu slabele și tinerele lor puteri. Deci cu atât mai mult sunt prețioase darurile aduse ostașilor din **Ineu**. Și semnificația lor a

[249] *Svastica Banatului*, Anul I, nr. 13, Timişoara 1927, p. 3

fost subliniată de dl general Emil Bârzotescu, în cuvinte de mulțumire și, în același timp, de scuze pentru neputința participării la solemnitate, ce le-a adresat doamnei Marghescu. Legătura strânsă dintre cei de acasă și cei plecați să apere hotarele țării este concretizată în aceste daruri, la cumpărarea cărora au contribuit, cum bine a arătat doamna Marghescu, în cuvântarea sa, mulţi din copiii celor ce se vor folosi de ele, astfel că imaginea celor de acasă va fi permanent prezentă în sufletul lor…

Dăm, in cele ce urmează, reportajul asupra desfășurării solemnității. La orele 11, înainte de amiază, a început solemnitatea, printr-un serviciu religios, oficiat de părintele Simion Gheorghe, preot militar. La sfârșitul slujbei religioase părintele, Simion Gheorghe a sfințit darurile cumpărate. / După serviciul religios, părintele Simion Gheorghe a rostit o cuvântare… / După cuvântarea părintelui, a vorbit doamna Emilia Mergherescu… / „Din mici serbări, făcute peste tot cuprinsul Ţinutului Timiș, s-a realizat suma de 131.547 lei, din care am cumpărat următoarele obiecte: o mașină de cusut pentru repararea hainelor militare, 4 cazane mari, pentru pregătirea mâncării, și 2.200 castroane pentru soldați, toate purtând o inscripție pentru amintirea noastră”… / În numele dlui general Emil Bârzotescu, care n-a putut participa la solemnitatea predării darurilor, a vorbit dl col. Davidescu… / Solemnitatea a fost încheiată prin defilarea trupelor, sub comanda dlui căpitan Gherghel. Defilarea a fost primită de dl colonel Davidescu și de o numeroasă asistență, din care notăm pe doamnele Emilia căpitan Marghescu, Ecaterina Frugina, conducătoarea școlii de copii mici din **Ineu**; domnii col. Tertomirescu, col. intendent Constantin Pavelescu, col. Toader Călin, căp. Dumitru Marghescu,

căp. Galoş, lt. Costăchescu etc., etc."[250].

1946: „În ziua de 8 septemvrie, s-a împlinit un nou an de rodnică activitate a Reuniunii Mariane a femeilor Române Unite din orăşelul **Ineu**. Din acest prilej, în seara zilei de 8 septemvrie (Stânta Marie), a avut loc o reuşită serbare, în sala „Stana", patronată, cu mult simţ şi demnitate creştinească, de către doamna prezidentă Maria Dr. Iuonaș, ajutată de doamna viceprezidentă Gherman. / Se remarcă, de la început, spiritul de jertfă ce l-au făcut membrele, prin împodobirea cu gust a sălii cu covoare românești, precum şi dărnicia lor în ceea ce priveşte masa bogat aranjată. / A conferențiat părintele administrator protopopesc de la Arad, Ioan Deliman, despre „Feminism şi feminitate". / A participat multă lume aleasă, atât din loc, cât și din jur, fiind pe deplin mulţumiţi de această serbare creştinească și românească. / Merită toată lauda pentru munca și zelul depus la reuşita serbare, pe lângă doamnele prezidentă și viceprezidentă, următoarele membre: Doamna Maior Bota, Tuli Dr. Cotoiu, Naghi, Goga, judecător Marica, Negrea, Mesaroş, precum şi domnișoarele: Babi Lazar, secretara Reuniunii, Iris Trăuşan, Frugine, Stănescu, Bordaş şi Corina Iuonaş, / Încasările au fost, în total, de 3.216.500 lei, iar venitul curat, de 1.500.000 lei, sumă depusă ca prin fond pentru ridicarea noului locaş de închinare. / Nu trebuie uitat ajutorul primcuratorului bisericii, Dr. Traian Iuonaș, precum şi a domnului aghiotant al Secţiei de Jandarmi, Gherman. / Dumnezeu și Maica Sa să răsplătească însutit"[251].

[250] *Universul*, Anul 57, nr. 240, Bucureşti 1940, p. 3
[251] *Unirea Poporului*, Anul XXVIII, nr. 43, Blaj 1946, p. 4

INEU

(Yenew, judeţul Bihor)

1236: „Laurenţiu, comite de Bihor, Apa, fiul lui Gyopol, Adam, Petur, fiul lui Patha, Gyopol, Iwanus, Petur de Kueserev, Ştefan de Ponoz, tuturor care vor vedea scrisoarea de față, mântuire întru dăruitorul mântuirii. Voim să se facă cunoscut, prin această scrisoare, tuturor, că, fiind noi numiţi, din porunca regelui Bela, a comitatul Bihor, ca judecători pentru înapoieri de pământuri, din porunca regelui am dat comitetul Paul, fiul lui Echy, pământul **Ineu**, pe care regele, luându-l de la comitele Mika, l-a dăruit comitelui Paul, despărţind noi acest pământ, prin anumite semne de hotar, de pământurile cetăţii, ale udvornicilor regelui și ale celorlalți oameni”[252].

1360, octombrie 14, Oradea: Capitlul bisericii din Oradea scrie regelui Ludovic despre împlinirea poruncii transmise, trimişii hotărnicind şi împărţind între urmaşii lui Pancraţiu, Laurenţiu şi Nicolae mai multe moşii. „Mai întâi, au împărţit moşia numită **Ineu** (Yenew, judeţul Bihor), în aşa fel că o uliţă cu un singur rând de case, nu-

[252] Academia Română, *Documente privind Istoria României*, Veacul XI, XII şi XIII, C. Transilvania, vol. I (1075-1250), Bucureşti 1951, p. 300

mită Ineul cel Mic, aflătoare înspre partea de miază-noapte, întinzându-se spre răsărit, până la capăt, a căzut, prin tragere la sorţi arhiepiscopului de Calocea şi fratelui său Clement. De asemenea, o altă uliţă, aşezată în trei locuri, pe la jumătatea râului Criş, a căzut în stăpânirea magiştrilor Ioan şi Toma, fiii lui Laurenţiu… iar a treia uliţă, numită Vorsinanta, aflătoare spre partea de miazăzi, le-a venit lui Gheorghe şi Nicolae, fiii lui Nicolae de **Tileagd** (Thelegd, Telukd, judeţul Bihor)… totuşi în aşa fel, ca uliţa Ineul Mic să fie de acelaşi preţ, au dat din uliţa Vorsinanta trei locuri de curte din pământul lui Nicolae de Zala (în Ungaria), împreună cu o uliţă cu două rânduri de case, până la capăt…

Apoi au trecut pe moşia **Uileacu** (Wylak, azi **Uileacu de Criş**, judeţul Bihor) şi au împărţit-o în trei părţi, în aşa fel ca o uliţă cu un rând de case, aflătoare lângă râul Criş, în partea de miazăzi, a venit, prin tragere la sorţi, în partea arhiepiscopului şi a fratelui său Clement. De la zisul semn de hotar, adică de la casa lui Grigore ţi împreună cu ea, o uliţă cu două rânduri de case, întinzându-se spre răsărit, până la casa lui Mihail şi împreună cu aceasta, a căzut lui Gheorghe şi Nicolae, fiii lui Nicolae de Tileagd. Iar a treia uliţă, aflătoare în partea de miază-noapte şi întinzându-se spre apus, a venit sus-zişilor Ioan şi Toma, fiii lui Ladislau.

Iar moşia numită **Botean** (Battyan, judeţul Bihor) au împărţit-o în trei părţi, în aşa fel că o uliţă cu un rând de case, întinzându-se spre apus, pe lângă râul Criş, de la casa lui Nicolae zis Istenus, până la capăt, a căzut arhiepiscopului şi fratelui său Clement. O altă uliţă, tot cu un rând de case, întinzându-se spre miazănoapte şi despărţită printr-un semn de hotar a căzut lui Nicolae şi Gheorghe,

fiii lui Nicolae, iar a treia uliţă, de la sus-zisul semn de hotar, anume de la casa sus-zisului Nicolae zis Istenus şi fără aceasta, întinzându-se spre răsărit, a căzut fiilor lui Laurenţiu.

Apoi au mers la moşia **Olahtelek** (dispărut, lângă Uileacu de Criş, judeţul Bihor), pe care au împărţit-o în două părţi drepte şi deopotrivă de mari, în aşa fel că jumătatea dinspre apus, cu toate folosinţele, a căzut magiştrilor Gheorghe şi Nicolae, iar cealaltă jumătate, magiştrilor Ioan şi Toma, fiii lui Laurenţiu; iar ca bun având acelaşi preţ, a fost dată arhiepiscopului şi fratelui său Clement, drept a treia parte, moşia **Cuieşd** (Kwest, judeţul Bihor).

Iar celelalte **moşii româneşti** le-au împărţit în acelaşi chip, că o moşie numită **Ewrmenes** (dispărut, lângă Uileacu de Criş, judeţul Bihor), împreună cu un loc de sesie, aflător lângă Pârâul Bulboacă a căzut, prin tragere la sorţi, în stăpânirea lui Gheorghe şi Nicolae, fiii lui Nicolae, iar ca bun de acelaşi preţ, moşia numită **Lwk** (dispărut, lângă Uileanu de Criş, judeţul Bihor), împreună cu un loc de sesie numit Brusturi, a căzut lui Ioan şi Toma, fiii lui Laurenţiu, iar ca a treia parte, având acelaşi preţ, moşiile **Dobricioneşti** (Dobrachenhaza, Dobrachonhaza, judeţul Bihor) şi **Kwesdrew** (dispărut, lângă Birtin, judeţul Bihor) au căzut arhiepiscopului şi fratelui său Clement. De asemenea, un loc de curte, aflător pe moşia Ineu, cu două mori de piatră, aşezate spre partea de miazănoapte, au căzut lui Ioan şi Toma, fiii lui Laurenţiu; iar ca bunuri având acelaşi preţ cu acele mori, un loc din oraşul **Oradea**, aşezat în uliţa sfântului Iacob, de asemenea cu două mori, aflătoare pe acea moşie Ineu, în partea de miazăzi, au căzut lui Gheorghe şi Nicolae, fiii lui Nico-

lae; iar ca bun de acelaşi preţ, un pământ din moşia **Pispeky** (dispărut, judeţul Bihor), cu două mori, au venit arhiepiscopului şi fratelui său Clement.

De asemenea, în părţile Transilvaniei, lângă Mureş, părţile din moşiile **Benic** (Benenyk, judeţul Alba), **Cetea** (Chaklya, judeţul Alba), **Filepkwwe** (dispărut, pe Mureş, judeţul Arad), lui Ioan şi Toma, fiii lui Laurenţiu, iar magiştrilor Gheorghe şi Nicolae, fiii lui Nicolae, moşia **Stanislowhaza** (dispărut, lângă Căpioara, judeţul Arad), precum şi moşiile Zent Demeter (dispărut, în Ungaria) şi Moharew (în Serbia); iar ca bunuri având acelaşi preţ, moşia **Teş** (Teyes Hwdus, judeţul Timiş), care cu alt nume se cheamă Hwdus, şi **Almazeg** (dispărut, lângă Zimandcuz, judeţul Arad) şi **Weresegyhaz** (dispărut, lângă Zimandeus, judeţul Arad), aflătoare în comitatul Arad, au venit arhiepiscopului şi fratelui său Clement.

În comitatul Cenad, părţile de moşie Makofalwa (în Ungaria), Thembes (în Ungaria), Zylwazegh (în Ungaria) şi Zombor (în Ungaria), cu pădurea ce ţine de ea, precum şi jumătatea pădurii moşiei Ladan (în Ungaria), moşia Monostoros Kanysa (în Serbia) şi jumătatea moşiei Weresegyhaz, au venit arhiepiscopului şi fratelui său Clement, iar ca bunuri cu acelaşi preţ, moşiile Nagy Tarnuk (în Ungaria), Kys Tarnuk (în Ungaria), **Kemechye** (dispărut, lângă Beba Veche, judeţul Timiş), Palatha (în Ungaria), cu pădurea ei, şi **Bodoganzonfalwa** (dispărut, lângă Pordeanu, judeţul Timiş) au căzut lui Ioan şi Toma, fiii lui Laurenţiu, iar vama obişnuită, ce se cere pe moşia Tharnuk (în Ungaria), au lăsat-o în folosinţa lor dimpreună. De asemenea, ca bunuri cu acelaşi preţ, moşia Zent Lewrenkz (în Ungaria), cu pădurea ei, şi cu moşiile Wyfalw (în Ungaria), Warasfalw (în Ungaria), Kisfalw (în

Ungaria), precum şi moşia Ladan în întregime, cu jumătate din pădurea ei, şi moşiile **Pordeanu** (Pordan, judeţul Timiş), Rabe (în Serbia) şi Vruzlanus (în Serbia), au căzut lui Gheorghe şi Nicolae. De asemenea, printr-o altă împărţire prin tragere la sorţi, moşia Akach (în Serbia), împreună cu moşia Zent Miklos (în Ungaria) şi heleşteul ce ţine de ea, şi moşia Bochijard (în Serbia) au venit magiştrilor Ioan şi Toma, iar moşiile Rasan (în Serbia) şi Zent Miklos (în Ungaria), cu heleşteele, au venit arhiepiscopului şi fratelui său Clement, fiii lui Pancraţiu. De asemenea, moşia Choka (în Serbia), cu heleşteele, precum şi cu locul zis Sula (în Serbia) şi moşia Zanad (în Serbia), cu heleşteele şi Zethen (în Serbia) şi Zijmard (în Serbia), cu Suztulahaza (în Serbia), fiilor lui Nicolae.

De asemenea, printr-o altă împărţeală prin tragere la sorţi, moşiile Such (în Serbia) şi Humukrew (în Serbia) au căzut fiilor lui Laurenţiu, iar fiilor lui Nicolae de Tilegard le-au căzut moşiile **Ciavoş** (Chawas, azi **Grăniceri**, judeţul Timiş) şi **Keer** (dispărut, lângă Folia, judeţul Timiş), iar fiilor lui Pancraţiu, moşiile Temerken (în Serbia) şi Kyngerth (în Serbia) şi cu moşia Vrs (în Ungaria), iar moşia Hodegyhaz (în Serbia) au împărţit-o în trei şi fiecărei părţi i-au căzut 12 locuri de curte”[253].

1366, mai 16, Vişegrad: Judele curţii regale dă de ştire că, în baza judecăţii regale din anul **1364**, „potrivit cuprinsului scrisorii de chemare în judecată a capitlului bisericii de Oradea, Andrei, fiul lui Ioan, în numele lui Laurenţiu, fiut lui Ioan de Tileagd, împotriva lui Toma, fiul lui Laurenţiu, din același Tileagd, ne-a înfățișat patru scrisori de globire”. Trimişii „s-au dus la moşiile numite

[253] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 526, pp. 555-561

Tileagd (Thelegd, Telukd, judeţul Bihor), **Săbolciu** (Zabouch, judeţul Bihor), **Ineu** (Yenew, judeţul Bihor), **Botean** (Battyan, judeţul Bihor), **Uileacu** (Wylak, azi **Uileacu de Criş**, judeţul Bihor), **Olahteleh** (dispărut, lângă Uileacu de Criş, judeţul Bihor), **Luncşoara** (Laak, Lak, Lok, Look, judeţul Bihor), **Telechiu** (Teleki, judeţul Bihor), **Peturylese** (dispărut) şi **Philipkue** (dispărut, lângă Căprioara, judeţul Arad), şi la cele ce ţin de acea moşie numită Philipkue, şi le-au împărţit… / Drept aceea, noi, ascultând cu bunăvoinţă dreptele cereri, în glăsuire cu legea, ale sus-zisilor împuterniciţi ai acelor părţi, punând să se înscrie în scrisoarea noastră privilegială de faţă cuprinsul sus-zisei serisori a pomentiului capitlu din Oradea, am hotărât s-o întărim din puterea noastră judecătorească, prin ocrotirea privilegiului nostru de faţă, pentru sus-zişii Laurenţiu, fiul lui Ioan, şi Toma, fiul lui Laurenţiu, şi pentru urmaşii lor ca să aibă putere în veci"[254].

1878: „Duminică, în 9/21 iulie a. m., corifeii partidei guvernamentale din cercul de alegere **Iclodul-Mare** au ţinut, în **Ineu**, conferinţa. La acea conferinţă, find de caracter oficios, au participat notari, juzi comunali, ba şi unii preoţi romani… / Preşedintele, după uzul parlamentar, a ţinut o vorbire… Îndată ia cuvântul un membru şi recomanda de candidat pe baronul Bánffy László, unchiul comitelui suprem, provocându-l să ia cuvântul. / Marele orator, la rândul său, începe: „V-aş poate spune multe, dar nu vă spun, că ce voiesc a vă spune ştiţi dumneavoastră ca si mine. Atâta vă spun, că sunt adoratorul guvernului actual şi, ca atare, aparţin partidei liberale!". Publicul, încântat de cuvintele călduroase ale baronului Bánffy, a

[254] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 61, pp. 102-122

răspuns: „Éljen (trăiască) Bánffy László!”. Preşedintele conferinţei, după acesta, provoacă membrii a se insinua la cuvânt. Urmă tăcere profundă, pe care o întrerupe preşedintele, zicând: „Văd că, prin tăcere, consimţiţi; propun a se alege un comitet, care va lucra, din toate puterile, pentru mai sigura reuşire a candidatului nostru. Între membri voiră a înrola şi pe preotul român dl S. Acesta declină de la sine marea onoare. Să nu credeţi că toţi preoţii români au avut acea ambiţiune! Am înmărmurit când am văzut pe domnii V. Patachi şi Gr. Puşcariu, teologi absoluţi şi preoţi români, a se îmbulzi ca să fie membri în comitetul menţionat. Sărmana simplicitate! Atâta n-a fost destul. După dizolvarea şedinţei, dl Gr. Puşcariu, fiindu-le o autoritate superioară celorlalţi colegi ai săi, fu provocat a comunica, în limba română, unor ţărani, care stăteau afară, ca să ştie şi ei ce s-a decis în sală. Fără multă batere de cap, începe popa, din coridorul ospătăriei a vorbi, încât, să-l fi văzut, ai fi zis că, Doamne bine iar sta, când ar da de pe amvon, în biserica din **Doboca**, învăţături folositoare poporului! Ce a vorbit nu vă spun, ca să nu vi se facă greaţă. / După ce vorbirile s-au terminat, observ că un oaspe nou este în curte. Un amic al meu întreabă: „Ce caută aici canonicul Popu?”. Voiam să-i răspund că a venit în **Ineu** să cerceteze şcoala şi, văzând mulţimea, a cugetat că aici e şcoala ineuanilor! Lucrul a fost cu totul altcum. Dl Vasiliu Popu, după salutări, resalutări şi strângeri de mână, fu invitat şi dus, din curte, în ospătărie, unde era aşternută masa şi, pe ea, cele de lipsă pentru ospăţ. / Aici, marele român de la **Santeu** a ţinut un toast, în care arată înţeleapta guvernare a ministeriului tisaist (ştiţi a celui ce a zis că ne va sfărâma în picioare), şi, după mai multe vorbe bune şi frumoase, termină cu „Éljen!” (Tră-

iască!). Nu vă miraţi, căci episcop nu poţi fi, dacă n-ai merite!”[255].

1944, septembrie 21: „În centrul şi estul Transilvaniei, trupele române, în legătură cu cele sovietice, au respins cu dârzenie rezistenţele inamice, realizând noi câştiguri de teren. În vestul Transilvaniei, lupte în curs, în zonele **Beiuş** şi **Ineu**”[256].

Bauern Lunca Cernii Țărani

Peasants Paysans

[255] *Observatorul*, Anul I, nr. 59, Sibiu 1878, p. 4

[256] *Universul*, Anul 61, nr. 260, Bucureşti 1944, p. 1

INEU

(judeţul Maramureş)

1883: „Concurs pentru ocuparea staţiunilor învăţătoreşti la şcolile confesionale greco-ortodoxe din comunele mai jos numite se escrie concurs, cu termenul până în 29 septemvrie anul curent, stil vechi.

1). **Costeni**, cu salariu anual de 120 florini v. a. (vienezi), cvartir în edificiul şcolii şi 3 stânjeni de lemne, din care se va încălzi și școala.

2). **Dobric**, însoţită cu **Dobriţinaşul**, cu salariu anual de 150 florini v. a., din care 100 florini v. a. va solvi Dobricul şi 50 florini v. a. Dobriţinașul.

3). **Stoiceni**, au salariu anual de 120 florini v. a., cvartir și lemne trebuincioase.

4). **Ineu**, cu salariu anual de 150 florini v. a., cvartir şi lemnele trebuincioase.

5). **Borcuţ**, cu salariu anual de 150 florini v. a., cvartir şi lemnele trebuincioase.

6). **Mașca**, cu salariu anual de 100 florini v. a., cvartir și lemnele trebuincioase.

7). **Peteritea**, cu salariu anual de 120 florini v. a., cvartir şi lemnele trebuincioase.

8). **Văleni**, cu salariu anual de 130 florini v. a., cvartir şi lemnele trebuincioase.

9). **Suciul de jos**, cu salariu anual de 100 florini v. a., cvartir şi lemnele trebuincioase"[257].

1926: „În **Baia Mare**, găsim azi, în al optulea an de stăpânire românească, 10 medici, din cari 4 evrei, 3 români şi 3 unguri; vreo 13 avocaţi, din care 7 evrei, 4 români şi 2 unguri; 3 farmacii, din care 2 ungureşti, 1 evreiască, iar românească, nici una; vreo 64 prăvălii, din care 42 evreieşti, 17 ungureşti şi 5 româneşti; găsim 2 biserici româneşti, faţă de 2 sinagogi şi 4 case de rugăciuni, tot evreieşti.

În **Baia Sprie**, la 1919, erau 123 evrei, iar azi, la o populaţie de 4.600 creştini, sunt 493 evreii. Deci, în 7 ani, numărul lor s-a mărit de 4 ori. Din cele 36 cârciumi, câte sunt aici, 19 sunt evreieşti, 14 ungureşti şi numai 3 româneşti, din cele 16 prăvălii, 13 sunt evreieşti, 2 ungureşti şi 1 românească.

În comuna **Şişeşti**, notarul e evreu. La o populaţie de vreo 1.000 locuitori, găsim 3 cârciumi, din care 2 evreieşti şi una românească.

În comuna **Dăneşti**, notarul e evreu. La o populaţie de vreo 450 locuitori, avem 1 cârciumă, care e evreiască.

În comuna **Recea**, notarul e evreu. La o populaţie de vreo 1.000 locuitori, găsim 2 cârciumi, din care 1 evreiască, iar una e comunală, care e pe cale de a dispărea.

În **Ocolişul Mare** e o singură crâşmă şi e evreiască. Notez că, în comună, singur cârciumarul e evreu.

---

[257] *Telegraful Român*, Anul XXXI, nr. 112, Sibiu 1883, p. 450

În **Șurdești**, notarul e evreu. La o populaţie de vreo 950 locuitori, avem 2 cârciumi, ambele evreieşti, iar cooperativa din sat stagnează, din lipsă de sprijin din partea autorităților. În comună, evrei sunt numai cei 2 cârciumari.

În **Șindreşti**, notarul e evreu. La o populaţie de vreo 600 locuitori, sunt 2 cârciumi, din care 1 românească și 1 evreiască. E un singur evreu în sat.

În **Rusu**, notarul e evreu. La o populație de vreo 600, sunt 3 cârciumi, din care 2 evreieşti şi una românească, Sunt 2 familii evreieşti în comună.

În **Dumbrăvița**, notarul e evreu. La o populaţie de vreo 1.000 locuitori, sunt 4 cârciumi, din cari 3 evreieşti şi una românească. Sunt 3 familii evreieşti în comună.

În **Săsar**, notarul e evreu. La o populaţie de vreo 2.000 locuitori, găsim 4 cârciumi, care sunt toate evreieşti. Sunt 4 familii evreieşti în sat.

În **Mocira**, notarul e evreu. Sunt 2 crâşme şi ambele evreieşti. Sunt 2 familii evreieşti în sat.

În **Făurești**, notarul e ungur. La o populaţie de aproape 1.000 locuitori, găsim 8 cârciumi, din care 7 evreieşti și 1 românească. Sunt 8 familii evreieşti în comună.

În **Tăuţii de Sus**, notarul e evreu. La o populaţie de vreo 600 locuitori, sunt 3 cârciumi și toate sunt evreieşti.

În **Berchezoaia**, sunt 2 cârciumi şi ambele sunt evreieşti.

În **Bertez**, notarul e ungur. Sunt 3 cârciumi și toate evreieşti.

În **Coaș** sunt 3 cârciumi şi toate sunt evreieşti.

În **Satu Nou de Sus**, notarul e evreu. La o populaţie de 700 locuitori, sunt 2 cârciumi, din cari una evreiască şi una a bisericii, dată pe seama unui evreu.

În **Negreia**, notarul e evreu. La vreo 36 locuitori, e o cârciumă, care-i evreiască. E o singură familie de evrei.

În **Târgul Lăpușului**, sunt vreo 2.300 locuitori, din care unguri 900, evrei 800 şi restul români. Sunt 56 cârciumi, din care 53 evreieşti, 2 ungurești și una românească. Sunt 4 avocaţi, din care 3 evrei şi un ungur.

În **Cicărlău**, sunt 4 cârciumi şi toate sunt evreieşti.

În **Strâmbu-Băiuțului**, sunt 5 cârciumi, din care 3 evreieşti, 2 ungureşti și nici una românească.

În **Dămăcușeni**, sunt 6. cârciumi, din care 5 evreieşti şi 1 ungurească.

În **Borcuţ**, sunt 2 cârciumi şi ambele sunt evreieşti.

În **Inău,** sunt 2 cârciumi și ambele sunt evreieşti.

În **Mașca**, sunt 3 cârciumi, din care 2 evreieşti şi 1 românească.

În **Văleni**, sunt 2 cârciumi şi ambele sunt evreieşti.

În **Dobriţinaș**, sunt 2 cârciumi și ambele sunt evreieşti.

În **Ardusad**, sunt 4 cârciumi evreieşti, 1 românească şi una ungurească.

În **Copalnic**, sunt 4 cârciumi şi toate sunt evreieşti.

În **Măgureni** e o singură cârciumă, care e evreiască.

În **Fânațe**, sunt 2 cârciumi şi ambele sunt evreieşti”[258].

Ranern aus Maramureș
Peasants of Maramureș
Țărani din Maramureș
Paysans de Maramureș

[258] *Înfrăţirea Românească*, Anul II, nr. 14, Cluj 1926, p. 10

INUCU

(judeţul Cluj)

1357, decembrie 19, Oradea: Capitlul bisericii din Oradea raportează regelui Ludovic despre hotarnica moşiei **Căpuş** (Kapus, azi **Căpuşu**, judeţul Cluj) şi a locurilor care ţin de ea, a episcopului bisericii Transilvaniei Dominic, făcută de trimisul regal Blasiu de **Rediu** (Reudh, judeţul Cluj) şi de Turul, slujitorul bisericii din Oradea, „după ce au chemat pe toţi vecinii şi megieşii ei, aduşi acolo de Ioan, fiul lui Luca, castelanul domnului episcop din **Feneş** (Feneş, Fenes, azi **Floreşti**, judeţul Cluj), şi de Mihail cel Mare, slujbaşul domnului episcop din **Gilău** (Gyalo, judeţul Cluj)… / Mersul hotarelor acelei moșii începe din partea de miazăzi, la locul numit Dealul Cortului, și merge până la capătul satului numit **Zamartelek** (dispărut, lângă Dumbrava, judeţul Cluj). De acolo, el se urcă la o creastă, pe care se află o movilă de hotar; de acolo, el se coboară pe lângă un drum mare și, în partea stângă, este un semn de hotar de legătură. De acolo, mersul hotarelor trece râul Valea Căpușului și, acolo, este un semn de hotar de legătură și se îndreaptă spre semnul de hotar Stânca Păpurișului, unde sunt două movile de hotar; de acolo, se coboară la Făgetul lui Paznan, în satul numit **Inucu** (judeţul Cluj), și la împreu-

narea a două râuri, în livada lui Andrei, fiul lui Hete, este o movilă de hotar; de acolo, se urcă spre miazăzi, înspre **Aghireș** (Egeres, Egrespataka, azi **Aghireşu**, judeţul Cluj), și ajunge la trei stejari; de aici, ajunge la un semn de hotar, făcut din piatră, și acolo se sfârșesc semnele de hotar ale sus-zisei moșii”[259].

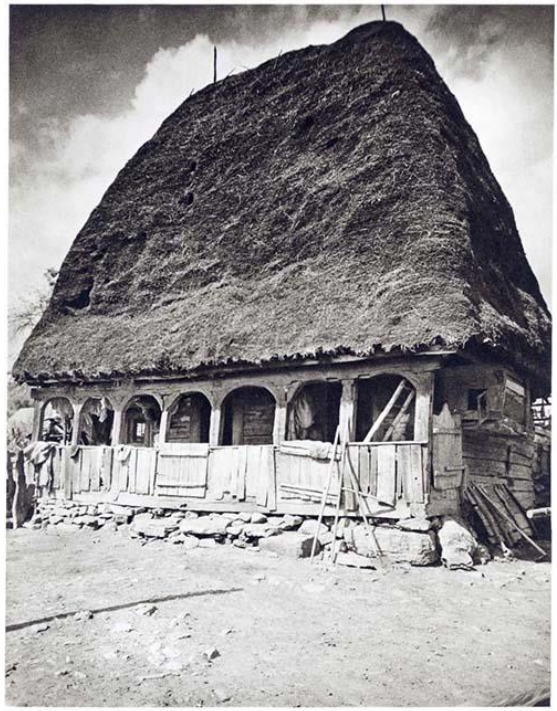

Bauernhaus Sâlciua de Jos Casă țărănească
Peasant house Maison paysanne

[259] AȘCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 204, pp. 202-204

INURI

(comuna Vinţu de Jos, judeţul Alba)

1930: „**Isprăvile hoţomanului Ilia Pădurilor**. Cetitorii acestei gazete au mai auzit, de bunăseamă, despre îndrăznețele jafuri și atacuri ce se săvârșesc pe Valea Ampoiului, de vreo 2 ani, încoace. S-a mai scris despre niște tâlhari din Munții Apuseni, fără să se poată însă arăta făptuitorii. De atunci, încoace, făptașii necunoscuți au mai făcut îndrăznețul atac din **Zlatna**, anume în seara de 7 ianuarie, atacând pe locuitorul Gheorghe Pădurean, trocar de meserie, om de 80 de ani şi poreclit și „primarul țiganiloi", de la care au luat frumoasa sumă de 80.000 lei. Și când bietul moșneag s-a văicărit după agonisitul lui dintr-o viață de 80 ani, i-au tras și câteva lovituri cu arma, bătucindu-l și pe el. și pe bătrâna lui, ca mărul. După ce au cules de prin casă haine bune și alte obiecte, cam în preț de vreo 10.000 lei, s-au dus, trăgând salve ca la revoluție! / După acest din urmă atac, se vede cât i-a mai putut răbda marele Dumnezeu, şi le-a hotărât descoperirea. Încă în cursul lunii ianuarie, jandarmii din **Băcăinți** au reușit a prinde pe un „păsăroi", cu numele Vasile Șpan, care vindea prin satele din jur mărfurile din Zlatna. Strâns bine și purtat prin sate și de la post la post, a făcut o mulțime de declarații interesante, de care nu s-a

știut. Nu a tăgăduit că face parte din faimoasa bandă a vestitului căpitan de hoți.

Ilia pădurilor, din Inuri, cu fratele său de cruce Beliga, din Meteș. Sub conducerea acestora, banda ticăloasă a săvârșit mari și fioroase crime. Cine e mult temutul Ilia Pădurilor? / E un om mai în vârstă, care, de 14 ani a dezertat din armată și, de atunci, e fiul codrilor, după care a și căpătat numele de „Ilia Pădurilor". Vrut-au jandarmii să-l prindă, dar au mâncat sărmanii bătăi cumplite, ba alții și-au pierdut și viața, ca, bunăoară, un sergent instructor, care, vrând să fie viteaz, s-a dus în câmp, la o colibă, să-l prindă pe Ilie. Dar acesta, văzându-l de departe, l-a luat la țel şi, cu un glonte din arma militară, i-a zburat creierii pe jos. / Sub conducerea lui Ilie, se sparg case şi cămări, se fură alimente, haine, ba se fură şi porci, oi și alte asemenea, ca de la **Zlatna** și **Cib**. Atacă pe călători, pe care îi buzunăresc, le iau banii și îi mai și cotonogesc în bătăi. Iar dacă se încearcă tradarea lui, apoi vai şi amar cum știe Ilia Pădurilor să-și răzbune. / O vestită ispravă a lui Ilia Pădurilor, a fost…

Nana, cu lăcat pe gură, caz pe cât de glumeț, pe atât de fioros. Anusia, o femeie, le șoptea jandarmilor că unde găzduiesc Ilie și ai săi. El, aflând despre aceasta, a picat în casă la femeie, când nici nu visa, și i-a poruncit să-i dea un lăcat. I-a tăiat, cu briceagul, buza de deasupra gurii și cea de dedesubt, și a vârât apoi copcia lăcatului prin amândouă buzele și, încuind cu cheia, a lăsat-o așa!...

Când țiganii prind pe Ilie! Niște țigani negustori de cai, întorcându-se de la târg, din **Vinţul de Jos**, și trecând printr-o pădure, vorbeau în gură mare și se lăudau cum ar putea ei prinde pe Ilia Pădurilor. Dur vorbind așa,

nici nu visau că lupul, de care se înțelegeau ei, era în preajma lor; și unde nu-i ajunge Ilie și, cu un par, îi snopește în bătăi, de răsuna codrul. După ce îi bate bine, le strigă: „Șșa se prinde Ilia Pădurilor!”. / Și a mai făcut el, cu frățâne-său Beliga, și altele multe mișelii, batjocuri și jafuri, care, de s-ar scrie toate, nici în întreagă foaia aceasta nu ar încăpea, că zi de zi se aud altele și altele... / Nu-i, deci, nici o mirare că, în tot ținutul acesta, de dincoace de Mureș, de la Alba-Iulia și pe Ampoi în sus, s-a băgat groaza și spaima în locuitorii satelor și în călători. Într-un rând

Ilie ține foc deschis cu patru jandarmi, care merseseră spre **Inuri**, în căutarea lui. Însă, în pădure, Ilie și ai săi au început cu focuri de armă militară și încă cu patroane dum-dum, de-a căror explodări și pocnituri răsunau dealurile și văile, și se despicau copacii ca-n front! Cu greu și-au scăpat viața bieții jandarmi! / Altădată, a schilăvit un jandarm, pe care-l ochise de undeva și, cu o singură lovitură de dum-dum, i-a zdrobit un braț şi l-a făcut neom.

Arătând acestea isprăvi ale lui Ilie, ne întrebăm: Cum se mai pot suferi atâtea furturi, omoruri, fărădelegi, jafuri, ziua, la amiază, în drumul mare? Până când asemenea rușini pe țara noastră?”[260].

[260] *Unirea Poporului*, Anul XII, nr. 11, Blaj 1930, p. 2

IOŞIA

(**Eusy**, lângă Oradea, judeţul Bihor)

1351, mai 12: Toma, judele curţii, face cunoscut „că întrucât Toma diacul, fiul lui Ioan de **Santău** (**Zantho**, Santăul Mare şi Mic, judeţul Bihor), păzind chipul legiuit de chemare, a chemat în judecată călugăriţele mănăstirii sfintei Ana din **Oradea** (Waradino), ca să stea faţă cu el înaintea maiestăţii regeşti şi pricina, purtându-se între părţi în felurile chipuri în faţa noastră, prin mijlocirea a felurite amânări şi soroace, a fost tărăgănată până la octavele sărbătoririi fericitului arhanghel Mihail din anul trecut (6 octombrie 1350), iar apoi, fiind readusă de către zisul Toma diacul pricina sa împotriva acelor călugăriţe, pentru faptul de silnicie şi pentru moşia numită **Zeben** (judeţul Bihor), aflătoare în comitatul Bihorului, a fost amânată, prin voinţa părţilor, la octavele apropiate ale sărbătorii sfântului mucenic Gheorghe (1 mai). / În sfârşit, sosind acele octave şi înfăţişându-se înaintea noastră, pe de o parte, pomenitul Toma diacul însuşi, iar pe de altă parte Ioan zis de **Ioşia** (**Eusy**, lângă Oradea, judeţul Bihor), în numele acelor călugăriţe, ni s-a declarat de către numitul Toma diacul, cerându-ne mai întâi şi căpătând de la noi învoire pentru împăcare, că lăsându-se el, în temeiul îngăduinţei noastre judecătoreşti, de pâra de

silnicie mai sus pomenită, îndemnat de un gând cucernic, a părăsit şi lasă, şi în faţa noastră, sus zisei biserici a fericitei Ana din Oradea… amintita moşie Zeben”[261].

1933: „Sfinţirea capelei „Sfintei Inimi”, în colonia **Ioşia**. În colonia **Ioşia**, suburbia Orăzii, s-au aşezat 124 familii, cu 420 suflete greco-catolice. Marea depărtare de la biserica catedrală, de a cărei parohie se ţin, făcea ca aceşti credincioşi să nu poată asculta regulat sfânta Liturghie, în dumineci şi sărbători. Organizaţiei Agrului, de pe lângă parohia catedralei şi Societăţii Preasfintei Inimi se datoreşte iniţiativa de-a deschide, pentru credincioşii îndepărtați din aceea colonie, o capelă, ca să nu se înstrăineze de biserică, cu atât mai vârtos că sectarii începură a cutreiera printre ei. Din fondurile acestor Societăţi, s-a amenajat o frumoasă capelă, în Strada Întâiu No. 33, care, în ianuarie, fost binecuvântată şi inaugurată cu mare solemnitate, în faţa unui mare număr de credincioşi, pe care nu-i încăpea capela, de altfel destul de încăpătoare. Au slujit Reverendisimul Augustin Maghiar, canonic, Clarisimul şi Mult Onoratul Dr. Aloisie L. Tăutu, profesor de teologie, şi Cuviosul Părinte Ion Gârleanu. Răspunsurile liturgice le-a dat corul teologilor uniți, sub conducerea dlui teolog Eugen Potoran. La sfârşitul sfintei Liturghii, Părintele Dr. Tăutu, administratorul interimar al capelei, a ţinut o mişcătoare cuvântare, prin care a arătat că capela din **Ioşia**, închinată Preasfintei Inimi a lui Isus, din care izvorăşte numai bunătate şi iubire, va trebui să fie un izvor de pace şi frăţietate adevărată între credincioşi, iar icoana înălțării Maicii Domnului la cer, ce împodobeşte atât de frumos capela, să fie un neîncetat semn

[261] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 35, pp. 30, 31

de aducere aminte că și noi trebuie să ne ridicăm, cu sufletul, peste micimile pământeşti, la veşnicele frumuseţi ale vieţii cu Dumnezeu, ale Cerului. / La înzestrarea capelei au contribuit Excelenţa Sa episcopul, Dr. V. Tr. Frenţiu, cu toate cărţile liturgice trebuincioase (Evanghelier, Apostol, Octoih etc.), doamna văduvă Maria Gruescu şi domnişoara Lucreţia Frenţiu, cu pregătirea hainelor pentru altar, doamna Valeria Dr. Bledea, cu un covor, dl Augustin Vlad, cu două icoane, dl Ioan Pop, cu o icoană a Maicii Domnului, Clarisimul Părinte Dr. Coriolan Tămăian, cu două sfeşnice, etc. / Capela are bănci și este frumos împodobită cu icoane. Serviciul divin începe, în fiecare duminecă și sărbătoare, la orele 9 şi jumătate”[262].

In Săleiua de Jos
At Săleiua de Jos
La Săleiua de Jos
A Săleiua de Jos

[262] *Vestitorul*, Anul IX, nr. 2, Oradea 1933, p. 7

IP

(Iph, judeţul Sălaj)

1358, septembrie 18, Oradea: Capitlul biserici din Oradea scrie că s-au înfăţişat „Ioan. fiul lui Serefyl de **Ip** (Iph, judeţul Sălaj), şi Nicolae, fiul aceluiaşi, Nicolae, fiul lui Robert tot de Ip, în numele săi şi pentru Andrei, fiul său, şi de asemenea Leukus, preotul Turul, Grigore şi Ştefan, fiii lui Grigore, fiul lui Lauenţiu de **Suplac** (Săplac, Suplac, Zeplak, azi **Săplacu de Barcău**, judeţul Bihor), iar pe de altă parte magistrul Ladislau, fiul lui Ioan, fiul lui Bricciu de **Bator** (Batur, în Ungaria), iar aceştia au mărturisit că Ioan, fiul lui Serefyl, Nicolae, fiul lui Robert, şi fiii lor, precum şi fiii lui Grigore au zălogit, în anul **1355**, pe timp de şase ani, magiştrilor Jakch, fiul lui Toma de **Coşeiu** (Kusal, Kussal, Kwsal, judeţul Sălaj), şi lui Nicolae, fiul lui Anyas de **Dedach** (dispărut, lângă Leşmir şi Porţi, judeţul Sălaj), nişte moşii ale lor, aflătoare în comitatul Solnoc, chemate **Zalnoc** (Zanuc, judeţul Sălaj) şi **Chalanus** (dispărut, lângă Camăr, judeţul Sălaj), pentru 500 de florini… Pomenitul magistru Ladislau s-a legat să răscumpere, la împlinirea celor şase ani, sus-zisele moşii… pentru 200 de florini de aur, pe care Ladislau i-a plătit atunci pentru răscumpărarea unei moşii

a lor, numită **Tarcea** (dispărut, Tarcha, lângă Salonta, judeţul Bihor)"[263].

1365, februarie 5, Vişegrad: Nicolae Konth, palatinul Ungariei, cere capitlului din Oradea „să cheme la judecată pe Andrei, fiul lui Gheorghe de **Petreşti** (Petriu, Petri, Pethry, azi **Petreşti**, judeţul Satu Mare) şi pe Ştefan, fiul lui Ioan de Bátor (în Ungaria), ca să stea faţă cu Petru, fiul lui Ioan de **Sanislău** (Stanizloy), pe Martin de **Portiţa** (Portelec, Porteleky, Porteluk, azi **Portiţa**, judeţul Satu Mare) şi pe fiii lui, Iacob, Mihail şi Pavel, ca să stea faţă cu Andrei şi Ştefan, fiii lui Beke de **Olosig** (Olazy, judeţul Bihor), precum şi pe Mihail, fiul lui Petru, jude de **Ip** (Ipy, judeţul Sălaj), ca să stea faţă cu Nicolae, fiul lui Robert. Oamenii palatinului: Ladislau, fiul lui Ioan de **Ianoşda** (Janusd, judeţul Bihor) şi Nicolae, fiul lui Myke de **Horay** (dispărut, lângă Săcuieni, judeţul Bihor)"[264].

1944: „**Martiri ardeleni**, de I. Lugosianu. / Desigur, pacea trebuie să se încheie într-o zi! / Dar dacă, până atunci, o acțiune sistematică de persecuție, de pauperizare și de exterminare ar fi golit Ardealul de Nord de populația lui românească și l-ar fi decapitat de elitele lui conducătoare, un fapt împlinit hotărâtor ar fi fost creat în favoarea negociatorilor unguri, însărcinați să dovedească unei instanțe internaționale caracterul maghiar al regiunii ocupate. / De aceea, când, în august 1940, Ardealul a fost rupt în două, pentru prima oară în istoria lui, lichidarea românilor, în timpul războiului, a apărut guvernului maghiar ca programul îndrăzneț, simplu și cinic, care trebuia

[263] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 318, pp. 328-330
[264] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 383, p. 402

alcătuit fără întârziere şi executat fără scrupule. / Scoaterea românilor de sub protecția legii, nimicirea în masă sau individual, dezorganizarea și paralizarea tuturor instituțiilor lor, sărăcirea și deznaţionalizarea populației românești, sub toate formele, trebuiau să îngăduie ungurilor să facă, pentru totdeauna, de-a lungul unui Ardeal golit de români, joncțiunea lor cu secuimea, într-un stat unitar maghiar. / La adăpostul tăcerii complice a regimului Antonescu, planul maghiar a fost executat cu metodă şi perseverență. În timp ce soldații noștri mureau pe câmpiile sovietice, pentru o Transilvanie pe care, în eventualitatea unei victorii germane, am fi pierdut-o pentru totdeauna, guvernele din Berlin și Budapesta exercitau asupra noastră șantajul tăcerii: eram aliați și nu trebuia să compromitem cauza mare a ordinii noi și a victoriei comune, pentru câțiva valahi maltratați sau omorâți! / Aveam un armistițiu de presă, potrivit căruia, în fapt, ungurii spuneau despre noi tot ce voiau, fără nici o stânjenire, iar noi respectam cu strictețe tăcerea silnică, impusă din ordinul așa numiților aliați. / Vreme de patru ani, presa noastră n-a putut scrie nimic despre ororile săvârșite de maghiari în Ardeal. Din când în când, câte o campanie de presă, care nu se putea desfășura decât pe teme principale și pe drepturi istorice, mai putea aminti publicului românesc că există un Ardeal ocupat, în care românii suferă și plâng, dar intervenția guvernului nazist punea repede capăt acestor îndrăzneli trecătoare. / Astăzi, când sânge românesc curge din nou pentru Ardeal, se cuvine să examinăm mai de aproape politica de intoleranță bolnavă și de distrugere metodică, dusă de guvernul maghiar, de acord cu aliații lui naziști, pentru nimicirea românilor de pe teritoriul maghiar. / Vom începe cu câteva cazuri tipice de asasinate

colective și individuale.

În comuna **Trăsnea**, la 9 septembrie 1940, trupele maghiare, intrate în sat, au deschis focul și au masacrat sistematic pe oricine au găsit în case sau pe oricine le-a ieșit în cale. Au fost măcelărite aproape o sută de persoane, dintre care 27 de femei. Preotul Traian Costea a fost împușcat și apoi ars în casa lui, căreia i s-a dat foc. N-a fost un act de nebunie colectivă, ci un masacru sistematic și din ordin: peste o săptămână, învățătorul I. Costea și soția lui au fost împușcați, sub pretext că au fugit de sub escortă. Copii sub zece ani au fost asasinați; un copil de doi ani a fost ucis cu o granată.

În satul **Ip**, în ziua de 13 septembrie 1940 și în toată noaptea următoare, a avut loc măcelul în masă cel mai sângeros din Ardealul de Nord, după ocupație. / Pretextul lui: o grenadă, care a explodat într-o căruță cu muniții dintr-o coloană maghiară. Ancheta făcută n-a găsit nici o dovadă în contra românilor. Totuși, soldații și civilii maghiari, conduși de gărzile naționale maghiare, au scos pe români din case și i-au ucis cu focuri de armă, le-au zdrobit oasele, le-au smuls unghiile, le-au tăiat brațele, fără deosebire de sex sau vârstă. Copii mici au fost înjunghiați cu baionetele, femei gravide, batjocorite și apoi spintecate. / Au pierit astfel 157 de români, dintre care 34 de copii. Printre aceștia, era un nou născut de 2 săptămâni.

Această frenezie de sânge s-a întins la tot Ardealul: în Sălaj, la **Ciumârna**, au fost măcelăriți 11 oameni, La **Cosniciul de Sus**, 16, la **Cerisa**, 14, printre care o familie întreagă, cu 7 copii, la **Halmașd,** 4, la **Camăr,** 3, la **Marca**, 19, la **Zalău**, 6. / În județul Cluj, la **Someșeni**, 6 români asasinați; la **Hida**, 10, la **Mureșeni**, 11; în

Bihor, la **Diosig**, 6, la **Tărian**, 3; în Someș, la **Sucutard**, 4; în Trei Scaune, la **Brețcu**, 3 și așa mai departe.

Printre omorurile individuale, un caz tipic este acela al asasinării protopopului ortodox Aurel Munteanu, din **Huedin**. Răpit de la o înmormântare, schingiuit timp de 4 ore, lovit cu pietre și bătut cu ciomege, cu pielea capului și cu barba smulsă, cu oasele zdrobite, spre a-i lua ultima suflare, unul din ucigași – erau, în total, 21 – i-a băgat un par în gură, până ce i-a ieșit prin ceafă. Cadavul protopopului martir a zăcut, două luni, într-o râpă, la marginea Huedinului. / În nenumărate sate ardelene, țărani, ciobani, soldați, funcționari, învățători, negustori, au avut aceeași soartă tragică: schingiuiți până la moarte, tăiaţi cu cuțitele, împpușcați cu armele, străpunși cu baionetele, decapitați, totdeauna cu aceeași furie sadică și cu aceeași ferocitate sistematică. / Marea și unica lor vină: erau români!

Instrucția făcută în unele din aceste cazuri a fost o parodie. Tribunalul Cluj a judecat abia în 1941 și 1942 procesul asasinării protopopului Munteanu. Președintele punea martorilor întrebarea: „Așa e că n-ai văzut nimic?”. / Pedepsele date vinovaților au fost un nou îndemn la crimă: Din cei 21 asasini ai protopopului din **Huedin**, 6 au fost condamnați la două luni și unul la 3 luni, restul, achitați. Când ucigașii erau jandarmi, omorul era calificat contravenţiune disciplinară. Așa se cheamă, în vocabularul politicii maghiare, crima care pune capăt vieții unui român. / Viața valahilor nu prețuiește mult! Legea maghiară nu o apără; păzitorii ordinii maghiare o suprimă. Judecătorul maghiar consideră asasinatul o contravenție disciplinară; honvedul maghiar, amețit de beție sanguinară, în vedeniile eroice ale cântecelor lui ostășești, vi-

seză „să umble până la genunchi în sânge de valah!”. / Astăzi, când se apropie pentru toți vinovații ceasul verdictului fără cruțare, e necesar ca toți acești reprezentanți ai spiritului de cucerire maghiar și toți acești profesioniști ai asasinatului românilor să știe că nu vor scăpa de o dreaptă judecată. Și e tot așa de necesar să știe că sângele martirilor valahi a fecundat pentru totdeauna pământul pe care au suferit atâția români și că, în Ardealul românesc unit, mâine, pentru totdeauna, vor domni legea, libertatea și dreptatea pentru toți cei care se arată vrednici de ele”[265].

Im Apuseni-Gebirge
In the Apuseni Mountains
In Munții Apuseni
Dans les Monts Apuseni

[265] *Universul*, Anul 61, nr. 260, Bucureşti 1944, p. 1

IRINA

(Irim, Irin, azi **Irina**, judeţul Satu Mare)

1366, iulie 10, Vişegrad: Judele curţii regale dă de ştire, printr-un adevărat istoric al unui proces, că, venind „Dominic de Peleznek (în Ungaria), în numele magistrului Andrei, fiul lui Gheorghe de **Petreu** (Petry, judeţul Bihor), în anul **1359**, înaintea răposatului comite Nicolae, fiul lui Ugrin… împotriva lui Ladislau şi Andrei, fiii lui Vyd, precum şi a lui Martin, fiul lui Iacob de **Irim** (Irim, Irin, azi **Irina**, judeţul Satu Mare), cu o scrisoare de răspuns a aceluiaşi capitlu al bisericii de Oradea, către înălțimea sa regească, dată în anul Domnului **1358**, în care se arată că, ducându-se, potrivit poruncii scrise a regelui, la moşiile numite Petreu şi **Vezendiu** (Vezend, judeţul Satu Mare), şi chemând, în chip legiuit, toţi vecinii şi megieşii acelor moșii, şi fiind aceştia de faţă, când au voit, mai întâi, să hotărnicească moşia Petreu. dinspre moşiile Irim şi **Portelec** (Portelek, azi **Portiţa**, judeţul Satu Mare), şi apoi moşia Vezendiu, dinspre aceleaşi moşii Irim şi Portelec… înfăţişându-se înşişi acolo, Ladislau, fiul lui Vyd, nobil de Irim, în numele lui Andrei diacul, şi, de asemenea, Martin, fiul lui Iacob de Portelec, i-au oprit, după obiceiul ţării, nu de la hotărnicire, ci de la ridicarea semnelor de hotar”. Povestea continuă cu o înşiruire de amâ-

nări, de depuneri de mărturii şi de tentative de hortărnicire şi încredinţare, apoi „s-a făcut jurământul, la zisele moşii Irim si Portelec, dimpreună cu toate folosintele lui şi toate cele ce tin de el, după arătarea, ridicarea şi înnoirea semnelor de hotar, să-l treacă în stăpânire şi să-l încredinţeze acestor fii ai lui Vyd şi lui Martin, precum şi moştenitorilor şi urmaşilor lor”[266].

1367, mai 14, Oradea: Capitlul bisericii din Oradea dă de ştire că a trimis „spre mărturie pentru amândouă părţile, dimpreună cu omul regelui, Bartolomeu de Thyda, pe preotul Matia, canonic al bisericii celei mici a fericitei Fecioare, din partea lui Andrei, fiul lui Gheorghe de **Urziceni** (Voda, judeţul Satu Mare), pârâşul, şi, împreună cu omul regelui, Dominic de **Sudurău** (Zodorow, Zudro, judeţul Satu Mare), pe preotul Dumitru, slujitorul altarului fericitilor mucenici Cosma si Damian, din partea lui Ladislau şi a lui Andrei, parohul bisericii sfântului Privard, fiii lui Vitus de Irim, precum şi a lui Martin de Portelec, pârâţii… Aceştia s-au dus la moşiile celor două părți, numite **Petreu** (Petry, judeţul Bihor), **Irim** (Irim, Irin, azi **Irina**, judeţul Satu Mare), **Portelec** (Portelek, azi **Portiţa**, judeţul Satu Mare) şi **Vezendiu** (Vezend, judeţul Satu Mare), şi, chemând, în chip legiuit, pe toţi vecinii şi megieştii acelor moşii, şi au ridicat între pomenitele moșii semne de hotar”[267].

---

[266] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 107, pp. 183-203

[267] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 233, pp. 369-371

ISTRĂU

(comuna Moftin, judeţul Satu Mare)

1925: „Statutul personal al Diecezei române unite de Oradea-Mare, pe anul 1925” menţionează, în „Districtul protopopesc al Mădăraşului”, pe parohul Petru Herţeg, în **Ardud**, Ardud fiind şi localilatea de poştă a aşezărilor din district. Apoi, în cadrul unor noi „Numiri: Aflăm din sursă oficială, că Ioan Ternovan a fost numit, de la parohia Ardusat, la parohia **Chegea**; Petru Herczegh, de la **Ardud**, la **Ardusat**; Emil Ghita, de la **Tătărești**, la **Ardud**; Vasile Baști, de la **Vii**, la **Tătăreşti** ; Ioan Soran, de la **Istrău**, la **Doba**”[268].

1929: „O plângere din comuna **Istrău**, judeţul Sălaj. / Onorate Domnule Redactor! / Avem onoare a vă rugă să binevoiţi a pune în foaie plângerea noastră, a câtorva țineri din comuna **Istrău**, județul Sălaj, care cu dor dorim să fim auziți de către cei ce au în mâinile lor dreptatea din această țară. / Au trecut alegerile, și noi tot fără drept de vot am rămas, până la etatea de 26 şi 27-28 ani, cu toate că suntem născuţi și crescuți români, armata am făcut-o, datoria faţă de țară ne-am împlinit-o și nu ne prea convine să nu avem drept de alegător nici la comună, un-

[268] *Vestitorul*, Anul I, nr. 2, Oradea-Mare 1925, pp. 1, 4, 7

de ne-am născut şi crescut, până la astă vreme, / E adevărat că ne-a făcut domnul notar din comuna **Simiclăuș** cererile ca să primim certificatele de naționalitate. Dar, din luna decemvrie şi până în prezent, nu ne-a venit nici o înștiințare. Numai de plătit am plătit pentru timbre 71 lei, adecă șaptezeci și unu de lei, şi pentru actele celelalte 200 lei, adecă 271 lei un certificat. / Acum, noi facem, plângere să vedem, oare cine ştie de lucrul acesta sau numai domnii notari? / Toader Șoproni"[269].

1937, septembrie 8: „În ziua de 5 septemvrie, în fața unui mare număr de credincioși, veniţi de la mari depărtări, Înaltul Păstor, Excelenţa Sa Valeriu Traian Frenţiu, episcopul Oradei, a consacrat biserica nou pictată și a sfințit noua „Casă Culturală" din **Mădăraş**. În 8 septemvrie, praznicul Naşterii Maicii Domnului, Excelenţa Sa a vizitat comuna **Istrău**, din Sălaj, și **a sfințit biserica de aici**, iar în după-amiaza aceleiaşi zile, neobositul Arhiereu a luat parte la sfințirea şi punerea pietrei fundamentale a bisericii din fruntașa comună **Bocșa-Română**, satul marelui Simion Bărnuțiu"[270].

„Ziua de 8 septemvrie, praznicul Naşterii Maicii Domnului, l-a găsit pe neobositul nostru Arhiereu la sfințirea bisericii din **Istrăul**, judeţul Sălaj, părintelui Petru Bontea. La orele 8, dimineaţa, Excelenţa Sa soseşte la marginea comunei, unde e primit de secretarul plasei, dl Liviu Bob, şi de notarul Paul Melau, şi apoi, escortat de un frumos banderiu de călăreţi, până la biserică. Aici e salutat de părintele din loc, apoi face intrarea solemnă în biserica arhiplină de credincioşii din loc şi din satele învecinate. Înainte de Sfânta Liturghie şi în cursul ei, Exce-

[269] *Unirea Poporului*, Anul XI, nr. 8, Blaj 1929, p. 3
[270] *Unirea Poporului*, Anul XIX, nr. 46, Blaj 1937, p. 5

lenţa Sa săvârşeşte rânduiala târnosirii, asistat de Reverendisimul Dr. A. L. Tăutu, canonic, Reverendisimul Alexandru Gera, canonic onorar şi vicar de **Foraneu**, mult onoratul Ioan Gael din **Craidorolţ**, părintele Petru Bontea şi diaconii mult onoratul Vasile Barbul, prim notar consistorial, şi părintele Dr. Coriolan Tămăian, profesor de teologie. Răspunsurile le dă strălucitul cor țărănesc din **Motftinul-Mic**, de sub priceputa conducere a părintelui Demetriu Tămaș, şi de corul din loc, dirijat, cu multă grijă şi elan, de învăţătprul-director Leontin Paşcadi. La Evanghelie, Excelenţa Sa le vorbeşte înălțător despre praznicul zilei. S.au distribuit şi numeroase cuminecări. După terminarea, Sfintei Liturghii, se trece, în procesiune, la noua şcoală din faţa bisericii, ridicată din jertfa bunilor istrăuani şi din ajutorul primit de la judeţ. Aici, în prezenţa autorităţilor, a numeroşilor intelectuali, care toţi au asistat şi la slujba din biserică, şi a unui număr extraordinar de mare de popor, se face sfințirea şcolii, la sfârşitul căreia au loc cuvântările autorităţilor. Întâiul ia cuvântul Excelenţa Sa, care arată rolul pe care-l are şcoala, alături de biserică, în viaţa unui stat. Inimosul prim-pretor, dl Dr. Ioan Gherman, stăruinţelor şi încurajării căruia se datorează, în mare parte, noua clădire şcolară, spune cuvinte de simţire şi convingere adânc creştinească despre menirea bisericii şi a şcolii. În numele Ministerului Educaţiei Naţionale, vorbeşte mişcător inspectorul şcolar din **Zalău**, dl D. Mărgineanu, aducând mulţumiri tuturor care au contribuit, în ceva chip, la ridicarea frumoasei şcoli şi tălmăcind, în frumoase cuvinte creştineşti, binele pe care-l aduce şcoala omenirii. La fel, revizorul şcolar, dl Vasile Ilea, are frumoase cuvinte la adresa sătenilor, pe care îi îndeamnă să se folosească de ea, spre binele lor şi

al patriei. La urmă, părintele Bontea mulţumeşte tuturor care s-au ostenit şi au onorat cu prezenţa lor această sărbătoare, ce va rămâne neuitată”[271].

Bei Vestes

At Vestes

La Vestes

A Vestes

IUŞ

azi **Fântânele**, judeţul Bistriţa Năsăud.

IZA

vezi **VADU IZEI**, judeţul Maramureş.

[271] *Vestitorul*, Anul XIII, nr. 21, Oradea 1937, p. 188

IZVIN

(Ewzyn, judeţul Timiş)

1363, septembrie 21: Scrisoarea judelui curţii regale, în care se spune „că, potrivit unei scrisori regeşti de amânare, Carapciu românul, fiul lui Ladislau, fiul lui Zorna, înfăţişându-se pentru sine, iar pentru Stanislau, Neagul, Vlaicu, Nicolae şi Ladislau, fraţii săi buni, cu scrisoare de împuternicire a capitlului bisericii din Arad… spunând în acea scrisoare, cuprinsă în pâra sa şi a fraţilor săi, împotriva magistrului Blasiu, fiul lui Pousa de Zer. În această scrisoare se spune că, atunci când românii Carapciu, Stanislau, Neagul, Vlaicu, Nicolae şi Ladislau, luând cu ei pe oamenii regelui… s-au dus, în anul 1361, la moşia **Recaş** (Reckas, judeţul Timiş) şi la cele ce ţin de ea, hărăzite lor din milostivirea regească, s-o despartă de drepturile de moşie ale oricăror altora, regele o avusese în stăpânire, înainte de sus-zisa danie, şi, să fie dată în stăpânire, în chip legiuit şi drept, pomeniţilor săi români, împreună cu moşia numită **Solmos** (dispărut, Solumus, judeţul Timiş), ce ţine de moşia Recaş… sus-zisul Blasiu s-a împotrivit acestei ridicări de semne de hotar şi a fost chemat înaintea regelui… să dea seama de sus-zisa sa împotrivire. Auzind şi ascultând acestea, Ioan zis Suluk, în numele magistrului Blasiu, a răspuns că magistrul Bla-

siu s-a împotrivit deoarece, prin hotărnicire, sus-zişii români să alipească la moşiile Recaş şi Solmos şi la cele care ţin de ele o bucată mare de pământ din moşia sa, numită **Izvin** (Ewzyn, judeţul Timiş). / Auzind acestea, deoarece răposatul rege Ludovic hotărâse ca sus-zisele moşii, dăruite de el pomeniţilor români, să se despartă de drepturile oricăror altora… şi deoarece pomeniţii Carapciu, Stanislau şi fraţii lor, ca **oameni veniţi de aiurea**, nu cunoşteau aproape deloc legile obişnuielnice şi judecăţile acestui regat, comitele Ştefan, chibzuind împreună cu prelaţii, baronii şi nobilii regatului, ceruse capitlului din Cenad să-şi trimită spre mărturie omul lor vrednic de crezare, în faţa căruia oamenii regelui… să cerceteze cu grijă tot adevărul despre între ce semne de hotar şi mers al hotarelor şi margini au fost stăpânite moşiile Recaş şi Solmos dinspre partea zisei moşii Izvin, a magistrului Blasiu, mai întâi în vremea răposatului rege Carol şi apoi în vremea cât le-a ţinut regele Ludovic, până la pomenita dăruire. Şi după cercetarea curatului adevăr, hotărnicind după acelaşi mers al hotarelor şi margini, înlăuntrul cărora au fost ţinute de regii Carol şi Ludovic, dinspre martea moşiei magistrului Blasiu, despărţindu-le de acea moşie prin semne de hotar”[272].

1371, ianuarie 13, Arad: Ludovic, regele Ungariei scrie capitlului bisericii din Arad, după „scrisoarea dată pentru Ursula, fiica lui Blasiu, fiul lui Pousa de Zeer, de a face chemare, cercetare și oprelişte, scrisă nouă, ca poruncă generală pe timp de un an și primită cu cinstea cuvenită, am hotărât să-l trimitem pentru a cerceta cele mai jos arătate, împreună cu Nicolae, fiul lui Fabian de

[272] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 189, pp. 166-170

Boc, omul vostru… / aceştia, întorcându-se la noi şi întrebaţi de noi, ne-au spus, într-un glas, că ei, printr-o cercetare de mai înainte, au aflat, în legătură cu cele arătate, de la nobili şi nenobili şi de la alti oameni de orice stare sau condiţie, de la care se cuvine a şti adevărul, că Nicolae, frate bun al lui Karapch, **românul din Recaş**, a venit, în sâmbăta de dinaintea sărbătorii Înălţarea Sfintei Cruci, de curând trecută, la moşia numită **Izvin**, a zisei nobile doamne, şi, de acolo, au smuls şi cărat hameiul iobagilor săi şi tot acolo au aprins o casă şi au luat cu puterea şase boi”[273].

1371, iunie 8, Vişegrad: Nicolae de Zeech, judeţe curţii regelui Ludovic al Ungariei, dă de ştire că amâni, până după Sfântul Mihai, pricina dintre „românii Karapch, Vladislav. Nicolae, Vlaicu şi Nicolae, pentru care s-a înfăţişat Ioan cel Mare, împotriva lui Ştefan şi Nicolae, fiii lui Pousa de **Frumuşeni** (Schöndorf, judeţul Arad), şi a doamnei Ursula, fiica lui Blasiu, fiul zisului Pousa de **Izvin**, pentru care s-a înfăţişat Andrei, fiul lui Grigore”[274].

1883: „La **Izvin**, în 1883, ia fiinţă un cor vocal, sub conducerea primului instructor Toma Gârda din **Chizătău**, transformat, mai târziu, în „reuniunea de cântări şi musică”, sub conducerea învăţătorului Ioan Mateica, apoi sub conducerea învăţătorului Nestor Miclea. A luat parte la festivităţile religioase şi laice din comuna Janova, Bucovăţ, Ciacova, Comloşul Bănăţean şi Becicherecul mic. În 1908, a luat parte la emulaţia de coruri din Timişoara.

---

[273] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1371-1375), vol. XIV, Bucureşti 2002, doc. 4, pp. 5, 6

[274] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1371-1375), vol. XIV, Bucureşti 2002, doc. 40, pp. 40, 41

Societatea progresează, are cor de 70 de persoane şi orchestră de 23 persoane, sub conducerea lui Ştefan Ştefăniu”[275].

1894: „**Dăruiri**. Ca să fie de îndemn și pe viitor, publicăm încă unele fapte frumoase și demne de imitat, în folosul sfintei biserici din **Chiseteu**… / **Lucru bun și frumos în Izvin**. După ce, cu ajutorul lui Dumnezeu, s-a zidit, în comuna **Izvin**, o casă pentru reuniunea de cânt a plugarilor români de-aici, astfel noul edificiu fu sfinţit, în ziua sfântului apostol Toma, fiind aici şi ruga sau hramul bisericesc. Au celebrat, la actul de sfinţire al casei, domnii Georgiu Piglea și Nicolau Darabanţiu, parohi greco-orientali români din **Izvin**, Petru Căprariu, paroh din **Belinţ**, şi N. Miuţ, capelan din **Fibiș**. Răspunsurile le-a executat reuniunea de cânt din loc. A participat, pe lângă corpul pompierilor din **Izvin**, mai aproape poporul întreg din comună, nu altcum, și un public distins dimprejur și din îndepărtare. Urmând actul de sfinţire, stropirea casei cu apă sfinţită, poporul, cu mic și mare, a sărutat sfânta cruce, apoi s-a purtat un tas pentru reuniunea de cânt, în care a incurs 38 florini 70 creiţari; anume, de la următorii onorabili domni: Georgiu Piglea și Nicolau Darabanţiu, parohi în **Izvin**, Nicolau Cacina și Thimoteiu Petrişor, tutori bisericești, câte 1 florin, Ioan Mateica, învăţător, 50 creiţari, N. Miuţ, capelan în **Fibiş**, 1 florin, Petru Căprariu, paroh în **Belinţ**, 50 creiţari, Efta Ştefănel, jude comunal, 1 florin, C. Pava, învăţător în **Belinţ**, 50 creiţari, N. Jurca, cleric de **Caransebeş**, 50 creiţari, Efta Popovici, 20 creiţari, Costa Căruntu, 50 creiţari, Efta Coteţiu, cu soţia sa Elena, 10 florini, Ioan Novac, 1 florin 50 creiţari,

[275] Posluşnicu, M. Gr., *Istoria Muzicei la Români*, Bucureşti 1926, p. 398

Toma Fluoraş, Lazăr Urdă, Teodor Novac, Aron Mandriş, Nicolau Mandriş, Ioan Vuia, Nicolau Peptenariu, Iosca Demetrovici, Ioan Adamescu, Petru Frujină, Dimitriu Cherlia, Chira Bogdan, Ioan Ursu, Nicolau Stoia, Efta Răcariu, Pavel Gheju, Ioan Peptenariu și Adam Ursu, câte 1 florin, Lazar Novac, 50 creiţari. Primească mărinimoşii contribuitori cea mai profundă mulțumire. Fie dânșii convinși că vom ști păzi jertfele aduse și nu ne vom uita.

Seara, s-a ţinut concert și teatru, de către reuniunea de cânt din **Izvin**, asistând mult public, astfel că venitul casei de seară fuse 50 florini. Între oaspeţii care au binevoit a participa, cu familia lor, au fost părintele P. Căprariu, paroh în **Belinţ**, C. Pava, învățător în **Belinţ**, domnișoara Florescu, învățătoare în **Belinţ**, L. Simu, pădurar din **Moșniţa**, N. Miuţ, capelan în **Fibiș**, Jurca din Olașag, cleric de **Caransebeș**, Georgiu Piglea, paroh, C. Copane, Mila Copane, doamna preoteasă Darabanţiu, Klein S., arendator, V. Tomi, cleric absolut, Efta Coteţiu, Efta Ştefănel, jude comunal, Adam Mica, cojocar, Georg Veber, comerciant, toţi din **Izvin**, domnișoarele învățătorese Marta Precup din **Izvin** și Sidonia Niga din **Ianova**, G. Grozav, învăţător în Ianova ș. a. m. Petrecerea a durat până în zori, la sunetul muzicii din **Caransebeș**”[276].

1894: „La sărbătoarea **sfințirii casei corului** din **Izvin**, dl învățător din **Ianova**, Georgiu Grozav, încă a contribuit 50 cruceri”[277].

1894: „Ileana Duruţ din **Izvin** a născut, în august, **trei băieţi sănătoşi**; mama însă a murit în cealaltă zi, în urmarea acestei nașteri”[278].

---

[276] *Foaia de Duminică* a ziarului *Dreptatea*, Anul I, nr. 19, Timişoara 1894, pp. 3, 4

[277] *Foaia de Duminecă*, Anul I, nr. 21, Timişoara 1894, p. 5

1894: „**Lumea jandarmilor**. / Poporul peste tot se plânge amar contra volniciilor și fărădelegilor jandarilor. Jalbele sunt universale, căci brutalitățile organelor baionetate, chemate altcum a susţine ordinea publică, pacea internă și a scuti societatea şi pe singuratici contra feluriţilor criminali, apasă pe toți deopotrivă, aproape fără deosebire. Însă așa de cu furie şi cu dor, precum se aruncă jandarii, de un timp, încoace, îndeosebi asupra poporului român şi cum se amestecă ei în cele mai cinstite şi mai legiuite mișcări și lucrări ale românilor, la orice ocaziune, în așa măsură nu ştim să mai violenteze jandarii un alt popor.

Au fost timpuri cu lume haiducească. Noi mai că am putea zice că, în ţinuturile ţării locuite de cele trei milioane de români azi, este lumea jandarilor. / La adunările reprezentanţei comunale, la organizarea antistiei (primăriei), la alegere de notar, la alegeri pentru comună, comitat, la rugă, la orice adunare sau sărbătoare bisericească sau școlară culturală între români, jandari, mişuie de jandari. Dar acolo unde ar trebui să fie şi ar fi de lipsă să fie jandari şi pentru bietul poporul român, acolo rar sunt jandari, ci numai finanţi. / Adevărată lume de jandari. Doară nici sub cel mai crâncen absolutism nemţesc n-a fost lume mai jandărească în Ungaria ca acum. / De ce oare? Spre ce scop? Cu ce intenţiune oare? / Se arătăm, prin unele din faptele cele mai noi.

Jandarii la Chiseteu. În 30 august nou, privilegiul fibirău al cercului Recaș şi-a pus în cap să stoarcă, de la reprezentanța comunei românești **Chiseteu**, hotărârea și învoirea de a se face acolo școală comunală. Satul în-

[278] *Foaia de Duminecă*, Anul I, nr. 31, Timişoara 1894, p. 3

treg şi majoritatea reprezentanței comunale, românii, cunoscând povara şi primejdia, precum şi netrebuința scolii comunale, nu vreau sî împlinească voia fibirăului. / În urma urmelor, ce face acest model de fibirău? Aduce o ceată de jandari armaţi în sat, la casa comunală, brutalizează pe neplecatul preot, alungă cu jandarii mulțimea de popor, interesat şi îngrijit, sloboade jandarii asupra reprezentanţilor, ei scot pe doi inşi din şedinţă şi îi deţin, sub pretexte mincinoase, rărește șirul românilor, doi ticăloşi și vânzători de neam, casariul Akos și primarul substitut Döme, se sperie şi votează cu străinii și astfel se votează școala comunală, iară fibirăul are obrazul a zice, cu fală, că **Chiseteul** a vrut şi a votat școala comunală. / Cum se poate califica oare o astfel de procedare și cârmuire? Mare mirare ar fi fost şi cine ar fi fost de vină dacă mulțimea, iritată și agitată astfel, prin fibirăul însuşi, l-ar fi luat la fugă, precum nu i-ar fi plăcut, sau l-ar fi tratat precum l-au mai omenit în **Hodoș** și în alte locuri? Însă poporul nostru este cu legea în sân. / Se pricepe că, în contra acestor călcări de legi strigătoare la ceri, s-a făcut protest și arătare, subscrise spre dovadă de comuna română întreagă. / N-am zis dară nici noi încă cuvântul din urmă. / Pe ministrul Hieronymi însă l-am întreba că oare cazul de la **Chiseteu** nu este forţă, nu înseamnă oare a încerca maghiarizarea cu forța, cu sila. Altă siluire noi nu cunoaștem, decât numai încă tocarea în ziua mare.

Jandarii la Izvin. După aceasta ispravă nebună în **Chiseteu**, fibirăul a alergat la **Izvin**. Tertipul și-a închipuit că şi el este un fel de Cesar, să poată zice guvernului: *Veni, vidi, vici*, și într-o singură zi să decreteze, în tot cercul oblăduit de înțelepciunea sa bolnavă, școala comunală și să o pună la picioarele guvernului, drept merit patriotic,

câștigat prin vrednicia și hărnicia sa. / La **Izvin**, dreptul şi cinstitul fibirău asemenea a fost însoţit de o ceată de jandari armaţi. A încercat, tot cât a putut, dară pare-mi-se că oasele i-au fost mai scumpe decât energia patriotică, căci, de la o vreme, a luat-o la sănătoasa, scrâșnind din dinţi. În **Izvin** n-a aflat străini şi n-a dat nici de fricoși păcătoşi, nici de trădători scârnavi…

Jandari la Parţa. În comuna **Parţa**, cercul Timișorii, jandarii intră în casa fruntașului econom Trailă Munteanu şi, fără multe ceremonii. îl iau de scurt şi-l pun la întrebări pentru colecta şi banii adunați, pe seama monumentului lui Avram Iancu, viteazul prefect, luptător al ardelenilor, în 1848/1849. După răspunsurile curate primite, jandarii pun mâna pe listă, banii îi bagă în straiță şi se duc. Muntean se plânge și-și caută dreptul la notar, la primar, la frunză și iarbă, și nime nu ştie nimic și nime nu vrea să știe de nimic. Aşa ne-a povestit pățitul însuși. / Nici în pădurea Bakonyului nu credem să se întâmple astfel. / Mirare este numai că jandarii armaţi n-au vrut să mai găsească şi altceva de dus, de la nearmatul om cinstit și cetăţean liber. Toate le-ar fi fost cu putință, pe această cale, în comun **Parţa**.

Jandarii în Sân-Miclăușul-mare. Sâmbătă, în 2 septemvrie nou, când învățătorii au ajuns, cu trenul, la stațiunea căii ferate din **Sân-Miclăuşul-mare**, ca se participe la adunarea reuniunii despărțământului, învăţătorul din loc, A. Minișianu, a vrut să-i întâmpine cu un „Bine aţi venit!” sau cu o „Bună ziua, fraților!”. Însă n-a putut-o face, căci jandarii simplu l-au oprit şi i-au declarat că nu-i iertat lui să zică nici o vorbă de salutare. / Iară pe tinerii români ai orchestrei muzicale i-au oprit de a se îmbrăca în uniforma lor, ci, dacă vreau să sufle, să sufle numai

desculți și îmbrăcați cu izmene largi, şi cu pieptare negre, cu bumbi mari de plumb, și pe cap, cu pălărie neagră rotundă. / Explicare, scut, apărare nu s-a putut afla nicăieri. Jandarii au oprit și au poruncit, și cu atâta e destul! / Aceste sunt fapte concrete, domnule ministru. Astfel se administrează între românii din Ungaria. / Apoi nu-i aceasta lume de jandari?"[279].

1895: „Duminică, 29 octombrie vechi a. c., şi-a serbat cununia sa învăţătorul de la şcoala a 2-a, paralelă confesională greco-ortodoxă din **Belinț**, Georgiu Baderca, cu amabila domnişoară Iuliana, fiica vrednicului învăţător Ioan Mateica din **Iezvini**. Actul cununiei l-a săvârşit părintele administrator prot. Lucian Șepețan, totodată şi ca naș, în prezența unui public foarte numeros de inteligenți şi poporeni din comuna **Iezvin**, între care au participat şi preoţii Pralea din **Iezvin**, Caprariu din **Belinţi** şi Dorca din **Şuştra**, învăţător Pava din **Belinţi**, cu stimatele lor soţii. De însemnătate este că actul civil s-a săvârşit numai în prezența mirilor şi a doi martori locali, fără altă pompă. La masă n-au lipsit numeroasele toaste, iar bucuria şi veselia a durat până dimineaţa, la 7 oare, când oaspeţii se despărţiră în dragoste"[280].

1895: „Părintele Teodor David, paroh greco-catolic în **Izvin**, este numit capelan militar cl. II în Braşov"[281].

1898: „**Lucru bun și frumos în Izvin**. După ce, cu ajutorul lui Dumnezeu, s-a zidit, în comuna **Izvin**, o casă pentru reuniunea de cânt a plugarilor români de aici, astfel noul edificiu fu sfinţit, în ziua sfântului apostol Toma, fiind aici şi ruga sau hramul bisericesc. Au cele-

[279] *Foaia de Duminecă*, Anul I, nr. 35, Timişoara 1894, p. 1
[280] *Dreptatea*, Anul II, nr. 247, Timişoara 1895, p. 3
[281] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LVIII, nr.162, Braşov 1895, p. 2

brat, la actul de sfinţire al casei, domnii Georgiu Piglea și Nicolau Darabanţiu, parohi greco-ortodocşi români din **Izvin**, Petru Căprariu, paroh din **Belinţ**, şi N. Miuţ, capelan din **Fibiș**. Răspunsurile le-a executat reuniunea de cânt din loc. A participat, pe lângă corpul pompierilor din **Izvin**, mai aproape poporul întreg din comună, nu altcum, și un public distins dimprejur și din îndepărtare. Urmând actului de sfinţire stropirea casei cu apă sfinţită, poporul, cu mic și mare, a sărutat sfânta cruce, apoi s-a purtat un tas pentru reuniunea de cânt, în care au incurs 38 florini 70 cruceri; anume, de la următorii onoraţi domni: / Georgiu Piglea și Nicolau Darabanţiu, parohi în **Izvin**, / Nicolau Cacina și Thimoteiu Petrişor, tutori bisericești, câte 1 florin; / Ioan Mateica, învăţător, 50 cruceri; / N. Miuţ, capelan în **Fibiş**, 1 florin; / Petru Căprariu, paroh în **Belinţ**, 50 cruceri; / Efta Ştefănel, jude comunal, 1 florin; / C. Pava, învăţător în **Belinţ**, 50 cruceri; / N. Jurca, cleric de **Caransebeş**, 50 cruceri; / Efta Popovici, 20 cruceri; / Costa Căruntu, 50 cruceri; / Efta Coteţiu, cu soţia sa, Elena, 10 florini; / Ioan Novac, 1 florin 50 cruceri; / Toma Fluoraş, Lazar Urdă, Teodor Novac, Aron Mandriş, Nicolau Mandriş, Ioan Vuia, Nicolau Peptenariu, Iosca Demetroviei, Ioan Adamescu, Petru Frujină, Dimitriu Cherlia, Chira Bogdan, Ioan Ursu, Nicolau Stoia, Efta Răcariu, Pavel Gheju, Ioan Peptenariu și Adam Ursu, câte 1 florin; / Lazar Novac, 50 cruceri. / Primească mărinimoşii contribuitori cea mai profundă mulţumire. Fie dânșii convinși că vom ști păzi jertfele aduse și nu ne vom uita.

Seara, s-a ţinut **concert și teatru**, de către **reuniunea de cânt din Izvin**, asistând mult public, astfel că venitul casei de seară fuse 50 florini. Între ospeţii care au

binevoit a participa, cu familia lor, au fost părintele P. Căprariu, paroh în **Belinţ**, / C. Pava, învăţător în **Belinţ**, / domnişoara Florescu, învățătoare în **Belinţ**, / L. Simu, pădurar din **Moșniţa**, / N. Miuţ, capelan în **Fibiș**, / Jurca din **Olașag**, cleric de **Caransebeș**, / Georgiu Piglea, paroh, / C. Copane, / Mila Copane, / doamna preoteasă Darabanţiu, / Klein S., arendator, / V. Tomi, cleric absolut, / Efta Coteţiu, / Efta Ştefănel, jude comunal, / Adam Mica, cojocar, / Georg Veber, comerciant, **toţi din Izvin**, domnișoarele învățătorese Marta Precup din **Izvin** și Sidonia Niga din **Ianova**, G. Grozav, învăţător in **Ianova** ș. a. m. / Petrecerea a durat până în zori, la sunetul muzicii din **Caransebeș**"[282].

1905: „**Reuniunea română de cântare şi muzică a plugarilor din Izvin**, în adunarea sa generală ordinară, de la 3 decembrie nou, s-a constituit pentru anul societar 1905/6 în modul următor: Preşedinte: / Ştefan Ştefanu, învăţător; / vicepreşedinte: Ioan Boşcu, notar: / Nicolae Laţa, casar; / Ioan Ursu, arhivar; / Lazar Coteţ. / Membrii în comitetul reuniunii: Ioan Bogdan, Ioan Marcu, Costa Ştefănel şi Costa Covaci. / Reuniunea s-a înfiinţat în anul 1883; îşi are casa proprie şi e prevăzută cu mai multe ustensile ale unui teatru românesc de la sate. În sânul societăţii sunt anunţaţi şi unii fii de-ai confraţilor noştri români uniți de aici, fiind ea tuturora comună. / În trecut, au participat în corpore membrii reuniunii din **Izvin**, prin mai multe comune, ca: Ianova, Bucoveţ, Remetea Timişiană, Ciacova, Comloşul-mare, Becicherecul-mic ş. a., parte cooperând la ceremoniile bisericeşti ale cultului nostru divin, parte dând concerte, împreunate cu unele re-

[282] *Foaia de Duminecă*, Anul I, nr. 10, Timişoara 1898, pp. 3, 4

prezentaţiuni teatrale. Avem speranţă că Reuniunea va progresă tot mai mult, spre cinstea şi folosul poporului român din **Izvin** şi al neamului întreg. / Izvin, 7 decembrie nou 1905”[283].

1907: „Atât comitetul, cât şi sinodul parohial greco-ortodox român din **Izvin**, protopresbiteratul Timișoarei, a adus, în şedința sa de la 27 noiembrie vechi, hotărârea unanimă, fiind de față şi mult onoratul domn protopop dr. Traian Putici, de a întregi, în sensul legii apponiane, salariile ambilor învățători din acea comună, pentru a arăta că nu este nevoie de ajutorul guvernului, care, de mila ce o arată față de noi, e gata să ne pună frânghia în gât. De asemenea, s-au votat și cvincvinaliile cuprinse în legea apponiană. Adaosul acesta comuna a hotărât să-l plătească mai bine din puţinul ei, decât să lase şcoala românească pe mâna statului, care, Doamne, mult s-ar bucura dacă românii nu s-ar interesa de focularele lor culturale. Românul, însă, nădăjduim, este gata pentru orice jertfă, când e vorba de apărarea graiului strămoşesc. Şi asta aşa trebuie să fie, dacă nu vrem să pierim”[284].

1914: „La concertul aranjat, la Dumineca Tomii, din partea Reuniunii de cântare și muzică a plugarilor din **Izvin**, au binevoit a suprasolvi următorii domni: / T. Fluerașiu, econom în **Izvin**, 8,50 coroane; / Dr. L. Gheorghievici şi Dr. S. Bugariu, avocaţi în Târgul **Rekaş**, câte 3,50 coroane; / Dr. I. Fărchescu, avocat în **Timişoara**, 3 coroane; / N. Martinovici, paroh în **Topolovăţul-mare**, 2 coroane; / V. Tărebenţ, paroh în **Petroman**, 2 coroane; / I. Wolfner, comerciant în Târgul **Rekaş**, 5 coroane; / Tasch F., comercian în Târgul **Rekaş**, 1 coroană; / Simon, jude

[283] *Drapelul*, Anul V, nr. 137, Lugoj 1905, p. 3
[284] *Lupta*, Anul I, nr. 259, Budapesta 1907, p. 5

regesc, 1,50 coroane; / şi Ioan Pigli, econom în **Bazoş**, 1 coroană. / Primească numiţii domni mărinimoşi, şi pe această cale, cele mai profunde mulţumiri! / **Izvin**, 23 aprilie veci 1914, / Ştefan Ştefanu, prezident”[285].

1923: „Părintele Dr. Ştefan Pop, fost paroh greco-catolic în **Izvin**, a trecut la ortodoxie. Absolvent al facultăţii teologice din Budapesta şi doctor în dreptul canonic, el a slujit, în biserica greco-catolică, până acum, dar sufleteşte aparţinea de mult ortodoxismului celui mai curat, în serviciul căruia şi-a pus condeiul şi faţă de care a manifestat întotdeauna un adânc respect, plin de evlavie”. / „Aflăm că în fruntaşa comună **Izvin**, din Bănat, ieri, la Sf. Constantin şi Elena, a avut loc un eveniment neobişnuit în viaţa bisericii noastre româneşti. Protopopul onorar şi paroh greco-catolic din **Izvin**, Dr. Ştefan Pop, care era şi asesor la consistorul greco-catolic din **Lugoj**, a trecut, de câteva zile, la ortodoxie, săvârşindu-şi prima sa liturghie ortodoxă, în slujbă sobornicească, cu părintele Dr. Gh. Ciuhandu, un amic de carte al său, şi cu preotul locului, Meliton Sora. / Părintele Pop e absolvent al teologiei catolice din Budapesta şi doctor în dreptul bisericesc catolic al aceleiaşi facultăţi de teologie. Pe lângă aceasta, este un zelos cercetător de chestiuni din domeniul istoriei noastre bisericeşti şi culturale. Prin îndeletnicirea sa de cărturar, a avut, de peste 30 de ani, prilejul meditaţiunilor asupra actului ce l-a săvârşit, când, după zbuciumul sufletesc, mai ales din anii din urmă, s-a hotărât să treacă la ortodoxia românească”[286].

1929: „**Societatea Română de vânătoare „Porumbelul” din Izvin**, judeţul Timiş-Torontal. / Prin pre-

[285] *Românul*, Anul IV, nr. 89, Arad 1914, p. 8
[286] *Telegraful Român*, Anul LXXI, nr. 44, Sibiu 1923, p. 3

zenta, cu onoare sunteţi invitat la adunarea generală ordinară, care va avea loc, în ziua de 10 martie, ora 9 a. m., în localul primăriei comunei Izvin”[287].

1929: „Pentru darea în întreprindere a lucrărilor de construire a școlii primare rurale din comuna **Izvin**, în ziua de 1 august 1929, ora 11 a. m., se ţine licitaţie publică în cancelaria Primăriei comunale din Izvin, conform publicaţiunii înserate în Monitorul judeţului Timiș-Torontal. / Comitetul şcolar judeţean”[288].

1940: „Înalta Curte de casare, rezolvând recursul în casare, făcut de jandarmul plutonier Tone Marin, de la postul **Izvin**, judeţul Timiş-Torontal, a fixat o interesantă precizare jurisprudenţială, în ce privește caracterul şi autoritatea jurnalelor interlocuitorii în materie penală. / Recurentul câştigase, anume, la curte, dreptul de a administra două probe esenţiale în apărare: reaudierea unui martor de la prima instanţă şi audierea unui martor nou. / Curtea de fond, însă, la termenul următor, a revenit asupra jurnalului de admitere a probatorului; a apreciat că cei doi martori sunt inutili şi, judecând pe inculpat, de vină că, din greşeală, a cauzat moartea unui localnic, l-a condamnat la 8 luni închisoare. Înalte Curte a admis recursul şi a casat, cu trimitere spre nouă judecare, decizia atacată”[289].

IZVOARELE

vezi **BLAJ**, judeţul Alba.

[287] *Svastica Banatului*, Anul III, nr. 10, Timişoara 1929, p. 4
[288] *Svastica Banatului*, Anul III, nr. 28-29, Timişoara 1929, p. 4
[289] *Universul*, Anul 57, nr. 178, Bucureşti 1940, p. 5

ÎNTREGALDE

(magh. Havasgáld, germ. Koliben, judeţul Alba)

1820: „Exemple care să ilustreze aria de răspândire a muncii sezoniere retribuite, în agricultura propriu-zisă, conscripția cziràkyană oferă cu sutele. Semnificativă poate fi considerată următoarea declarație a iobagilor din **Întregalde**, comună în Alba de Jos: „ne cărăşcăduim cu săpatul, cu secera, cu coasa; mergem şi lucrăm pe bani, că lucru căpătăm la alte sate; şi mergem cu îmblăciul, de ne hrănim". / **Întregalde** este şi astăzi o localitate rurală, situată într-o zonă muntoasă, care nu are aproape deloc pământ arător. Relatarea din 1820 se referă la obiceiul iobagilor din acest sat de a lucra la prăşit, secerat, cosit şi îmblătit pe pământurile şi la curţile nobiliare de pe Mureşul mijlociu, situate în comitatele Alba de Jos şi Hunedoara. Informaţii asemănătoare dau, la 1820, şi ţăranii moţi din satele domeniului minier Zlatna"[290].

1884: „Un elev, după ce a terminat şcoala din **Întregalde**, a fost dus, de părinţii săi, la şcoala normală (primară) din **Alba-Iulia**; din întâmplare, băiatul a dus cu sine şi unele poezii naționale scrise, pe care, văzându-le

[290] Muzeul Naţional de Istorie a Transilvaniei, *Acta Mvzei Napocensis*, XVI, Cluj-Napoca 1979, p. 343

alți conscolari de ai săi, de naţionalitate maghiară, numaidecât l-au pârât profesorilor de acolo. Profesorii, luând pe băiat, cu scrisorile, l-au dus îndată la directorul gimnaziului, care, cu un ton aspru, i-a poruncit şi l-a silit să spună de unde a scris acele poezii. Elevul a răspuns că le-a scris de pe-o carte, de la învățător, dar nu le-a scris în şcoală, ci acasă. Directorul, fără amânare, s-a dus la **tribunalului regesc din Alba-Iulia** şi a pârât pe învățătorul din **Întregalde** ca pe „un trădător de naționalitatea maghiară". Tribunalul numaidecât a citat pe băiat şi judecătorul l-a provocat serios să spună ce fel de poezii s-au învățat în şcoală, apoi numele conşcolarilor săi, în urmă amenințându-l: „De nu vei spune că s-au învăţat în şcoală, te închid!"

În ziua următoare, în 20 decembrie, spre seară, ne pomenirăm cu judele László József şi cu un cancelist, care fură trimişi, din partea tribunalului din Alba-Iulia. Însă, în acea zi, nu putură lucra nimic, din cauza nopţii; dar, în ziua următoare, 21 decembrie, deşi de dimineață, se duseră în şcoală, provocând acolo pe învățător să le dea toate cărţile şi scrisorile dânsului. Învăţătorul, voios, le arătă toate cărțile şi scrisorile, ba încă şi obiectele de învăţământ, aprobate de autoritatea superioară confesională. După aceea, au controlat şi lăzile, şi toate pupitrele ce se aflară în odaia învățătorului, însă în deşert, căci nu aflară cartea după care căutau. Elevii au fost provocați să-i arate și ei scrisorile şi cărţile, dar nici la ei nu aflară astfel de poezii. După ce au căutată toate unghiulețele, încheiară protocolul investigator cu învăţătorul şi cu elevii, în prezența judelui comunal și a unui jurat.

De aici, s-au dus la părinţii băiatului din vorbă, controlând şi acolo toate cărţile şi scrisorile. „Spuneți drept", le ziceau ei, „unde e cartea, căci copilului domnii-

lor voastre a spus că aici e cartea, din care a scris acele poezii". În urmă, încheind şi aici proces-verbal, plecară din **Întregalde**. Îndată ce porniră de aici, le sosi o scriesoare de la procurori, în care le zicea că, până ce nu vor afla cartea, să nu se mişte de aici. Însă în zadar, scrisoarea nu i-a mai ajuns, până în Galda superioară, depărtare de vreo 20 km de aici, şi, deoarece călătoria prin aceste locuri e foarte periculoasă, nu s-au mai întors îndărăpt. / S-ar mira oricare om, dacă ar vedea ce stânci, ce drum devastat şi năpăstuit de oamenii administraţiei se află pe unde a venit acea comisiune, pe un timp atât de friguros. Pentru alte cauze, de la care ar fi atârnat, poate, binele poporaţiei, nu ar fi călătorit, însă pentru a exercita terorism naţional, spre a băga frică în inima românului, ca să nu mai cuteze a zice nici un cuvânt, străbat până unde pot. / Dar îi asigurăm că, cu de acestea, nu vor băga frică în români, ci îi vor întărâta numai şi mai tare în contră-le şi vor aprinde şi mai mult în piepturile lor iubirea de naționalitate. / Un proprietar.

P. S. Ordinul ce i s-a înmânat dlui Iuon Domşa este următorul: ad 5778 /1885 bftö. / Ordin de percheziţie domiciliară. / Făcându-se arătare în contra dumitale la tribunalul regesc că judecătoria criminală pentru agitațiune în contra națiunii (!), judecătorul de instrucţie a ordonat, în înțelegere cu procurorul, a se face în contra dumitale perchiziție domiciliară, prin urmare ești provocat ca, înaintea judecătorului de instrucție, să deschizi toate dulapurile, scrinele și lăzile dumitale din casă și mai vârtos cărţile și scrisorile dumitale să le predai spre cercetare. / Judecătoria investigatoare a tribunalului regesc. / Alba-

Iulia, 20 decembrie 1883. / Iosif László, jude instructor”[291].

1884: „**Pregătiri de serbare în Munții Apuseni**. / Trei decenii şi jumătate trecură de când poporul român, adunat pe Câmpul Libertăţii, a proclamat libertatea naţională şi adevărata frăţietate, pe baza egalei îndreptățiri. Trei decenii și jumătate trecură de când am scuturat lanţurile iobăgiei și o nouă poziție ne-am creat. / Ziua cea mare, în care a răsărit soarele libertății pentru noi, este ziua de 3/15 mai. Aceasta e sfântă zi şi noi, muntenii din comuna **Întregalde**, ne-am decis a o serba cu solemnitate, aducând jertfă lui Dumnezeu, în amintirea neuitaților luptători pentru libertate și egală îndreptăţire cu celelalte naţiuni. Vom servi şi un parastas, în amintirea eroilor Bărnuţ, Iancu, Balint şi ceilalți, Această zi, serbând-o cu toată solemnitatea, vom zice apărătorilor cauzei noastre, care nu mai sunt în viaţă: / „Dormiţi în pace, umbre, martiri ai Românimii / Ce-ați îngrășată pământul cu sânge de eroi!”. / Iar către cei ce acum se luptă, cu arma legii, vom zice: Înainte, cu Dumnezeu, că noi vă vom urma! / Ion Nestor, paroh / Ion Domşa, învăţător”[292].

1884: „Ziua de 3/15 mai s-a serbat, în **Întregalde**, în mod solemn. / În preseara zilei, curtea şcolii şi cimitirul bisericii erau iluminate de o mulţime de făclii aprinse, care au ars până în zorii zilei de 3/15 mai. Împrejurul şcolii şi bisericii erau aşezate ramuri de stejar, iar la uşa cimitirului atârnau portretele lui Bărnuţi, Iancu, al poetului Mureşan şi ale altor luptători. Pe turnult bisericii și în curtea şcolii fâlfâiau două stindarde naţionale, care rămaseră până la 16, dimineaţa. La serviciul divin au luat parte

[291] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVII, nr. 3, Braşov 1884, p. 1
[292] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVII, nr. 58, Braşov 1884, p. 2

preoții C. Paul și I. Nestor, iar ca lector, teologul N. Nestor. Răspunsurile la liturghie s-au făcut de copiii şcolii. Poporul a asistat în număr foarte mare. / După liturghie, s-a servit parastasul, în amintirea bravilor martiri, cari şi-au vărsat sângele pentru sfărâmarea lanţurilor iobăgiei. S-a ţinut, apoi, un discurs potrivit serbării şi, când s-au rostit cuvintele: „Plângi, o, naţiune, plângi cu durere pe bravii tăi eroi, care, cu arma legii au dezlegat lanţul iobăgiei şi şi-au jertfit viaţa pentru libertate! Plângeţi, lăcrimaţi, că astăzi nu vă mai pot zice: Saltă, Române, plini de mândrie... Dar nu disperaţi, fraților, căci avem bărbaţi care se luptă necontenit pentru cauzele noastre naţionale! Avem un ziar, „Gazeta Transilvaniei", care, prin bravul şi zelosul ei redactor, a apărat și va apăra cauzele noastre naţionale!", poporul a început să verse șiroaie de lacrimi, zicând: „Vom serba această zi, orice se va întâmpla cu noi!". / Am fost fericiţi că n-am avut onoare de nici un oaspe din partea preturii, ca cei din opidul **Ighiu**, unde subprefectul K. M. a luat parte la serbarea zilei memorate. Mergând el, mai întâi, în școală, s-a legat de bietul învățător, întrebându-l că pentru ce sunt copii așezaţi în ordine. Apoi merse la biserica greco-catolică, dar găsi uşa închisă. De aici, se duse la biserica greco-ortodoxă. aici însă îl bât norocul a-o afla plină de popor, împreună cu inteligența română. Subprefectul a asistat, aici, până la fine. / D"[293].

1884: „În 30 iunie, au fost citate 7 persoane la judecătoria regească cercuală din **Aiud**, pentru aniversarea zilei de 3/15 mai. Au fostă inculpate 4 persoane, dintre care sunt: învăţătorul Ioan Domşa, ca agitator, și domnii

[293] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVII, nr. 72, Braşov 1884, p. 2

Cosma Paul, preot în **Necreleşti**, Ioan Nestor, paroc în **Întregalde**, şi Nicolau Nestor. teolog. La 8 ore şi jumătate a. m., se prezentară înaintea respectivei judecătorii, unde fu de faţă şi procurorul regal Henter Gábor, ca ascultător în numele regimului. / Adresându-se către judele cercual Csernatoni Vajdutz, astfel s-a exprimat: / „Onorată judecătorie cercuală regească! / Eu, în numele Excelenței sale, domnului ministru, te provoc, în numele legii, a lua în cercetare criminală pe respectivii, ca agitatori în contra ideii de stat maghiar". / După aceea, luă un număr din „Kolozsvári Kölony", în care se află publicată corespondenţa din Nr. 72 al „Gazetei", citind şi „Gazeta", numărul memorat, citind în secret şi informaţiunea denunţătoare a subprefectului. Apoi provoacă pe învăţătorul Domșa să spună însemnătatea zilei de 3/15 mai.

La punctul acesta, Domşa a răspuns: „Eu, ca învățător, am funcţionat 8 ani şi încă în mai multe comune, și această aniversare, în tot locul s-a serbat; dar nu s-a publicat în tot locul în ziare. În opidul (orăşelul) **Ighiu** s-a serbat în tot anul, fără întrerupere, și s-a și publicată în ziare totdeauna; şi n-au fost opriţi, nici s-a tras la răspundere nimenea, precum suntem noi, acum, ba în acest an a asistat și dl subprefect, până în fine; și totuşi, nu li s-a făcută nici o imputare, ca nouă; şi dacă sunt paragrafe de lege, de ce nu sunt opriţi? Nu aveţi lege despre aceasta, că i-aţi fi oprit; ba însă i-aţi fi și pedepsit. Apoi, noi, domnule procuror, serbăm ziua acesta pentru a aduce rugăciuni pentru toţi aceia care au repauzat pe câmpul de luptă, pentru apărarea tronului și dezlegarea lanţurilor iobăgiei, care serbare şi domnii maghiari o serbează; și, prin urmare, noi, dacă am serbat-o, nu am serbat-o din acel incident ca să agităm poporul spre a face revoluţiune, cum

zici dumneata, domnule procuror. Aceasta nu este adevărată”.

„Şi pentru ce se face parastasul? Şi ce însemnătate are?”. / La acest punct i-a răspuns: / „Noi, românii, domnule procuror, totdeauna, când aducem rugăciuni pentru cei morţi, de regulă trebuie să se pregătească un parastas. Şi noi acel parastas l-am pregătită întru amintirea acelor eroi, care au murită pe câmpul de luptă; iar nu în contra statului, cum zici dumneata, domnule procuror. Nu-i adevărat”.

„Stindardele cine le-a făcut? Şi cine le-a pus pe turnul bisericii și în curtea şcolii? Și pentru ce s-au pus în locurile amintite?”. / La acestea, i-a răspuns: / „Eu stindardele nu le-am făcută, nici nu ştiu cine le-a făcut, și nici am interesul de a şti. Apoi că cine le-a pus în acele locuri nu ştiu, se poate să le fi pus unii copii, dar nu din ordinul meu, cum zici dumneata, domnule procuror. Și că în ce semn, aceea ştiu că în semn de doliu se folosesc, iar nu pentru agitarea poporului, spre a se face revoluţiune, cum zici dumneata, domnule procuror. Aceasta nu-i adevărată!”.

„Oraţia cine a rostit-o? Şi despre ce s-a rostit? Și nu s-a vorbit despre unguri și despre Iancu?”, / La acestea, îi fu răspunsul: / „Oraţie n-a rostit decât dl teolog Nicolau Nestor; şi n-a conținută nimici contra statului, nici contra ungurilor”.

„Şi cine a publicat corespondența din Nr. 72 al „Gazetei”?”. / „Acea corespondență eu am publicat-o, dar nu din acel incident răutăcios, ci am scris aceea ce s-a întâmplat, pentru care cred că n-am comis nici un rău statului maghiar. Și pentru aceea avem ziare, că cele întâmplate trebuie publicate; apoi eu conchid, domnule pro-

curor, că prin aceasta n-am vătămat statul, nici pe domnii maghiari". / Provocând și pe consoţii învățătorului, toţi au răspuns fără nici o frică, cugetând: orice va fi cu noi, vom suferi, fiindcă românul ştie a suferi, după zisa poetului: / „Ori, cât timp Român voi fi, / Nu mă temi că voi pieri". / După mai multe discuţiuni şi încercări nelegale, domnul procuror a propus că ceilalţi sunt mântuiţi, fiindcă dânşii numai la iniţiativa dlui Domşa au făcută astfel şi, prin urmare, nu sunt vinovaţi, ci numai învăţîtorul Domșa, fiindcă şi „Gazeta" îl dovedeşte și așa. / „Eu, în numele legii, propun ca să fie pedepsit cu 200 florini şi 15 zile arest". / Domnul jude Csernátoni Vaidutz aduse sentința la 50 florini şi 10 zile închisoare. / Provocându-l să răspundă dacă mulțămit este cu judecata, dl Domşa, vezi bine, nefiind mulțămit, astfel a declarat:

„Onorată judecătorie cercuală regească. / Eu, cu sentinţa ce mi-aţi pronunţat, nu sunt mulțămit, deoarece eu, dacă am publicat în „Gazetă", n-am calomniat statul maghiar, nici națiunea maghiară. Dovezi nu aveţi că eu am agitat poporul muntean să alerge la serbarea zilei memorate. Apoi, dl procurori vorbeşte ceea ce i-a comunicat denunțătorul, care prin denunțări cugetă că-și va face merite, ca să nu fie destituit, fiindcă calificaţiune nu posedă și n-are alte aspiraţiuni". / Aceea se ştie, că, făcând excursiuni prin popor, l-a sedus prin unele cuvinte amăgitoare şi poporul alunecă, de spune ceea ce nu-i. Zice poetul: / „Pe voi vă nimiciră a pizmei răutate, / Și oarba neunire la Milcov şi Carpaţi". / Mai poate susține cineva că există dreptate pentru noi, românii, în acest stat poliglot, dacă am ajuns și acest timp, ca românul şi atunci când aduce

rugăciuni lui Dumnezeu pentru sufletele morților să fie pedepsit”[294].

1885: „Vreo câţiva locuitori din **Mogoş** și **Întregalde**, făcând târguri cu nişte agri, încheiară contracte cu vânătorii, după cerințele legii. Se-nţelege că dânșii au cerut ca aceste contracte, 24 la număr, să fie scrise în limba română, ca să le înțeleagă și să ştie ce au dat și la ce s-au obligat cumpărătorii. / Însă, ce să vezi? Sub-judele Szempaly, de la cărţile funduare din **Aiud**, a respins rugările locuitorilor români, din motivul că au fost scrise în limba română. El răspunse că judecătoria se află în statul maghiar şi, de aceea, şi rugarea trebuie să fie făcută în limba maghiară. / Bieţii ţărani au alergat încoace şi încolo, la târguri şi la oraşe, ca să li se traducă actele în limba maghiară. Se înţelege că au avut destule cheltuieli. Astfel, au înaintat din nou hârtiile şi încă în limba maghiară. / Rezultatul a fost însă şi acum negativ. Rubrurile, zise judele, nu consună cu cererile, fiindcă sunt scrise româneşte. Rezoluţiunea la aceste cereri a fost subscrisă chiar de judele Csernatoni Vajducz. Astfel li s-au cauzat locuitorilor, numai în timbre, daune de 50-100 florini. / Iată ce a ajuns bietul român în acest stat poliglot, ca să nu-i mai fie iertat a-și cumpără avere în limba sa maternă. / Cum să nu i-o facă aceasta funcţionarii de la Aiud bietului plugar, dacă chiar Excelenţei Sale, părintelui Mitropolit de la **Blaşiu**, care, în decemvrie anul curent, s-a adresat, printr-o scrisoare oficioasă, în limba română, către tribunalul regesc din **Alba-Iulia**, în unele cauze urbariale, i-a fost respinsă scrisoarea, pentru că a fost scrisă româneşte şi nu ungureşte. / Românul, respins de pretu-

[294] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVII, nr. 108, Braşov 1884, p. 2

tindeni, nu-și mai află azi nicăieri adăpost, în acest stat. Mai există oare, azi, vreun for, la care să se poată tângui omul apăsat? / Ce timpuri ai ajuns, române, care de 17 secole cultivi aceste locuri! Venit-au multe asupra capului tău, venit-au goţi, huni, tătari, gepidi şi avari, toate năcazurile le-ai suferit. Dar acum ţi se spune că eşti liber şi că legea te îndreptăţeşte a fi liber, dar executorii legii te prigonesc mai rău ca tătarii, căci ambele-ţi piroană creierii, îți astupă gura și ochii, ca să nu mai poți cugeta, vorbi și scrie românește!”[295].

1885: „În 27 februarie stil nou, se pomeni judele din **Întregalde**, cu adjunctul preturei de la **Ighiu**, Koncz Albert, însoțit de panduri și cinci jandarmi. / În aceea seară, pandurii și jandarmii au fost împărțiți în trei părți, o parte a fost îndreptată ca pază în crângul Necrelești, a doua, pază în crângul Ghioncani, al treilea a fost ca de la judele, până în jos de școală. Fiecare pază a fost însoţită de un jandarm. Toate trei gărzile au umblat prin comună, în sus şi în jos, până în zorile zilei.

În 28 februarie, dl adjunct se înfăţoşă în şcoală, însoțit de judele comunal și un jurat. Păusând câteva minute, ascultând răspunsurile elevilor din limba maghiară şi matematică. În fine, a fost întrebat de către învăţător că cu ce ocaziune a venită în **Întregalde** și când merge acasă. Răspunsul fu „că pentru facerea unui conspect de exploatare a pădurilor” a venit; acasă nu merge până mâine, fiindcă-l apucă noaptea până în **Ighiu** şi locurile sunt rele, cu toate că ar fi putut să meargă, fiindcă nu era la amiază, apoi călătoria până la **Ighiu** nu te costă mai mult ca 4 ore pe jos. / A fost întrebată şi jandarmeria, de

[295] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVIII, nr. 3, Braşov 1885, p. 3

mai mulți indivizi şi chiar de către juraţi, că de unde au ordinului și ce caută? Răspunsul fu că au ordinul de la comanda supremă din **Cluşiu** ca, în 27 februarie, seara, să se afle în comuna **Întregalde** şi că pentru ce nu ştiu. / În 28, seara, iar ca în noaptea trecută au umblat prin comună, însă acum fără juraţi, până duminecă dimineața.

În 1 martie, au fost întrebaţi din nou, că pentru ce au venit în comună şi care e cauza venirii, și că stau pe spesele judelui 5 persoane și doi cai, vreo trei zile. Dar răspuns n-am căpătat, ci, în fine, îşi căutară de drum, fără de a spune măcar judelui că pentru ce au venită în comună. / Lucrul este cunoscut, acum, că respectivii oaspeţi au fost prevăzători **aniversării lui Horia şi Cloșca**, şi că pentru aceea au adus jandarmeria, în 27, pe la amiază, să împiedice pregătirile de serbare pe ziua de 16/28 februarie. Ei au crezut că poporul muntean va face luminaţie, ca la aniversarea zilei de 3/15 mai, din anul expirat, pentru care au fost inculpate vreo patru persoane, dintre care trei au fost mântuite, iar învățătorul Domșa a fost judecat la o amendă de 50 florini și 10 zile închisoare; iar din partea tribunalului regal din **Alba Iulia** a fostă absolvit. / Iată ce au ajuns urmaşii eroilor care, în toată viața lor, s-au luptat pentru uşurarea soartei nefericitului popor, ba au murit, frânți în roată, pentru bietul ţăran. Acum urmașii lor sunt opriți a aduce sacrificiu și rugăciuni pentru sufletele lor, ba încă sunt păziți prin jandarmerie, ca să nu poată împărți milă la sărmani. O, Doamne! Caută din ceriu și vezi!”[296].

1885: „Ziua de 3/15 mai s-a serbat, în comuna **Întregalde**, dar nu ca în anulă expirat, la timpul său, fiindcă

[296] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVIII, nr. 43, Braşov 1885, p. 1

am fost împiedicaţi. Parastasul s-a celebrat în dumineca Sfinţilor Părinţi, cu toate că a fostă pregătit pe ziua Înălţării Domnului, fiindcă, în ziua de 3/15 mai, am fost citate vreo cinci persoane la judecătoria din **Aiud**, pentru aniversarea zilei memorabile din anul trecut. Dl procuror nefiind mulțumit cu sentința adusă de tribunalul din Alba Iulia, a apelat la Tabla regească. Tabla a dispus, în sentința sa, ca să se modifice sentința adusă de judecătoria din Aiud, contra învățătorului din **Întregalde**. / În ziua de Înălţare, am voit să celebrăm parastasul, însă în acea zi a pontificat mult onoratul domn I. Hăţeganu, protopopul **Dărgei**, și n-a voit a-l celebra. Frica-i mare doamnă!, frica de multe ori te face să rabzi foame cu pâinea lângă tine. Domnul I. Hăţeganu, pentru ca să nu fie tras şi domnia sa la răspundere pentru celebrarea parastasului pentru Martirii de la 1848, mai bine s-a lăsat flămând, cu pâinea dinainte. Şi aşa, parastasul s-a celebrat în biserica filială de la **Popeşti**, de către dl preot I. Nestor, în dumineca Sfinţilor Părinţi"[297].

1895: „Laurențiu Ciorbea, teolog absolut din **Ponor**, şi Maria Nestor din **Întregalde** anunţă cununia lor, care se va celebra duminică, în 29 septemvrie stil nou, la 2 ore p. m., în biserica greco-catolică din **Întregalde**"[298].

1903: „În 13 februarie, întorcându-se către casă, de la târg, din **Ighiu**, între alții, şi soţii de călătorie Iosif Bardea şi Teodor Necreală, locuitori în comuna **Întregalde**, ei beţi fiind, pe cale, nu se ştie din ce cauză s-au luat la ceartă şi, în urmă, la bătaie. În cele din urmă, învingând Teodor Necreală pe Iosif Bardea, din sus de comuna **Ighiel**, l-a aruncat pe acesta în râuleţul ce curge pe

[297] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVIII, nr. 114, Braşov 1885, p. 2
[298] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LVIII, nr. 205, Braşov 1895, p. 2

aici, unde, umflându-i-se hainele de apă, părăsit fiind de soţul său pe cale, fiind un viscol pnternic, rătăcind calea către munte şi ajungând într-un loc prăpăstios, a îngheţat şi, după căutare de mai multe zile, abia a fost aflat îngropat în zăpadă. După aceasta, Teodor Necreală, mustrându-l conştiinţa şi fiindu-i frică de asprimea legii, în 19 februarie s-a împuşcat; după chinuri de două ore, şi-a dat sufletul”[299].

1923: „Luni, în 3 septembrie, noaptea, la orele 11, a adormit în Domnul părintele Silvestru Nestor, un vechi și harnic profesor al școlilor din Blaj, în vârstă de 76 ani, în al 51-lea an al preoţiei și căsătoriei sale, / Răposatul în Domnul a fost fiu de țăran din **Întregalde**, judeţul Alba de jos, și prin cumințenia și hărnicia sa ridicatu-s-a la cele mai înalte trepte bisericești. Aproape o jumătate de veac a fost îndrumătorul și luminătorul alor mii de școlari, care s-au perindat în vestitele școli ale Blajului, iar mai târziu a fost directorul școlii civile de fete şi al școlii ucenicilor de meserii din Blaj. A scris mai multe cărţi de școală, a fost unul dintre întemeietorii ziarului „Unirea” din Blaj, prefectul tipografiei noastre și membrul mai multor instituțiuni culturale din Blaj. / Mai marii bisericeşti l-au făcut, pentru vredniciile sale, protopop onorar și asesor consistorial, iară Maiestatea Sa Regele l-a decorat cu „Răsplata muncii pe teren bisericesc cl. I”. Pentru cinstea, hărnicia și conștiinciozitatea sa a fost stimat de toți. Înmormântarea se va face joi, la orele 3, după prânz, din catedrala Sfintei Treimi”[300].

1932: „**Comunismul**, care a ajuns, după război, şi la noi, la început între muncitori, apoi chiar şi la ţăranul

[299] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXVI, nr. 37, Braşov 1903, p. 4
[300] *Unirea Poporului*, Anul V, nr. 35, Blaj 1923, p. 3

român, mai cu seamă aici, în Munţii Apuseni, unde, după cum se ştie, sărăcia e de neînchipuit, aşa că, în astfel de împrejurări, şi-ar cam afla teren prielnic, dacă s-ar lăsa țărănimea în voia ei şi nu i s-ar da educaţia necesară. Aceste idei pătrund în ei uşor de tot, spunând aceşti amăgitori că, dacă vor primi aceste păreri, toate bunurile vor fi împărțite tuturor pe o formă şi traiul va cu mult mai bun… / Realizarea comunismului ar însemna întoarcerea la barbarie, nimicirea libertăţii, distrugerea culturii și îndumnezeirea autorităţii. Orice spirit de deşteptare ar dispărea, iar societatea s-ar transforma într-un atelier, în care totul s-ar mișea după voința şi capriciile autorităţii, ca-n bolşevicia de astăzi.

Alt curent distrugător este **adventismul**, care atrage oamenii lipsiţi de educaţia religioasă. Acest curent nu s-a născut pe pământul nostru românesc, ci s-a adus, ca şi cel comunist, din alte ţări. El s-a ivit în America, în prima jumătate a veacului al XIX-lea. Reprezentantul lui a fost William Müler, care a prezis sfârşitul lumii în două rânduri. Dar prezicerea lui nu s-a împlinit, de aceea totuşi a reuşit să-şi câştige, pentru părerea lui, destui partizani în America. / De acolo, s-a răspândit în Europa, prin marinari. Ei se numesc adventişti de la cuvântul latinesc *adventus*, ceea ce înseamnă *sosire*, adică venirea, în curând, a Domnului pe pământ, cum o tălmăcesc ei. Ştim cu toţii că biserica noastră are două izvoare de cunoştinţă religioasă. Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiţiune, adică credința rămasă prin grai viu sau în scrieri de ale sfinţilor părinţi. Pe aceasta din urmă ei o admit, măcar că în Sfânta Scriptură stă scris, unde sfântul apostol Pavel zice către credincioşii tesaloniceni: „Fraţilor, staţi şi ţineţi învățătura pe care aţi auzit-o ori prin cuvântul, ori prin scrisoarea noas-

tră” (II, Tesal, 2-15)… / Acestea sunt curentele de azi mai însemmate, care bântuie şi fac stricăciuni statului şi religiunii… / Nicolae Hâncu, preot unit **Întregalde**”[301].

Holzkirche Fildul de Sus Biserica de lemn
Wooden Church Eglise en bois

[301] *Unirea Poporului*, Anul XIV, nr. 31, Blaj 1932, p. 2

JDIOARA

(prin Chura, Chure, dispărut, lângă Jdioara, judeţul Timiş)

229-103 înainte de Chistos: „Pe când se cerceta, în mod organizat, cetatea medievală a **Jdioarei**, un sătean, scoțând argilă pentru construcții din malul apei, a dat de o ulcică plină cu arginți, confirmând că întâmplarea poate juca un rol mai important în descoperirile ştiinţifice, decât programele stabilite în cabinete. Monedele erau din primele secole ale erei noastre şi, cum vestea circulă, s-a aflat la judeţ cum că locuitorii din **Jdioara** s-au îmbogățit, peste noapte, parte din monezi fiind dăruite rudelor, prietenilor, şefilor de la CAP, milițienilor”[302]. / „La 27 iulie 1973, locuitorul Gheorghe Derbac din **Jdioara**, scoțând pământ pentru lipit, din locul numit „Rovină”, aşezat la vest de sat, a descoperit o oală de lut cu mai multe monede. Muzeograful Adrian Bejan, care efectua săpături arheologice la cetatea din apropiere, a fost anunţat şi a recuperat imediat 40 de monede, iar a doua zi au mai fost recuperate alte 29, deci un total de 69 de monede. Vasul care le adăpostea este de tip dacic, fiind modelat cu mâna şi ars neuniform. Întrebuinţarea casnică a vasului este evidentă, iar dimensiunile sale, de circa 11

[302] Haţegan, Ioan, *Patrimoniu bănăţean*, vol. I, Timişoara 2006, p. 11

cm înălțime, 9 cm diametrul gurii şi 9 cm diametrul fundului, îl plasează în aceeaşi categorie a ceramicii dacice funcționale, caracteristice epocii lui Burebista. / În privinţa monedelor, din argint, ele reprezintă emisiuni de denari ai republicii romane, bătute în Roma (54 bucăţi) şi alte oraşe din Italia (15 bucăţi), într-o perioadă cuprinsă între anii 229-103 î. Ch. Cele mai multe monede, 44, adică 2/3 din total, au fost bătute în primele două decenii ale secolului I î. Ch. Această repartiție a monedelor, pe perioade de emisie, ne duce la concluzia că acumularea lor în tezaur s-a făcut în perioada de avânt a relaţiilor de schimb daco-romane"[303].

1323, februarie 26: „Este amintit George, fiul lui Paul, vicecastelan al cetății **Timişoara**. În acelaşi timp, magistrul Dionisie, marele stolnic, este şi castelan de Mehadia. În martie, el deţine, concomitent, şi funcția de castelan de **Jdioara**, iar fratele său, Nicolae, pe cea de castelan de **Hosnus**"[304].

1364, iulie 24, Cenad: Capitlul bisericii Cenad raportează regelui Ludovic despre îndeplinirea poruncilor sale de către trimişii la moşia **Icuş** (Ikus, Ikws, dispărut, lângă Fârdea, judeţul Caraş-Severin), pentru a ridica noi semne de hotar pentru pământurile românilor Stanislav şi Carapciu şi a fraţilor lor:

„Iar hotarele prin care sus-pomenita moșie Icuș, cu cele ce țin de ea, se despart și se deosebesc de bucățile de moșie vecine, după cum ne-au spus și ne-au dat seama în scris omul înălțimii voastre și omul nostru, se înșiră în

[303] Haţegan, Ioan, *Patrimoniu bănăţean*, vol. I, Timişoara 2006, pp. 31, 32

[304] Haţegan, Ioan; Boldea, Ligia; Ţeicu, Dumitru, *Cronologia Banatului / Banatul între 934-1662*, Timişoara 2006, p. 66

felul următor: cel dintâi semn de hotar începe la obârșia în două râuri, numite Obârșia Tupla și Obârșia Bosar, unde sunt două movile de hotar nou ridicate; iar aceste două semne de hotar despart sus-zisa moșie Icușul de Sus de moșia regească numită **Nădrag** (Nodrag, judeţul Timiş) și de moșia lui Ladislau, fiul lui Gali; de acolo, luând-o pe creastă, spre miazănoapte, și coborând o bună bucată, hotarul ajunge la o cărare, unde de amândouă părțile sunt de asemenea două movile de hotar nou ridicate, și, trecând dincolo de ele, tot pe creastă, în aceeași parte, sunt două movile de hotar, ce despart pe Carapciu și pe frații săi mai sus-pomeniți de Ladislau, fiul lui Gall; de acolo, trecând-o mai sus, în aceeași parte, pe aceeași creastă, o bună bucată, acolo sunt de asemenea așezate două movile de hotar; coborând de la acea creastă, în aceeași parte, între obârșiile a două râuri, numite Izvorul Lupului și Obârșia Bosarul Mic, se află de asemenea ridicate două movile de hotar, și pe acea vale mergând, de asemenea spre miazănoapte, o bună bucată, între cele două râuri pomenite mai sus, Izvorul Lupului și Obârșia Bosarul Mic, sunt așezate două movile de hotar; de la acestea, îndreptându-se în aceeași parte, între două râuri, Obârșia Cuscrișorului și Valea Lupului, sunt așezate două movile de hotar, și, de acolo, luând-o în aceeași parte, prin aceeași vale, hotarul ajunge la o creastă, la care creastă se împreună cele două râuri, cu apă din belșug, anume Obârșia Icuș și Valea Cuscrișorului, unde sunt așezate două movile de hotar; de la acestea, mergând o bună bucată, în aceeași parte, între două văi sau râuri, numite Valea Cuscrișorului și Obârșia lui Vece, sunt ridicate două movile de hotar; de acolo, coborând pe aceeași creastă, în aceeași parte, o bună bucată, hotarul ajunge la izvoarele a două pâraie, numite

Obârșia lui Vece cel Mic și Obârșia Cuscrișorului Mic, între care sunt ridicate două movile de hotar; de acolo, mergând pe aceeași creastă, o bună bucată, în aceeași parte, hotarul ajunge la un loc numit, în vorbirea obișnuită, cum îi zic românii, Cărămida, unde sunt ridicate două movile de hotar; apoi, mergând mai departe, în aceeași parte, mai sus de izvorul unui râu, anume Valea lui Muchna, între acesta și Valea lui Vece sunt așezate două movile de hotar, care despart pe Carapciu și frații săi de Ladislau, fiul lui Gall, mai sus-amintit; de acolo, mergând pe aceeași creastă, în aceeași parte, hotarul ajunge la două semne de hotar neîntrerupte, între două pâraie, și anume Obârșia lui Vece și Mâtnic, îndreptându-se acolo, pe aceeași creastă, spre partea de apus, hotarul ajunge la două semne de hotar neîntrerupte; înaintând mai departe, pe aceeași creastă, hotarul ajunge la alte două semne de hotar neîntrerupte; apoi, mergând înainte, în aceeași parte, acolo se află, lângă o cărare, două semne de hotar neîntrerupte; de asemenea, mergând în aceeași parte, la izvorul pârâului se află ridicate două movile de hotar; de acolo, mergând în aceeași parte, ei au ridicat două movile de hotar; de acolo, înaintând pe aceiași creastă, pe o bună bucată, au înălțat două movile de hotar; de acolo, înaintând pe aceeași creastă, tot spre apus, acolo sunt două movile de hotar, așezate una după alta; de acolo, îndreptându-se pe aceeași creastă, au ridicat două movile de hotar; după aceea, mergând în aceeași parte, pe vârful aceleiași creste, sunt două semne de hotar nou ridicate, de acolo, îndreptându-se în aceeași parte, pe vârful aceleiași creste, sunt așezate două semne de hotar neîntrerupte; înaintând mai departe, pe o bună bucată, pe aceeași creastă, acolo sunt ridicate trei movile de hotar, de colț, dintre

care una dinspre miazăzi face hotarul dinspre Ladislau, fiul lui Gali, cealaltă dinspre apus face hotarul dinspre Blasiu de Zeech, iar a treia, dinspre miazănoapte, face hotarul dinspre Carapciu și frații săi, întorcându-se de acolo și coborând, între partea de miazănoapte și cea de apus, spre o vale cam la o bătaie de săgeată sau ceva mai mult, la un semn de hotar neîntrerupt, cotind în aceeași parte, o bună bucată, lângă Pârâul cu fagi, lângă malul acestuia, au așezat un semn de hotar neîntrerupt; înaintând, de acolo, spre apus, acolo este un semn de hotar neîntrerupt nou ridicat; întorcându-se, pe urmă, în aceeași parte, pe lângă o cărare, se află o movilă de hotar nou ridicată, înaintând mai departe, o mică bucată, în aceeași parte spre apus, acolo este o movilă de hotar nou ridicată, de asemenea trecând înainte, în aceeași parte, acolo e așezat un semn de hotar neîntrerupt; înaintând, de acolo, spre partea de apus, lângă un drum, au ridicat o movilă de hotar; mergând mai departe, o bucată mică, în aceeași parte, acolo este așezată o movilă de hotar, apoi hotarul ajunge la un semn de hotar neîntrerupt; înaintând mai departe, în aceeași parte, se află un semn de hotar neîntrerupt, nou, așezat lângă un drum, pe care se merge, de la **Bakchok** (Bachoch, dispărut, lângă Fârdea, județul Caraş-Severin), la **Endreud** (dispărut, dispărut, lângă Fârdea, județul Caraş-Severin), unde au așezat o nouă movilă de hotar; apoi, mergând mai departe, când au voit să ridice semnele de hotar, Iacob, fiul lui Bekus, a declarat că, dacă opreliștea sa poate să-i folosească întru ceva, atunci el îi oprește de la sus-amintitele Obârșia Vecei și Obârșia lui Endreud, deoarece, de la pomenitul loc, Obârșia Vecei, până la locul numit Valea lui Bachol și mai departe, totul este al său și al fraților săi, așa cum se arată mai jos, și că ei au

fost și sunt în stăpânirea lui, iar tot ce vor face omul înălțimii voastre și omul nostru, cu privire la aceasta, susziși Iacob și frații săi lasă la cugetul lor.

Dar, deoarece amândouă părțile, adică Carapciu și frații săi, precum și Iacob, de asemenea cu frații săi, au venit cu o mare mulțime de oameni și deși acel Carapciu și frații săi au fost acolo cu acea mulțime, potrivit dreptului și în chip legiuit, și nu pentru a lovi în partea potrivnică, cum totuși omul înălțimii voastre și omul nostru și-au dat limpede seama că Iacob și frații săi se străduiesc și au de gând să facă vrajbă și zavistie, ceea ce a și arătat cu vorba Iacob, spunând că, dacă ei ar porni să ridice o sută de semne de hotar sau și mai multe, el nu le va da voie să le ridice nicidecum, și pentru ca să nu se poată isca neînțelegeri între acele părți, ei nu au mai îndrăznit să treacă la ridicarea mai departe a semnelor de hotar. Și, deși Blasiu de **Chura** (Chure, dispărut, lângă Jdioara, județul Timiș) și Ioan Bench au încredințat și au voit să încredințeze pe omul luminăției voastre și pe omul nostru, stând chezășie, cu moșiile și cu capul lor, ca să se ducă și să meargă fără nici o frică să ridice mai departe acele semne de hotar, totuși, socotind ei între ei că cei doi oameni nu vor putea și nu vor fi în stare să-i apere împotriva acelei mulțimi, și temându-se pentru viața lor, omul înălțimii voastre și omul nostru nici n-au îndrăznit să se ducă mai departe. Cu toate acestea ei au putut să afle cu toată grija vechile semne de hotar ale acelui pământ, și anume că hotarul, mergând de la cel din urmă semn de hotar, Valea lui Bacholcha, pe acea vale, și coborând, cade în valea lui Endreud și merge, de-a lungul său, la un drum obștesc, pe care se trece și se merge spre părțile transilvănene, după mersul acelui drum vechi, iar acest

drum trece în mersul său peste cele două moșii ale fiilor lui Bekus, numite **Kysendreud** (?) și **Feleste** (dispărut, lângă Botineşti, judeţul Caraş-Severin), și merge mai departe și ajunge la hotarele moșiei lui Ștefan cel Șchiop și pământul acesta ce se întinde, de la sus-pomenita Valea lui Bacholcha, până la pomenitele semne de hotar ale lui Ștefan cel Șchiop, l-au lăsat și l-au trecut sus-pomeniții oameni ai înălțimii voastre, de față cu omul nostru de mărturie, în stăpânirea lui Carapciu și a fraților săi mai sus însemnați. Ei ne-au mai spus că au aflat că pământul cuprins între sus-zisele semne de hotar, adică de la Valea lui Bacholcha, până la semnele de hotar ale lui Ștefan cel Șchiop, a fost în folosința slujbașilor luminăției voastre, aflători în slujbă, și că acei slujbași și Bekus, precum și fiii săi s-au folosit împreună de pământurile de arătură, de păduri și de dumbrăvi, precum și de livezi, că sus-zișii voștri slujbași au luat și au strâns de asemenea și birul porcilor și alte folosințe și roade ale acelei păduri. Și au mai spus că au aflat că sus-zisul Bekus a mărturisit, pe când mai avea suflarea vieții, că acel pământ, cuprins între pomenitele hotare, ar fi al său și ar ține de el.

După săvârșirea acestora, când au voit să meargă la hotarele sus-pomenitului Ștefan cel Șchiop, acest Ștefan, la întrebarea lor dacă le îngăduie să hotărnicească semnele de hotar dintre moșiile sale și moșia Icuș de Sus și să ridice noi semne de hotar, a răspuns că, deoarece înstrăinarea moșiilor oricăror oameni este lucru potrivnic și jalnic, el n-ar fi de loc bucuros să-și înstrăineze moșiile sale și, dacă ei s-ar pune să ridice semne de hotar, el nu vrea să se învoiască la aceasta și nici nu vrea să le-o îngăduie nici într-un fel. Și fiindcă și acel Ștefan venise acolo în tovărășia acelor fii ai lui Bekus, de aceea, pentru

ca să nu se iște, de asemenea, cearta între părți și să fie primejduită viața lor, nu s-au încumetat să meargă mai departe, să ridice zisele semne de hotar. După auzirea acestora, așa cum au putut ei să afle adevărul despre semnele de hotar ce despart și deosebesc moșia de aceea a sus-zisului Ștefan, printr-o cercetare făcută cu grijă, hotarul începe de la locul unde se sfârșesc semnele de hotar ale pomeniților fii ai lui Bekus și, mergând o bună bucată, de-a lungul pomenitului drum obștesc, spre răsărit, mai jos de pomenitul sat Icuș de Jos, hotarul cade în râul Timiș și, urcând pe râu, în sus, ajunge la locul unde valea numită Icuș se varsă în râul Timiș; ieșind, acolo, din râul Timiș, hotarul cade în pomenita Vale Icuș, pe care, mergând în sus, ajunge la zisa Vale Ragusna și de-a lungul acestei văi Ragusna merge până la hotarele satului **Zaad** (dispărut, lângă Gladna Română, judeţul Caraş-Severin) și acolo se sfârșesc hotarele sus-numitei moșii. Iar acest pământ, înconjurat de sus-numitele semne de hotar, l-au dat în stăpânire și l-au lăsat lui Carapciu și fraților săi adesea numiți"[305].

1368, martie 1: „Regele îi anunță pe castelanii de **Timişoara**, **Jdioara**, **Caransebeş**, **Mehadia** şi **Orşova** că noul deținător al acestor cetăți este Benedict Himfy, banul Bulgariei"[306].

1387: „Frații Losonczy, în calitatea de bani şi comiți, erau stăpânii, în numele regelui, asupra cetăților **Timişoara**, Bečej, Vârşeț, **Jdioara**, **Sebeş**, **Mehadia**, **Orşova**. Acesta este semnul care certifică victoria finală a

[305] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 298, pp. 295-303
[306] Haţegan, Ioan; Boldea, Ligia; Ţeicu, Dumitru, *Cronologia Banatului / Banatul între 934-1662*, Timişoara 2006, p. 114

partidei nobiliare din jurul noului rege Sigismund de Luxemburg"[307].

1408: „În acest an, Filippo Scolari este numit şi ban de Severin; el era comite în opt comitate şi avea în custodie circa 20 cetăți regale, între care **Timişoara**, **Şiria**, **Şoimoş**, Szeged, **Jdioara**, Kovin, Horim"[308].

1419, mai 31: „Sigismund Losonczy, castelan de **Orşova**, **Mehadia**, **Sebeş** şi **Jdioara**, împreună cu nobilii şi cnezii din districtele **Sebeş**, **Lugoj**, Caran şi Comiat, judecă şi întăreşte, din **Caransebeş**, dreptul cnezial de stăpânire a familiei Mâtnic asupra unor terenuri şi păduri de pe lângă apa Mâtnicului, pe care şi le disputau de mulți ani, cu comunitatea locuitorilor din **Caransebeş**. Au fost confirmaţi Ştefan şi fiul său Vasile, Ladislau şi Ioan, fiii lui Bogdan, Nicolae, fiul lui Fărcaş, Nicolae, fiul lui Radu, Neagu şi Ladislau, fiii lui Oprişa şi Woya"[309].

1420, iulie 25: „Sigismund Losonczy, castelan de **Severin**, **Orşova**, **Mehadia**, **Sebeş** şi **Jdioara**, dăruieşte lui Bogdan, fiul lui Nicolae, fiul lui Măgoia, cnezatele posesiunilor regale **Magoyafalva**, **Răchita** şi **Strâmptura**, din districtul Comiat, pentru că, „luând în băgare de seamă şi chemând în aducerea aminte a măriei noastre multele fapte de credință, precum şi credincioasele, strălucitele, vrednice de laudă şi prețioasele slujbe ale iubitului nostru Bogdan... pe care el ni le-a făcut nouă în mai

[307] Haţegan, Ioan; Boldea, Ligia; Ţeicu, Dumitru, *Cronologia Banatului / Banatul între 934-1662*, Timişoara 2006, p. 140
[308] Haţegan, Ioan; Boldea, Ligia; Ţeicu, Dumitru, *Cronologia Banatului / Banatul între 934-1662*, Timişoara 2006, p. 173
[309] Haţegan, Ioan; Boldea, Ligia; Ţeicu, Dumitru, *Cronologia Banatului / Banatul între 934-1662*, Timişoara 2006, pp. 189, 190

multe treburi grele şi expediţii ale noastre, fără a-şi cruța nici averea şi nici pe sine şi mai ales pentru că el ne-a slujit aşa cum am voit noi sub cetatea Severinului, împotriva turcilor celor cruzi, cu sârguință, cu zel şi cu tot focul iubirii sale nefățarnice", în numele regelui. castelanul întăreşte pentru el şi încă pentru 6 frați şi veri, zisele posesiuni. pe care aceştia le stăpâniseră din vechime"[310].

1439, mai 18: „Nobilul Mihail, fiul lui Cosma de **Oloşag**, împreună cu condivizionalii săi, cedează nobililor Bogdan şi Mihail, fiii lui Fărcaş de **Mâtnic** jumătate din moşiile **Oloşag** şi **Dragomireşti** din districtul Lugoj, aparținătoare de cetatea **Jdioara**, dar lipsite de locuitori"[311].

1661, Evlia Celebi: „Şi **Jdioara** a fost cucerită de Köprülü (Mehmed paşa). E o palancă de lemn, în formă pătrată, aşezată între munţi, pe malul râului Timiş, în sangeacul Lugoj. Are dizdar şi ostaşi. Fiind cucerire nouă, nu are construcţii publice"[312]. „Cetatea Zedvar (**Jdioara**, aflată la răsărit de Lugoj, la poalele Poienii Ruscăi). În această ţară, cuvântul „var" înseamnă „cetate". Această cetate aparţine crailor Ardealului şi este proprietatea lui Ioan Kemény. Este o cetate drăguţă, de piatră, cu trei bastioane, fiind clădită pe o stâncă abruptă, între păduri dese şi în munţi. Pe sub cetate curge râul Zedvar, care, îndreptându-se spre răsărit, se varsă în râul Someş (eroare, Someşul nu curge în această regiune). Am stat la

[310] Haţegan, Ioan; Boldea, Ligia; Ţeicu, Dumitru, *Cronologia Banatului / Banatul între 934-1662*, Timişoara 2006, pp. 190, 191
[311] Haţegan, Ioan; Boldea, Ligia; Ţeicu, Dumitru, *Cronologia Banatului / Banatul între 934-1662*, Timişoara 2006, pp. 221, 222
[312] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, VI, Bucureşti 1976, p. 534

pândă, în apropierea cetăţii, printre copaci, împreună cu caraulele noastre. / Cum s-a luminat de ziuă, am trimis înainte caraulele, cu caii. Făcuserăm drum de un ceas, când, deodată, caraulele noastre s-au întors, strigând: ,,Ajutor, duşmanul a ocupat intrarea trecătorii şi, tăind copacii mari, stă gata de atac la stânga!". Atunci, adunându-ne la un loc cu tătarii, ne sfătuirăm. I-am trecut prin sabie pe prizonierii care s-ar fi putut folosi de arme, am lăsat acolo boii şi oile şi, aşezând căruţele în chip de tabără, ne-am dus în locul numit Borten Bogazî (**Gura Bordului**, judeţul Hunedoara) şi acolo ne-am sfătuit din nou. În timp ce duşmanul păzea trecătoarea, o sută de viteji de-ai noştri au slobozit, de pe munte, asupra duşmanului, o ploaie deasă de gloanţe, iar noi, două sute de oameni, strigând ,,Allah!", am început lupta, în vale, şi i-am gonit pe duşmani din trecătoare. Călăreţii noştri i-au zdrobit pe călăreţii lor, iar pedestraşii noştri, pe pedestraşii lor şi, prinzând două sute de unguri şi două femei, ne-am despăgubit pentru prizonierii ucişi mai înainte"[313].

1739, ianuarie: „Ţăranii din **Slatina** nu şi-au putut apăra satul. Au căzut, cu armele în mâini, până la unul. Dar nici Lentului nu a îndrăznit să mai înainteze în munte. Şi-a întors oştile şi-a pornit-o în jos, pe Valea Timişului. Ţinând cursul râului, la vale, lovi şi nimici, într-o singură zi **Jdioara** şi **Cricicova**, ucigând peste o sută de ţărani şi aprinzând satul. Aceeaşi soartă o avură, în curând, Coşteici, Boldun şi Ohaba. Dar trupele, întorcându-se la Lugoj, aduseră veşti rele. Pretutindeni au găsit drumurile zăvorâte cu baricade, poduri stricate, care pustii.

[313] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, VI, Bucureşti 1976, pp. 541, 542

Răsculaţii se împrejmuiră în Lunca Lugojului ca într-o cetăţuie”[314].

1900, Diaconovich: „**Jdioara** (magh. Zsidóvár), comună rurală în Banat, comitatul Caraş-Severin, 1.193 locuitori români, în 1891, are băi însemnate de granit”[315].

1905: „În săptămâna viitoare, se vor pertracta înaintea curţii cu juraţi din Lujoj, următoarele procese criminale: La 21 octombrie, procesul lui Vasile Duruţ din **Jdioara**, pentru ucidere”[316].

1907: „Înainte de alegere, s-a convocat. în comuna **Cireşul**, o adunare, pentru a pregăti cele de lipsă. Au luat parte 8 comune, din 13. Neputându-se lua hotărârea definitivă, cu privire la persoana candidatului, s-a propus o a doua întrunire, iar până atunci, fiecare să lucreze pentru reuşita candidatului naţional, pe care îl vom cere din centru. / Această concluzie s-a trimis, în scris, fruntaşilor din comunele nereprezentate. / La a doua adunare de constituire, însă, n-au luat parte decât trei comune: **Jdioara**, **Cireşul-Timiş** şi **Criciova**. Din comuna **Harmadia** a sosit o scrisoare, în care preotul-învățător zicea că pe alegătorii de acolo nu-i poate aduce pentru candidatul naţional; aceasta din motive neatârnătoare de dânsul. Stând astfel lucrurile, am desperat, mai ales că nici cele trei comune reprezentate nu erau sigure. Era vorba să abzicem de luptă, dar unul propuse că mai bine să mergem la alegere, poate se vor schimba acolo trebile spre bine, iar de unde nu, ne vom retrage şi vom demonstra poporului că

---

[314] Stoia-Udrea, Ion, *Februarie bănăţan, 1739*, în *Vrerea*, Anul VIII, nr. 1-2, Timișoara 1947, p. 6

[315] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom II. Sibiu 1900, p. 913

[316] *Drapelul*, Anul V, nr. 111, Lugoj 1905, p. 3

noi nu sărim în groapa în care sare poporul. / S-a primit. În ziua alegerii, umblând printre alegători, am văzut că cei mai mulți erau fără capi adevăraţi şi angajaţi deja pentru stăpânire. Totuşi, s'-a încercat împărţirea ţidulelor românești, când iacă un țăran din **Sărăzani** strigă în gura mare: „Noi ni-s sătui de fişcali, ne belesc destul! Noi ori alegem un paure dintre noi, ori că să alegem pe dl notar, dar nouă fișcali nu ne mai trebuie!”. Mulțimea, care avea deja ţidulele stăpânirii, s-a alăturat la acela, iar partidul naţional, mic de tot, a băgat țidulele în buzunar și s-a retras. S-au pus însă bărbați de încredere, ca să ne dăm seama de ispravă. / Iat-o: Din peste trei sute de alegători ai cercului, au votat 155, din care candidatul guvernului a primit 150 voturi. Corespondentul zice însă: „Treisprezece comune, curat românești etc., așa zicând unanim ţăranii, împreună cu preoții și învățătorii lor, aleg membru guvernamental”. E drept că cei mai mulți preoţi şi învățători au stat acasă, dar totuşi, nu e bine a generaliza învinuirea. Dumnezeu vede în sufletul fiecăruia.

Şi acum, să ne dăm seamă: E bătător la ochi și te pune pe gânduri faptul că, după însufleţirea alegerilor dietale trecute, de care unele comune din acest cerc au dat de două ori dovadă (alegerea de la **Lugoj**), alegătorii noştri ne dau de ruşine. Ce să fie oare ? Răspund, cât pentru acest cerc de alegere: Candidatul, respectiv alesul, e notar român, om blând de altcum. Dintre comune, mai apropiate de centrul alegerii, afară de două, 5 sunt ale cercului său. Românul e om de pace, vrea să facă la toți domnii săi pe voie. Am auzit mulți alegători zicând: „Acuma trebuie să ţin şi cu dl notar o dată, că şi el e omul nostru, doar noi l-am ales... Vin apoi cei râvnitori la slujbe comunale, cei care se tem să nu le piardă; cei cu gunoi după cap, căci e

toamnă după un an cam rău şi darea, darea îi strânge... Țăranul nu pricepe încă aceea, că el nu „ține cu popa ori cu dascălul", dacă ascultă de aceștia, ci cu sine ţine. Lupta din dietă a deputaţilor, în urma numărului mic al lor, e numai morală, și nu poate conta la succese reale. Țăranul nici asta n-o pricepe"[317].

1938: „Pe malul drept al Timișului, în sus, la o depărtare de 15 km de **Lugoj**, la poala dealurilor împădurite ale **Uzinei Nădrag**, este situată comuna **Jdioara**, singurul sat care-şi ascunde în abundența florei până şi turla bisericii, scăpând astfel din şiragul satelor, care defilează pe dinaintea călătorului, pe linia Timișoara-București, de la Topolovăţ şi până mai în jos de Orşova. / Și, ciudat, cu toată această configurație silvică, jdiorenii n-au pădure!... Trăiesc la poala codrului şi cumpără pentru foc mărăcinişul crăcilor provenit din curățirea lemnului, pe care societățile forestiere îl transportă zilnic, în zeci de vagoane, pe o linie industrială, ce trece prin comuna lor… / Jdiorenii respiră aer de pădure, dar vitele lor n-au cum să se bucure de răcoarea codrului de vară, căci n-au pădure, nici izlaz îndestulător pentru păşune! / Sunt, în sat, câteva familii mai înstărite, care au zăbrane proprii, din care îşi aduc lemnele pentru foc şi în care îşi duc, vara, vitele la păşune. Restul satului, o duce rău din acest punct de vedere. Unicul colţ de pădure, ce l-a avut comuna, l-a dat în exploatare unei societăţi forestiere, care a curăţat totul, și-acum predă locul întins ca pe masă! Aceasta e „Orniţ"-ul, după care oftează o bună parte din săteni şi care, după părerea lor, a fost pus în exploatare de către

[317] *Lupta*, Anul I, nr. 254, Budapesta 1907, pp. 2, 3

cei bogaţi, care au pădurea lor şi nu duc grija nevoiașilor; „că banii cine-i vede?!, dar pădurea era bunăl”.

Comuna a mai primit în arendă, de la Stat, o pădure, cu câţiva ani înainte: „Castănicu”, dar, din cauza depărtării exagerate de sat, n-au folosit-o nici pentru foc şi nici pentru păşune. Și pentru această pădure comuna a fost impusă, în acest an, cu 700.000 lei, încărcându-i-se astfel bugetul cu această sumă. / Sătenii nu înţeleg cum să dea o aşa sumă pentru un lucru de care nu s-au atins şi de care nu se pot folosi nici într-o împrejurare. Ei înţeleg să cumpere pădure, dar atunci să-și merite prețul, dacă nu au avut noroc să moștenească de la bătrâni ce s-a putut”[318].

Bauerntrachten Boita Costume
Peasant costumes Costumes paysans

[318] Racoveanu-Nera, Ion, *Pădurea jdiorenilor*, în Institutul Social Român, *Sociologie Românească*, Anul III, nr. 10-12, Bucureşti 1938, pp. 531-533

JELEDINŢI

(Lasody, judeţul Hunedoara)

1358, februarie 11, Sântimbru: Vicevoievodul Dominic scrie capitlului bisericii Transilvaniei că i s-a plâns „Andrei, fiul lui Ştefan zis Albu de **Răcăştia** (Rakustdt, inclus în **Hunedoara**), din comitatul Hunedoara, în numele său şi al lui Gall, fiul lui Kemes, vărul său, că numita moşie Răcăştia are mare nevoie de facerea unei împărţeli, dimpreună cu ceilalţi copărtaşi ai lor. Drept aceea, cerem să trimiteţi spre mărturie omul vostru vrednic de crezare, în faţa căruia omul nostru, Iacob, fiul lui Mihail de **Sâncrai** (de Sancto Rege, Zenkiral, judeţul Alba) sau Nicolae, fiul lui Pavel de **Jeledinţi** (Lasody, judeţul Hunedoara), ori, în lipsa acestora, Iacob, fiul lui Mihail de **Boş** (Bosy, judeţul Hunedoara)… să împartă între Andrei, Gall şi ceilalţi copărtaşi ai lor, în atâtea părţi câte vor fi cu cale, aşa cum cere obiceiul ţării”[319].

1366, aprilie 23, Alba Iulia: Regele Ludovic dă de ştire că, înduplecat „de rugăminţile şi cererile smerite ale lui Ştefan şi Ladislau, pe care le-am încuviinţat, am făcut o astfel de milostivire osebită nobilelor doamne, anume

[319] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 219, pp. 227, 228

Ecaterinei, soţiei lui Ştefan, fiul lui Syke de **Buituri** (Buchtor, Buchtur, înglobat în **Hunedoara**), şi Margaretei, soţia lui Ladislau, fiul lui Nicolae de **Jeledinţi** (Lasody, judeţul Hunedoara), adică fiicelor răposatului Herbord de **Galda** (Gald, judeţul Alba), din comitatul de Alba Transilvaniei, ca acele nobile doamne să aibă deplina libertate de a putea să aibă, cu îndestulare şi plată bănească, pătrimea de fiică, ce li se cuvine din drepturile de stăpânire şi din părţile de moşie ale zisului răposat Herbord, tatăl lor, împreună cu pământurile de arătură lucrate şi nelucrate, ţinând de acea pătrime”[320].

1366, mai 9, Turda: Voievodul Dionisie scrie capitlului bisericii de Alba Transilvania că, în adunarea obştească de la Turda, ridicându-se „Dominic, fiul lui Petru, Petru, fiul Emeric de **Toltia de Sus** (azi **Totia,** Toltia, Toltia de Sus, Toltia Mare, Thoty, judeţul Hunedoara), în numele lor şi al lui Ştefan, fiul pomenitului Petru, au înfăţişat cercetării noastre judecătoreşti, împotriva lui Ioan, fiul lui Toma, a lui Ladislau şi Nicolae, fiii lui Nicolae, a lui Petru şi Andrei, fiii lui Vilhelm, a lui Laurenţiu, fiul lui Ioan, a lui Mihail, fiul lui Mihail, a lui Ioan, fiul lui Pavel, a lui Iacob, fiul lui Iacob, a lui Mihail, fiul lui Matia, şi a lui Petru, fiul lui Mihail, şi a altor nobili de **Jeledinţi** (Lasody, judeţul Hunedoara), precum şi împotriva cnezului Stroia... din satul **Razloufalva** (dispărut, lângă Jeledinţi, judeţul Hunedoara), cu două scrisori, una a regelui, iar cealaltă, a voastră, ca răspuns la cererea lui Petru, vicevoievodul nostru… în care se cuprinde plângerea şi pâra lor împotriva zişilor nobili de Jeledinţi şi a cnezului Stroia, / Iar în a doua scrisoare, adică în scrisoarea voastră de răs-

[320] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 31, pp. 44, 45

puns, se arată că voi aţi trimis un om de mărturie, dimpreună cu omul regelui, pentru hotărnicirea, deosebirea prin semne de hotar şi despărţirea zisei moşii Toltia, a nobililor de Toltia, pentru numiţii nobili de Toltia. / După ascultarea acestora, sus-numiţii nobili de Jeledinti şi cnezul Stroia au răspuns dimpotrivă la cele de mai sus că ei s-au împotrivit sus-zisei hotărniciri, ridicări de semne si despărţiri a moşiilor, fiindcă amintiţii nobili de Toltia au voit să se facă această hotărnicire şi ridicare de semne nu după adevăratele şi dreptele semne ale moşiei Toltia, ci închizând între nişte semne de hotar, mari bucăţi de pământ, ce se aflau înăuntrul semnelor pomenitelor moşii Jeledinti şi **Stroyafalva** (dispărut, lângă Jeledinţi, judeţul Hunedoara), au voit să pună să li se treacă lor în stăpânire.

Drept aceea, este nevoie să fie trimiși oamenii noştri şi ai voştri la zisa moşie Toltia, şi chemând acolo în chip legiuit pe toti vecinii şi megieşii ei, şi fiind de faţă şi părţile sau împuterniciţii lor legiuiţi, să hotărnicească, mai întâi după arătarea şi lămurirea nobililor din Toltia, ca pârţşi, semnele pomenitei moşii a lor, Toltia, care o despart dinspre partea moşiei Jeledinţi, şi, tot astfel, să hotărnicească pe urmă semnele şi hotarele despărţitoare ale moşiei Jeledinţi, care o deosebesc dinspre partea pomenitei moşii Toltia, şi dacă numitele părţi vor cădea la învoială, în ce privește arătarea pomenitelor semne ale moșiilor lor, atunci oamenii noştri să lase fiecăreia din părti dreptul său de moşie, deosebit prin semne de hotar, ca să-l stăpânească pe veci”[321].

[321] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 46, pp. 65-69

1897: „Deputatul dietal Pogány Károly, membru al congregației, zice că își arată mirarea cum de s-a şi făcut propunerea aceasta, după ce proiectul s-a primit deja, de parlament! Dar chiar de n-ar fi primit, românii ar trebui să fie liniștiți faţă de el, pentru că guvernul doar nu are gând de-a maghiariza pe români, cu atât mai vârtos nu are gând să atace limba românilor! Se încearcă apoi a arăta „foloasele" proiectului de lege, care, zice, va face ca toate locurile să aibă **nume cu înțeles, în locul multelor fără înţeles** de azi. „Spuneți-mi, se ocoşește dl deputat, ce înțeles are. de pildă, numirea **Pâclişa** și altele asemenea?". / Francisc Hossu: „Dar spune dumneata ce însemnă numele **Lozsád**?. Lozsád-ul (Jeledinți) e comună ungurească. Neavând numele ei nici un înțeles și dl deputat tăindu-se în propria armă folosită față de adversari, și stând mut, chiar și ungurii au izbucnit în râsete văzând acest corn de capră neașteptat. / Pogány, apoi, neputându-se, se vede, ferici cu Ungaria, trece în România și întreabă că în România de ce are fiecare sat numai o numire?"[322].

1898: „În 4 august, s-a întâmplat alegerea de notar în comuna **Bobâlna**. Alesul notar, dl Székely Ákos, încă cu săptămâni înainte ştia deja că va fi ales, ba ştia şi aceea că cine vor mai fi puşi în candidaţiune, şi anume Bugyul Sándor, notar în **Hărău**, şi Ioan Pop, despre care însă nu se ştia că e român, deoarece, pe lângă că e străin, şi numele i s-a citit Papp János, şi poporul a ţinut că e şi dânsul vreun ungur. / Cu conducerea alegerii a fost încredințat, din partea dlui vice-comite Hollaky, pretorul Misinszki Vilmos din **Geoagiu**, care, chemând la sine

[322] *Revista Orăştiei*, Anul III, nr. 50, Orăştie 1897, p. 1

câţiva biräi şi inteligenţi români, între care şi Koszta Bay Vazul (pe româneşte, Vasilie Costea Băeşteanul, după cum se subscria mai de demult, pe când era mai sărăcuț), i-a făcut de au votat cu toții pentru Szekely, care, în trei rânduri a fost întemnițat. Prima dată, pe 2 ani, pentru defraudare de bani publici oficioşi de la postă, pe timpul când a fost poştaş în comuna **Ruși**, actele acestei cauze criminale se află, sub nr. V. e. 79/157/1882, în archiva tribunalului din **Deva**; a doua oară, a fost judecat de tribunalul din Deva la 6 luni, pentru că și-a bătut grav soția, însă Curia regească i-a redus-o la 2 luni, pe care le-a petrecut în închisoarea din **Deva**; a treia oară, a fost pedepsit pentru opunere contra persoanelor oficioase din **Jeledinţi**, când a voit să împuște pe Görög György, acum vreo 5—6 ani… / În ziua alegerii, membrii din comuna **Bobâlna** şi **Folt** s-au întrunit în casa dlui preot Dionisiu Lula, pentru a se sfătui ca cu toţii să fie pentru alegerea orişicărui candidat român, dacă acela va fi om de cinste şi cu putări bune. / N-au fost, însă, de părerea aceasta membrii Nicolae Blagianu, Lazar Filip şi Gheorghe Mania din **Bobâlna**, care, încă înainte, şi-au dat votul lor pentru Székely, alesul domnilor. / Dl preot grecocatolic Petru Iancu, în loc ca să stăruie şi dânsul, pe lângă popor, pentru alegerea unui candidat român, umbla singur pe stradă, numai să nu convină cu nimenea”[323].

JIBOT

vezi **ŞIBOT**, judeţul Alba.

[323] *Revista Orăştiei*, Anul IV, nr. 33, Orăştie 1898, p. 3

JIBOU

(magh. Zsibó, germ. Siben, judeţul Sălaj)

„**Jibou** este cel mai mic oraş al judeţului Sălaj, cu circa 7.800 de locuitori, şi este inclus în reţeaua urbană din **1968**. În limitele sale, cuprinde 4 sate: **Cuceu**, **Husia**, **Rona** şi **Var**. Este un nod principal de căi de comunicaţie, feroviare şi rutiere. Unităţile economice sunt reprezentate prin Întreprinderea locală „Sălăjana", Cooperativa meşteşugărească, Complexul de morărit etc. Demne de menţionat, în acest sens, sunt băile locale, cu calităţi terapeutice şi curative, grădina botanică, cu numeroase şi variate specii floristice, ca şi muzeul etnografic, amplasat în clădirea şcolii generale de 10 ani. / Funcţional, aşezările urbane din judeţul Sălaj se încadrează în: oraşe cu funcţii mixte şi de serviciu, unde agricultura scade ca pondere, în raport cu industrie (Zălau şi Şimleu Silvaniei); oraşe cu funcţii de transport (Jibou); oraşe cu funcţii dominant agricole (Cehu Silvaniei)"[324].

120, iunie 29: „Diploma respectivă datează din 29 iunie 120; din ea s-au păstrat două fragmente: *tabella I*, descoperită în castrul de la Porolissum, şi *tabella II*, aflată

[324] Morariu T.; Sorocovschi, V., *Judeţele patriei: Judeţul Sălaj*, Bucureşti 1972, p. 89

la **Jibou**. Amândouă au fost publicate încă de către Árpád Buday… / Cele două fragmente, de la Porolissum şi de la **Jibou**, aparţin aceleiaşi diplome, datată, pe baza numelor consulilor şi a altor indicaţii de pe tăbliţa II (*intus*), la 29 iunie 120"[325].

1888: „Prin inundarea Someșului, **Sătmarul** a suferită pagube nespus de mari. Mare parte din cele 26 de străzi inundate stau încă și astăzi sub apă. Pe fiecare zi se ruinează case. Numai în partea orașului numită „Diana" se văd ruinele a mai bine de 100 case, și e temere că, din cele 523 de case, ce sunt încă în pericol, multe se vor mai ruina. Mizeria e foarte mare. Locuitorii scăpați de pericol fac contribuiri pentru ajutorarea nefericiţilor. / La **Jibou**. Someșul a inundată mai bine de 100 de jugăre. Comunicaţia, pe o parte a drumului, de ţară s-a făcut imposibilă"[326].

1903: „**Alegere de notar în Creaca**. În ziua de 4 aprilie, s-a făcut alegerea de notar în **Creaca**, nu departe de Jibou, în Sălaj, cărui notariat îi aparţin 5 comune curat româneşti. Au fost 6 candidaţi: un român, doi unguri și trei evrei. În privința acestei alegeri, citim în „Tribuna" următoarele : „Protopretorul Péchy Imre, cu o imparțialitate vrednică de recunoștință a candidat în primul loc pe cel mai bine calificat, pe Gerasim Dobocanu, un vrednic tânăr român, originar din **Creaca**, fost adjunct de notar în **Jibou**, pe lângă care s-au grupat nu numai toţi românii buni din cerc şi din **Jibou**, dar şi proprietarii unguri, ale-

---

325

Petolescu, Constantin C., *Despre inscripţiile Daciei Romane*, în Academia Română, *Studii şi cercetări de istorie veche*, Tomul 31, nr. 1, Bucureşti 1980, pp. 103, 104

326 *Gazeta Transilvaniei*, Anul LI, nr. 62, Braşov 1888, p. 3

gându-l cu aclamațiune, ceea ce a făcut o foarte bună impresie asupra tuturor. Cu atât mai rea impresie a făcut împrejurarea că Opriș Laczi, notar pensionat în **Balan**, fecior de popă român, având şi dânsul un ginere preot român, nu s-a sfiit a corteşi pe lângă evreul Kepes, cutrierând cu el, mai de multe ori, comunele şi public corteşind, printre bieţii ţărani români, pe lângă evrei, încărcându-l cu tot felul de laude, şi lucrând împreună cu evreii şi evreicele în contra dlui Dobocanu și în contra părerii unanime a inteligenţei române şi maghiare din acel notariat. Dl corteş evreiesc nu s-a sfiit să producă nemaipomenita situaţie, ca până şi inteligenţa maghiară să se simtă îndemnată a deştepta pe bieţii ţărani români, aduși în perplexitate prin un român rătăcit ca Opriş Laczi, care, deşi nu e din acel cerc şi n-a avut ce căuta acolo, totuşi a cutezat să vină cu semiticul său client şi să-i corteşească încă şi la actul alegerii. Fiindcă despre toate aceste nu vi s-a relatat nimic, am aflat de bine a vi le comunica, pentru ca să se ştie”[327].

1908: „**Selagiana**, institut de credit şi economii, societate pe acţii, **Jibou** / Convocare / Domnii acţionari ai institutului de credit şi economii **Selagiana**, societate pe acţii în **Jibou**, conform paragrafului 19 din statute, se învită la a / X-a adunare generală ordinară, / ce se va ţine în localitatea Jibou, în 29 februarie 1908, la 9 ore, înainte de amiază, în localitatea institutului”[328].

1918: „**Unirea de la Alba Iulia** a fost, fără îndoială, un act de mare îndrăzneală şi o mare victorie a românilor. Voința unanimă a românilor, călăuziţi de politicieni, preoți și dascăli, a făcut Unirea. Fără acest gest de

[327] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXVI, nr. 78, Braşov 1903, p. 4
[328] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXI, nr. 17, Braşov 1908, p. 4

autodeterminare, pe care Antanta nu-l putea nega, fiindcă dorea dezmembrarea imperiilor, ca efect al războiului, statul unitar român nu s-ar fi putut împlini./ Principalul obiectiv al armatei române a fost, desigur, ocuparea Transilvaniei aflate sub stăpânire ungară, dar locuită în majoritate de români. Teritoriul, care a fost cuprins ulterior între hotarele României, la finele războiului, a cuprins, pe lângă Transilvania istorică, şi „anexele" ei, respectiv, Banat, Crişana, Sătmar şi Maramureş. Întreg acest teritoriu avea, potrivit recensământului ungar din anul 1910 (după limba maternă), 53,7 % români, 31,6 % maghiari şi 10,7 % germani. Pentru ca unirea, proclamată la Alba Iulia, să fie garantată politic, militar şi diplomatic, era necesară o strânsă colaborare între organismele politice locale şi centrale ale românilor transilvăneni cu armata care trecea Carpații.

Mobilizarea generală a armatei române era încă în desfăşurare, când Diviziile VII Infanterie şi I Vânători au intrat în Transilvania, la mijlocul lunii noiembrie 1918, punând stăpânire pe valea Mureşului superior şi pe valea Oltului superior. În aceeaşi lună, au fost ocupate zonele Târgu Mures-Bistriţa şi Sighişoara-Brasov. La începutul lunii decembrie, Divizia a II-a Vânători a intrat în Transilvania, având ca zonă de concentrare regiunea Sibiu-Deva-Petroşani, asigurându-se astfel legătura căilor ferate cu celelalte zone ocupate. Înaintând, Divizia a VII-a a ocupat, la sfârşitul lunii, zona Dej-Cluj-Turda, zonă în care unități armate ungureşti terorizau populaţia. În paralel cu înaintarea acesteia, Divizia I Vânători a pătruns în zona Alba Iulia-Teiuş-Arad. Actionând în acelaşi timp, cele două divizii au determinat retragerea trupelor ungureşti şi ocuparea întregii regiuni Dej-Gherla-Cluj-Tur-

da. / Ocuparea acestor teritorii a însemnat o mare victorie, deoarece armata română a intrat astfel în stăpânirea întregii rețele a căilor ferate din Transilvania, legând perfect văile Olt, Jiu cu Târnavele şi Mureşul, precum şi Mureşul superior şi central cu văile Crişului şi Someşului!

Până la sfârşitul lunii decembrie 1918, armata română din Transilvania a fost suplimentată cu Divizia a VI-a, care a fost concentrată în zona Târgu Mureş-Cluj-Alba Iulia. În teritoriile aflate încă sub stăpânire străină, populația românească avea mari probleme. Cu speranța de a ocupa întreg teritoriul Transilvaniei, se pornise de către unguri o campanie puternică. La Baia Mare, spre exemplu, în noaptea de 22/23 decembrie 1918 – 5/6 ianuarie 1919, românii au fost atacați de aproximativ 800 de lucrători minieri unguri, ceea ce a necesitat intervenţia trupelor române de la Cluj, pentru restabilirea ordinii şi „pentru punerea în siguranță a minelor şi averilor statului". / Din aceste considerente, la care se adaugă amenințarea flancului drept al frontului român, se cerea imperios ocuparea regiunii Sighet-Baia Mare-Jibou-Zalău, acțiune care a fost aprobată şi de Aliați, prin generalul francez Henri Berthelot, prezent la Cluj, cu prilejul unei vizite. Trenul cu trupele române (Batalionul de asalt, condus de maiorul Dumitru Coroamă) a sosit pe linia Someșului, în gara Baia Mare, în ziua de 25 decembrie 1918 / 6 ianuarie 1919. / Misiunea de eliberare a zonei i-a revenit Regimentului 14 Infanterie Roman (comandant colonel Teodor Gheorghiu) şi a unei părți a Regimentului 4 Artilerie. Trupele au pornit în marş, pe jos, de la Baia Mare, spre Sighet (2 ianuarie 1919), oraş care fusese ocupat de bolşevicii ucraineni. Lupta decisivă s-a dat la Cămara-Sighet, în ziua de 5 ianuarie, zona fiind eliberată. Elibe-

rarea oraşului **Sighet** are o importanţă capitală, deoarece oraşul era punctul de legătură între bolşevicii unguri şi cei ucraineni. Ruperea acestei legături şi izolarea lor va face mai târziu posibilă ofensiva din aprilie 1919. A urmat ocuparea zonei **Jibou-Zalău** de către Batalionul 2 din Regimentul 16 Infanterie"[329].

1936: „**Congresul Agrului la Jibou**. Duminică, 20 septembrie, s-a ţinut, în orăşelul **Jibou**, judeţul Sălaj, congresul eparhial al AGRU-lui Maramureş. Oraşul, frumos pavoazat, a adăpostit peste 7.000 de români uniţi, veniţi la această manifestaţiune catolică şi românească. Liturghia a fost oficiată în piaţă, de un sobor de 20 preoţi, în frunte cu Revm. Dr. Gh. Bob, vicar general episcopesc. Cântă **corurile din Chelinţă** şi **Someş-Odorhei**. Cumi-necări multe. După Liturghie, şedinţă în sala Teatrului. După deschidere, salutul autorităţilor, cetirea raportului general, se alege noul comitet, în frunte cu dl Dr. Florent Mihali. După masă, s-a sfinţit piatra fundamentală a nou-lui spital de plasă. Graţie acestor manifestări şi muncii depuse de membri, Agrul se încadrează perfect în rându-rile formidabilei armate paşnice şi creştine, care va răs-pândi fericirea şi binele pe pământ"[330].

JIDANI

vezi **SĂTMĂREL**, judeţul Satu Mare.

[329] Mariş, Ştefan, *Monumente din judeţul Maramureş închinate Eroilor din Primul Război Mondial*, Baia Mare 2020, pp. 9, 10
[330] *Vestitorul*, Anul XII, nr. 20, Oradea 1936, p. 152

JIDVEI

(Sytwe, judeţul Alba)

1364, februarie 6, Vişegrad: Voievodul Dionisie dă de ştire că, înfăţişându-se „Ioan, fiul lui Petru zis Chech, comite sau, cum se spune în vorbirea obişnuită, greav de **Cisnădie** (Helta, judeţul Sibiu), ca pârâş, iar pe de altă parte Kinya, fost comite în Pojon, fiul răposatului voievod Toma, ca pârât, în numele său şi al venerabilului Mihai, episcop de Agria, fratele său, după ce au dobândit, mai întâi, învoirea noastră judecătorească de a se împăca, cu privire la nişte moşii numite **Jidveiu** (Sytwe, judeţul Alba) şi **Bălcaciu** (Bolkach, judeţul Alba), aşezate în comitatul Târnava şi aflate, de fapt, în stăpânirea lui Konya, pe care moşii zisul Ioan, fiul lui Petru, le cerea pe cale judecătorească, drept moşii ale răposatului Nicolae, fiul lui Corrard de **Tălmaciu** (Tolmach, judeţul Sibiu), ţinând prin cumpărătură de numitul Nicolae şi dăruite de acesta lui Petru zis Chech, tatăl său, împreună cu sora lui, adică mama acestui Ioan, dată lui prin legătura căsătoriei… / În faţa noastră, cad la învoială în chipul următor: anume că magistrul Konya şi fratele său, episcopul Mihail, au dat lui Ioan, fiul lui Petru, alte două moşii ale lor, **Metişdorf** (Mortunfolwa, azi **Metiş**, judeţul Sibiu) şi **Ghijasa** (Seez, judeţul Sibiu), aflătoare tot în comitatul

Târnava… pomenitele moşii Jidveiu şi Bălcaciu rămân lui Konya şi episcopului Mihail”[331].

1366, aprilie 24, Alba Iulia: Voievodul Dionisie scrie capitlului bisericii de Alba Transilvaniei că i s-a plâns „Petru, fiul lui Petru de **Bogata** (Bogata, Bagath, Bugath, azi **Bogata de Mureş**, judeţul Mureş), că, odinioară, moşiile numite **Jidveiu** (Sytwe, judeţul Alba), **Bălcaciu** (Bulkach, judeţul Alba) şi **Păucea** (Posteleke, Poustelke, judeţul Sibiu), aflătoare în comitatul Alba, au fost ale lui şi au ţinut şi trebuie să ţină şi acum de el, cu drept deplin, dar au fost şi sunt cotropite de mâini străine, pe care moşii el vrea, potrivit obiceiului ţării, să le dobândească din nou şi să se pună să-i fie date în stăpânire, dacă nu se va face împotrivire de către vreunii, la darea acestora în stăpânire. Cu privire la care, cerem să trimiteţi pe omul vostru de mărturie, înaintea căruia, omul nostru, Emeric sau Petru, fiii lui Martin de **Ozd** (Ozd, judeţul Mureş), sau Stefan, fratele lor, fie, în lipsa acestora, Ştefan, fiul lui Nicolae, fiind chemaţi în chip legiuit vecinii şi megieşii acelor moşii, şi fiind ei de faţă, ducându-se pe acele moşii, să le ia din nou, după adevăratele şi vechile lor semne de hotar, şi să le dea în stăpânire sus-zisului Petru, fiul lui Petru”[332].

1849, ianuarie: „Sărbătorile Crăciunului le-a petrecut acasă, în **Mediaş**. În 2 ianuarie 1849, sosi la Mediaş şi generalul Puchner. Ștefan Moldovan i-a făcut vizita. Baronul Uracea, comandantul cetății Mediaş, l-a fost încredințat pe Ștefan Moldovan să încunoştiințeze pe Va-

[331] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 234, pp. 220-224
[332] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 35, pp. 49-51

silie Moldovan, prefectul legiunii a III-a, să-și concentreze lagărul la **Cetatea de Baltă**. În acelaşi timp, Axente Sever trebuia să stea gata la **Blaj**, iar popa Vlăduţ din **Aţintiș**, la Iernut. / La 12 ianuarie, miliția împărătească a pornit, din **Mediaş**, spre **Boian**, cu 10 tunuri, şi şi-a pus cartierul general la **Jidvei**"[333].

1920: „Cine ştie de Vasile Ghejan din **Bălcaciu**, Regimentul 50, compania 8, din 1914, în luptele de la Galiția în august-septembrie, rugăm să comunice femeii sale, Saveta Ghejan, născută Todoran, **Bălcaciu**, p. **Jidvei**, jud. Târnava-mică"[334].

1931: „Până acum, Cercul studenţesc „Valea Târnavelor" din Cluj, aşa se numeşte asociația tinerilor care cutreieră satele, a fost în şapte comune… / Dumineca trecută, studenţii au fost în **Sfânta Maria** şi în **Jidvei**. Amândouă satele au români puţini, în schimb au un număr mare de unguri şi de saşi. / La **Sfânta Maria**, harnicul notar, dl Liviu Pop, în însufleţite cuvinte, a arătat însemnătatea venirii studenţilor. pentru a trezi simțul naţional la aceia care trebuie să trăiască în mijocul unei populaţii ungurești... Pentru jidveeni, venirea studenților s-a schimbat într-o adevărată sărbătoare. La **Jidvei**, care este un **sat săsesc**, nu este decât o mână de români. Dar aceștia sunt strâns uniți în jurul preotului lor, însufleţitul părinte Scaevola Moldovan. Și-au zidit o şcoală cum nu se găseşte în întreg judeţul și fac tot ce le stă în putință pentru a se întări. După conferințele studenţilor, sătenii, sub conducerea cantorului Negrea, au cântat în cor frumoase cântece poporale. Nu putem decât să ne bucurăm de lupta pe care au început-o tinerii studenți târnăveni, anume:

[333] *Unirea Poporului*, Anul XV, nr. 7, Blaj 1933, p. 2
[334] *Unirea Poporului*, Anul II, nr. 30, Blaj 1920, p. 4

Victor Biriș, președintele Cercului „Valea Târnavelor”, studenții: Liviu Tătar, Romul Faust, George Vamoș, Vasile Marcu, Ovidiu Biriș, Aurel Pop, teologul Teodor Aldea și învățătorii Teodor Popa şi Teodor Biriș”[335].

1938: „Clipe de o rară bucurie sufletească și multă mângâiere şi înălţare a inimii către Dumnezeu au avut credincioșii parohiei **Feisa**, în zilele de 14 şi15 august, cu ocazia sfinţirii noii biserici. Slujba consacrării a fost săvârşită de Î. P. S. Sa Dr. Alexandru Nicolescu, mitropolitul Blajului, în sobor de canonici şi preoți. Plecarea spre această fruntaşă parohie s-a făcut duminică, în 14 august. Însoţitorii Î. P. S. mitropolit au fost: părintele Niculae Pop şi Augustin Folea, canonici mitropolitani, părintele Dr. Ioan Cristea, vice-rector la seminarul român din Roma, părintele Dr. Septimiu Todoran, profesor de teologie, părintele Ștefan Ciufudean, dl dr. Traian Mija, subprefectul judeţului Târnava Mică şi dl Grigorle Sălăgean, administratorul Şcolii Normele de băieți din Blaj. / Drumul spre **Feisa** a fost un dram de frumoase primiri, presărat cu flori, porţi triumfale, covoare şi călăreți.

Ies comunele în cale. / Satele, cu preoţii şi conducătorii lor, vin în întâmpinarea Înaltului Păstor. La **Sâncel**, în faţa bisericii, lângă o poartă de triumf minunat împodobită, aştepta părintele Smigelschi, îmbrăcat în odăjdii, cu Evanghelia şi crucea, în mijlocul credincioșilor săi, îmbrăcaţi în frumoase haine de sărbătoare, / După cuvântul de întâmpinare, Î. P. S. a intrat în biserică, unde a rostit o rugăciune pentru credincioșii şi fiii săi sufleteşti din această comună. / La **Şona** și la **Spini**, de asemenea a fost aşteptat de popor mult, în frunte cu pre-

[335] *Unirea Poporului*, Anul XIII, nr. 31, Blaj 1931, pp. 2, 3

oţii Alimpiu Costea, Ioan Mărginean şi V. Negrea. / În fruntaşa comună **Jidvei**, distinşilor oaspeţi li s-a făcut iarăşi o primire din cele mai frumoase. La poartă de triumf, aştepta poporul din comună şi satele din jur, cu muzică şi călăreți. / De aicl, într-o trăsură cu patru cai, înconjurați de o ceată de 20 călăreţi, Î. P. S. şi suita sa se îndreaptă spre **Feisa**"[336].

Mediasch: Marktplatz 168 Mediaş: Piaţa
Mediaş: Market square Mediaş: Le Marché

[336] *Unirea Poporului*, Anul XX, nr. 35, Blaj 1938, pp. 1, 2

JIMBOLIA

(germ. Hatzfeld, magh. Zsombolya,
sârbă Žombol, judeţul Timiş)

1924: „**Prietinii noştri sârbi**. Se ştie că, în curând, vom prelua de la sârbi câteva comune, precum şi oraşul **Jombolia**. Ei bine, prietinii noştri, sârbii, au adunat dări de la locuitorii acestui oraş, pe mai mulţi ani; spitalul îl lasă gol, au dus toate paturile şi toate uneltele medicilor, iară pe bolnavi îi trimit acasă ori la spitalele din **Chichinda** şi **Becicherec**, să nu afle românii, la preluarea oraşului, nici bolnavi, nici paturi, nici haine, nici unelte medicale în spital”[337].

1925: „Cu „Doamne ajută!” pe buze şi cu inimile bătând, urcăm în trenul care ne duce spre **Jimbolia**, de la granița sârbească. Locomotiva și multe vagoane sunt sârbești; se strecoară printre noi și funcționari ai căilor ferate sârbești, cu tichiile lor verzi și turtite, ca niște plăcinte. Aşteaptă să le vie lor rândul, în curând; până atunci, se trag însă prin colţuri de vagoane, în umbră. Comanda trenului o au încă ceferiștii noștri, care sunt mai senini la față și mai prietenoși. Ne simțim așa de mândri, când îi vedem alături de sârbii tăcuţi şi neguroși. / Trenul ne duce

[337] *Unirea Poporului*, Anul VI, nr. 8, Blaj 1924, p. 3

peste întinse câmpuri cu grâne bogate. Nici umbră de deal nicăieri; ochiul aleargă până în zare nestânjenit de nimic. Doar arbori rari străpung zăpuşeala văzduhului şi înviorează întinderea somnoroasă a câmpiei bănăţene. Un vânt cu volburi ridică prăfărie mare pe nesfârşite drumuri de ţară şi flutură cămăşi albe de muncitori, printre semănături de păpuşoi frumos crescut. / Două ceasuri, cât facem de la **Timişoara**, la **Jimbolia**, putem măsura cu ochii belşugul bogatului pământ al Banatului. Cât răzbate vederea, numai lanuri de grâu ori lanuri întinse cu porumb, pe pământ negru şi gras ca miezul de pâine ţărănească. Înţelegem de ce-au lăcomit sârbii la acest colţ de pământ binecuvântat de Dumnezeu! Şi ne doare sufletul când ştim că, dincolo, peste graniţa apropiată, tot pe atâta bogăţie românească zace sub pajură străină, în ghearele sârbilor... / **Iată şi Jimbolia**! Gară mare şi frumoasă, alături de mori cu coşuri uriaşe şi îngrămădire de fabrici. **Jimbolia** am primit-o, cu învoială de la sârbi, abia de vreun an şi ceva, dându-le noi în schimb alte câteva sate româneşti. / Aici mai vedem uniforma românească şi mai au trecere leii noştri. O ceaţă de jale ne cuprinde sufletele, când ştim că ne despărţim de ţara noastră scumpă, unde graiul tău e grai, şi culorile tale îţi mângâie inima... De acum, răsar din umbră jandarmii sârbului; altă ţară, alte rânduieli. În urma noastră, mari pete de soare întrauresc câmpul, învăluindu-l într-o lumină de vis. Înainte, spre zări necunoscute!, perdea de nori şi neguri cenuşii. Necunoscut: ne strânge parcă de piept... / Mai avem însă câteva clipe de dulce mângâiere. Din gara curată răsar două drapele româneşti, purtate de copilaşi în stihare albe şi un frumos preot român, în odăjdii, cu crucea, între ţărani din partea locului şi între câţiva cărturari, oameni de inimă. E pro-

topopul Bodocanu din **Comloş**, care ne-a ieşit în cale, să ne salute de bun rămas la graniţa ţării. Are cu sine pe învățătorul Valer Besu, fost școlar al Blajului, cu doamna, pe dl notar Pop. cu doamna, pe tânărul învățător Victor Pop şi popor în haine de sărbătoare. O doamnă din **Comloş** întinde Arhiereilor un frumos buchet de flori proaspete, iar părintele Bodocanu rostește un inimos cuvânt de bun sosit şi de bună călătorie!”[338].

1928: „Jandarmii au prins și au arestat pe indivizii Lindbaum Peter, Feistl Nicolae și Feistl Iosif din **Jimbolia**, pe când furau lemne dintr-un vagon din stația **Jimbolia**, sosit la adresa postului de jandarmi din localitate. Susnumiţii se îndeletniceau de mai multă vreme cu furturi din vagoane CFR”[339].

1929: „Suntem informați că, în „Casina domnilor” („Uri kaszino”) se petrec lucruri nu tocmai domnești. Anume, aici se frunzăreşte foarte des, în „Biblia dracului”, după toate regulile lui Scaraoţchi. / În ziua de 30 aprilie, dl Leonard Walzer, directorul sucursalei „Băncilor Șvăbești Unite” din **Jimbolia**, a fost găsit că joacă cu două „șante”, adică cu două cărți egale (X. de roşu). Scaraoţchi a făcut o minune între cărțile lui Walzer. / „Domnii” ceilalți l-au luat de scurt și îi cer despăgubiri. / Acest mic episod „cultural“ luminează îndeajuns aceea ce, în **Jimbolia**, se numeşte „deutsche Kultur“.

Noi, barbarii valahi, care avem o mare simpatie pentru adevăratul „Walzer” german, care este produsul artistic al neamului german, ne uităm cam chioriș și cam cu dispreț la „Walzer”-ul ce se joacă în „Casionul domnilor” din **Jimbolia**. / Valahii nu prea cetesc în „Biblia Dracu-

[338] *Unirea Poporului*, Anul VII, nr. 25, Blaj 1925, p. 2
[339] *Svastica Banatului*, Anul II, nr. 5, Timişoara 1928, p. 4

lui", și, dacă totuşi se află şi între noi câte unul, care să se îndeletnicească cu aceasta „literatură", nu credem că un director de bancă să fie capabil de a cere ajutor direct de la Scaraoțchi, pentru a stoarce, în 2-3 ani, 2.3 milioane, din punga celorlalţi"[340].

1937: „**Ce se poate vedea într-un oraş ca Jimbolia**. / Arătam, într-un articol precedent, că, dată fiind importanta problemei, mai ales într-un oraș cu o populație minoritară și cu o situație specială, cum e **Jimbolia**, la granița de vest, se cere neapărat judecarea soluțiilor ce se impun. / Orașul nostru, intrat în patrimoniul statului român în a nul 1924, după o nouă delimitare a frontierei la granița iugoslavă, se prezintă și acum, după cincisprezece ani de stăpânire românească, la fel ca în momentul când a fost alipit. / Nu s-a făcut absolut nimic în ce privește întărirea elementului românesc, și nici nu s-a încercat o cât de slabă acțiune în acest sens. / Pentru străinul venit din alte părți, **Jimbolia** pare mal mult o localitate unde suflul românesc ar fi inexistent. / Cum stăvilim noi acțiunile național-culturale ale șvabilor de aici? / Ceea ce se face de elementul autohton, în această direcțiune, sunt manifestațiile cu ocazia sărbătorilor naționale și acestea făcute în întregime de școlile de stat.

Ca să se vadă, însă, ce fac șvabii, atât de bine organizați, ținem să arătăm, spre o mai bună edificare a celor care vor și ar trebui să judece aceste stări de lucruri și sub un alt aspect, decât acela al unor fapte diverse și a unei situații ce s-ar crede, la început, că nu merită o atenție deosebită, că ei posedă numeroase asociații – cincisprezece, în total – cu caracter cultural, sportiv sau

[340] *Svastica Banatului*, Anul III, nr. 19-20, Timişoara 1929, p. 6

religios, toate urmărind aceiași țintă: păstrarea independenței lor din punct de vedere etnic și cultivarea sentimentelor lor pentru națiunea de origine, pentru ca poporul să nu fie, de-a lungul timpului, datorită simplicității sale, convertit sau adus la alte sentimente naționale decât cele în legătură directă cu origina lor etnică. Dacă șvabii minoritari n-ar avea alte năzuințe, decât acestea, posibil ar fi ca tot ceea ce fac ei să nu fie privit cu îngrijorare, dar unele manifestări, la care se dedau din când în când, pe lângă că nu pot să te lase rece, dar, prin felul cum se desfășoară, provoacă o legitimă revoltă, căci, oricât ar căuta să pară că au alt scop, entuziasmul cu care știu să demonstreze, trădează adevăratul lor scop. / E suficient să subliniem, din numeroasele cazuri și întâmplări zilnice, două, demne de reținut. **Iată-le**: / Cu ocazia unei reprezentații teatrale, dată de o societate culturală șvăbească din localitate, am rămas surprinși când, întâmplător, am citit, în afișele-reclamă, lipite în tot orașul, titlul piesei ce urma să se reprezinte: „Pe pământul patriei noastre". / Poate fi acest fapt altceva decât o sfidare a libertăților de care minoritarii se bucură pe pământul acestei țări? / **Alta**: Într-o zi, când se sărbătorea o importantă zi națională a noastră, organizațiile lor au lipsit cu totul de la program și același lucru s-a întâmplat și cu muzicilor lor. Când aceste muzici se duc la cea mai neînsemnată sărbătoare religioasă nemțească, ne întrebăm: nu se impune, oare, nu ca o elementară datorie, ci ca bun simț, ca aceste muzici, cărora li se aprobă cu cea mai mare ușurința toate serbările și manifestațiile, să fi luat parte, măcar cu prezența lor, dacă nu și cu producțiile lor, la reușita serbărilor, mai ales când ele sunt oficiale? Și tot ca o completare, notăm că, în aceiași seară, când se făcea retra-

gerea cu torțe de organizațiile militare, străjerești și elevii școlilor, conducerea uzinei, care e comunală, dar ai cărei conducători nu sunt români, n-a găsit de cuviință să dea drumul la curentul electric mai devreme, ci așa cum se dă regulat, ca să lumineze orașul și străzile pe unde se făcea retragerea, decât atunci când s-a protestat contra acestei procedări care, prin felul ei, nu era altceva de cât o provocare directă.

Nu trebuie uitat că, pentru reușita oricărei acțiuni, e nevoie totdeauna de sprijin material, ceea ce organizațiile șvăbești au cu prisosință, datorită în special uneia din cele mai frumoase stări materiale ale șvabilor jimbolieni, lucru ce nu se întâmplă și în alte părți. / Acum vom arăta **ce avem și noi, românii, în acest oraș**: / Două asociații corale, una cu caracter bisericesc, alta mixtă, formată din intelectuali; o bibliotecă publică, pe lângă gimnaziul mixt de stat, plus o societate culturală a „Astrei". În alt domeniu nu posedăm absolut nimic. E de prisos să mai facem vreo comparație, contrastul fiind izbitor între ce au minoritarii și ce avem noi. / În concluzie, se impune ca cei care conduc destinele acestui neam să acorde toată atențiunea și toată grija problemei noastre național-culturale, mai ales la granița țării, căci viitorul neamului și consolidarea elementului autohton depind numai și numai de modul cum se va adânci problema și de soluțiile cât mai bine chibzuite ce trebuie aplicate cu tot tactul, dar și cu toată hotărârea cerută de o stare de lucruri ce nu mai poate dăinui"[341].

1937: „Eminenţa, Sa Cardinalul Eugen Tisserant, a intrat în România marţi, în 7 septembrie. cu simplonalul

[341] *Universul*, Anul 54, nr. 196, Bucureşti 1937, p. 14

de 11. În gara **Jimbolia** a fost aşteptat de Excelenţa Sa Ioan, episcopul Lugojului, prea onoratul Gh. Muntean, monseniorul Gh. Medoia, părintele A. Bălan, parohul romano-catolic, cu 2 capelani, şi un numeros popor, din lumea aleasă a credincioşilor noştri din **Jimbolia**. Din atenţiunea dlui Ministru Valer Pop, în gară era deja vagonul ministerial, pe care guvernul l-a pus la dispoziţie, pe tot timpul cât călătoreşte în România. / În gara Timişoara se afla Excelenţa Sa Augustin Pacha, cu trei prelaţi ai bisericii romano-catolice, şi onoratul L. Teglaşiu, paroh II, cu mai mulţi credincioşi. Eminenţa Sa a stat de vorbă cu ei până la plecarea trenului. / La ora 13, simplonul intră în gara **Lugoj**, aducând pe eminentul prelat. Pe peronul gării se aflau, întru întâmpinarea Cardinalului, întreg Veneratul Capitlu Catedral, tot clerul central şi foarte multă lume. După coborârea din tren, lumea a izbucnit în strigăte de bucurie, în timp ce Eminenţa Sa era condus în maşină, pe care a pus-o la dispoziţie prefectura, pe tot timpul. Luând masa, Eminenţa Sa a făcut o plimbare cu maşina la **Sarmisegetuza** şi **Densuş**, locuri străbune renumite. Seara s-a dat o cină mare, la Episcopie, în cinstea Eminenţei Sale… /

Înainte de sosirea trenului simplon, Prea Sfiaţia Sa, Episcopul Dr. Ioan Bălan, încunjurat de preoţii Gheorghe Muntean, vicarul Timişoarei, Ştefan Balan, secretar episcopesc şi protopopul Gheorghe Medoia, păstorul sufletesc al jimbolenilor, a celebrat o sfântă liturghie, în bisericuţa noastră de acolo, care a fost împodobită de mare praznic. La sfânta liturghie au asistat aproape toţi credincioşii romano-uniţi, precum şi mulţi fraţi români ortodocşi. Din asistenţă ţin să amintesc pe dl Dr. Valer Pop, prim-notarul comunei, cu familia; dl director

şcolar Avram Căpriţa, cu doamna; dl judecător Silviu Pascu; dl director al gimnaziului „Ianculescu"; dl şef de gară Dragomir; dl învăţător Podina, doamnele Mia Medoia, Elena Besu, Sida Toconiţă, A. Ardelean, Sida Nartea, doamna avocat Negru; domnii Ion Balan, Gheorghe Nartea, Leonte Boabeş, Patru Valea şi N. Poruţiu. / După terminarea sfintei liturghii, Prea Sfinţia Sa Episcopul, înconjurat de preoţii amintiţi, la care s-au alăturat şi preoţii romano-catolici din **Jimbolia**, precum şi de un frumos număr de credincioşi şi de autorităţile locale, se îndreaptă spre gară, în aşteptarea înaltului oaspete"[342].

1940: „Astă-seară, la ora 9,10, dl general Ion Antonescu, conducătorul statului, s-a înapoiat în țară, prin punctul de frontieră **Jimbolia**, din călătoria sa oficială în Italia… / În gara **Jimbolia**, frumos pavoazată cu drapele românești şi italiene, aşteptau domnii prefect Ilie Ghenadie, căpitan Comănescu, inspector general de poliție; colonel Sărbulescu, inspectorul jandarmeriei; Ion Dragomir, şeful gării; Garoescu, şeful poliţiei; Marinovici, şeful vămii, un detaşament de legionari și câteva sute de persoane. / La ora 9,10, trenul special intră în gară, în aclamaţiunile mulţimii… Părintele Protopop Cioroianu, din **Comloş**, oferă conducătorului statului o icoană veche, reprezentând pe Sfântul Ioan Botezătorul, şi un splendid buchet de flori"[343].

1940: „În ziua de 14 septembrie, Ziua Crucii, a trecut prin gara **Jimbolia** M. Sa Regele Mihai I și M. Sa Regina Mamă Elena. În gară au fost întâmpinați de autoritățile militare şi de toți fruntașii comunei. Biserica noastră română unită a fost reprezentată prin părintele

[342] *Unirea Poporului*, Anul XIX, nr. 38, Blaj 1937, pp. 3, 4
[343] *Universul*, Anul 57, nr. 320, Bucureşti 1940, p. 1

protopop Gheorghe Medoia, inspector școlar Valer Besu, Dr. Valer Pop, prim-notarul **Jimboliei**, Dr. Ioan Paşcu, notar public, Dr. Ioan Paşcu, judecător, Dr. Romul Moldovan, avocat şi o mulțime de credincioşi din **Comloş** și **Jimbolia**"[344].

Magyaren aus Becze.

[344] *Unirea Poporului*, Anul XXII, nr. 38, Blaj 1940, p. 3

JUCU

(**Juc, Suuk**, judeţul Cluj)

„De-a lungul celei mai mari părţi a evului mediu, **Jucul** a fost stăpânit de familia Suki, una dintre cele mai puternice şi mai bogate din nordul Transilvaniei. Familia era, foarte probabil, de origine germană, fiind aşezată în Transilvania în secolul al XIII-lea. Ea şi-a luat numele de la acela al localităţii în care îşi aveau reşedinţa. Hramul bisericii, ctitorite de această familie, la **Jucu**, azi dispărută, era Sf. Leonard, extrem de rar întâlnit în bazinul dunărean. Onomastica timpurie a familiei cuprinde, de asemenea, o serie de nume de origine germană (Abel, Albert, Leonard etc.). Ultimii descendenți ai familiei Suki s-au stins în secolul al XVIII-lea. Pe locul în care fusese amplasată reşedinţa familiei din Cluj a fost ridicat, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, palatul Petricevich-Horváth – astăzi Muzeul National de Istorie a Transilvaniei. / Sub stăpânirea familiei Suki, **Jucul** medieval a cunoscut o perioadă de înflorire şi prosperitate. În secolul al XIV-lea, existau aici heleşteie (piscine), unul dintre acestea cu două ramificații. Spre comparaţie, pe întreg domeniul abației benedictine de la **Cluj-Mănăştur**, unul dintre cele mai mari din Transilvania, sunt atestate, în epocă, doar două asemenea heleşteie. Documentele men-

ţionează, de asemenea, existența a două mori, aducătoare de venituri însemnate. Sunt menţionate, de asemenea, livezile cu diferiți pomi fructiferi, o atenţie specială fiind acordată cireşilor, a căror fructe erau comercializate pe piaţa Clujului.

În **1368**, sunt atestate la **Jucu** două curţi (curia) nobiliare, una dintre acestea aparţinându-i lui Elye, fiul lui Nicolae, iar cealaltă fraţilor Mihail şi David, fiii lui Barnaba. Numărul acestor reşedinţe a crescut la cel putin şase, până în secolul al XV-lea, indicii în acest sens putând fi regăsite în menţiunile referitoare la nobilii din această familie.

La 10 aprilie **1332**, este atestată, la **Jucu**, **cea dintâi şcoală sătească din Transilvania**, care dispunea de o clădire proprie (domus scolaris). Informaţii interesante despre românii din **Jucu** deţinem din 1482, an în care sunt menţionaţi trei cnezi români, Dumitru, Ioan şi Roman, cel mai de vază dintre aceştia fiind cnezul (kenezius) Dumitru din **Jucul Românesc**.

Unirea românilor din Transilvania cu biserica Romei, înfăptuită în perioada **1698-1701**, nu fără o vie frământare în rândurile clerului şi ale maselor ţărăneşti, a fost un eveniment cu consecințe de o mare însemnătate atât pentru istoria neamului românesc din Transilvania, cât şi, în particular, pentru dezvoltarea istorică a **Jucului**. La doar câteva decenii de la realizarea sa, clerul român unit era deja în măsură să îşi afirme calitatea de purtător de stindard al cauzei naţionale, impulsionând dezvoltarea învățământului şi a culturii româneşti şi contribuind în mod decisiv la începerea unei noi etape în emanciparea naţională a românilor din provinciile intrate, prin tratatul

de la Karlowitz (1699), sub stăpânirea Imperiului Habsburgic… /

Unul dintre cei mai importanţi colaboratori ai lui Inochentie Micu Klein, de-a lungul episcopatului său, a fost **protopopul de Jucu**, Ștefan Pop Timandi. Ridicat la rangul de notar episcopal, protopopul Ştefan Timandi a obţinut, din partea Papei, la intervenţia lui Inochentie, şi titlul onorific de „protonotar apostolic". Mai mult decât atât, în momentul plecării sale la Viena, Inochentie l-a instalat pe Ştefan Timandi în funcția de vicar general (locţiitor al episcopului) pentru Transilvania de Nord. În jumătatea de sud a Transilvaniei, o însărcinare similară fusese acordată protopopului Nicolae Pop de **Biia**. Plecat la Viena, în iulie 1744, însoţit de capelanul său Petru Pavel Aaron, Inochentie Micu a călătorit pe itinerariul obişnuit: Blaj – Alba Iulia – Aiud – Turda – Cluj. Pe drumul către Dej, el s-a oprit la staţia de la **Jucu** a Poştei Imperiale, al cărei magistru, Ioan Timandi, îi era, de asemenea, un colaborator apropiat. El a profitat de aceasta ocazie, pentru a-l instala pe Ștefan Timandi în înalta (deşi temporara) funcţie cu care-l însărcinase şi pentru a-i da instrucțiunile necesare pentru buna îndeplinire a acesteia. De asemenea, ca o dovadă a deplinei încrederi pe care o manifesta față de mai vârstnicul său colaborator, Inochentie Micu l-a lăsat aici, la **Jucu**, în îngrijirea lui Ştefan Timandi, pe nepotul său, Ioan Micu-Klein, pe care dorea să îl ferească de persecuțiile autorităților şi de orice alte acte de vrăjmăşie din partea numeroşilor săi duşmani. Ioan Micu-Klein a rămas la **Jucu** timp de aproape trei ani, timp în care el şi-a desăvârşit educaţia sub îndrumarea cărturarilor din familia Pop Timandi. Hotărât să devină călugăr basilitan, el a plecat, în 1747, la Roma, unde

l-a servit cu devotament pe unchiul său exilat, în momentele cele mai grele ale existenţei acestuia… /

În iulie **1747**, răspunzând mesajelor de îmbărbătare care îi soseau din ţară, Inochentie se adresa protopopilor Gheorghe Timandi de **Jucu** şi Ioan Săcădate de **Blaj**, asigurându-i că nu are intenţia să demisioneze, în pofida presiunilor în acest sens, venite din partea Curţii vieneze'. Demn de reținut este faptul că o mare parte a corespondenței episcopului exilat – şi mai cu seamă scriesorile circulare adresate de el întregului cler – era răspândită în întreaga Transilvanie de către Ioan Timandi, **magistru al poştei din Jucu** şi, prin urmare, funcționar al administraţiei imperiale. Cu complicitatea acestuia, Inochentie Micu a reuşit să facă cunoscută întregului cler unit excomunicarea pronunţată, în august 1747, împotriva lui Petru Pavel Aaron, devenit între timp un colaborator al autorităţilor habsburgice. La **Jucu** s-au oprit, de asemenea, în iulie **1747**, Grigore Maior şi Silvestru Caliani, cei doi emisari trimişi de Inochentie Micu, de la Roma, cu misiunea de a comunica protopopilor Timadi şi Săcădate aşa-numitul „al doilea decret" al episcopului, al cărui conţinut a rămas necunoscut până astăzi... /

Potrivit mărturiei lui Michael Conrad von Heydendorff, împăratul „şi-a fixat ca principiu să desfiinţeze diferența dintre natiuni în Transilvania". În acest amplu şi complex cadru al reformelor iosefine, menite să înlăture tensiunile şi divergentele dintre naţiunile Transilvaniei, s-a înscris şi **reorganizarea administrativă din 1784**, măsură care avea în vedere ansamblul social în diversitatea aspectelor sale. Prin această măsură, **localităţile componente ale comunei Jucu** au fost arondate celui deal doilea cerc (Clujul de Jos) al comitatului Turda, de-

venit, ca urmare a reorganizărilor efectuate în această perioadă, cel mai întins comitat al Transilvaniei (9.776 kmp, cu o populaţie de peste 162.000 de locuitori). Satele **Jucu de Jos** (Also Suk), **Jucu de Sus** (Felsé Suk) şi **Jucu de Mijloc** (Nemes Suk) făceau acum parte din plasa Cojocna, împreună cu localităţile Cojocna, Corpadea, Rediu, Aiton, Apahida, Someşeni, Dezmir, Cara, Pata, Boju, Gheorghieni şi Sânnicoară, în timp ce Gădălin (Kötelend) şi Vişea (Visa) erau încorporate în plasa Căianu, împreună cu satele Căianu, Vaida Cămăraş, Ghirişu Român, Suatu de Jos, Suatu de Sus, Mociu, Chesău, Pălatca, Petea, Legii, Aruncuta, Iuriu de Câmpie şi Bărăi. Potrivit statului de functiuni al comitatului, adoptat în adunarea generala din 18 octombrie 1784, calitatea de substitut al vicecomitelui pentru cercul Clujul de Jos era deținută de Stefan Szeplaki, in timp ce jude al nobililor, în cadrul aceluiaşi cerc, devenea Alexandru Szentpaki. Subordonat perceptorului regesc general era, în cadrul aceleiaşi diviziuni administrative, perceptorul cercual George Domokos. În ceea ce privește plasa Cojocna, în cadrul ei funcţiona, în calitate de vicejude al nobililor, Alexandru Egri, în timp ce funcţia de comisar de plasă îi revenea lui Ioan Orbány. Aceleaşi funcţii administrative erau deținute, în plasa Căianu, de către Iosif Kaszoni, respectiv Beniamin Egri… /

În vara anului **1790**, după moartea împăratului Iosif al II-lea, nobilii din nordul Transilvaniei au reînceput să se înarmeze, şi-au achiziționat arme de foc şi tunuri, plănuind să se adune la **Jucu**, într-o mare tabără militară, pentru a-şi pune în aplicare programul politic conservator. Acţiunea era efectuată în convergenţă cu nobilii din sudul Transilvaniei, care pregăteau o adunare similară

pe câmpia **Vinţului**. Îngrijorate de posibilitatea izbucnirii unui război civil, autorităţile militare austriece au luat măsuri de preîntâmpinare a acestuia. Măsurile cele mai importante au fost cele politice, ele având drept rezultat anularea reformelor lui Iosif al II-lea şi readucerea românilor în starea de iobăgie.

O **mare personalitate a istoriei şi culturii naționale**: **George Barițiu**. Născut la 12/24 mai 1812, în casa preotului greco-catolic Ioan Pop Bariț din **Jucu de Jos**, originar dintr-o familie de nobili armalişti din ținutul Chioarului, George Barițiu este personalitatea prin intermediul căreia numele localităţii Jucu a fost definitiv înscris în marea carte a istoriei neamului. Potrivit autobiografiei sale, redactată în anul 1885, „George Barițiu alias Popu, descendent dintr-o familie veche de aşa numiţi nobili armalişti (Kleinadel) din districtul Cetăţii de Piatră (Kövár videke), care odinioară fusese militarizat aproape întreg, este fiul întâi născut al parohului românesc greco-catolic Ioan, din soţia sa Ana, fiică a parohului greco-oriental Simion Cornea, de origine din Moldova". George Barițiu și-a petrecut la Jucu doar cei dintâi ani al vieții. Părintele său, Ioan Pop Bariț, a funcționat aici ca preot între anii 1810-1813, primii din cariera sa. În anul 1813, el s-a transferat, în aceeaşi calitate de preot greco-catolic, în satul **Petrindul de Mijloc**, din apropierea Turzii, unde a activat până în anul 1860, când a trecut la cele veşnice. Potrivit celor scrise de fiul său George, în necrologul publicat de acesta în revista „Transilvania" (nr. 12/1869, p. 141), Ioan Pop Barit fusese „un adevărat ardelean, concrescut cum am zice cu munţii şi cu văile patriei sale, astfel încât lui îi era peste putință ca să-şi facă

idee de vreo altă patrie, care să se poată asemăna cu Transilvania lui”… /

Urmaşi ai familiei Bariţiu la Jucu. Transferul preotului Ioan Pop Bariț la **Petrindul de Mijloc** nu a însemnat întreruperea tuturor legăturilor cu **Jucu** a familiei Bariţiu. Potrivit genealogiei, întocmite de Nicolae Edroiu, urmaşi ai acestei familii au continuat să trăiască la Jucu, până în ultimele decenii ale secolului al XX-lea. Astfel, Iustina Bariţiu (1844-1928), fiica lui Alexandru (1815-1883), fratele lui George Bariţiu şi a Elenei Ciurileanu – s-a căsătorit, în 1864, cu Vasile Popescu (1833-1908), preot în **Jucu de Jos**. Doi dintre cei cinci copii ai acestora, George şi Iuliu, au devenit avocaţi la **Turda**, iar cea mai mică dintre fiice, Virginia, s-a stabilit, prin căsătorie, în localitatea **Ceanu Mic**. În schimb, Leontina (1875-1947), fiica mijlocie, a continuat să rămână la **Jucu de Jos**, devenind soţia lui Ioan Pop (1867-1943), preotul-paroh al acestei localităţi. Ioan şi Leontina Pop au avut trei fiice: Silvia, Veturia şi Elvira. Prima dintre acestea, Silvia, a fost căsătorită cu avocatul clujean Emil Mureşanu, împreună cu care a avut doi copii; unul dintre aceştia, Liviu Mureşanu (1920-1943), ofiţer aviator, a căzut la datorie, în timpul celui de-al doilea Război Mondial. Veturia (1898-1972), fiica mijlocie, a devenit soţia profesorului şi cărturarului turdean Teodor Mureşanu, fiul acestora fiind marele profesor al Universităţii clujene şi director al Institutului de Istorie din Cluj, academicianul Camil Mureşanu. În ceea ce o priveşte pe mezina Elvira (1903-1971), ea a rămas în localitatea de origine şi a continuat tradiţia familiei, căsătorindu-se cu Izidor Deacu, preotul din **Jucu de Jos**. Aşadar, vreme de două secole, prin diferiți reprezentanți ai ei, această familie, cu un rol

atât de important în istoria culturală şi politică a românilor din Transilvania, şi-a păstrat, aproape fără întrerupere, legăturile cu localitatea în care a văzut lumina zilei marele George Bariţiu… /

Ca urmare a persecuțiilor la care au fost supuşi de către reprezentanții, în teritoriu, ai guvernului maghiar, un mare număr de români din Transilvania de Nord au căzut pradă răzbunării nobiliare. În aceeaşi perioadă, par să se fi desfăşurat **represaliile împotriva populației româneşti din Jucu**. Potrivit unei tradiţii orale, consemnate de învățătorul Bazil Chiorean, maghiarii ar fi incendiat biserica din **Jucu de Sus**, în timpul unei slujbe religioase. Uşile bisericii au fost blocate, iar credincioşii din interior au fost arşi de vii. / Si după încheierea revoluţiei din **1848-1849**, Jucul a rămas unul dintre centrele acţiunii naţionale din Transilvania de Nord. În cursul lunii octombrie 1849, s-a desfăşurat, la **Jucu de Jos**, o importantă reuniune a reprezentanţilor comunităţilor româneşti din **Jucu de Jos**, **Jucu de Sus**, **Jucu de Mijloc**, **Gădălin**, **Apahida**, **Someşeni**, **Pata**, **Cara**, **Boju** şi **Cojocna**, în cursul căreia fruntaşii mişcării nationale româneşti, Florian Micaş, Ioan Maiorescu şi Ladislau Ciupe, au fost împuterniciţi să apere, la Viena, în cadrul delegaţiei nationale, drepturile naţiunii române. În importantul document de împuternicire, emis cu acest prilej, semnatarii – 55 de reprezentanți ai comunităților româneşti din localităţile mai sus menţionate – începeau prin a-şi reafirma sustinerea fată de conținutul Petiţiunii înaintate împăratului Francisc Iosif, la 25 februarie 1849, precum și față de memoriile care-i urmaseră acesteia, la 12 martie, 18 şi 30 iulie același an. În continuare, locuitorii celor 10 sate, care avuseseră atât de mult de suferit în zilele Revoluţiei, îşi

expuneau doleanţele şi revendicările politice imediate, precum şi nemulţumirile faţă de noua turnură pe care o luaseră evenimentele din Transilvania, în toamna anului 1849… /

La 23 aprilie / 5 mai 1894, locuitorii **Jucurilor** adresau şi ei memorandiştilor o scrisoare de adeziune a preoților uniţi Aureliu Pop şi Vasiliu Popescu… / Mai importantă poate decât scrisoarea propriu-zisă este lista semnatarilor acesteia, elocventă mărturie asupra amplorii pe care a luat-o susţinerea mişcării memorandiste de către jucani. Astfel, din **Jucu de Sus**, scrisoarea a fost semnată de Aureliu Pop, preot greco-catolic; / Alesandru Trenca, învăţător; / Păcurariu Alexa, / Baciu Mitru, / Baciu Ilie, / Mărginean Ioan, / Cioban Vasilică, / Uscatu Ioan, / Cioban Maftei, / Misan Ioan tânărul, / Ormenean Ioan, / Baciu Ioan al lui Filip, / Apahidean Vasilică, / Baciu Teodor, / Misan Simeon, / Cuibus Simeon, / Baciu Ioan a lui Andrişoae, / Dezmerean Petru, „prin Aureliu Pop, scriitor de nume din **Jucul Superior**”. Din **Jucu de Jos**: Vasiliu Popescu, preot greco-catolic; / Ioan Pop, teolog absolvent; / Demetriu Popescu, învățător confesional; / Iustina Popescu; / Leontina Pop, născută Popescu; / Anica Câmpeanu; / Ana Raffa; / Pavel David; / Irimie David; / Mihai Dregan; / Ioan Stanişte; / Vasilie Dregan; / Simion Şuteu; / Vasilie Şuteu; / Teodor Moldovan; / Partenie Oprea; / Valeriu Roh; / Mihai Şuteu; / George Pojar; / Ioan Gârbicean; / Partenie Stanişte; / Teodor David; / Ana Crişan; / Vasilie David; / Petru Ghirişan – „locuitori în Jucul Inferior, prin Ioan Pop”… /

Unirea din 1918. Mişcările din toamna anului 1918, încununate prin proclamarea, la Alba Iulia (1 Decembrie 1918), a Unirii Transilvaniei cu România, i-au

antrenat, după cum era de aşteptat, şi pe locuitorii români ai **Jucului**, conduşi de intelectualitatea din această comună. La mijlocul toamnei celui din urmă an al marelui război, când şubreda construcţie a monarhiei dualiste începuse să îşi dovedească fatalele slăbiciuni, românii din comitatul Cluj, împreună cu aceia din întreaga Transilvanie, au decis să îşi ia soarta în propriile mâini şi să acţioneze cu hotărâre pentru împlinirea măreţului ideal al unirii tuturor românilor. La 30 şi 31 octombrie 1918, tinerimea universitară din Cluj, sub conducerea avocatului Amos Frâncu, a hotărât, împreună cu ofiţerii şi intelectualii prezenţi, instituirea administraţiei româneşti la Cluj, înfiintarea Consiliului şi a Gărzii Naţionale. La 2 noiembrie 1918, s-a desfăşurat o mare adunare a românilor din oraş şi din comunele învecinate; au participat nu doar civili, ci şi militari reveniti de pe fronturile Marelui Război. S-a hotărât refuzarea supunerii faţă de Consiliul National Maghiar şi de organele acestuia, înfiinţarea Senatului National Român – în frunte cu dr. Amos Frâncu, dr. Emil Haţieganu şi dr. Elie Dăianu – şi, de asemenea, a Gărzilor Naţionale româneşti, în fiecare dintre comunele comitatului Cluj. Toate aceste evenimente au avut loc într-o atmosferă de agitaţie revoluţionară, provocată de condiţiile de viaţă din ce în ce mai dificile şi de influenţa evenimentelor din Rusia. Încă în vara anului 1918, un număr de locuitori din **Jucu**, **Feiurd** şi **Mera**, ajutaţi de câţiva prizonieri ruşi evadaţi, au atacat şi devastat castelul de vânătoare al contelui Arthur Teleki, însuşindu-şi bunurile pe care le-au găsit acolo. La sfârşitul lunii noiembrie, sătenii din **Jucu**, conduşi de soldaţi reveniţi de pe front, s-au prezentat la castelul contelui Geza Teleki, de unde au ridicat un număr de 100 de oi. În momentul în care oa-

menii contelui au încercat să intervină, soldaţii i-au amenințat cu împuşcarea. Confruntat cu asemenea manifestări, prefectul maghiar al Clujului s-a văzut nevoit să solicite Ministerului de Război din Budapesta, în cursul aceleiaşi luni, un număr de trei avioane de luptă, echipate cu mitraliere, cu ajutorul cărora spera să poată menţine situaţia sub control. Din fericire pentru locuitorii satelor din apropierea Clujului, această solicitare nu a putut fi onorată. / În acest climat de insecuritate generală, românii din **Jucu** au acționat, potrivit directivelor primite de la Senatul Naţional, pentru crearea propriilor organe de conducere. În ziua de 10 noiembrie, după liturghie, locuitorii din **Jucu de Jos** s-au întrunit la şcoala din localitate. Au participat, potrivit mărturiilor epocii, „bărbaţi, femei, tineri, bătrâni, prunci, precum şi militari reveniti de pe deosebitele fronturi, în frunte cu docentele (învăţătorul), acesta din urmă fiind Bazil Porutiu, probabilul autor al singurei relatări pe baza căreia se poate face, astăzi, reconstituirea manifestării. Preotul Ioan Pop, din **Jucu de Jos**, venit în mijlocul mulţimii, a rostit o cuvântare presărată cu adagii latine şi cu exemple erudite, culese din trecutul apropiat și îndepărtat. Efectul acestei cuvântări pare să fi fost unul impresionant: „poporul plângea cu hohot sub impresia celor auzite”. „În semnul acesta vei învinge”, a exclamat atunci, teatral, oratorul şi, în acest moment, şi-a făcut apariţia învățătorul Bazil Porutiu, purtând „mândrul nostru drapel” tricolor. „Ovatiile se păreau a nu mai conteni. Unii plângeau, alții, îngenunchind, se rugau, iar alții sărutau drapelul, entuziasmul la culme”. Preotul a început să intoneze imnul revoluţionar paşoptist „Deşteaptă-te române”, ridicând astfel, potrivit autorului relatării, însufleţirea pe culmi şi mai înalte. „Întreg popo-

rul iasă după stindard şi preot la stradă şi parcurge străzile comunei, cântând de se zguduia văzduhul, până la casa comunală, unde se formează garda națională din 20 bărbaţi şi tineri, foşti militari". În lipsa unor reprezentanți ai forurilor superioare, preotul a fost acela care, după o cuvântare în care sublinia semnificația momentului, a primit jurământul Gărzii Naţionale. În continuare, împreună cu notarul comunal „şi cu alti inteligenţi (= intelectuali)", participanţii s-au îndreptat către satul vecin, **Jucu Superior** (Jucu de Sus). Aici, în faţa bisericii, a avut loc o nouă adunare, în cursul căreia s-a cântat „Deşteaptă-te române" şi s-a dat, din nou, cuvântul aceluiaşi neobosit părinte Ioan Pop din Jucu de Jos"[345].

1351, noiembrie 21, Sântimbru: Scrisoarea lui Egidiu, vicevoievodul Transilvaniei, trimisă conventului din Cluj-Mănăştur, în 18 noiembrie, adică „la octavele de acum ale sărbătorii sfântului Martin mărturisitorul, de curând trecută, cu îngăduința noastră judecătorească, Iwanka de **Iuş** (**Fântânele**, judeţul Bistriţa Năsăud) și magistrul Gal, fiul lui Both, s-au supus înaintea noastră cu privire la o bucată de pământ, în pricina numită **Mykoteleky** sau, cu alt nume, **Markhazaeleufelde** (**Myketeleke**, inclus în **Cătălina**, judeţul Cluj), judecății împăciuitoare a unor bărbați cinstiți, ce vor fi aduși de ei, și care judecată trebuie să se facă în ziua, în curând viitoare, a Miezii păresii (14 martie 1352), la fața locului, pe acea bucată de pământ, precum se arată mai pe larg în altă scrisoare a

[345] Sălăgean, Tudor, *Biserică, cultură şi activitate politică românească în comitatul Cluj, în secolele al XVIII şi al XIX-lea. / Studiu de caz: comuna **Jucu***, în Muzeul Naţional de Istorie a Transilvaniei, *Acta Mvsei Napocensi*, XXII-XXIII, Istorie, Cluj-Napoca 1985-1986, pp. 123-138

noastră de îndatorire, și întrucât pentru aflarea și cunoașterea adevărului acestui lucru e foarte mare nevoie de omul vostru de mărturie, de aceea cerem cu stăruință prieteniei voastre, prin scrisoarea de față, să trimiteți pe omul vostru vrednic de crezare, ca om de mărturie, în fața cărora omul nostru, Ioan zis Bugar sau Ioan de **Juc** (**Suuk**, judeţul Cluj) sau Ștefan de **Bungard** (**Bonhart**, **Burgarth**, judeţul Bistriţa) sau, în lipsa acestora, Ladislau zis Cheh, ducându-se în sus-pomenita zi a Miezii-păresii la fața locului… să fie dator a fi de față la acea judecată împăciuitoare ce trebuie să se facă, potrivit unei alte scrisori a noastre de îndatorire, ce se va arăta acolo. Și după facerea acestei judecăți de împăciuire, potrivit cu ceea ce se va hotărî de zisa judecată, ținută între sus-zisele părți, să aveți bunătatea a ne da seama despre desfășurarea întregii pricini”[346].

1354, mai 15, Mănăştur: Conventul mănăstirii Mănăştur dă de ştire că, înfăţişându-se „Emeric, fiul lui Toma de **Bothaza** (Boothaza, Buth, **Boteni**, judeţul Cluj), şi Clement, fiul lui Nicolae de **Mera** (lângă Nădăşelu, judeţul Cluj)… în numele nobilei Elisabeta, fiica doamnei Elena, fiica sus-zisului Nicolae de Mera, pe de o parte, iar pe de alta, Ioan, fiul lui Dominic, nobil de **Juc**, iar acei Emeric şi Clement au spus… că acel Ioan, fiul lui Dominic, îi datoreşte pătrimea de fiică… din moşiile **Juc** (Suuk, judeţul Cluj), **Suatu** (Zoaat, judeţul Cluj), **Sărmaş** (Sarmas, judeţul Cluj) şi **Gădălin** (Katheleni, judeţul Cluj) ca daruri de nuntă şi zestrea mamei sale, doamna Elena, precum şi 16 iepe de herghelie, pe care i le dăduse în vremea încheierii căsătoriei… Ioan, fiul lui Dominic de

[346] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 80, p. 81

Juc, a plătit în faţa noastră, pe deplin şi în întregime, cu bani gata… opt mărci şi jumătate de argint”[347].

1359, decembrie 13, Sântimbru: Vicevoievodul Petru dă de ştire că, venind „Ioan, fiul lui Dominic, nobil de **Juc** (Suuk, judeţul Cluj), în numele său şi al verilor săi Ilie şi fiii lui Ladislau, ne-a declarat în chip de întâmpinare şi de oprelişte, că vecinii şi megieşii lor şi, îndeosebi, oaspeţii din **Bonţida** (Bonchyda, Bunchyda, judeţul Cluj), aflători în comitatul Dăbâca, se folosesc, împotriva voinţei lor, cu silă şi nedreptate, de o pădure a lor, numită Frasinul, aflătoare în comitatul Cluj”[348].

1360, ianuarie 3, Alba Iulia: Regele Ludovic dă de ţtire că venind „Ioan, fiul lui Dominic de **Juc** (Suuk, judeţul Cluj), în numele său şi al lui Ilie, fiul lui Nicolae, al lui Ştefan, Ioan şi Nicolae, fiii lui Ladislau, tot de Juc, adică verii săi, a făcut întâmpinare că vecinii şi megieşii lor şi îndeosebi oaspeţii din **Bonţida** (Bonchyda, Bunchyda, judeţul Cluj), taie şi folosesc, cu de la sine putere şi în chip silnic o pădure a lor, numită Frasinul… Drept aceea, s-a împotrivit şi a oprit tăierea şi folosirea roadelor şi foloaselor acestei păduri”[349].

1365, februarie 28, Cojocna: „Mihail zis Henke şi Ioan, fiul lui Dominic de **Juc** (Suuk, judeţul Cluj), juzii nobililor din comitatul Cluj, dăm de ştire că Ladislau, fiul lui Gerev, şi Ladislau, fiul lui Alard, au luat, cu de la sine putere şi printr-o cutezătoare îndrăzneală, de la strângă-

---

[347] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 259, pp. 266-268

[348] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 428, pp. 437, 438

[349] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 444, pp. 457, 458

torii gloabelor judecătoreşti… 60 de vite, mai puţin două. Drept aceea, ei s-au legat în faţa noastră că, dacă nu vor putea să înapoieze pe deplin şi în întregime, cele 60 de vite, mai puţin două, atunci să fie ţinuţi a plăti îndoit. Dar, la sosirea sorocului, acei Ladislau nici n-au venit, nici nu au adus vitele şi, astfel, s-au dovedit vinovaţi”[350].

1366, iunie 12, Bistriţa: Regele Ludovic porunceşte vicevoievodului Petru si ia „de la nobila fată numită Bagow, fiica răposatului Leonard, fiul lui Ştefan de **Jucu** (Suuk, judeţul Cluj), răposat fără copii de parte bărbătească, scrisoarea noastră, prin care am pus-o pe acea fată moştenitoare pe părţile de moşie părinteşti, şi apoi să-i daţi, într-una din moșiile părintești ale aceluia, drepturile pătrimii sale de fiică, ce-i vin din toate moşiile tatălui ei”[351].

1367, iunie 16: Ladislau, arhidiacon de Ugocea, amână „pricina pe care au pornit-o nobilele doamne, soţia magistrului Ilie de **Juc** (Juc, Suk, azi **Jucu**, judeţul Cluj) şi soţia lui Desideriu zis Vos, pentru care s-a înfăţişat Ioan, fiul lui Konth, împotriva nobililor bărbaţi Ladislau, fiul lui Andrei, Ioan, Emeric, Toma şi Andrei, fiii lui Andrei, cât şi împotriva lui Ştefan, fiul lui Luca de **Geoagiu** (Gyogh, azi **Geoagiu de Sus**, judeţul Alba), pentru care s-a înfățișat Mihail, fiul lui Vilhelm”[352].

1367, august 1: Ladislau, arhidiaconul de Ugocea, face cunoscut că, înfățișându-se „Pavel, fiul lui Ioan, fiul

[350] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 388, p. 405
[351] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 81, p. 147
[352] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 240, pp. 398, 399

lui Grigore, iar pe de altă parte Ilie, fiul lui Nicolae de **Juc** (Juc, Suk, azi **Jucu**, judeţul Cluj), în numele său şi în al lui Mihail şi David, fiii lui Barnaba… s-au înţeles asupra zestrei si a darurilor de nuntă ale nobilei doamne cu numele Margareta, fiica acelui Ioan, fiul lui Grigore, soţia lui Petru diacul, zestre şi daruri de nuntă pe care acel Pavel, fiul lui Ioan, le cere după lege de la acel Ilie şi de la sus-zişii săi fraţi, Ilie, Mihail Şi David, au dat şi au hărăzit, şi în faţa noastră, lui Pavel, fiul lui Ioan, cu învoirea acestuia, pentru acea zestre şi daruri de nuntă ale doamne Margareta, întreaga lor parte de moşie ce ţine de ei din moşia **Oroiu** (Oroiu, Vray, azi **Oroiu de Câmpie**, judeţul Mureş),cu toate folosinţele"[353].

1368, iunie 11, Mănăştur: Conventul mănăstirii Mănăştur adevereşte că „Ilie, fiul lui Nicolae de Juc, iar pe de altă parte Mihail şi David, fiii lui Barnaba, tot de Juc, cugetând că se trag dintr-o spiţă sau neam şi sunt înrudiţi prin naştere, pentru ca să poată să dăinuiască în liniştea păcii între ei, cu toate bunurile lor neîmpărţite, au hotărât între ei această împărţeală şi rânduială, ca toate moşiile şi bucăţile lor de moşie, avute în moşie **Juc** (Juc, Suk, azi **Jucu**, judeţul Cluj) şi în moşiile numite **Vişea** (Wisa, Wysa, Vysa, judeţul Cluj), **Imbuz** (Wmbuz, Wmboz, azi **Mureşenii de Câmpie**, judeţul Cluj), **Sărmaş** (Sarmas, judeţul Cluj) şi **Suatu** (Zuaath, Zouath, judeţul Cluj), ţinând de ei de drept… le împart în două părţi drepte şi deopotrivă, drept locuri de sesie, pentru ei şi iobagii lor, în aşa fel încât curţile lor, în care au stat şi au locuit părţile, iar acum îşi au pe mai departe în ele locuinţele lor, cu toate cele ce tin de ele, şi le-au ales pen-

[353] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 255, pp. 416, 417

tru ei şi pentru urmaşii lor astfel: curtea sus-pomenitului Ilie i-a venit acelui Ilie, iar curtea sus-amintiţilor Mihail şi David, fiii lui Barnaba, le-a venit numai lor. Iar jumătăţile locurilor de sesie din sus-zisele lor moşii şi bucăţi de moşii se despart şi se deosebesc una de alta în această înşiruire: că, în ce priveşte jumătăţile lor, de la început, până la capăt, adică din moşia Juc, partea de jos, iar din celelalte moşii, ce se cheamă anume Vişea, Imbuz, Sărmaş şi Suatu, părţile de sus, în lungul şi în latul acelor uliţe, au căzut numitului Ilie, fiul lui Nicolae, și urmașilor săi, iar celelalte jumătăţi ale acelor locuri de sesie au rămas sus-scrişilor Mihail şi David, fiii lui Barnaba, şi moștenitorilor lor, spre a le stăpâni, a le ţine şi a le avea pe veci şi nestrămutat”[354].

1371, iunie 19, Mănăștur: Conventul mănăstirii Mănăştur îl informează pe Ioan, vicevoievodul Transilvaniei că şi-a trimis oamenii, spre cercetare, la Gheorgheni şi că aceştia „au aflat că acea moşie, numită Felekfark sau, cu alt nume, **Gheorgheni**, a ţinut întotdeauna și din vechime, prin drept de moștenire, de înaintașii nobililor de **Jucu**”[355].

1884: „Alegere de amploiați în comitatul Cluj… / Vasilie Popescu din **Jucu de sus** a intrat în sala unde se culegeau voturile şi, acolo, a declarat, înaintea comisiunii, că dânsul e neutral. Poftim! Aşa Gyarmathy, căpătând cu 33 voturi mai mult, s-a ales de vicecomite; la acestea românii au concurs cu 92 voturi și dacă cel puțin 17 români votau pe lângă baronul Josika, trânteau pe Gyarmathy cel

[354] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 326, pp. 509-512
[355] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1371-1375), vol. XIV, Bucureşti 2002, doc. 44, p. 52

îngâmfat. Dar, durere, cei de la putere se ştiu folosi prea bine de *Divide et impera*"[356].

1886: „Târgul de vite de la **Moci** a fost slab, cel de oi, de la **Jucu**, şi mai slab, o oaie stearpă, de la 60 cruceri, până la 2 fllorini 50 cruceri, o oaie cu miel, de la 4-6 florini. Ziua de Sf. George e și termenul de plătire a pădurilor şi a multor datorii, din care cauze bieţii oameni, neputând din nimica face bani, nu prea voioşi au aşteptat pe Sf. George"[357].

1900: „Din Arhidieceză. Administratori parohiali Aurel Pop, din **Jucul superior**, Basiliu Hopârtean, din **Gădălin**, şi Ioan Petean, din **Corpade**, districtul Cojocna, au fost numiţi parohi"[358].

1936: „Mare schimbare a produs în gândurile și inimile poporului din **Gădălin** Prea Cuviosul Atanasis Maxim, superiorul Mănăstirii Bixad, prin cele 8 predici, începând de sâmbătă, seara, de la vecernie. Cei credincioşi au rămas statornici în credinţă, cei slabi s-au întărit. A treia zi de Rusalii, s-a ţinut sinodul protopopesc al districtului Someş, în **Gădălin**, prezentându-se 18 preoţi, care toţi au participat la celebrarea Sfintei Liturghii, ţinută în liber, fiind biserica neîncăpătoare pentru poporul venit şi din comunele vecine. Asupra poporului a făcut mare impresie această slujbă sărbătorească, ca şi care n-au mai văzut, / Misiunile s-au încheiat, miercuri, cu celebrarea Sfintei Liturghii şi binecuvântarea crucii, în amintirea misiunilor. Predica de încheiere şi rămas bun, a Prea Cuviosului Egumen, a fost aşa de duioasă, că întreg poporul, bărbaţi şi femei, a izbucnit în plâns. Toţi ar fi dorit ca

[356] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLVII, nr. 4, Braşov 1884, p. 2
[357] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLIX, nr. 96, Braşov 1886, p. 1
[358] *Unirea*, Anul X, nr. 11, Blaj 1900, p. 97

Prea Cuviosul misionar să mai rămână între noi. Părintele Vasile Hopârtean aduce mulțumite Prea Cuviosului Misionar, asigurându-l că, atât dânsul, cât și poporul său, nu-l vor uita în rugăciunile lor și că sămânța aruncată de dânsul va aduce roadele așteptate. După acestea, Xenia Miron, conducătoarea corului Reuniunii Mariane, prin cuvinte frumoase mulțumește atât Prea Cuviosului Părinte Egumen, cât și părintelui Vasile Hopârtean, că le-a prilejuit aceste zile de bucurii sufletești. Bucurii ce lumea nu le poate da. / În decursul misiunilor, s-au mărturisit și cuminecat 684 credincioși, ajutat fiind distinsul și neobositul misionar de preoții I. Miclea din **Vișa** și onoratul Isidor Deac din **Jucul de jos**. / Laurențiu Moldovan, învățător"[359].

[359] *Unirea Poporului*, Anul XVIII, nr. 24, Blaj 1936, p. 2

KECEER

(Keter, dispărut, lângă Petea, judeţul Satu Mare)

1352, octombrie 15, Buda: Nicolae, palatinul Ungariei dă o scrisoare de împuternicire lui Ioan, fiul lui Ladislau de **Warada** (Kisvárda, în Ungaria) „în pricina cu Ştefan, fiul lui Ladislau zis Adas de **Pelişor** (Pelesche, Pyliske, judeţul Satu Mare)", în baza unei mărturii a capitlului bisericii din Oradea, în care se adeverea că „mergând la moşia numită **Petea** (Pethe, judeţul Satu Mare), ce ţinea de el în temeiul cumpărării… a hotărnicit-o după adevăratele şi vechile ei hotare… şi a ridicat în partea dinspre apus un nou semn de hotar; de aici, pornind spre răsărit, până la albia numită Valea Garch, a ridicat nouă semne de hotar noi, lângă cele vechi, unul lângă altul, despărţind acel pământ Petea de moşia **Keceer** (Keter, dispărut, lângă Petea, judeţul Satu Mare) a fiilor lui Ştefan, zis Thatar; fiind de faţă aceşti fii ai lui Ştefan şi dându-se învoirea deplină. Şi când, trecând acea albie, a voit să ridice semnele de hotar următoare, Ştefan, fiul lui Ladislau zis Adas i-a oprit de la ridicarea semnelor… deşi Nicolae, Simion, Iacob, Pavel şi Ioan, fiii lui Ştefan zis Thatar voiau să îngăduie… pomenitul Ştefan, fiul lui Ladislau, a spus că a făcut zisa oprelişte pentru că magistrul Ioan a pus stăpânire pe acea moşie numită

Petea, în temeiul unei cumpărări, dar se cuvine, în temeiul vecinătăţii mai apropiate… să fie cumpărată, şi nu luată ca zălog, de el… iar pomenitul magistru Ioan a voit să ia în stăpânire şi moşia sa, numită Pelişor, şi s-o alipească la moşia Petea”[360].

1356, decembrie 2, Vişegrad: Scrisoarea lui Nicolae de Zech, judele curţii regelui Ludovic, atenţionează nobilimea comitatului Bereg că, venind la regele Ungariei, „în numele magistrului Ioan, fiul lui Ladislau de Varada, că Nicolae, Simion şi Iacob, fiii lui Ştefan zis Zhatar de **Keter** (dispărut, lângă Petea, judeţul Satu Mare), au pus şi pun mereu, prin iobagii satului lor, să se culeagă şi să se folosească roadele… unei moşii a magistrului Ioan, numită **Petea** (Pethe, judeţul Satu Mare)… / Drept aceea, cerem cu stăruinţă să trimiteţi pe unul dintre voi… să afle întregul adevăr”[361].

1356, decembrie 17, Lelez: Din porunca regelui Ludovic, conventul din Lelez a trimis omul de mărturie în satul **Keter** (dispărut, lângă Petea, judeţul Satu Mare), care, împreună cu trimisul regal, a putut afla „că Nicolae, fiul lui Ştefan zis Tatar, a pus şi pune să se culeagă de către iobagii săi din satul Keter roadele moşiei lui Ioan de Varada, numită **Petea** (Pethe, judeţul Satu Mare), împotriva voinţei acestuia”[362].

---

[360] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 150, pp. 157-159

[361] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 53, pp. 54, 55

[362] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 58, pp. 66, 67

KERESTUS

(lângă Iclod, judeţul Cluj)

1351, septembrie 29: „Conventul mănăstirii fericitei fecioare Maria din Cluj-Mănăştur”(Clusmonostra) dă de ştire despre zălogirea unei părţi de moşie în **Kerestus** (lângă Iclod, judeţul Cluj), „aşezată lângă râul Someş, în comitatul Dăbâca”, de către moştenitorul Mihail, fiul lui Dumitru, nobil de Kerestus, lui Nicolae zis Wos şi Ioan zis Acyl, pentru „douăzeci de mărci de argint bun, după greutatea de Buda, pe un răstimp de douăzeci de ani”[363].

1353, aprilie 3, Buda: Ludovic, regele Ungariei, dă de ştire capitlului bisericii din Alba Iulia că i-a întărit moşia **Kerestuş** (lângă Iclod, judeţul Cluj), „moşie a răposatului Mihail, fiul lui Dumitru, aflată în comitatul Dăbâca… care fusese trecută în stăpânirea lui în temeiul unei zălogiri”, lui Ioan zis Acyl, fiul lui Ioan, fiul lui Emuch, „amintindu-ne faptele sale de credinţă şi de strălucitele merite… în toate războaiele noastre”[364].

---

[363] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 64, p. 61

[364] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 184, pp. 201-203

1354, ianuarie 7, Mănăştur: Conventul mănăstirii Mănăştur adevedeşte că, înfăţişându-se în faţa lui „Ştefan, fiul lui Martin, fiul lui martin de **Hăşdatea** (**Hasdad**, inclus în Gherla, judeţul Cluj), precum şi Dumitru, fiul lui Mihail de **Şintereguţ** (Zilkerek, **Corneni**, judeţul Cluj), pe de o parte, iar pe de alta Ioan zis Acyl, acei Ştefan şi Dumitru au mărturisit că în pricina… cu privire la a patra parte, cuvenită ca fiică, nobilelor doamne Katra, numită cu alt nume Caterina, mama lui Ştefan, fiica lui Mihail, fiul lui Kaza… precum şi doamnei Elisabeta, mama lui Dumitru, fiica lui Ioan, fiul lui Kaza… că pentru a patra parte ce li se cuvine din moşia **Kereztez** (lângă Iclod, judeţul Cluj)… magistrul Ioan zis Acyl le-a plătit 25 mărci de argint”[365].

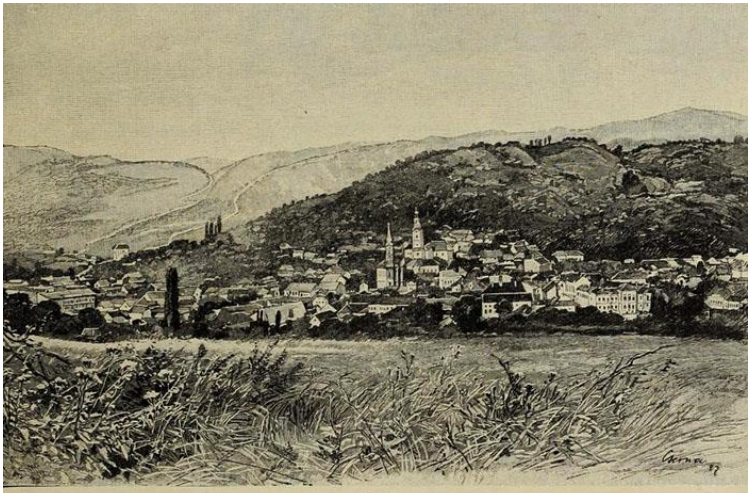

[365] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 243, pp. 247, 248

KETHKAPULNAMEZEW

(judeţul Satu Mare)

1351, august 6: „Noi, Nicolae, palatinul țării Ungariei și jude al cumanilor, dăm de știre că, în adunarea noastră obștească, ținută cu obștea nobililor din comitatele Satu Mare și Ugocea, la octavele sărbătorii sfântului apostol Iacob (1 august), aproape de satul **Gylyanus** (în Ungaria), ridicându-se, din mijlocul celorlalți, Ștefan, fiul lui Nicolae de Wyhel, s-a plâns, după cum urmează, că oaspeții din **Zeuleus** (în Ucraina) și din **Huzthy** (în Ucraina), precum și Zerechen, Nicolae, Balathin și Rugas, fiii voievodului Crăciun din **Bilke** (în Ucraina), au cotropit moșiile sale numite **Chunga** (în Ucraina), **Sard** (în Ucraina), **Rakoch** (în Ucraina), **Mistichov** (în Ucraina), **Dobolţ** (**Dobouch**, judeţul Satu Mare) și **Kethkapulnamezew** (judeţul Satu Mare), care moșii se aflau între hotarele și marginile moșiilor sale, numite **Ordow** (în Ucraina) și **Rakaz** (în Ucraina), aflătoare în comitatul Ugocea, și care țineau de el ca bunuri de dobândire, și că sus-zișii oaspeți din Zeuleus au cotropit și țin o moșie a sa, numită **Nyry** (în Ucraina), sub numele de moșia **Pământul Pescarului** (**Halazfeuklde, Nyry**, în Ucraina), care însă nu s-a numit niciodată Pământul Pescarului, ci totdeauna s-a numit **Nyry** și este a sa de dobândire. Și ne-

au cerut ca juzii nobililor și jurații asesori ai sus-ziselor comitate Satu Mare și Ugocea, la cererea noastră, să mărturisească adevărul așa cum îl știu cu privire la cele de mai sus. / Iar juzii nobililor și jurații asesori ai comitatelor Satu Mare și Ugocea, jurând pe credința lor, datorată lui Dumnezeu, și pe supunerea datorată domnului nostru, regele, și sfintei sale coroane regești, cu mâna pe lemnul crucii dătătoare de viață, că vor spune adevărul și vor păzi dreptatea obștească, cu toții laolaltă și într-un glas au dat mărturie că ei știu că sus-zisele moșii numite Chunga, Sard, Rakoch, Mistichow, Dobolț și Kethkapulnamezew țin de sus-zisele sale moșii numite Ordow și Rakaz și că sunt ale lui ca bunuri de dobândire; iar sus-numita moșie Nyry niciodată n-a fost cunoscută sub numele de Pământul Pescarului, ci totdeauna sub numele Nyry. / Spre mărturia spuselor acestora, am hotărât să dăm acelui Ștefan, fiul lui Nicolae, scrisoarea de față, întărită cu pecetea noastră, precum și a vicecomiților și a juzilor nobililor”[366].

KOZD

vezi **RUPEA**, judeţul Braşov.

[366] AȘSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 59, pp. 55, 56

KULESEER

(lângă Salonta, judeţul Bihor)

1355, iulie 15, Arad: Capitlul bisericii din Arad dă de ştire că a întărit învoiala dintre Dumitru, episcopul de **Oradea**, reprezentat de canonicul Cosma, şi „Nicolae şi Ioan, fiii lui Pavel, fiul lui Chan, precum şi Blasiu, fiul lui Petru, nobili de **Gurbediu** (Gwrbey, Kurbed, judeţul Bihor) şi de **Ianoşda** (Janosd, judeţul Bihor), care… au încheiat această învoială de schimb de moşii… Nicolae, Ioan şi Blasiu au trecut în stăpânirea acelui domn Dumitru, episcopul Orăzii, părţile de moşie ce le au în Gurbediu şi Ianoşda, în comitatul Bihor… / La rândul său, magistrul Cosma, în numele domnului episcop, a hărăzit acelor Nicolae şi Ioan, fiii lui Pavel, şi, prin ei, moştenitorilor lor, un loc sau o curte, scutită de orice dare, afară de dijme, în satul numit **Paterhaza** (lângă Salonta, judeţul Bihor), ce este vecin şi îm hotar cu satul **Kuleseer** (lângă Salonta, judeţul Bihor), care loc sau curte a fost a fiilor lui Ched… de asemenea, lui Blasiu, fiul lui Petru, în satul **Tinca** (Tenke, judeţul Bihor), la fel, o curte sau un loc care a fost odinioară al lui Andrei zis Semes… / Şi s-au învoit ca, afară de dijme, acei nobili arătaţi mai sus să nu fie datori a da şi a plăti acelui episcop şi urmaşilor săi nici o dijmă, nici o dare pentru porcii lor, pe care i-ar mâ-

na la ghindă în vreo pădure a acelei episcopii, şi nici pentru albinele lor, aduse la locurile numite, în limba poporului, **Mihălău** (Mehleu, azi **Miheleu**, judeţul Bihor)… / S-a spus, totuşi, că dacă ei sau vreunul din ei ar muri fără copii, atunci acele locuri sau acel loc se va întoarce în dreptul de proprietate al episcopiei Orăzii”[367].

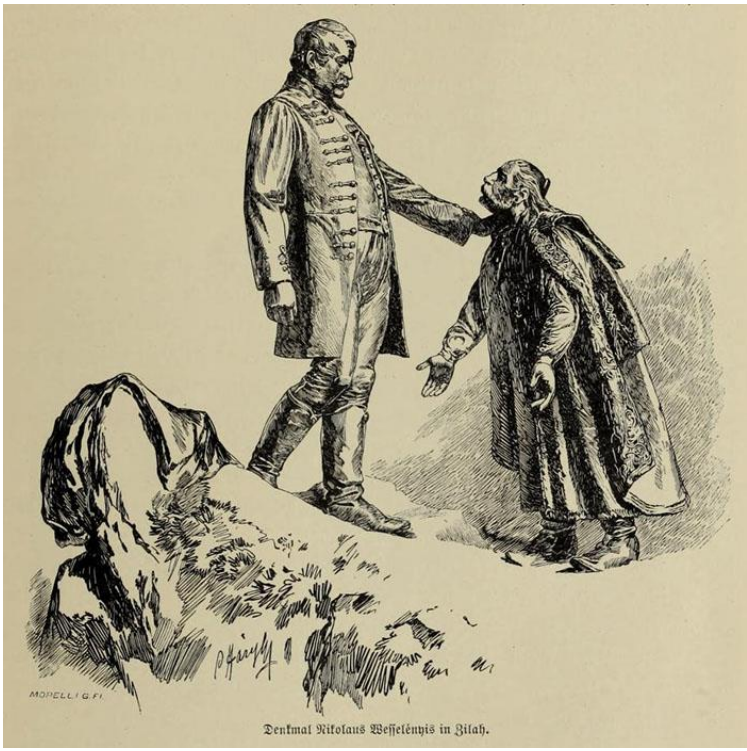

Denkmal Nikolaus Wesselényis in Zilah.

[367] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 329, pp. 344-347

KUNTEY

(lângă Valea lui Mihai, judeţul Bihor)

1355, august 27, Oradea: „Capitlul din Oradea adevereşte că, în conformitate cu hotărârea lui Nicolae Szècsi, judele ţării, Petru, fiul lui Simion de **Kálló** (Nagykálló, în Ungaria), a jurat, împreună cu alţi 24 de martori, că este nevinovat de învinuirile aduse de soţia şi de fiul lui Toma de **Biri** (Byr, în Ungaria). În lista conjurătorilor, între alţii: Petru de **Santău** (Zanto, Santăul Mare şi Mic, judeţul Bihor), Pavel de **Kuntey** (lângă Valea lui Mihai, judeţul Bihor), Cel Mare de **Şimian** (Semyen, judeţul Bihor), Mihail de **Cheşereu** (Kesereu, judeţul Bihor), Matia de Santău”[368].

[368] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 338, p. 357

KYRALREVE

(Kyralreue, lângă Micăsasa, judeţul Sibiu)

1356, aprilie 6: Andrei, voievodul Transilvaniei, scrie capitlului bisericii Transilvaniei că s-a jeluit Pavel, prepozitul bisericii din Sibiu, că „hotarele unor moşii ale sale, numite **Târnava** (fosta Proştea Mare, Noghekemczew, judeţul Sibiu) şi **Târnăvioara** (fosta Proştea Mică, Kysekemczev, judeţul Sibiu), sunt hotărnicite prin bătrânele şi vechile semne de hotar, în temeiul unei scrisori a lui Ştefa, fostul vicevoievod al Transilvaniei… şi că atunci când a vrut să pună semne de hotar în partea de apus a acestor moşii dinspre satul **Micăsasa** (Mykezaza, Mykezata, Fugindorf, judeţul Sibiu) şi o sesie numită **Kyralreve** (Kyralreue, lângă Micăsasa, judeţul Sibiu), care din moşi strămoşi le-a aparţinut şi trebuie să le aparţină… satul Târnăvioara al prepozitului este legat prin vecinătate nu cu moşia Misăsasa, ci cu moşia lor Kyralreve". Voievodul cere trimiterea oamenilor de mărturie, care să restabilească „vechile movile de hotar între moşiile Târnăvioara şi Kyralreve"[369].

[369] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 10, pp. 13, 14

1358, februarie 23, Cetatea de Baltă: Vicevoievodul Dominic scrie capitlului bisericii Transilvaniei că, în adunarea nobililor de la Turda, „ridicându-se din mijlocul altor susţinători de pricini, Ioan, fiul lui Mihail, Dumitru, fiul lui Nicolae, şi Ioan, fiul lui Petru, nobili de **Cecălaca**, au declarat că moşia numită **Kyralreue** (lângă Micăsasa, judeţul Sibiu), aflătoare lângă râul Târnava Mare, între moşiile **Micăsasa** (Mykezaza, Mykezata, Fugindorf, judeţul Sibiu) şi **Proştea Mică** (fosta Proştea Mare, Noghekemczew, azi **Târnava**, judeţul Sibiu), în comitatul Târnava, care acum era cu totul lipsită de locuitori a ţinut şi ţine de ei, prin dreptul de moştenire de la bunicul şi străbunicul lor… şi că locuitorii sau oaspeţii din satul Micăsasa, cu de la sine putere, culeg şi folosesc toate roadele acelei moşii… Acei juzi ai nobililor şi asesori juraţi, jurând pe credinţa lor, cu mâna pe lemnul crucii, au mărturisit că moşia Kyralreue ţine, prin drept de moştenire, încă din vechime de pomeniţii Ioan, fiul lui Mihail, Dumitru, fiul lui Nicolae, şi Ioan, fiul lui Petru de Cecălaca, şi că acei locuitori l-ao omorât, tot acolo, pe Mihail, tatăl acelui Ioan, iar pe ei, fiind în vârstă fragedă, i-au gonit atunci de pe zisa lor moşie. De aceea, domnul nostru, voievodul, ne-a poruncit ca, prin mărturia voastră, să facem ca pomeniţii Ioan, fiul lui Mihail, Dumitru, fiul lui Nicolae, şi Ioan, fiul lui Petru, să fie puşi în stăpânirea moşiei Kyralreue, de către omul nostru, şi să fim datori a-i aşeza în stăpânirea zisei moşii”[370].

[370] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 224, pp. 231-234

Cuprins

IAD, judeţul Bistriţa Năsăud, p. 4
IANOŞDA, judeţul Bihor, p. 5
IANOVA, judeţul Timiş, p. 9
IAPA, judeţul Maramureş, p. 17
IARA, judeţul Cluj, p. 22
IBĂNEŞTI, judeţul Mureş, p. 28
ICLĂUZEL, judeţul Mureş, p. 50
ICLOD, judeţul Alba, p. 54
ICTAR, judeţul Timiş, p. 78
ICUŞ, judeţul Caraş-Severin, p. 87
IDICIU, judeţul Mureş, p. 88
IERNUT, judeţul Mureş, p. 92
IEUD, judeţul Maramureş, p. 113
IEZERIŞ, judeţul Caraş-Severin, p. 131
IGHIŞU NOU şi VECHI, judeţul Sibiu, p. 132
IGHIU, judeţul Alba, p. 135
IGRIŞ, judeţul Alba, p. 175
IGRIŞ, judeţul Timiş, p. 176
ILIA, judeţul Hunedoara, p. 186
ILENI, judeţul Braşov, p. 206
ILIENI, judeţul Covasna, p. 210
ILIŞUA, judeţul Bistriţa-Năsăud, p. 214
ILIŞUA, judeţul Sălaj, p. 217
ILOVA, judeţul Caraş-Severin, p. 220

ILVA MARE ŞI MICĂ, judeţul Bistriţa-Năsăud, p. 222
IMBUZ, judeţul Cluj, p. 247
INDOL, judeţul Cluj, p. 247
INEU, judeţul Arad, p. 248
INEU, judeţul Bihor, p. 273
INEU, judeţul Maramureş, p. 281
INUCU, judeţul Cluj, p. 286
INURI, judeţul Alba, p. 288
IOŞIA, judeţul Bihor, p. 291
IP, judeţul Sălaj, p. 294
IRINA, judeţul Satu Mare, p. 300
ISTRĂU, judeţul Satu Mare, p. 302
IUŞ, judeţul Bistriţa Năsăud, p. 305
IZA, judeţul Maramureş, p. 305
IZVIN, judeţul Timiş, p. 306
IZVOARELE, judeţul Alba, p. 319

ÎNTREGALDE, judeţul Alba, p. 320

JDIOARA, judeţul Timiş, p. 335
JELEDINŢI, judeţul Hunedoara, p. 350
JIBOT, judeţul Alba, p. 354
JIBOU, judeţul Sălaj, p. 355
JIDANI, judeţul Satu Mare, p. 360
JIDVEI, judeţul Alba, p. 361
JIMBOLIA, judeţul Timiş, p. 366
JUCU, judeţul Cluj, p. 375

KECEER, judeţul Satu Mare, p. 394
KERESTUS, judeţul Cluj, p. 396
KETHKAPULNAMEZEW, judeţul Satu Mare, p. 398
KOZD, judeţul Braşov, p. 399

KULESEER, judeţul Bihor, p. 400
KUNTEY, judeţul Bihor, p. 402
KYRALREVE, judeţul Sibiu, p. 403

Cuprins, p. 405

Clementinerin aus Slavonien. Femes Albanoises en Esclavonie

„Plângi, o, naţiune, plângi cu durere pe bravii tăi eroi,
care, cu arma legii au dezlegat lanţul iobăgiei şi
și-au jertfit viaţa pentru libertate!
Plângeţi, lăcrimaţi, că astăzi nu vă mai pot zice:
Saltă, Române, plini de mândrie...

Dar nu disperaţi, fraților, căci avem bărbaţi
care se luptă necontenit pentru
cauzele noastre naţionale!”.